

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXVIII • nr. 2 (55) • decembrie 2020

Redactor-șef: dr. Florian ROAȚIȘ florianroatis@yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Csilla TEMIAN

Diana FILIP

Ioan NEAMȚIU

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

<http://www.bibliotecamm.ro>

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Postare pe site-ul bibliotecii: Marcel ȚURA

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Corectitudinea politică: ideologie sau religie seculară?

Dr. Florian ROATIȘ

Sintagma „corectitudine politică” (*political correctness*) a intrat în limbajul public de circa trei decenii¹, dar rădăcinile ei coboară până în urmă cu un secol. Ea exprimă, în viziunea unora, dacă nu o doctrină încheiată (încă!), o ideologie, iar alții o situează în rândul „religiilor” generate de secularizarea augmentată de postmodernitate². Subliniind dificultatea definirii conceptului, Vladimir Volkoff îi surprinde, în câteva cuvinte, esența: „Un mod de a reacționa la anumite lucruri, o sensibilitate *sui generis*, cel mult o *Weltanschauung*”³.

Toți cei preocupați de istoria acestui concept îi relevă legătura cu ideologia marxistă și îi indică izvoarele în Germania, la începutul celui de-al treilea deceniu al secolului trecut, în atmosfera de dezamăgire cauzată de pierderea războiului, dar și de insuccesul încercărilor de revoluție bolșevică din Germania și Ungaria. Doi teoreticieni importanți ai marxismului, Georg Lukács, participant activ la revoluția de la Budapesta, fost comisar-adjunct pentru cultură în guvernul condus de Béla Kun, și Antonio Gramsci, unul dintre fondatorii Partidului Comunist Italian, au înțeles printre primii necesitatea regândirii și adaptării marxismului în noul context istoric. În acest scop, G. Lukács, H. Marcuse, Theodor Adorno, Carl Grünberg vor înființa în 1923, în asociere cu

Universitatea din Frankfurt, un Institut de Cercetări Sociale, la care vor adera, pe parcurs, și alți neomarxiști, precum Max Horkheimer, Walter Benjamin, Erich Fromm, Jürgen Habermas ș.a. În 1933, la venirea lui Hitler la putere, institutul cu membrii săi părăsește Germania, activând o perioadă la Geneva și Paris, iar în 1940 emigrează în S.U.A. Vor reveni în 1949 în Germania și se vor implica în dezbaterile politice și culturale, dezvoltând o teorie critică, a capitalismului, îndeosebi, ca și a socialismului, fiind cunoscuți sub sintagma „Școala de la Frankfurt”.

Teoria lor, din care își trage seva corectitudinea politică, este bazată pe transferul revoluției din domeniul economic, așa cum a fost concepută de fondatorii marxismului, socotită acum fără sorți de izbândă, în cultură. Așa a luat naștere „marxismul cultural”, orientat împotriva etosului occidental prin negarea normelor și a valorilor morale create de societatea modernă capitalistă.

Ideile lui Georg (György) Lukács despre emanciparea sexuală, ca și despre caducitatea familiei tradiționale, monogame, pe care a încercat să le impună în timpul efemerului guvern bolșevic ungar din 1919, susținute mai ales de H. Marcuse în *Eros și civilizație* (1955), au fost rapid îmbrățișate de tineret, în primul rând, dar și de alte categorii, fiind folosite ca vârf de lance pentru desființarea și a altor tabuuri sociale. În practică, consecințe imediate au fost mișcarea *hippie* de la începutul anilor '60 în America și mișcările studențești din luna mai a anului 1968 din Franța. Sloganul tinerilor americani împotriva războiului din Vietnam, „Faceți dragoste, nu război”, era inspirat din ideile lui Marcuse, care a îmbinat marxismul cu psihanaliza lui Freud.

Marxismul cultural a deplasat accentul de pe proletariat, considerat în marxismul clasic, economic, drept agent al schimbării societății, prin desființarea proprietății private și, implicit, a burgheziei, pe tineretul studios, în primul rând, dar și pe alte categorii de defavorizați, revoltați împotriva autorității statului, precum negrii, femeile, lumea ghetourilor etc. Din această revoltă care viza, precum marxismul originar, egalitatea, deci desființarea ierarhiilor, a apărut corectitudinea politică. Debutul l-a constituit corectarea modului de adresare către populația de culoare: s-a considerat că noțiunea de „negru” conține reflexe rasiste și s-a cerut înlocuirea ei cu cea de „afro-american”. Treptat, s-a trecut la purificarea limbajului curent și de alte cuvinte, socotite ofensatoare la adresa unor categorii. Ceea ce inițial părea a fi o intenție generoasă, salutară și corectă – căci e firesc ca relațiile interumane să fie bazate pe respect și bun-simț –, s-a transformat, cu timpul, într-o obsesie terorizantă, comparabilă cu o adevărată vânătoare de vrăjitoare. Declarând tacit un război diferențelor, inclusiv celor biologice, naturale,

¹ Ea a fost precedată, în anii '70, de expresia „corect politic” (*politically correct*), apărută cu sensul de azi în campusurile universitare din S.U.A., unde domină, în pofida aberațiilor de care este însoțită.

² Vezi Nicu Gavriluță, *Noile religii seculare*, Editura Polirom, Iași, 2018, pp. 75-133. Aici, corectitudinea politică este tratată alături de noile tehnologii și de transumanism. A se vedea, de asemenea, William Lind, Andrei Dârlău, Irina Bazon (coord.), *Corectitudinea politică: „religia” marxistă a Noii Ordini Mondiale*, Editura Rost, București, 2015, și Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *America la răscruce. Un dialog transatlantic*, Editura Humanitas, București, 2017, pp. 37-67.

³ Vladimir Volkoff, *Manualul corectitudinii politice*, Editura Antet, București, 2001, p. 5.

adeptii corectitudinii politice acționează în vederea uniformizării, nivelării umanității, prin limbaj, comportament și, desigur, printr-o gândire unică – ceea ce a încercat și marxismul pus în practică de Lenin și Stalin. Precum comunismul împărțea omenirea dihotomic, în exploatați și exploatați, promotorii corectitudinii politice disting între minoritățile considerate ca defavorizate și, deci, oprite (negrii, hispanicii, feministele, homosexualii, handicapații, săracii etc.) și majoritatea reprezentată de oamenii albi, heterosexuali, creștini, familisti etc. care ar personifica răul. Afirmând că luptă împotriva discriminării minorităților enumerate, ei discriminează majoritatea! Noul limbaj eufemistic introdus de corecții politic cu scopul de a evita ultragierea unor categorii, în general vulnerabile, frapază prin falsitate și chiar absurd. Astfel, în loc de „negro” sau, și mai grav, „nigger”, s-a propus „black”, apoi „afro-american”! În loc de „orb”, considerat jignitor, s-a introdus nevăzător, deși nici Homer și nici Borges nu s-au simțit ofențați. Este firesc să nu le amintim direct, brutal, celor dezavantajați de la natură sau social de starea lor nedorită, dar nu să recurgem la exagerări comice sau chiar absurde, pentru a preveni discriminări de gen, rasă, orientare sexuală, religie sau dizabilități. De categoria comicului aparțin următoarele expresii dintr-un posibil dicționar al corectitudinii politice: măturător – operator ecologic; boschetar – cu reședință flexibilă; vagabond – fără reședință fixă; criminal – element asocial; pușcăriaș – socialmente separat; pitic – entitate cu dezavantaj vertical etc. Pentru „invalidi” nu este văzut bine termenul de handicapați, ci trebuie spus „diferit abili”, iar termenul de „femeie de moravuri ușoare” pentru prostituată nu mai este suficient și se propune „lucrătoare sexuală” sau „accesibilă pe orizontală”! De absurd ține introducerea în legislația canadiană (Ontario), în locul clasicilor termeni de mamă și tată, pe cel de părinte, pentru a nu discrimina (leza) cuplurile homosexuale⁴. În același scop, Primăria din Paris, în 2017, a procedat la aceeași modificare în documentele oficiale, locul cuvintelor mamă și tată fiind preluat de părinte¹ și părinte². Nu numai că în acest mod a fost pervertit limbajul, dar s-a trecut, pe nesimțite, la problema drepturilor unor minorități, ocazie de a culpabiliza categorii de populație mult mai mari, cărora li s-a lezat dreptul la exprimare. Noul limbaj, corect politic, devenit instrument de intimidare, se impune fără dezbatere, chiar cu agresivitate, cei care nu-l acceptă fiind numiți rasiști, sexiști, intoleranți, reacționari etc., fapt care îi inhibă pe cei care ar vrea să protesteze.

Atacul corecțiilor politic este orientat împotriva tradiției, cu referire expresă la omul alb, heterosexual, european, adept al familiei monogame, al creștinismului și al capitalismului, creator al civilizației occidentale.

Pentru ideologia corectă politic, toate lucrurile sunt egale, sunt blamate meritocrația și elitismul, căci orice ierarhie este contrară egalității, periculoasă pentru minoritate și, ca atare, trebuie desființată. Este corectă politic doar diferența pe orizontală (examenul, spre exemplu), nu și pe verticală, care implică o superioritate (concurșul)⁶. Pledând pentru egalitate și uniformizare, corectitudinea politică contribuie la relativizarea valorilor tradiționale, ba, mai mult, răstoarnă scara axiologică firească. Căsătoria, cu aura ei sacră pe care i-o conferă creștinismul, devine un simplu parteneriat laic. Homosexualitatea, trecută sub tăcere sute sau mii de ani, a devenit un subiect public și, sub ocrotirea corectitudinii politice, tinde să intre în categoria firescului⁷, întrucât noua ideologie consideră sexul ca o opțiune pentru individ și nu ca o realitate biologică, așa cum este, de altfel, și rasa. Mai mult, în unele țări nordice ale Europei s-a ajuns la admiterea căsătoriilor homosexuale, iar în Suedia s-au făcut în anul 2016 chiar propuneri de legiferare a incestului și a necrofiliei⁸!

Nihilistă prin natură și vocație⁹, corectitudinea politică atacă nu numai familia, ci și religia creștină în ansamblul ei. În S.U.A., ca și în Europa vestică, este tot mai mult vizibilă christianofobia¹⁰, îndepărtarea de religia întemeietoare, încât s-a ajuns ca în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene să nu se introducă nicio referință la Dumnezeu și la creștinism, deși este bine cunoscută originea creștină a Europei! Iar în S.U.A. statuile lui Thomas Jefferson și George Washington – doi dintre Părinții Fondatori – au suportat furia demolatorilor, pe motiv că au deținut sclavi. La fel, cărți sau filme în care apare populația de culoare „oprimată” au fost interzise, iar universitățile americane și engleze – cele mai afectate de noua religie seculară – își modifică programele de studii, eliminând autori clasici sau chiar literaturi (medievală, spre exemplu), în favoarea unor cursuri despre rasă, etnicitate, sexualitate, diversitate etc.

Deocamdată, corectitudinea politică este mai puțin prezentă la noi¹¹, probabil și datorită rolului jucat de ortodoxie, spațiul ei de predilecție fiind cel al laicității (secularizării).

⁴ Apud Nicu Găvrilă, *op. cit.*, p. 116.

⁵ *Ibidem*, p. 117.

⁶ Într-un stil expresiv și însoțit de umor, Volkoff prezintă (vezi *op. cit.*) circa 190 de cuvinte trecute prin grila corectitudinii politice. Potrivit acesteia, sunt corecte politic noțiuni ca avort, homosexualitate, individualism, echipă etc., mult mai multe fiind incorecte politic, căci implică inegalitatea: admirația, credința, curajul, familia, respectul etc.

⁷ Pentru impunerea homosexualității vezi în acest sens Nicu Găvrilă, *op. cit.*, pp. 117-118.

⁸ *Ibidem*, p. 40.

⁹ Vezi Vladimir Volkoff, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰ S-a ajuns la scoaterea crucilor creștine (crucifixe) din filialele Crucii Roșii din Belgia. Vezi Nicu Găvrilă, *op. cit.*, p. 119.

¹¹ Avem și noi un Consiliu Național pentru Combaterea Discriminării, care aplică sancțiuni pecuniare pentru afirmații și comportamente considerate și reclamate ca discriminatorii.

Londra, sau o călătorie la Stratford-upon-Avon, locul nașterii lui Shakespeare, pot fi explorate prin fotografiile și informațiile oferite de cartea *Marea Britanie: ghid complet* (Editura Aquila '93, Oradea, 2006).

Ghidul călătorului: cele mai frumoase locuri din lume, autori: John Man, Chris Schuler, Geoffrey Roy... (Editura Litera, București, 2011), *1000 de destinații de vis* (Editura Aquila '93, Oradea, 2007) incită la descoperirea frumuseților și minunățiilor din întreaga lume. Sunt prezentate informații și fotografii care stimulează imaginația și ne fac să visăm la cele văzute.

Secretele celor mai vechi capodopere ale omenirii, dar și ale celor care li s-au alăturat pe parcurs, pot fi descoperite răsfoind paginile cărții *1000 de minuni ale lumii: comorile omenirii de pe cinci continente*, autor: Friedemann Bedürftig (Editura Aquila '93, Oradea, 2005). Ne putem delecta privirea cu ilustrații artistice și ne putem îmbogăți cunoștințele cu date interesante și utile despre minunile lumii antice, minuni alese de lumea modernă, precum și despre alte creații arhitecturale și artistice remarcabile.

Călătoria cu ajutorul cărților a fost dintotdeauna un instrument la îndemâna tuturor, astfel putând fi vizitate locuri (și vremuri) care, în alte condiții, ne-ar fi rămas în veci străine și îndepărtate. Pe lângă lucrările de specialitate din domeniul turismului, care oferă sfaturi despre organizarea călătoriei și obiectivele ce pot fi vizitate, putem călători și prin jurnalele de călătorie ori cărți aparținând genului beletristic. Acestea au marele avantaj de a naviga liber printre meandrele timpului, desfășurându-și acțiunea în orice loc de pe Pământ. Astfel, cu ajutorul literaturii, călătorim în aproape orice perioadă temporală, în funcție de momentul istoric în care este ancorată acțiunea respectivei cărți, și în locuri de la cele mai exotice și stranii, până la cele mai banale, simple, chiar de lângă noi sau, dimpotrivă, care vor fi devenit în timp repere faimoase din punct de vedere turistic.

Rafturile de literatură abundă, la propriu, de cărți, din cele mai diverse tipuri, genuri și subgenuri cu care putem, astfel, alcătui cu ușurință o hartă virtuală a lumii aparținând tuturor timpurilor omenesti și tuturor locurilor de pe planeta noastră, vizitate și locuite de atât de curiosul *homo sapiens*.

O primă călătorie ar putea începe chiar dintr-o Epocă a Pietrei, cu ajutorul cărții umoristice a lui Roy Lewis, *Cum l-am mâncat pe tata sau Omul evoluției*, o poveste haioasă și ușor ireverențioasă, dar care reușește cu succes să ne distragă de la problemele curente, despre cum poate că am evoluat.

În cazul literaturii citite de plăcere, avem posibilitatea de a trece de la o carte glumeată și ușoară la alta mult mai serioasă și aparținând unui timp pe care l-am făcut, ca cititori, dintr-un salt magic și care ne-ar putea purta, să zicem, în perioada premergătoare nașterii celui de-al Treilea Reich, cu ajutorul cărții lui Hans Fallada, *Și acum ce facem, micuțule?*, în care oamenii simpli dintr-o Germanie pustiită de ravagiile Primului Război Mondial se chinuie să trăiască cum pot și cu eforturi extraordinare, la adăpost de vremurile cenușii ce aveau să vină. Cartea este o poveste de supraviețuire, de dragoste, dar și de istorie, toate în același timp!

Onoarea pierdută a Katharinei Blum sau cum se iscă și unde poate duce violența a germanului Heinrich Böll ne poartă pași și imaginația în Germania Federală a anilor '70, într-o lume aparent solidă și stabilă, îmbibată în abundența pe care regimurile comuniste din Est abia o puteau visa și doar tânjeau la ea; dar lucrurile niciodată nu sunt numai ceea ce par, astfel că lumea Vestului ascunde și monștri, cum ar fi cei ai tabloidelor care ar face, practic, orice pentru a-și vinde înfiorătoarele și mincinoasele povești. Așa Katharina Blum cade victimă inocentă consumerismului media – o lume spre care suntem acum inexorabil împinși cu toții.

Perioada efervescentă dintre cele două războaie mondiale este surprinsă de Christopher Isherwood în *Adio, Berlin* și de americanul Francis Scott Fitzgerald în *Marele Gatsby* – o poveste sfâșietoare și-n veci actuală, datorită iubirii dincolo de descripție care duce la finaluri teribile de-atâtea ori.

Putem vedea, prin ochi de copil, cum e să trăiești o copilărie irlandeză, cu ajutorul unui roman autobiografic semnat de Frank McCourt, *Cenușa Angelei*. Mai rar o carte atât de emoționantă, care descrie ceea ce mulți irlandezi ar dori să uite pe veci, Irlanda de la început de secol trecut, atât de săracă și mizeră, încât numai un miracol mai poate explica cum un popor atât de încercat nu s-a stins de tot.

Melanie Benjamin ne poartă prin splendorile vechiului New York, în cartea *Lebedele de pe Fifth Avenue*, în care prezintă lumea înaltei societăți newyorkeze a primelor decenii de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Nici Suedia anilor '50 nu cred că mai poate fi găsită în realitate, așa că nu ne rămâne decât s-o vizităm cu ajutorul cărților. *Răul*, de Jan Guillou, o prezintă așa cum era în urmă cu 70 de ani, dar problema expusă în carte, din păcate, a rămas actuală, poate nu atât în Suedia modernă – una dintre cele

mai liberale țări din lume –, cât în alte țări de pe mapamond: cea a violenței în familie și în mediile educaționale. Astfel, cartea își păstrează intact mesajul și avertismentul.

În cartea *Istanbul*, Orhan Pamuk ne aduce în atenție un oraș care s-a dezvoltat de la un milion de locuitori la 10 milioane, pe parcursul câtorva zeci de ani. Împietind trecutul și prezentul, autorul ne face cunoscute străduțele și piețele orașului, precum și cheiurile Bosforului.

Impresii despre arhitectura mongolă, istoria artei indiene sau alte curiozități despre India, Birmania, Japonia, China sau America putem descoperi în cartea *Călătoria unui sceptic în jurul lumii*, semnată de Aldous Huxley.

Lucinda Riley ne poartă din palatele strălucitoare ale marilor maharajahi ai Indiei până pe străzile Londrei și pe vastele domenii ale Angliei într-o carte tulburătoare și emoționantă, o poveste despre iubire, pierdere și curaj, o dramă generată de apartenența la culturi și clase sociale diferite.

Cărțile lui Peter Mayle: *Un an în Provence*, *Provence pentru totdeauna* și *Provence de la A la Z* sunt o completare perfectă pentru ghidurile turistice dedicate acestei regiuni încântătoare. Sunt prezentate muzee, legende și preparate culinare savuroase.

Dacă dorim să trăim un vis franțuzesc, ne putem plimba, alături de personajele din *Îmbrățișări la Paris* (de Juliette Sobanet), pe străduțele întortocheate sau putem savura o cafea într-o atmosferă specifică orașului iubirii.

Putem porni la drum alături de personajele Elenei Ferrante din *Tetralogia napolitană* prin Napoli, orașul lor natal, pe insula vulcanică Ischia, din Marea Tireniană, sau prin superba Florența.

Schimbăm zona geografică și călătorim în timp tocmai prin anii '80 ai secolului XX și vizităm un cu totul alt tărâm, cu ajutorul unei povești de călătorie. Cartea lui Alan Booth, *Drumurile către Sata: 3.000 de kilometri pe jos prin Japonia*, immortalizează o țară, o perioadă și o atmosferă pe care să se schimbe. Autorul a mers pe jos din capătul cel mai nordic al Japoniei până la extremitatea sudică, pe drumuri mai puțin umblate, surprinzând o lume ce dispărea sub propriii lui ochi, supusă și ea schimbărilor aduse de tehnică, globalizare, poluare și alte metehne moderne. Ne vom întâlni cu oameni incredibili și-i vom da dreptate la sfârșit nativului, atunci când autorul l-a întrebat cum poate fi definită Japonia, iar acesta i-a răspuns atât de simplu: „Nu. Japonia nu poate fi definită”. În asta constă definiția indefinibilă a elementului japonez.

Munții Himalaya au reprezentat de-a lungul anilor, și reprezintă și azi, una dintre cele mai râvnite locații de pe glob, în special pentru oamenii pasionați de munte. Levison Wood, un împătimit al călătoriilor, pornește într-un tur pe jos prin Himalaya, trecând prin Afganistan, Pakistan, Nepal, India, China și regatul Buthan. Un excepțional călător și povestitor, autorul ne face cunoscută frumusețea lanțului himalayan, natura mirifică, sacralitatea locului, dar și bezna acestor versanți cu vitregiile naturii și pericolele pe care le ascund, în cartea *Pe jos prin Himalaya*.

Pasionații de cărți polițiste pot călători alături de Hercule Poirot cu luxosul tren Orient Express, care străbate Europa de la Vest la Est, în *Crima din Orient Express*, de Agatha Christie, sau se pot lăsa fermecați de marele și misteriosul fluviu Nil într-o croazieră, însoțiți de același Hercule Poirot, în volumul *Moarte pe Nil*.

A face o artă din turism este posibil. Cu puțină îndrumare și cunoaștere, ne putem bucura de călătorii mai împlinite. Alain Botton, în lucrarea *Arta de a călători*, ne oferă sfaturi care au la bază experiențele unor scriitori, gânditori și artiști, precum Flaubert, Wordsworth și Van Gogh. Sunt dezvăluite moduri personale de a călători, prin prisma unor reflecții sau opere de artă ce surprind în secvențe viața urbană, fragmente istorice sau filosofice asamblate într-o lucrare de excepție.

Iată câteva exemple de călătorii care pot fi făcute cu ajutorul celui mai bun, drag și credincios prieten – cartea, care ne îmbie cu lucruri și locuri mereu de descoperit; trebuie doar să ne lăsăm purtați pe aripile ei magice. Fiecare călătorie oferă ceva important, ceva special, ceva ce trebuie savurat pe îndelete.

Călătorului îi șade bine cu drumul de obicei, dar în aceste vremuri neobișnuite, călătorului îi șade mai bine cu cartea, distanțat social, că e mai sigur așa și mai înțelept.

Biblioteca Națională „Mario Moreno” a Argentinei

Valentina ROTARU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Denumită inițial Biblioteca Publică din Buenos Aires, Biblioteca Națională a Republicii Argentina a luat naștere la 13 septembrie 1810, în baza decretului dat de primul guvern de după Revoluția din Mai, pentru ca, mai apoi, în anul 1884, să-și schimbe oficial numele în Biblioteca Națională a Argentinei.

Mario Moreno a fost inițiatorul creării unei biblioteci naționale, ca parte a unui pachet de măsuri menite să producă o schimbare profundă a vieții politice și civice prin cunoaștere¹. La acea vreme, înființarea unei biblioteci naționale era un prim pas spre revendicarea educației și a instrucției publice ca mijloc de construire a unei țări autonome².

Actuala bibliotecă este construită pe locul fostului Palat Unzué, un conac care a aparținut familiei Unzué și care a fost rechiziționat de Congresul Național al Argentinei în 1937. Începând cu acel an, clădirea a fost destinată a fi folosită ca reședință prezidențială de vară. Juan Domingo Perón (președintele Argentinei în perioada 1946-1955) a ales să locuiască definitiv în conac, iar soția sa, Evita Perón, a murit în acea reședință la 26 iulie 1952. Clădirea a fost demolată în 1955.

În 1961, în urma câștigării unui concurs național de proiectare, arhitecții Clorindo Testa, Francisco Bullrich și Alicia Cazzaniga încep construcția noii biblioteci, care va fi inaugurată abia în 1992³. Clădirea dispune de trei depozite subterane, două dintre ele având capacități de a depozita trei milioane de cărți, și unul pentru depozitarea revistelor și ziarelor, cu o capacitate de cinci sute de mii de exemplare. În plus, în bibliotecă funcționează în prezent Școala Națională de Bibliotecă, fondată în 1956⁴.

În anul 2018, Biblioteca Națională a Argentinei a avut la dispoziție un buget de 651.345.809 pesos argentinieni⁵ (aproximativ 7.073.934,65 euro). Biblioteca găzduiește aproape un milion de manuscrise, cărți, documente, fotografii, hărți și înregistrări audio. De asemenea, are cea mai mare arhivă de ziare din America Latină. Cele mai valoroase unități de bibliotecă deținute de ea sunt 11.000 de volume, majoritatea din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, dar care includ și 21 de incunabule din secolul al XV-lea și o pagină din *Biblia* lui Guttenberg⁶.

De-a lungul existenței sale, biblioteca a fost condusă de figuri intelectuale remarcabile ale culturii argentinene, și anume Marcos Sastre, José Mármol, Vicente Quesada, Paul Groussac și Jorge Luis Borges.

Biblioteca dispune de 4 săli de lectură. Sala de lectură „Juan B. Alberdi” oferă acces la 400 de locuri și la peste 900.000 de unități de bibliotecă. Cercetătorii acreditați au la dispoziție cabinete de studiu și cercetare dotate cu echipamente informatice cu acces la internet. O altă sală de lectură este cea în care utilizatorii pot veni pentru a lucra în grup, cu propriile materiale de lectură, și pot vorbi în surdina, ceea ce nu pot face în celelalte săli de lectură din clădire. Sala dispune de conexiune la internet, lumină puternică și 32 de locuri⁷.

Hemeroteca, aparținând Departamentului de materiale hemerografice, a fost inaugurată în 1932 cu o colecție de 3.000 de ziare și reviste și a ajuns să dețină, la ora actuală, cea mai importantă colecție de documente din țară. În prezent, hemeroteca are 55.000 de titluri de ziare provinciale, locale, naționale și străine, reviste populare și de specialitate, anuare, buletine oficiale și instituționale, colecții privind legislația și jurisprudența, dicționare și enciclopedii⁸.

Creată în anul 2000, Fototeca „Benito Panunzi”, aparținând Departamentului de materiale fotografice și cartografice, a avut ca punct de plecare donația Fundației Latin Focus, alcătuită din aproximativ 1.000 de volume. Pe parcursul anilor, fondul a crescut datorită altor donații, precum cele de la

¹ <https://www.welcomeargentina.com/ciudadbuenosaires/national-public-library.html>

² https://en.wikipedia.org/wiki/National_Library_of_the_Argentine_Republic

³ <https://turismo.buenosaires.gob.ar/en/otros-establecimientos/national-library>

⁴ <http://arquitectuul.com/architecture/argentinian-national-library>

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/National_Library_of_the_Argentine_Republic

⁶ <https://turismo.buenosaires.gob.ar/en/otros-establecimientos/national-library>

⁷ <http://www.bibliotecanacional.gov.ar/biblioteca/salas/libros>

⁸ <https://www.bn.gov.ar/biblioteca/salas/hemeroteca>

Universitatea din Salamanca, Xunta de Galicia, Universitatea din New York și cele venite din partea unor autori argentinieni.

Colecția de materiale cartografice a bibliotecii conține peste 12.000 de hărți din întreaga lume, unele datând încă din anul 1600. Diversitatea tipologică include hărți geografice, stradale, cadastrale și topografice în diferite formate: atlase, hărți de perete, draperii și diagrame nautice ale secolului al XIX-lea. Hărțile făceau parte din colecția generală a bibliotecii încă de la înființarea sa în 1810. Din 1940 au avut propriul spațiu de depozitare și consultare: Mapoteca, o zonă care aparținea Departamentului de materiale fotografice și cartografice. De-a lungul anilor, colecția a fost îmbogățită prin numeroase donații de la persoane fizice și organisme oficiale, precum și prin schimburi cu bibliotecile importante din întreaga lume. În prezent, sala poartă numele lui Manuel Selva, care a fost creatorul primului catalog de hărți publicat de instituție. Toate materialele pot fi consultate, utilizatorii având la îndemână instrumente specifice pentru vizualizarea și manipularea lor, cum ar fi lupe, greutăți, mănuși și suporturi⁹.

La 22 septembrie 1993, Biblioteca Națională a Argentinei demarează un program pilot, și anume deschiderea unei secții pentru nevvăzători. Aceasta va deveni parte a structurii bibliotecii în 1998. Obiectivul ei principal este de a permite nevvăzătorilor sau celor cu probleme de vedere accesul la cultură. Secția are în colecțiile sale seriale în Braille donate de Organizația Națională a Nevvăzătorilor Spanioli,

Fundația Braille din Uruguay, Biblioteca Argentiniană pentru Nevvăzători și Editura Națională Braille. Aceste colecții sunt destinate copiilor, tinerilor și adulților. Secția are, de asemenea, CD-uri cu muzică aparținând, în mare parte, genului clasic și cu grafică în relief, care au fost donate de Fundația ONCE. În plus, pot fi consultate materiale tridimensionale realizate pe diferite suporturi, cum ar fi lemn, acril, cauciuc, plastic și altele¹⁰.

Biblioteca Națională a Argentinei are în componență o serie de centre de documentare: Centrul pentru desen animat și umor grafic argentinian, Centrul de povestiri polițiste „H. Bustos Domecq”, Centrul de studii și documentare „Jorge Luis Borges”.

Centrul de lectură pentru copii și tineri „Dailan Kifki” oferă copiilor și bebelușilor contact direct cu cărțile, într-un spațiu adecvat pentru lectură. Facilitează, atât activități culturale potrivite vârstei, cât și programe accesibile pentru copiii cu abilități diferite. Centrul urmărește tendințele de la nivel internațional și aplică, la nivel local, cele mai bune practici de abordare a lecturii, oferă bibliografii și formare pentru mediatori.

Centrul Argentinian pentru Istoria Psihanalizei, Psihologiei și Psihiatriei și-a stabilit ca obiective fundamentale promovarea cercetării în domeniul „istoriei psi”, diseminarea acestora către un public care nu este neapărat specializat și dobândirea și conservarea surselor documentare (orale, scrise, audiovizuale) pe diferite suporturi care sunt esențiale pentru scrierea istoriei.

În 2012, Biblioteca Națională a Argentinei a creat Programul pentru Drepturile Omului ca o modalitate de a stabili o politică de arhivare, înregistrare și diseminare a informațiilor privind problema încălcărilor drepturilor omului, fenomen care a avut loc în Argentina, în special în timpul ultimei dictaturi. Arhiva creată prin acest program are deja sute de mărturii disponibile pentru consultare publică. Pentru ca arhiva să aibă un domeniu de aplicare federal, începând cu anul 2014, înregistrarea interviurilor s-a făcut în diferite localități ale țării, orașul Mar del Plata fiind prima experiență, urmat de cele din Santiago del Estero, Paraná, Rosario și Tucumán¹¹.

În acest context dificil și nesigur prin care trece întreaga planetă, Biblioteca Națională a Argentinei rămâne temporar închisă, așa cum se întâmplă cu multe biblioteci din lume, forțată de pandemie și angajată, ca și restul societății, să acorde prioritate îngrijirii vieții pentru a preveni răspândirea coronavirusului. Prin hotărârea Ministerului Culturii cu privire la situația sanitară în cazurile de COVID-19, Biblioteca Națională a Argentinei și Muzeul Cărții și Limbii s-au închis pentru public începând cu data de 12.03.2020.

⁹ <https://www.bn.gov.ar/biblioteca/salas/mapoteca>

¹⁰ <http://www.bibliotecanacional.gov.ar/biblioteca/salas/novidentes>

¹¹ <http://www.bibliotecanacional.gov.ar/biblioteca/centros/ddhh>

Provocările bibliotecii în era informatizării

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Motto:

Cu cât privești mai departe în spate, cu atât vei vedea mai departe înainte.

(Winston Churchill)

Sfârșitul secolului al XX-lea a fost marcat de apariția și dezvoltarea internetului, fapt ce a dus la o viziune diferită asupra lumii de până atunci. Informația a început să circule cu o viteză năucitoare, iar nivelul de comunicare a ajuns să fie extrem de ridicat pe piața online, unde accesul la informație este liber, având sute de milioane de utilizatori. Resursele tehnologice devin, în condițiile societății informatizate, un act de identitate pentru orice instituție.

Informatizarea accelerată din toate domeniile de activitate umană a avut un efect și asupra profesiei de bibliotecar, făcând din acesta un specialist capabil să *faciliteze schimbul de informații la nivel planetar*¹, în momentul în care comunicarea a devenit globală, iar interactivitatea a atins superlativul. Bibliotecile necesită, mai mult decât oricând, utilizarea tehnologiilor informaționale, a instrumentelor de documentare care să faciliteze captarea, stocarea, partajarea, prelucrarea cunoștințelor cât mai rapid și mai accesibil, pentru a satisface pe deplin necesitățile informaționale ale utilizatorilor.

Dacă în secolul trecut, sistemul de catalogare tradițional sau pe fișe reflecta sursa regăsirii documentelor de bibliotecă deținute, odată cu începutul procesului global de informatizare, acesta a început să piardă teren în fața catalogului automatizat sau cel online. Informațiile înmagazinate de-a lungul timpului în cataloagele tradiționale au fost convertite, de marea majoritate a bibliotecilor, în înregistrări electronice. S-au creat, astfel, baze de date regăsite online, însumând, deopotrivă, înregistrări curente și retrospective. În acest fel, utilizatorul a putut accesa fișele bibliografice, informațiile legate de titlurile publicațiilor, editură, ISBN, subiect, autor, cota acestora, localizarea/repartiția, numărul și disponibilitatea exemplarelor, atât din sediul bibliotecii, cât și de la un click distanță. *Produsele și serviciile de informare au fost orientate către acces la baza de date; acces la rețea; acces la documente multimedia; comunicare prin e-mailuri; crearea de home-page-uri și produse multimedia*².

În prezent, dar și în viitorul apropiat, bibliotecile își amplifică și diversifică funcțiile de la rolul de păstrător și conservator al cărții sau documentelor, la cel de centru cultural și de informare, grație serviciilor ce depășesc sfera dominantă a lecturii propriu-zise. De asemenea, scopul lor este de a dispune și utiliza cele mai recente tehnologii de comunicare pentru a putea reda cât mai exact și mai rapid informația cerută de utilizator, în pofida imensei cantități de resurse informaționale existente sub diverse forme, impunând ca acestea să fie *alcătuite din zeci și sute de colecții de date electronice, aflate în bibliotecile electronice interconectate între ele prin intermediul rețelelor electronice*³.

¹ Elena Târșiman, *Informația, componentă esențială a societății informaționale*, în *Biblioteca*, nr. 8-9/2001.

² Liviu Butuc, *Biblioteca publică și comunicarea în era globalizării*, Editura Centrului pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii, București, 2005, p. 52.

³ Doina Banciu, „Biblioteca virtuală”, în *Biblioteca și societatea*, Editura Ager, București, 2001, p. 152.

Acest proces de transformare al bibliotecii, de la cea tradițională la cea virtuală, s-a produs treptat, atingând următorii pași ai automatizării ei prin:

- crearea unor infrastructuri electronice care să integreze eficient colecțiile tradiționale în forma tipărită;
- cooperarea și colaborarea cu alte instituții similare și chiar cu sectorul privat;
- negocieri cu producătorii și furnizorii de informație electronică, în vederea asigurării accesului la resursele electronice, prin cumpărarea unor softuri de bibliotecă ce permit conversia și prelucrarea noilor documente în formatele actuale;
- obligativitatea de prelucrare a informației electronice, în scopul facilitării accesului (realizarea de indexuri, rezumate, descriptori etc.);
- nevoia imperioasă de arhivare a documentelor în forma electronică (cu toate particularitățile ce decurg de aici) și obligația de a asigura transferul în formă electronică a unor documente solicitate de diverși utilizatori⁴.

Principalele avantaje ale acestor biblioteci este capacitatea lor de a înmagazina întreg fondul pe care îl dețin într-un volum mic, care poate fi accesat de către cititori, fie de pe un computer, laptop, smartphone sau de pe orice alt dispozitiv care se poate conecta la internet, oricând și oriunde. Este un mod tehnologic de a reuni resursele diferitelor biblioteci și servicii de informații, atât interne, cât și externe, toate într-un singur loc, astfel încât utilizatorii să poată găsi ceea ce au nevoie rapid și ușor. Acestea le oferă utilizatorului capacitatea de a descărca și manipula texte, elimină problema lipsei de pe raft a unei cărți, facilitează schimbul interbibliotecar prin bazele de date comune, care pot fi studiate cu ușurință în acest mediu virtual.

Evident că, dincolo de aceste avantaje, apar și câteva neajunsuri pe care specialiștii, odată cu progresele tehnologice, încearcă să le elimine. Cele mai multe probleme în aceste biblioteci informatizate ar fi următoarele: utilizatorii trebuie să rețină parole, domeniile de stocare și arhivele disponibile pot fi limitate, adesea există erori sau blocaje în descărcarea sau imprimarea anumitor documente, traficul mare de descărcări și accesări poate scădea foarte mult viteza internetului ș.a. Un alt dezavantaj major al acestor biblioteci informatizate este acela că nu oferă siguranța – cel puțin deocamdată – pe care o oferea cea tradițională, pe suport de hârtie. Mediul virtual evoluează mereu, iar persoana care îl accesează nu deține în permanență tehnicile de conversie a informației între diferitele suporturi de stocare care au existat de-a lungul timpului. Să luăm exemplul dischetelor și al informațiilor salvate pe acestea. Tehnologia a evoluat incredibil de mult, în timp scurt, încât pe multe dintre informațiile de pe aceste suporturi extrem de perisabile – la umiditate sau atingeri repetate, demagnetizare etc. – omul le-a pierdut datorită folosirii lor îndelungate (sau, dimpotrivă, a nefolosirii) ori neavând pe dispozitivele IT actuale suportul care să le poată citi și/sau transforma în date citibile la momentul dorit.

⁴ Barbara Graham, *Integrating New Technology: Research Libraries enter the future*. In: 62nd IFLA general Conference, Beijing – China, 25-31 August 1996, Booklet 2, p. 95.

Biblioteca din Antichitate – precursoroarea celor de azi

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Bibliotecile au apărut odată cu cartea, înțelegându-se toate fazele, începând de la tăblițele de lut, sulurile de papirus sau textele imprimate pe pergament. Spațiile destinate bibliotecilor din Antichitate erau îmbogățite cu mobilier din lemn scump, busturi ale scriitorilor și artiștilor etc.

Biblioteca provine de la termenii grecești *biblion* – „carte” și *theke* – „dulap”, dar are înțelesul și de instituție de cultură cu funcționalități privind colectarea, depozitarea și teaurizarea culturii și civilizației umane, în scopul sprijinirii procesului de cunoaștere.

Ioan Gogota

Biblioteca este termenul folosit, pe de o parte, pentru colecția organizată – publică sau particulară – de cărți, manuscrise și alte documente, iar, pe de altă parte, pentru o instituție de cultură în care se adună cărți, reviste, manuscrise etc., pe care le conservă și le organizează în vederea punerii lor la dispoziția cititorilor, în scopul lecturării și studiului. Informația este cheia schimbărilor dintr-o societate, iar revizuirea rolului bibliotecilor într-o societate este determinat de condițiile sociale și de dinamica informației, a noilor servicii și mijloace de comunicare.

Profesia de bibliotecar este veche și a apărut odată cu constituirea cărților și a altor documente în colecții și biblioteci. Sarcinile și funcția acestuia au evoluat odată cu evoluția bibliotecii. Inițial, bibliotecarul avea sarcina de a colecta și depozita documente, respectiv de a asigura păstrarea și gestionarea lor, ulterior devenind un om de cultură, un cercetător, fiind un propagator al culturii și un bun cunoscător al valorilor acumulate și depozitate în biblioteca pe care o administrează.

Cu referire la bibliotecă și carte, în anul 1903, Ion Bianu¹, bibliolog, creator al școlii noastre de biblioteconomie și bibliografie, autor a numeroase cărți, printre care *Bibliografia românească veche* (4 volume, în colaborare) și *Catalogul manuscriselor românești* (3 volume), concluziona: „Cărțile singure nu fac bibliotecă, ele sunt numai material necesar pentru formarea acestui instrument indispensabil de instrucțiune. Spre a face biblioteci, pe lângă cărți, trebuie local, mobilier, legarea cărților, organizare și personal, adică un om care să știe și să aibă cu ce face din cărți bibliotecă, cum se fac cataloagele, cum se așază în raft, cum să se folosească cărțile bibliotecii”. Colecțiile² sunt o serie de obiecte de aceeași categorie, care, adunate și dispuse sistematic, reprezintă o valoare artistică, științifică, documentară etc.

Colecțiile de bibliotecă reprezintă totalitatea documentelor deținute de bibliotecă, purtătoare de informații și organizate după anumite criterii, cum ar fi: conținut, destinație, limbă etc., constituite în timp, în mod sistematic și unitar.

În Antichitate, respectiv în Egiptul Antic, au apărut primele biblioteci care erau, de fapt, arhive regale sau sacerdotale. În urma unor săpături arheologice s-a descoperit că în jurul 2000 î.e.n., exista o bogată bibliotecă în Memphis (fostă capitală a Egiptului, situată la 35 km de Cairo) formată din manuscrise cu caractere sumeriene și pietre gravate.

Totodată, în Mesopotamia, în timpul înfloritoarelor orașe Assur, Nippur, Uruk, Ninive, au

¹ Ion Bianu (n. 1856, Făget, jud. Alba – d. 13 febr. 1935, București), bibliolog, profesor universitar, decan al Facultății de Litere și Filosofie din București, director al Bibliotecii Academiei, secretar general și președinte al Academiei Române. Specialist și „perfect cunoscător al literaturii românești vechi”, editor de manuscrise, specialist în probleme de bibliologie și biblioteconomie, bibliofil pasionat, erudit.

² *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a doua, Univers Enciclopedic, 1998, p. 195.

existat biblioteci care conțineau peste 20.000 de tăblițe de lut. Acestea au fost scrise de civilizația asiro-babiloniană cu alfabetul cuneiform. Plăcile sau tăblițele de lut au fost preparate din argilă moale, pe care se imprimau semnele dorite cu ajutorul unei unelte numite „stilus” textul dorit, după care se uscau la soare sau se ardeau în foc. Una dintre acestea a fost biblioteca regelui asirian Assurbanipal (668-662 î.e.n.) de la Ninive, unde se păstra o mare parte a literaturii babiloniene, funcționând între anii 668 și 630 î.e.n. Printre textele literare de aici se află și *Epopoea lui Ghilgameș*³, una dintre cele mai vechi și mai valoroase capodopere ale literaturii universale. Alături de operele literare, aici se aflau texte religioase, liste cronologice ale evenimentelor etc., toate fiind inscripționate – *ex libris* – pentru a atesta că sunt proprietatea regelui asirian. O parte dintre aceste tăblițe se păstrează și astăzi și fac parte din galeria de artă a British Museum din Londra (circa 20.000).

Ulterior, ca suport pentru scris este folosit papirusul, acesta obținându-se dintr-o plantă înaltă de 3-4 m care se cultiva în Delta Nilului și în Sicilia. Hârtia din papirus se obținea prin exfolierea tulpinii, preparându-se apoi după anumite tehnici speciale, dimensiunile foi obținute fiind între 20-25 cm lățime și 30 cm lungime. Cărțile scrise se prezintă sub forma unui sul scris în coloane verticale sau orizontale. Între acestea, *Enoma elish* – poem epic despre crearea lumii (Egipt) sau *Papirusul Iliadei și Odiseei* (Milano).

În perioada preelenistică, în cetățile grecești încep să se dezvolte corporații de scribi; apar primele biblioteci, dintre care cea mai renumită este cea a lui Policrat din Samos. De asemenea, apar importante colecții în Grecia, la Atena, în timpul tiranului Pisistrat.

Cea mai mare bibliotecă a Antichității se găsea în Alexandria, în Egipt, în perioada elenistică. În anul 47 î.e.n., ea a fost distrusă parțial de Cezar, iar, ulterior, în întregime de creștinii și arabii lui Amru (anul 651 e.n.). În timpul lui Ptolemeu Filadelful (285-246 î.e.n.), biblioteca din Alexandria deținea aproximativ 400.000 de volume (papirusuri), iar în timpul lui Cezar circa 700.000 de volume, inclusiv tablete, papirusuri, pergamente⁴. Poetul Calimah, fost bibliotecar, menționa într-un catalog că în colecția bibliotecii se numărau peste 550 de tragedii și peste 1.500 comedii, printre care și lucrările filosofului Aristotel⁵.

Biblioteca din Alexandria a devenit o instituție publică luată ca model de bibliotecile regale din multe centre urbane din estul Greciei elenistice. Alexandria și-a câștigat autoritate îndeosebi în domeniul științelor filologice și matematice. Alături de Bibliotecă, s-a dezvoltat Muzeul (*Museion*), unde se conservau, pe lângă manuscrise faimoase, și opere de artă. S-a creat, astfel, un mediu spiritual unde se practica un adevărat cult al înțelepților și poezilor din trecut.

De asemenea, în timpul regelui Eumene al II-lea (197-158 î.e.n., în orașul Pergam din Asia Mică

Ruinele Bibliotecii lui Celsus din Efes, Turcia, a treia cea mai mare bibliotecă din perioada romană, după cele din Alexandria și Pergam

³ *Epopoea lui Ghilgameș* este un poem epic din Mesopotamia antică, aparținând culturii sumero-babiloniene. Este cea mai veche scriere literară păstrată a umanității, datând de la începutul mileniului al III-lea î.Hr. S-a păstrat, lacunar, pe 12 tăblițe de lut, în biblioteca regelui asirian Assurbanipal de la Ninive și povestește despre faptele eroice ale lui Ghilgameș, legendarul rege al cetății Uruk – *Wikipedia*. Vezi *Epopoea lui Ghilgameș*, în românește de Virginia Șerbănescu, Editura Mondero, București, 2008.

⁴ Pergamentul se obținea din piei de oaie, capre, viței sau iepuri, folosindu-se o tehnică specială de tăbăcire. Cel mai fin pergament era obținut din pieile mieilor nenăscuți – *Wikipedia*.

⁵ Aristotel (384-322 î.Hr.), născut la Stagira – de aici denumirea dată filosofului de Stagiritul – a intrat la vârsta de 17 ani la Academia lui Platon, pe care a frecventat-o douăzeci de ani, până la moartea maestrului său. Este, vreme de opt ani, profesorul lui Alexandru Macedon. În 335 î.Hr. întemeiază Liceul, unde timp de treisprezece ani își va concepe și scrie principalele opere filosofice. El a scris aproape 400 de lucrări, dintre care s-au păstrat doar 47. Aristotel a sistematizat în ele cea mai mare cantitate de cunoștințe pe care le-a acumulat vreodată un om.

se dezvoltă o bibliotecă cu circa 200.000 de volume, în care pergamentul este suportul de scris utilizat (rezultat ca urmare a prelucrării pieilor de animale), acesta fiind mai durabil și mai flexibil decât papirusul, astfel că ambele fețe ale sale se puteau folosi pentru scris. Pergamentul, cunoscut și sub denumirea de *velum*⁶, a fost produs în mileniul I î.e.n. și a constituit principalul suport de scris până în secolele X-XI e.n., iar de la sfârșitul secolului al XIV-lea, a fost înlocuit de hârtie. Descoperirea acesteia de către chinezul Tai Lun⁷, în anul 105 d.Hr., a condus la progres, atât în Asia, cât și în alte zone ale lumii.

Ulterior, urmașii regelui Atala (241-197 î.e.n.), tatăl lui Eumene al II-lea, contribuie la înflorirea colecțiilor din Pergam, care număra 200.000 de volume, iar în Roma antică se dezvoltă o bibliotecă care și-a îndeplinit menirea păstrării și transmiterii informațiilor, având puternice influențe din partea culturii elenistice, exercitate asupra civilizației romane (este depozitarea mai multor colecții particulare, între care și cea a lui Aristotel). Funcția estetică a bibliotecilor trebuie privită în contextul general al preocupărilor societății: păstrarea frumuseților naturii, integrarea instituțiilor culturale în mediul natural, utilizarea resurselor informaționale reprezentate de muzee, grădini zoologice și botanice, educația în domeniul științelor naturii, utilizarea concepțiilor estetice ale artiștilor în dezvoltarea conștiinței estetice a oamenilor.

De menționat este faptul că, la începutul erei noastre, în Roma existau 28 de biblioteci publice, dintre care cea mai importantă era Biblioteca Ulpia, fondată de împăratul Traian. Referitor la bibliotecile

Reproducere digitală după Basilica Ulpia din Forumul lui Traian, care dispunea de o renumită bibliotecă

romane, s-a constatat că ele erau împărțite în două secțiuni, respectiv literatura greacă și literatura romană.

Caracterul public al bibliotecilor antice în panteonul universal, precum și faima lor ridicată de culturile greacă și romană sunt date de faptul că primele biblioteci aveau caracter închis și se confundau cu arhivele.

În Antichitate, au existat mai multe colecții particulare, care devin proprietatea patricienilor bogați (colecțiile lui Cicero, Atticus, Lucullus etc.) și care rămân mărturie peste veacuri că cultura reprezintă bogăția spirituală a unui popor, iar funcție cea mai veche a bibliotecilor este cea *custodială*, de conservare a cunoștințelor umane, indiferent de suportul pe care ele se află.

⁶ Velumul este un pergament de foarte bună calitate, dar foarte scump, fabricat din piele de animal tânăr (vițel, miel sau ied nenăscut).

⁷ Tai Lun a inventat hârtia în varianta ei mai modernă, materialele de bază fiind cânepa, țesătura și bumbacul, amestecate cu apă, obținându-se o pastă care este întinsă pe o foaie – *Wikipedia*.

Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (5)

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

De bello Peloponnesiaco, Tucidide, Frankfurt, 1589

Oglinda paginii de titlu: THVCYDIDIS / DE BELLO PELOPON- / NESIACO LIBRI VIII. / Ex interpretatione Laurentii Vallae, ab Henrico / Stephano iterum recognita. / In hac secunda editione, quae accuratior multis partibus, quam / prima, melior est, haec amplius etiam, quam in illa habes: / Vitam THVCYDIDIS ex Marcellino castigatiorem, nunc / primum Latinitate donatam: eiusdem integrae Historiae Chro- / nologiam, cum singulorum librorum breuibus argumentu: / Adhaec Concionum, siue Orationum, quas hic auctor vt frequen- / teis, ita perdifficileis habet, Catalogum, necnon argumenta / parundem elegantissima. / Que omnia suos quaque auctores suo loco praeserunt. / Cum INDICE. / FRANCOFVRDI, / Apud heredes Andreae Wecheli, / Claudium Marnium & Ioann. Aubrium. / MDLXXXIX.

Cartea este scrisă cu tipar negru, caractere italice și regulate, prezintă vigneta pe pagina de titlu, frontispicii florale și letrine. Notele și comentariile sunt tipărite cu caractere mai mici pe părțile laterale ale paginilor. Pe pagina de titlu apar, ca mărci de proprietate, ștampilele: „K.N. / BANYAER / GYMNASIVM”, „M. KIR. ÁLL. GIMNÁZIUM / NAGYBÁNYA / Tanári könyvtára” și „Ex Libris L. Magyari”.

Tucidide (cca 460-396 î.Hr.) a fost un istoric și om politic atenian, întemeietorul criticii istorice și precursor al istoriografiei moderne. Opera sa, *Istoria Războiului Peloponesiac*, în 8 cărți, înfățișează lupta pentru supremație în lumea greacă dintre Sparta și Atena, între anii 431 și 411 î.Hr.

Istoria și originea lumii, Orazio Torsellino, Douai, 1630

Oglinda paginii de titlu se prezintă astfel: HORATII / TURSELLINI / E SOCIETATE / IESV, / HISTORIARVM / AB ORIGINE MVNDI / vsque ad annum 1598. / EPITOMAE / LIBRI X. / DVACI, / Ex Typographia BALTAZARIS BEL- / LERI, sub Circino Aureo, / Anno 1630. / Cum Privilegio.

Textul cărții este cu tipar negru, caractere de diferite mărimi, note marginale tipărite cu caractere italice, frontispicii simple, cu motive geometrice, letrine cu motive florale. Legătura este de carton cu piele, chenar decorativ simplu prin presare la rece, cotor cu decorațiuni, cu patru nervuri profilate. Pe pagina de gardă, pagina de titlu și prima pagină apar, ca mărci de proprietate, ștampilele: „M. KIR. ÁLL. GIMNÁZIUM / NAGYBÁNYA / Tanári könyvtára” și „A NAGYBÁNYAI M. KIR. ÁLLAMI FŐGYMNÁSIUM / TANÁRI KÖNYVTÁRA” și însemnarea: „Sigismundi Mitegy / 1780 / Minorita”.

Orazio Torsellino (1545-1599), cunoscut în latină sub numele de Horatius Tursellinus, a fost un istoric italian și om de litere. A scris cărți despre creștinism, istoria lumii și gramatica latină.

Evangelie învățătoare, Târgoviște, 1644

Oglinda paginii de titlu (după B.R.V.): EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE / duminecelor preste tot anul și la praznice / domnești, și la sfinți mari aleș. / Cu porunca și cu cheltuiala, Prea / luminatului creștin Matei Basaraba / voevod domn și biruitoriu atoa / tă țara rumânească. / Și cu nevoința sfințitului kir Teofil / mitropolit, atoață țara rumânească. / Tipăritisau întru dumnezeasca / lavvra ce se chiamă monastirea deal / care iaste hramul sântul Nicolae / Văleat. 7153. / o roj hvo; 1644. Mstă, sep. 2, dni.

Text cu caractere chirilice, încadrat în chenar, tipar negru și roșu, frontispicii, letrine, două mărimi de caractere. Coperte de lemn îmbrăcat în piele cu ornamente prin presare la rece și cotor cu patru nervuri profilate.

Matei Basarab (1580-1654) a fost domn al Țării Românești vreme de 22 de ani. A ctitorit numeroase biserici și mănăstiri, a contribuit major la înlocuirea limbii slavone cu cea românească și a sprijinit cultura și răspândirea tiparului.

Psaltire a sfântului proroc David, Uniev, 1673

Oglinda paginii de titlu: PSĂLTIRE / a Svîntului Proroc David. / Pre Limba Rumânească, cu / zâsa și cu toată cheltuiala / Prealuminatului întru / Isus Hristos, Ioan Stefan Petru Voe / voda, Domnul, Țării Moldovei. / Din svintele scripturi a svinților părinți da / scărilor svintei besearici, cu lungă ostenea / lă în mulți ai socotită și cercată prin / svintele cărți, și de-acia pre versuri tocmi / tă în cinci ai foarte cu osîrdie mare, de / Smeritul Dosoftei, Mitropolitul de / Țara Moldovei.

Text cu caractere chirilice, tipar negru, pagini cu chenar și letrine cu ornamente florale. Pagina de titlu este încadrată în chenar decorativ cu elemente florale, iar pe versoul paginii de titlu apare Stema Moldovei, încadrată de inițialele domnitorului Ioan Ștefan Petru Voievod.

Această *Psaltire*, tradusă și prelucrată din slavonă de Dosoftei, este prima mare operă în versuri tipărită în românește. Dosoftei (1624-1693) a fost cărturar, poet și traducător, creatorul poeziei românești culte. Ca mitropolit al Moldovei a promovat introducerea limbii române în biserică și a tradus și tipărit numeroase cărți bisericești.

Ceaslov, Târgoviște, 1715

Oglinda paginii de titlu: CEASOSLOV / Acum întâi Tăl-măcit în limba / Rumânească, / și închinată. / Prea Creștinului, și prea Înălțatu- / lui Domn, și Oblăduitoriu atoață / Țara Rumânească. / IO ȘTEFAN. / Cantacuzino Voevod, / De prea sfințitul Mitropolit al / Ungrovlahiei / Kir Antim Ivireanul. / Cu acăruia Cheltuială sau Tipărit în / Sfânta Mitropolie din Scaunul / Târgoviștei. / La anul 7223. / (De Georgie Radovici).

Text cu caractere chirilice, tipar negru și roșu, letrine roșii, frontispicii florale și gravuri. Copertele sunt de lemn îmbrăcat în carton.

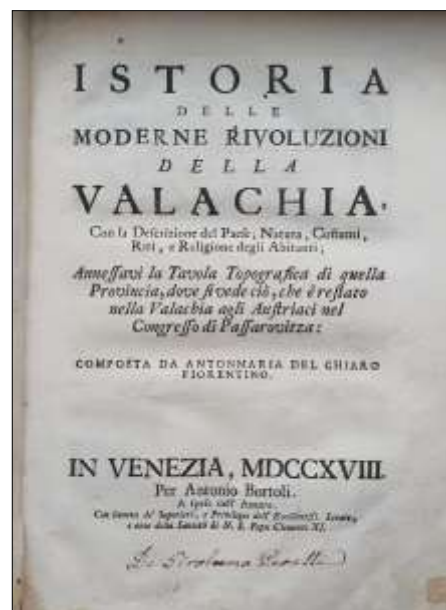
Acest *Ceaslov* a fost tradus și tipărit de Antim Ivireanul, mitropolit al Țării Românești. Antim Ivireanul (1660-1716), georgian la origine, a fost o personalitate culturală de marcă a literaturii române vechi, fiind, totodată, autor, tipograf, gravor, teolog, episcop

și mitropolit dedicat luminării poporului și propovăduirii credinței creștine. A înființat tipografia la Sna-
gov și Râmnic și a tradus și tipărit scrieri de cult și didactico-morale, contribuind, astfel, la unificarea
limbii române.

Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, 1718

Oglinda paginii de titlu: ISTORIA / DELLE / MO-
DERNE RIVOLUZIONI / DELLA / VALACHIA, / Con la
Descrizione del Paese; Natura; Costumi, / Riti, e Religione degli
Abitanti; / Annessavi la Tavola Topografica di quella / Provincia,
dove si vede cio, che erestato, / nella Valachia agli Austriaci nel /
Congresso di Pasarovitz: / COMPOSTA DA ANTONMARIA
DEL CHIARO / FIORENTINO. / IN VENEZIA,
MDCCXVIII.

Istoria revoluțiilor moderne din Țara Românească, lucrare scrisă
de cărturarul italian Anton-Maria Del Chiaro, secretar al lui Con-
stantin Brâncoveanu și tutore al copiilor lui Ștefan Cantacuzino,
constituie un document important privitor la istoria românilor, ce
cuprinde informații generale despre Țara Românească și despre
domniile lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și Ște-
fan Cantacuzino.

Octoih, Râmnic, 1742

Oglinda paginii de titlu: OCTOIH / ce cuprinde în sine, slujba Văscreasnelor / a opt glasuri, și
ceale, ai Evanghelii, / și Obștea, cu Troparele, și Conda / cele,
și Bogorodicele, la toți sfin- / ții de obște. Și Sinaxariul Cu /
Vruțea Leato, peste tot Anul. / Acuma întracesta chip Tipărit
Rumînește / întru a doao Domnie, a Prea Lumina- / tului, nos-
tru Domn: / Io MIHAI RACOVÎȚĂ VOEVOD / cu Blago-
slovenia prea sfințitului / Mitropolit al Oungrovlahiei, / Kir
NEOFIT. / și cu toată chieltuiala sfinții sale / de Dumnezeu
Iubitorului / Kir CLIMENT, Episcopul Rîm: / În sfânta Epi-
scopie a Rîmnicului. / [anu] 7251. 1742. / De cucearnicul între
Preoți Popa / Mihai Athanasie Vici, Tipografu.

Textul este cu caractere chirilice, tiparul roșu și negru,
prezentând letrine, frontispicii florale și vignete. Copertele sunt
din lemn îmbrăcat în piele. Pagina de titlu are chenar ornamen-
tat, iar pe verso stema Țării Românești, încadrată, de asemenea,
în chenar floral bogat ornamentat, cu inițialele domnitorului în
colțuri, însoțită de „Stihuri politice asupra luminatului domn”,
după cum urmează: „De Dumnezeu fiind mânat / Și în
Ungrovlahia încoronat / Cela ce ești Domn de Viță / Mihai
Voevod Racoviță / Dânduț El putere cu armă prea tare / Spa-
ta buzduganul biruință mare”. Înaintea textului se găsește o
gravură cu Sfântul Ioan Damaschin, nesemnată, însoțită de tex-
tul: „Ioan Damaschin tocmind canoane și tropare / Bine măr-
turisind Nașterea prea sfintei Fecioare”.

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare în serviciul comunității

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Datorită funcției lor de conservare a cunoștințelor științifice, bibliotecile au sprijinit întotdeauna procesul de cercetare (componentă superioară a activității umane), oferind informații și conducând la noi căi ale cunoașterii, fapt care a făcut posibil progresul societății omenești de-a lungul epocilor istorice, iar apariția bibliotecilor specializate în perioada interbelică a însemnat și crearea unor biblioteci cu largi posibilități de investigare, astfel că, împreună cu unitățile de cercetare, au devenit elemente insepărabile ale activității de creație în folosul comunității.

În cadrul Seminarului Internațional de la Paris din anul 1993, având ca tema *Bibliotecile în serviciul comunității* — dedicat *bibliotecii în comunitate*, s-a stabilit că obiectivul principal al bibliotecilor publice constă în *satisfacerea necesității de informare a cetățeanului*, conform cărora procesul de achiziție de carte ar trebui să țină seama de standardele europene privind indicii de dotare cu cărți pe cap de locuitor. În această ordine de idei, și în România, prin Legea bibliotecilor nr. 334/2002¹, respectiv Ordinul nr. 1.015/1994 al Ministerului Culturii, au fost stabilite Normele metodologice privind completarea colecțiilor de cărți, periodice și alte documente grafice și audiovizuale ale bibliotecilor publice de stat, pentru că actualele condiții sociale, dinamica informației, serviciile și mijloacele de comunicare sunt de natură să conducă la revizuirea rolului bibliotecilor în viața societății.

Între acestea, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare — instituție publică reprezentativă de cultură pentru comunitatea din oraș (renumit, anterior, pentru poluarea cu plumb și metale nobile și grele) —, conștientă de rolul informațional, educațional și cultural privind promovarea lecturii, informației, cunoașterii și culturii, își adaptează permanent serviciile oferite urmărind modernizarea, accesibilitatea și calitatea acestora, inclusiv în ce privește conservarea bunurilor culturale aflate în patrimoniul ei.

Asigurarea integrității colecțiilor de publicații dintr-o bibliotecă este o sarcină de primă importanță atribuită bibliotecarilor din cele mai vechi timpuri, iar Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” deține în colecțiile sale enciclopedice peste 720.000 de cărți, periodice, colecții speciale, resurse electronice etc. (mai precis, peste 740.000 unități de bibliotecă, dintre care aproape 700.000 cărți și 41.000 sunt publicații seriale), trebuind să aplice, prin intermediul lucrătorilor săi, normele de conservare în ce privește expunerea, depozitarea, activitățile de mănuire, ambalare și transport, filmare și fotografiere a bunurilor considerate moșteniri culturale.

În plan național au fost emise mai multe acte normative, între care și Legea nr. 182/25 octombrie 2000, republicată, privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, emisă de Parlamentul României și publicată în Monitorul Oficial nr. 259/9 aprilie 2014, care instituie regimul juridic al bunurilor aparținând patrimoniului cultural național mobil, ca parte a patrimoniului cultural național, și reglementează activitățile specifice de protejare a acestora. Potrivit legii, patrimoniul cultural mobil — tip carte — cuprinde manuscrise și tipărituri de valoare deosebită sau excepțională, care pot fi: carte manuscrisă a unei opere; carte manuscrisă — miscelaneu; manuscris de autor; fragmente manuscris (independente) dintr-o operă sau corespondență, iar tipăriturile sunt cărțile românești și străine, respectiv periodice românești și străine care întrunesc unul sau mai multe criterii de bibliofilie².

¹ Legea Bibliotecilor nr. 334 din 2002 definește ca bibliotecă instituția, compartimentul sau structura specializată ale cărei atribuții principale sunt: constituirea, organizarea, prelucrarea, dezvoltarea și conservarea colecțiilor de cărți, publicațiilor seriale, a altor documente de bibliotecă și a bazelor de date, pentru a facilita utilizarea acestora în scop de informare, cercetare, educație sau recreere; inițierea, organizarea și desfășurarea de proiecte și programe culturale, inclusiv în parteneriat cu autorități și instituții publice, cu alte instituții de profil sau prin parteneriat public-privat; în cadrul societății informației biblioteca are rol de importanță strategică.

² Termenul *bibliofilie* provine de la grecescul „biblion” — *carte* și „philia” — *iubire* și este o ramură specială care studiază cartea sub aspectul rarității sau valorii artistice.

În ce privește conservarea și preservarea bunurilor culturale aparținând Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, acestea se subordonează normelor impuse la nivel național și internațional vizând studierea cauzelor și simptomelor deteriorării, a factorilor care influențează deteriorarea și a modului de prevenire și stopare a acesteia, context în care factorii de conducere ai instituției au luat măsuri deosebite pentru ca publicul, cititorii să revină în siguranță în acest lăcaș de cultură, cu toate restricțiile impuse de autorități, în perioadă de pandemie Covid-19: distanțarea socială, protocoale de dezinfecție și de circulație etc. A fost instituită carantina pentru cărți, iar cele care au fost citite sunt depozitate timp de 10 zile (perioadă în care virusul dispare de la sine). De asemenea, pentru prevenirea răspândirii virusului, au fost luate măsuri privind sterilizarea și igienizarea cărților prin achiziționarea mai multor aparate de sterilizat, recent procurate de instituție.

Conservarea moștenirii culturale prezintă o importanță deosebită pentru cultura și civilizația popoarelor lumii, pentru că bunurile culturale ale acestora, în special manuscrisele, incunabulele, cărțile, hărțile, documentele etc., aflate în biblioteci, necesită condiții bune de păstrare, indiferent din ce materiale au fost executate: hârtie, pergament și piele, peste care au fost executate cerneluri, pigmenți sau coloranți. Referitor la acest aspect, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, prin bibliotecarii care deservește instituția, acordă o mare atenție conservării fondului cultural deținut, printr-o arie largă de metodologii și programe administrative menite să asigure o păstrare rațională și de durată a tuturor categoriilor de colecții, prevenind și combătând, la nevoie, deteriorarea acestora, inclusiv a rafturilor și mobilierului existente.

Totodată, au fost trasate măsuri de conservare privind stabilirea și păstrarea condițiilor optime de depozitare, valorificare, ambalare și transport, astfel încât factorii externi să nu solicite sau să solicite cât mai puțin posibil materialele deținute, în vederea menținerii constante a caracteristicilor fizico-chimice ale acestora, dat fiind faptul că toate bunurile culturale aflate în patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, în decursul timpului, sunt supuse degradării violente (foc, apă, arsuri chimice) sau mai lente (factori fizico-chimici, biologici sau sociali). Indiferent de conținut sau formă, informația, mesajul (text, imagine sau sunet) au un suport material care le fixează și conservă în timp, pentru că, alături de procesul de îmbătrânire suferit de materialul care intră în alcătuirea volumelor (hârtie, carton, lemn, pânză, piele, pergament, sfoară etc.), au loc și alte alterări fizice, chimice sau biologice.

Deteriorările și îmbătrânirea se datorează, atât factorilor mecanici – condiții de depozitare necorespunzătoare (îngheșuirea pe polițe, mobilier necorespunzător), cât și neglijenței bibliotecarilor și cititorilor în mărirea publicațiilor (îndoire, tăieri de file, rupere etc.) sau proceselor fizico-chimice cauzate de influența luminii, temperaturii și umidității, precum și factorilor biologici (mușegai, insecte etc.).

Pe plan internațional, în privința păstrării materialelor grafice, la Saint-Gall s-a ținut prima conferință având ca temă problema restaurării documentelor, urmată de una a arhiviștilor de la Dresda (1899) și primul Congres al Bibliotecarilor de la Paris, din anul 1900. Ulterior, în 1928, la Geneva, a fost creat Oficiul Internațional al Muzeelor, înlocuit în anul 1946 de Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM); Institutul Internațional pentru Conservarea Operelor Istorice și Artistice (1948); Centrul Internațional de Studii pentru Conservarea și Restaurarea Bunurilor Culturale sau Centrul de la Roma (1958) etc.

Bunurile aparținând patrimoniului cultural mobil al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare fac parte din tezaurul patrimoniului cultural național, iar conservarea acestora se poate efectua în baza unui raport de expertiză întocmit de experți acreditați de Comisia Națională a Bibliotecilor. Clasarea bunurilor culturale mobile – tip carte – se realizează potrivit dispozițiilor Legii nr. 182/2000 și normelor emise de Ministerul Culturii și Cultelor, cu avizul Comisiei Naționale a Bibliotecilor potrivit Legii nr. 334/2002.

Pentru conservare hârtiei se folosește o pastă mecanică din lemn garantată pentru o durată de sute de ani. Adezivii care se folosesc în înclieirea filelor pot fi de origine animală, vegetală ori sintetici. Hârtia este alcătuită dintr-o textură fină, realizată din fibre individuale obținute din defibrarea materialelor celulozice prin procese mecanice și diluarea lor în apă. Suspensia apoi este diluată și epurată de toate fibrele groșiere și de impurități, după care se toarnă pe o sită, obținându-se, prin împâslirea fibrelor, foi de hârtie mai groase sau mai subțiri, în funcție de dozarea cantității de suspensie de fibre. Problema degradării hârtiei în România este abordată științific abia în anul 1919, dar cercetarea sistematică de biodeteriorare a documentelor s-a realizat în 1967, în cadrul Institutului de Biologie din București,

context în care s-a abordat rolul agenților biologici în procesele de degradare a documentelor și necesitatea înființării laboratoarelor pentru studiul biodeteriorării documentelor. Așa a apărut laboratorul înființat pe lângă D.G.A.S. (Direcția Generală a Arhivelor Statului) și Laboratorul de patologie și restaurare a cărții din cadrul Bibliotecii Naționale.

Benzile și discurile magnetice sunt confecționate din substanțe de natură organică cu o rezistență scăzută. Sunt materiale termoplastice care se pot șterge accidental, fie din cauza căldurii provenite de la diverse surse, fie de la lumina directă a soarelui. Conservarea fotografiilor și cărților poștale ilustrate considerate opere de artă pe hârtie necesită anumite abilități în cazul deteriorării și contaminării chimice, al sfâșierilor, rupturilor, abraziunilor, lipirilor una de alta, al urmelor de degete, al murdăriei, marcării cu obiecte ca: penițe, creioane sau agrafe, plăci foto din sticlă spartă, fotografii îndoite, emulsii fisurate, negative și fotografii zgâriate și murdărite etc.

Apa sub formă de ploaie sau inundații este un agent distructiv violent, care poate avea cauze naturale (revărsări de râuri, furtuni etc.) sau accidentale (avarierea conductelor de canalizare și de încălzire centrală, deteriorări sau smulgerea acoperișurilor în timpul furtunilor puternice, pereți crăpați, apa întrebunțată pentru stingerea incendiilor, infiltrații, transport necorespunzător etc.). Totodată, apa de infiltrații acționează mai lent producând ridicarea umidității relative a spațiilor de depozitare, umezirea cărților, documentelor și mușcărea masivă a acestora.

La rândul său, focul poate provoca o distrugere completă, rapidă și ireversibilă a documentelor grafice. Pe lângă efectul direct, acesta acționează și indirect, la distanță, prin temperatura pe care o dezvoltă și prin gazele de ardere și prin fum, care pot degrada documentele care nu au ars. De asemenea, un cutremur poate provoca avarierea mobilierului, a instalațiilor de apă, electricitate, gaz etc., ducând, uneori, la răsturnarea rafturilor și deteriorarea fizică a colecțiilor.

Pornind de la aspectele sus-amintite, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare promovează o atitudine constructivă, care, coroborată cu promptitudinea și continuitatea prestării serviciilor publice de către bibliotecari, precum și cu retragerea publicațiilor deteriorate și elaborarea unor programe de conservare potrivit normelor de igienă, nu este numai un simplu deziderat, ci și o îndatorire de prim ordin pentru munca de bibliotecă, pentru că, aici, se regăsesc, atât bunuri cu valoare istorică și documentară, cât și bunuri cu valoare științifică, iar păstrarea nealterată a mesajului și a mărturiilor cu valoare de bun cultural sunt de natură să contribuie la conservarea moștenirii culturale a bibliotecii.

Foto: Silvan Coconeau

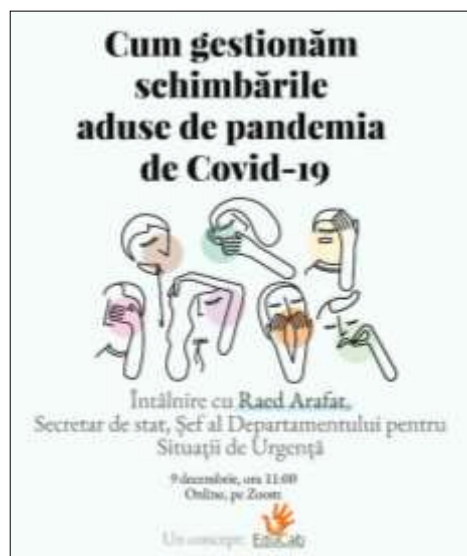
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare

Cum gestionăm schimbările aduse de pandemia de COVID-19 – dialog cu Raed Arafat

Ștefan SELEK
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În data de 9 decembrie 2020, în cadrul unui eveniment moderat de Mihai Lupu, reprezentant al Asociației EduCab, a avut loc o întâlnire online, pe platforma Zoom, din seria „Cum gestionăm schimbările aduse de pandemia de COVID-19”, la care au participat aproximativ 150 de bibliotecari din rețeaua de biblioteci publice și școlare din România și care l-a avut ca invitat pe Raed Arafat, Secretar de Stat și șef al Departamentului pentru Situații de Urgență, din cadrul Ministerului pentru Afaceri Interne.

În prezentarea sa, Raed Arafat a vorbit, în contextul pandemiei pe care o traversăm, despre importanța rolului bibliotecii în informarea opiniei publice, în transmiterea informațiilor medicale verificate de specialiști. Implicarea bibliotecilor în această campanie de informare ar putea lua și forma unor conferințe online ale unor experți în sănătate publică. Consemnăm mai jos discursul lui Raed Arafat, un mesaj adresat celor prezenți, atât în calitate de bibliotecari, cât și de cetățeni îngrijorați de efectele pandemiei de COVID-19 și preocupați de soarta comunităților în care trăiesc.

Din păcate, toate încercările noastre de a informa corect populația s-au lovit de o opoziție și manipulare foarte serioase. Prima lună de stare de urgență a fost gestionată bine și am reușit să limităm răspândirea virusului, chiar dacă diaspora venea din zone afectate. Apoi au început, pe mai multe paliere, atacuri împotriva măsurilor luate de noi. La nivel juridic, au fost contestațiile de la Avocatul Poporului, legate de libertatea individuală absolută, care a fost greșit înțeleasă, deoarece în contextul acestei boli, în comunitate, libertatea unui individ se oprește acolo unde începe libertatea celui-

lalt. Nu poți să fii un factor care pune în pericol alte persoane și să spui „eu sunt liber să fac acest lucru”. Apoi a început și fenomenul de dezinformare și combatere a măsurilor luate, chiar dacă acestea erau și sunt similare cu cele luate în întreaga lume. Am văzut medici care au început să combată măsurile luate pentru reducerea interacțiunii dintre oameni și restricționarea mobilității, fapt care a dus la o mult mai dificilă informare corectă, din partea noastră, a opiniei publice. Pe lângă aceasta, am avut un atac bine concertat pe rețelele de socializare, ținut către anumite categorii de populație, fapt care a generat reacții și o scădere a gradului de încredere în măsurile luate și, totodată, un refuz de a le respecta. S-a văzut presiunea grupurilor de interese majore, din industria HoReCa, turism etc., într-o anumită măsură justificată, pentru că era vorba de afacerile lor. Acest lucru a dus, fie la nemulțumire, fie la teamă în rândul celor care știau că boala este gravă, iar tinerii au fost ținta unor campanii special făcute pentru ei, îndemnând la nerespectarea măsurilor de prevenție. Acest lucru a dus, treptat, la creșterea numărului cazurilor de infectare și la situația în care suntem acum, când secțiile de terapie intensivă sunt solicitate la maxim, iar paturile din spitale sunt ocupate aproape în totalitate. În general, oamenii nu văd ce se întâmplă în spatele ușilor unităților de primiri urgențe și în secțiile de terapie intensivă, chiar dacă au fost unele documentare care au arătat ce se întâmplă în spitale. Oamenii primesc zeci sau sute de mesaje de combatere a măsurilor luate la nivel guvernamental și de minimizare a rolului pe care îl au aceste măsuri. De asemenea, am fost ținta unor atacuri din partea grupurilor extremiste, care au găsit un teren fertil în această perioadă, lucru care s-a întâmplat și în alte țări. Grupurile respective au drept țintă tinerii fără experiență, pe care să-i atragă în rândul lor și să-i transforme în purtători de opinie a mesajului extremist și xenofob. Mass-media a jucat, pe de o parte, un rol pozitiv, pe de altă parte, unul periculos. La început am avut o bună colaborare cu presa, apoi s-au deschis platforme pentru comentatorii nedocumentați, pentru că făceau rating. Apoi au fost făcute campanii de denigrare a grupului de comunicare strategică. Lucru care a dus la nerespectarea măsurilor de prevenție a îmbolnăvirii cu COVID-19.

În acest context, rolul unor oameni ca dumneavoastră este foarte important în a transmite un mesaj corect către tineri și utilizatorii bibliotecii. Se pot distribui materiale informative, pot fi organizate discuții individuale sau de grup, prin care să se faciliteze accesul la unii experți care să explice oamenilor toate aceste lucruri.

În continuarea discursului, pe chat-ul evenimentului au fost puse întrebări din partea participanților, dintre care le vom reda mai jos pe cele mai interesante pentru bibliotecari și pentru public.

Î: Care este cea mai importantă măsură pentru reducerea răspândirii virusului?

R.A. *Campania de vaccinare este una dintre cele mai importante măsuri pentru reducerea răspândirii virusului și care ne va permite ca, în câteva luni de zile, să revenim aproape de normalitatea de dinaintea pandemiei. În jurul campaniei de vaccinare vor fi foarte multe tentative de dezinformare. Aici vine rolul dumneavoastră, de a explica oamenilor de ce e nevoie să se vaccineze. Pentru a întrerupe cercul vicios de răspândire a virusului ar trebui să se vaccineze 60-70 de procente din populație. Vedem în alte țări că începe vaccinarea și se discută foarte mult despre acest lucru. România cumpără același vaccin pe care îl cumpără și Franța, Germania, Statele Unite ale Americii, Olanda, Norvegia sau celelalte state europene. Suntem în același grup de achiziții. Întrebarea mea este: Oare toate aceste țări vor să pună în pericol sănătatea cetățenilor lor? Sau, participând la această acțiune, consideră că este unica soluție pentru a rezolva o problemă majoră, care poate încă să ucidă foarte mulți oameni și să îmbolnăvească pe alții care pot rămâne cu sechele de lungă durată, întrucât nimeni nu știe care va fi impactul asupra organismului după cinci sau zece ani. De aceea, e mai bine să prevenim eventualele consecințe nedorite. Aici intervine, de asemenea, rolul dumneavoastră în informarea comunităților mici și tot aici văd și colaborarea noastră în perioada următoare, prin intermediul echipei de comunicare din cadrul Departamentului pentru Situații de Urgență: o informare documentată pe baza unor informații științifice.*

Î. Cum acționează vaccinul? Ce efecte secundare poate avea acesta?

R.A. *La vaccinare se injectează un antigen, o bucătică din secvența virusului, pe care corpul o identifică drept corp străin ce trebuie oprit, moment în care se activează sistemul imunitar al organismului, care are o memorie a sa și, din această cauză, sunt necesare două vaccinări, prima care activează și a doua care ajută la păstrarea memoriei acestui virus pentru o durată mai lungă. Vaccinul poate avea efecte secundare trecătoare și fără efect grav asupra vieții și sănătății persoanei: febră, dureri musculare, durere locală etc.*

Î. Materialele informative vor conține informații despre cum acționează vaccinul? Ce surse de informare recomandați în ceea ce privește vaccinul anti COVID-19?

R.A. *Da, este deja în lucru un site care va conține astfel de informații. În plus, există site-ul fipregatit.ro.*

Î. Care este calendarul campaniei de vaccinare? Dacă bibliotecile se vor implica pe partea de informare și comunicare, când credeți că va fi nevoie ca acestea să organizeze activități?

R.A. *Campania de informare ar trebui să înceapă deja. Calendarul de vaccinare va începe în primul trimestru al anului viitor cu personalul medical și anumite grupuri vulnerabile, pentru ca, încet-încet, să ajungem la vaccinarea în masă a populației.*

Î. Mai este necesară vaccinarea celor care au dezvoltat boala?

R.A. *Da, este necesară, pentru că s-a observat că la îmbolnăvire unele persoane nu dezvoltă suficienți anticorpi.*

Î. Se plătește vaccinul?

R.A. *Nu, vaccinul este gratuit.*

Î. Bolnavii cronici se pot vaccina?

R.A. *Da. Dacă au contraindicații pe partea de imunitate, atunci medicul de familie poate fi consultat și poate face recomandări legate de vaccin. În rest, ceilalți se pot vaccina.*

Î. Ce se întâmplă cu cei care nu doresc vaccinarea?

R.A. *Se supun unui risc, rămân vulnerabili pentru infecție și pentru a infecta pe alții.*

Î. Cum e mai bine să te imunizezi? Prin boală sau prin vaccin?

R.A. *Prin vaccin, pentru că nu ai de unde ști cum va reacționa corpul la boală. Imunitatea de la vaccin este mai bună și nu supune organismul la o îmbolnăvire care poate să lase sechele.*

Î. Care este durata de imunizare în urma vaccinului?

R.A. *Nu se știe exact. Din ultimele studii reiese că poate fi de la câteva luni la câțiva ani. După cum știți, vaccinul contra gripei sezoniere se repetă anual, fiindcă virusul are mutații dese. Virusul SARS-Cov-2 nu prezintă aceste mutații*

atât de des. Persoanele care s-au vaccinat în grupul test vor fi monitorizate pentru 24 de luni și se va vedea cât timp vor dezvolta anticorpi la virus.

Î. Trebuie făcute analize suplimentare după vindecare?

R.A. Dacă după 14 zile de la infectare nu mai ai simptome, te poți considera vindecat.

Î. În cât timp credeți că vom reveni la normalitate?

R.A. Depinde de câți se vaccinează și care va fi impactul vaccinului. Dacă se vor vaccina 10%, atunci impactul nu va fi suficient, dar dacă se vor vaccina 60-70% din populație atunci putem reveni la normalitate, în corelație cu un efort similar pe plan european și mondial. Istoria ne-a arătat că mai mulți viruși, precum variola, au fost eradicați în totalitate, la nivel mondial, datorită vaccinării.

Î. Ce părere aveți ca bibliotecile să fie incluse în acele comitete zonale de situații de urgență, pentru că sunt instituțiile cele mai îndreptățite să promoveze informația din surse sigure?

R.A. Ideea este bună, dar, după cum se știe, comitetele pentru situații de urgență sunt constituite astfel, încât să răspundă la orice oră incidentelor apărute și să ia măsuri rapide în acest sens. Eu văd rolul bibliotecilor în efortul de informare a populației. De exemplu, în contextul campaniei de vaccinare, bibliotecile vor putea avea un rol important în transmiterea corectă a informațiilor, printr-o colaborare cu biroul de comunicare din cadrul D.S.U.

Î. Cum credeți că ar fi mai eficient să se procedeze în cazul bibliotecilor publice pentru a contribui la combaterea pandemiei?

R.A. Bibliotecile trebuie să rămână deschise, cu respectarea normelor de prevenție, și să încurajeze împrumutul cărților la domiciliu.

Î. Ce ați spune unui copil sau adult care dorește să vină la bibliotecă pentru a împrumuta o carte?

R.A. Dacă respectă toate regulile de protecție și dacă biblioteca este dotată cu cele necesare, atunci nu cred că este vreo problemă, este poate mai sigur decât a merge să cumperi ceva dintr-un magazin.

Î. Care este procentul de transmitere a virusului prin contactul cu cartea?

R.A. Nu am cunoștință de vreun studiu care să fi arătat acest lucru, dar orice suprafață atinsă de cineva care nu s-a dezinfectat poate fi o sursă de contaminare. De aceea, este necesară procedura de carantinare a cărților restituite pentru cel puțin o săptămână.

Î. Bibliotecile fac parte din rândul instituțiilor publice. Vor intra bibliotecarii în rândul persoanelor vaccinate cu prioritate?

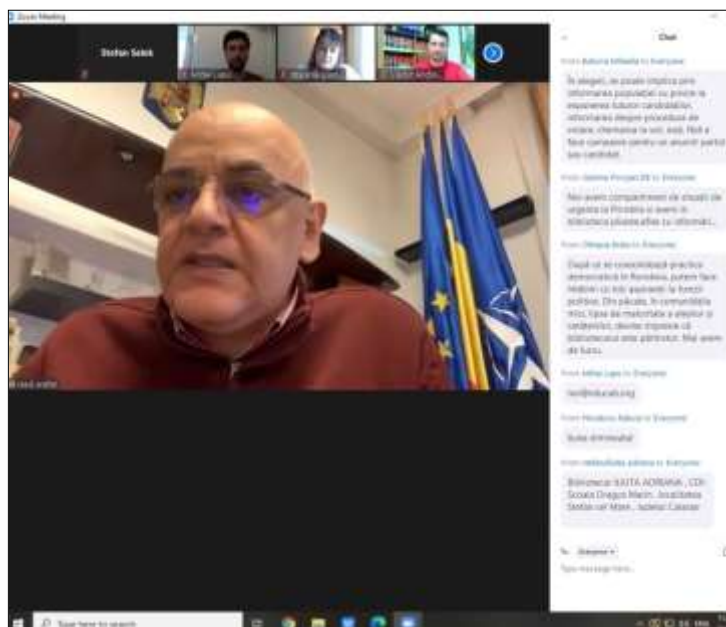
R.A. Instituțiile publice și școlile fac parte din grupa a doua de vaccinare, probabil și bibliotecarii vor fi incluși acolo.

Î. Ce rol a avut biblioteca în formarea omului Raed Arafat?

R.A. Biblioteca a avut un rol major în formarea mea ca om; încă din școală mergeam, tot la două-trei zile, să împrumut cărți de la bibliotecă, pe care le citeam cu plăcere.

Î. Ținând cont că se apropie sărbătorile de iarnă, credeți că se va putea respecta tradiția, merseul la colindat?

R.A. Se poate merge la colindat, dar va fi modul perfect de a răspândi virusul, iar în felul acesta vom avea o presiune foarte mare pe sistemul medical în lunile ianuarie și februarie ale anului viitor. Eu personal recomand ca în acest an, să fie evitate contactele, iar mobilitatea să fie cât mai mică, pentru ca anul viitor lumea să se poată bucura de sărbători alături de cei dragi.

O altfel de informatică – Code Kids. Primul an de proiect în Maramureș

Oana UNGUREAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Bibliotecile sunt instituții care evoluează constant, își readaptează și reconfigurează serviciile, programele și proiectele pentru a răspunde, cu maximă promptitudine, nevoilor de informare, educare și loisir ale comunității. Anul 2020 a fost un an inedit, nemaîntâlnit, un an pandemic ce a condus la schimbări accelerate în sfera socială, politică, economică, administrativă, dar, mai ales, în cea tehnologică, constituind o provocare și pentru lumea bibliotecilor.

În acest context, al unei societăți imprevizibile, la început de pandemie, în luna aprilie, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a semnat parteneriatul la proiectul național **CODE Kids – Copiii fac coding în bibliotecile publice**, implementat de Fundația Progress România, în colaborare cu Simplon România și finanțat de Fundația Româno-Americană, cu sprijinul oferit de rețeaua de biblioteci publice din țară, Orange, Société Générale, Institutul Aspen România și CEZ România.

Acest proiect oferă posibilitatea copiilor din mediul rural și mic urban să-și dezvolte competențele digitale, de robotică și, în general, de STEM¹, precum și ocazia de a se implica activ în viața comunității. Demarat ca un proiect pilot în anul 2017, când a fost lansat în biblioteci publice din 7 județe din România și au fost înființate 29 cluburi de programare, în prezent proiectul a devenit o certitudine, fiind consacrat deja ca o inițiativă națională ce se bucură de succes, cu un număr de 22 de județe implicate și 112 cluburi de coding înființate în România și Republica Moldova. În aceste cluburi învață bazele programării și câștigă competențe STEM peste 1.400 de copii.

În calitate de partener, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a inițiat și facilitat crearea în județul nostru a șase cluburi de Coding: *Clubul Code 2AMD* în cadrul Bibliotecii Orășenești Ulmeni, la bibliotecile comunale din: Budești – *Clubul IT-iștii Cosăului*, Copalnic-Mănăstur – *Clubul CodeDojo C.M.*, Rona de Sus – *Clubul Code Kids*, în cadrul Filialei Firiza a Bibliotecii Județene – *Clubul R8botix*, iar la sediul central al bibliotecii *Clubul Cavalerii IT-iști*, care își vor desfășura activitatea pe o perioadă de doi ani. Deși activitățile acestor cluburi erau programate ca întâlniri fizice ale membrilor, la bibliotecă, în urma deciziei de distanțare socială impuse de autorități, întâlnirile programate s-au desfășurat în mediul online, prin intermediul platformelor digitale.

Separat, dar împreună în mediul online, cele 6 cluburi (54 de membri, dintre care 43 provin din mediul rural) au participat la activitățile propuse de echipa de proiect națională (Fundația Progress și Simplon România), de la cele de creare a elementelor definitorii ale cluburilor: nume, logo, afiș, stabilire a întâlnirilor săptămânale, la pași înceți, dar siguri, înspre codare pe platforma www.code.org.

Copiii maramureșeni, cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani, s-au arătat încântați să facă parte din marea familie CODE Kids și, mai ales, să stăpânească noile tehnologii. Pentru ei proiectul înseamnă provocări, oportunități, creativitate, distracție, seriozitate, muncă în echipă, leadership – abilități și caracteristici ale cetățeanului activ al viitorului. Se estimează de către specialiști că, în viitor, programarea va deveni o competență obișnuită și necesară, alături de scris, citit și socotit.

Cu o frecvență săptămânală, fiecare bibliotecă îi întâmpină pe copii online, unde aceștia învață elementele de bază ale codării pe platformele code.org și scratch.org, fac prezentări și/sau lucrează la diferite exerciții și aplicații pe diverse platforme: AppInventor, Prezi, WeVideo, Brush Ninja, worldwall.net, quizizz.com.

Cluburile sunt concepute pentru a le dezvolta copiilor abilități de programare pe calculator și a le oferi abilități valoroase de viață, cum ar fi gândirea sistematică, rezolvarea problemelor, precum și oportunități de carieră viitoare. Acestea sunt conduse de bibliotecar și doi copii ambasadori/club, care îi

¹ STEM – acronim pentru cuvintele din limba engleză: Science, Technology, Engineering, Mathematics, tradus în limba română prin ȘTIM – curriculum bazat pe ideea de educare a elevilor cu ajutorul a patru discipline diferite: Științe, Tehnologie, Inginerie, Matematică.

inițiază și îi ajută pe ceilalți membri ai clubului. Platforma pe care se desfășoară programarea este autonomă, noii membri se pot alătura oricând, iar ambasadorii sau membrii mai experimentați îi pot ajuta pe începători. Programul este, de asemenea, flexibil, membrii cluburilor nefiind obligați să lucreze zilnic sau săptămânal și pot renunța când doresc. Copiii au de rezolvat sarcini de coding, STEM, acestea fiind organizate în 4 cursuri, și participă la concursuri și webinarii pe diferite teme care îi ajută să socializeze în acest context, să încerce lucruri noi și să-și depășească limitele. Cei mai talentați, motivați și capabili să creeze conținuturi pe calculator au participat la concursuri, fie individuale, fie de grup, unii dintre ei fiind chiar recompensați cu premii. Dintre concursurile organizate în acest an de către Fundația Progress amintim: Vlog, Back2school, Green TechApp, SuperCoders. Au fost organizate, de asemenea, o serie de webinarii, unele dedicate exclusiv copiilor ambasadori pentru a le dezvolta încrederea și capacitatea de lideri, iar altele destinate tuturor beneficiarilor cluburilor, precum: spirit de echipă, abilități sociale, comunicare asertivă pentru copii, leadership, tehnici de vânzare, public speaking.

Chiar și atunci când programele sunt disponibile pentru comunitățile rurale, constrângerile potențiale asupra personalului și resurselor bibliotecilor mici și rurale sunt un factor ce poate limita adoptarea/implicarea în proiect. De aceea, pentru a veni în sprijinul bibliotecarilor, Fundația Progress și partenerii ei au dezvoltat un plan de marketing digital, oferind ghiduri privind gestionarea unui Club de coding, utilizarea platformelor de comunicare online (Zoom), de recrutare a membrilor clubului, videoclipuri promoționale, elemente grafice pe care bibliotecarii le pot utiliza în diferite materiale, inclusiv comunicate de presă. De asemenea, au fost organizate sesiuni live de informare cu privire la situația cluburilor, au fost create grupuri de WhatsApp, grupuri de Facebook, construindu-se o comunitate online pentru crearea și partajarea resurselor, oferirea de coaching, facilitarea oportunităților de mentorat peer-to-peer, îmbunătățirea colaborării. În acest sens, grupul de Facebook Code Kids 2020 creat pentru toți beneficiarii proiectului presupune facilitarea schimbului de cunoștințe și materiale, unde facilitatorii/membrii clubului pot accesa resurse, împărtăși succese și obține răspunsuri la unele dintre provocările lor. De asemenea, pentru a dezvolta încrederea și capacitatea bibliotecarilor de a gestiona cluburile, au fost organizate, pentru bibliotecari, webinarii pe diverse teme: comunicarea asertivă, facilitarea activităților de grup, crearea unei atmosfere plăcute în online, comunicarea în cadrul echipelor de proiect etc.

Pe parcursul anului 2020 au avut loc 27 de întâlniri virtuale ale membrilor Clubului Cavalerii IT-ști, au fost făcute 25 de postări pe pagina de Facebook a proiectului², iar, atât bibliotecarii, cât și membrii cluburilor au fost recompensați de către Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” și Fundația Progress cu un cadou compus din materiale promoționale ale proiectului, o carte și o diplomă, în semn de apreciere pentru activitatea admirabilă desfășurată cu profesionalism, competență și pasiune.

Prin oferirea de programe de codare, bibliotecile mici și rurale au modalități suplimentare de a servi ca ancoră ale comunității, creând un mediu sigur pentru tineri, pentru a le dezvolta abilități ce vor construi încredere și îi vor pregăti pentru succes. În plus, personalul bibliotecii care a participat la proiect în primul an are acum capacitatea de a extinde impactul codingului, creând noi cluburi de codare, datorită sprijinului, informațiilor și resurselor câștigate pe parcurs.

Pentru copii, familii, bibliotecari și comunități, codarea/programarea poate face o lume diferită și sperăm că aceste 6 biblioteci mici, dar puternice, în opinia noastră, sunt doar începutul.

² <http://www.facebook.com/codekids.maramures.5>

Franțuzismele lui Nenea Iancu

Dr. Mihai BOTEZ
Piatra-Neamț

În aprecierea valabilității operelor unui creator, cel mai sigur și revelator arbitru este timpul. Sunt autori care au succes copleșitor în timpul vieții, datorat, în principiu, unor conjuncturi secundare: modă, carismă personală, publicitate exagerată ori o slabă configurație de congeneri. Dar toate acestea nu rezistă probei implacabile a timpului, ale cărui site cern obiectiv și fără compromisuri, iar ceea ce este incert ca valoare se perimează vertiginos, topindu-se ca un foc de paie. De unde și butada creatorilor în viață, a celor care își pun problema perenității lucrărilor produse: „Vom muri și vom vedea atunci”. Fi-rește, alții sunt cei care vor constata ce s-a sedimentat precum roca și ce s-a evaporat ca aburul, ce rămâne viu și ce a murit din ce a fost odinioară încredințare valorică.

Să aruncăm o privire asupra scriitorului clasic român Ion Luca Caragiale, un moralist și pedagog național pentru toate vârstele. În pofida unei receptări reticente a scrierilor sale – a avut chiar detractori în timpul vieții –, fapt demonstrat prin refuzul instituțiilor abilitate de a i le premia, după cum ar fi meritat cu prisosință, precum și prin lipsirea sa de onoruri academice, steaua lui Caragiale nu a încetat să urce, de un secol încoace, pe firmamentul literelor românești. Nedreptățile îndurate în timpul vieții nu puteau decât să-l mânghească și să-l îndurereze pe marele artist al condeiului cu pelin, de unde și hotărârea de a se expatria (în Germania) și de a nu mai reveni în țara de obârșie. Nu e un caz singular, li se va întâmpla la fel și altor oameni de valoare ai culturii noastre: vezi cazurile Cioran, Eliade sau Monica Lovinescu, chit că din cu totul alte considerente.

I se atribuia lui „nenea Iancu” porecla *Cinicul*, pentru că era necruțător cu tarele contemporanilor, deși tot aceștia au lăsat mărturie că era, de fapt, un sentimental, care plângea la concerte muzicale, precum și un entuziast sincer în fața valorii literare a unor confrăți, chiar dacă îi erau necunoscuți ca persoane civile, precum tânărul poet Octavian Goga ori Calistrat Hogaș, de pildă, pe a cărui scriere despre *părintele Ghermănuță* o știa pe dinafară și o recita din pură plăcere. Minunat scrie și Caragiale, realmente magistral, atâta doar că farurile atenției sale dau la iveală mai curând echivalentul a ceea ce Arghezi va sintetiza, pentru poezie, într-o sintagmă memorabilă: *Din bube, mucegaiuri și noroi / Iscat-am frumuseți și prețuri noi*. Întocmai ca Baudelaire, care a ajuns celebru prin zăgrăvirea *florilor răului*, Caragiale s-a afirmat ca un clasic incontestabil al literaturii române prin dezvăluirea impenitentă a racilelor din toate domeniile societății cunoscute de el pe viu. Nu a scris mult, nici analitic despre ele, precum Balzac ori Zola, însă ne-a pus sub ochi o oglindă în care să ne privim și să ne analizăm noi înșine, cititorii și spectatorii pieselor sale de teatru. Fie că citim, fie că privim și ascultăm actorii pe scenă, senzația intimă este că asistăm la un veritabil *ciné-vérité*. Ca și Eminescu, în observarea universului exterior, a fost și el în cvasitotalitate neplăcut surprins de metehnele semenilor săi. Nu se confirmă opinia lui Dobrogeanu-Gherea cum că I.L. Caragiale s-ar fi limitat la a râde cu poftă de cele semnalate și că nu s-ar fi indignat de ele. Dimpotrivă, s-a angajat să lupte contra lor cu armele sale artistice și nu doar pentru biciuirea moravurilor – atât grele, cât și ușoare – ale „miticilor” de care se ciocnea la tot pasul, în mediile citadine, în special, ci dezlănțându-se ca un veritabil epidemiolog contra virusilor și bacteriilor patogene ce atentau la sănătatea unui organism afectat și infectat. Campania sa viza scopuri pozitive, de însănătoșire și revenire la firesc și salubritate morală, într-o națiune care risca să intre în derapaje primejdioase prin îndepărtarea de tradițiile sănătoase ale conviețuirii.

Civilizația de la finele secolului al XIX-lea și începuturile celui următor, principal o civilizație apuseană, nu aducea numai înnoiri în sensul bun al cuvântului. Dimpotrivă, penetrau cu mare rapiditate și ușurință moravuri detestabile, care, suprapunându-se peste vechile racile autohtone, de sorginte balcanică, amenințau cu virulență echilibrul dintre calități și defecte ce caracterizează orice soi de civilizație și de națiune la un moment dat. În mai toate lucrările care i-au fost consacrate, critici și sociologi au în-vederat acest aspect fundamental, asupra căruia nu voi stăruii mai mult.

După necesara microintroducere de circumstanță, mă voi ocupa de un aspect aproape neluat în seamă de analiști sau doar tangențial și conjunctural menționat de specialiștii în caragiologie. Este vorba de un aspect legat de limbaj, și anume de importanța pe care franțuzismele, ca exponente ale modei

conversaționale în anumite medii, o au pentru semnalarea mentalului celor care le foloseau în epocă. Se știe că, în veacul revoluțiilor democratice europene, majoritatea tinerilor români, dintre cei cu posibilități financiare, bineînțeles, își făceau studiile în Occident, cu osebire în Franța, dar și în țările de limbă germană. Reîntorși în țară, acestor tineri li se spunea (nu totdeauna admirativ!) *bonjuriști*, întrucât, spre a-și menține exercițiul limbii în care se școliseră, între ei foloseau prioritar în conversație franceza ori măcar pentru a se saluta. Nimic rău în asta, numai că observațiile acute ale unor scriitori (C. Facca, V. Alecsandri și alții) au dus la învederarea, în scris, a unor aspecte penibile sau de-a dreptul comice, când personaje precum coana Chirița, Guliță al nineacăi și altele se apuiau să se „frânțuzească” spre a arăta prostimii cât de cultivate, mde!, erau domniile lor. Spre deosebire de șarjele directe și joviale din scrisul unor confrăți, Caragiale procedează cu mai multă subtilitate și într-un mod, am zice, mult mai economic, dar cu atât mai eficient ca rezultate. Nu s-a limitat numai la limba franceză, pe care și el, deși nu făcuse studii înalte, și-o însușise în mod corect, ca autodidact, ci și la altele. O schiță a sa poartă numele englezesc de *Five o'clock*, alta *High-life*, iar obișnușilor consumatori de bere din bodegi li se reproduce interjecția *tal* (din verbul german *zahlen*, care înseamnă a plăti), prin care apelau chelnerul să le facă nota de plată. Spre a ne arăta că năvăliții la băutura nemțească nu prea cunoșteau ce denumește acest termen, autorul ne dezvăluie și folosirea lui pentru a desemna chelnerul, căruia îi spun, de asemenea, *tal*.

Lasă că nici cu formele și sensurile cuvintelor românești nu stau mai grozav semidocții vremii; e suficient să urmărim, pentru aceasta, începutul piesei *O noapte furtunoasă*, unde jupân Dumitrache Titircă și tovarășul său, ipistatul Nae Ipingescu, se împotmolesc rău în „scrisul adânc” al articlierului fanfaron și afectat de la *Vocea patriotului național*. Cum se remarcă peste tot în scrierile sale dramatice sau în proză, incultura este un cal de bătaie favorit al lui nenea Iancu. Zița, personaj din piesa citată mai sus, franțuzește fără niciun temei termenul românesc *poliție*, trimițându-și fostul soț, care o mai hărțuiește și după divorț, „la polițiune”. Tot dumneaei, cititoare pasionată a *Misterelor Parisului*, se declară „ambetată absolut” în restul timpului. Termenul folosit este un calc din franceză, *embété*, adjectiv derivat din participiul trecut al verbului popular *embêter*, sinonim al lui *s'ennuyer* = a se plictisi. Ca și precedentul termen folosit de cuconița fandosită, care declară ritos „de nimeni nu depand”, cuvântul idiolect „ambetată” pretează la confuzie, prin asocierea paronimică (și dezavantajantă) cu termenul „îmbătată”. Forțarea unor cuvinte străine de a lua locul celor neaoșe conduce la haos lingvistic. „Nimeni nu trebuie a mancà (sic!) de la treburile publice” – sfătuiește prin scris gazetăresc Rică Venturiano. Cititorii români ai publicației vremii sunt băgați în ceață cu sensul de nepriceput al acestui barbarism (fr. *manquer* = a lipsi, a fi lipsă), pe care îl asimilează noțiunii de a consuma alimente („a mânca”, un *false friend* lingvistic)...

Nu trebuie să acredităm ideea că autorul român ar fi fost împotriva folosirii, dacă se poate corect, a limbii franceze ca semn de distincție socială. Ofițerii, de pildă, erau socotiți persoane intelectuale nu atât pentru profesia pe care o exercitau, ci pentru faptul că erau îndeobște buni vorbitori de limbă franceză, un atu ce-i avantaja, mai cu seamă ca burlaci, să fie admiși în saloanele de unde își puteau procura „damicele” pentru conversație, companii de ieșit la teatru ori plimbări la șosea, iar dacă și atributul numit „dotă” era convingător, chiar partenere de viață. Oare nu de asta se străduiau, la rândul lor, să ciripească și ele în limba lui Voltaire? Unul dintre înalții funcționari ce populează galeriile lui Caragiale – în schița *High-life* – se indignează, într-o franțuzească fără cusur, contra cronicarului monden Edgar Bostandaki, care i-a menționat în termeni ce i se par ireverențioși talentele soției sale la un bal din înalta societate: *A-t-on jamais vu pareille insolence?* Și tot în franceză, după ce a proferat o amenințare românească, îi adresează simandicosului gazetar de saloane o invectivă pe măsură: *espèce d'imbécile!* – probabil pentru a nu păta blazonul funcției sale cu un neaoș și trivial „dobitocul dracului!”.

Unele personaje, în general lipsite de cultură din pricina lipsei de instrucțiune ori a precarității acesteia, folosesc ca pe niște ticuri cuvinte străine auzite după ureche, precum repetatul „rezon” (pentru a simplifica expresia *vous avez raison*), ori le transcriu „tale quale”, după același tipic lăutăresc, crezând că sunt noi cuvinte românești auzite în premieră; de pildă aiuritorul *sameteagal*, consemnat în procesul-verbal de către comisarul Mitică Pișculescu, după cum l-a receptat din declarația verbală a d-nei Ghioala Popescu (corect: *Ça m'est égal* = *Mi-e totuna, mi-e indiferent*) (*Proces-verbal*).

Caragiale însuși consideră că este un semn de mondenitate să folosească – firește, fără a le distorsiona sensul ori forma și nici pur ostentativ – sintagme franțuzești la modă, franceza fiind atunci, chiar mai mult decât acum, în epoca francofoniei, o *lingua franca*, limba de circulație internațională prin excelență. Iată câteva mostre: „...contra guvernului, care vrea să treacă prin camere, *à la vapeur* legea pen-

tru înființarea monopolurilor...” (*Atmosferă încărcată*); „De exemplu, citim în *l'Indépendance roumaine: Madame Esméralde Piscopesco, five' clock tea tous les jeudis*. Azi e joi. Haide – zic eu – la *madame Piscopesco*. Feciorul în frac și cu mânuși albe mă introduce în salonul splendid al somptuosului *hôtel Piscopesco*... pur stil Louis XV... Mărturisesc drept. Am mare slăbiciune de ceea ce francezul numește *la causerie* și, de aceea, frecventez bucuros cercurile *mondains*...” (*Five o'clock*); „...speța (moftangiolui)... e încuibată din cele mai mândre palaturi până în cea mai modestă odaie de *hôtel garni*... Moftangioaica este româncă și, prin urmare, nobilă, *et par conséquence* nu poate suferi mojcimea. Când vorbești de regina, zice: *la pauvre*... Așa, după înghețată, mănâncă iar icre moi și după Pomery *extra-sec frappé*, iar ciucală fierbinte... După fiecare *bal du monde*, a doua zi, caii doftorilor *mondains* aleargă până le iese limba de un cot. (...) Când vezi două moftangioaice amestecându-și alifia de pe buze și țocându-se cu multă căldură, să știi că nu se pot suferi. *Ah! ma chère, je ne puis la sentir!*” (*Moftangii*). Spre a nu prelungi citatele, voi mai selecta doar sintagme, pe care orice cititor le poate găsi inserate în textele antologice din scrierile maestrului: *avec les domestiques; malheureusement; suivez-moi!; un tour au bois; fort en vogue; elle commencera à causer fortissimo; si vous voulez; l'engouement* etc.

Dacă încercăm să descifrăm corect cauza acestor utilizări de termeni și de sintagme străine, vom înțelege că nu din morgă de poliglot, ci din pricină că autorul le întrebuințează drept citate, prin care personajele sale se definesc la nivel lingvistic, psihologic și sociologic. Nu s-ar spune că folosirea lor *ad litteram* nu are efect, dimpotrivă. Ele ne arată afectarea specimenelor învederate ca făcând parte din propitendadă, străduința lor de a se detașa de restul lumii, tendința de parvenitism, ostentația de a părea altceva decât sunt în realitate. Chiar când le utilizează din postură auctorială, Caragiale nu face în fond altceva decât a le maimușări, cu scopul învederat de a le ridiculiza. Faptul că asemenea sintagme, fie ele și corecte formal și situațional, sunt inserate singular în plasma limbii materne poate induce ideea că la cam atât se limitează cunoașterea de limbi străine a respectivelor personaje. Ne îndoim că majoritatea dintre ele ar putea să articuleze în franțuzește un discurs susținut la nivel propozițional mai extins.

Voi încheia aceste considerații interlinguale și care mi se par interesante de semnalat specialiștilor, în primul rând – eu mărgininu-mă la postura de observator dintr-o latură anume, fără să fi efectuat o cercetare exhaustivă pe corpusul întregii opere caragialiene, date fiind limitele de spațiu tipografic –, cu o observație sau o interpretare personală a raporturilor dintre autor și limba franceză. Nu am găsit-o expusă de nimeni și o livrez ca o lectură proprie, conștient că *ça vaut ce que ça vaut*, ca să fiu în ton cu tema în discuție. Cunoașterea francezei i-a folosit autorului nu doar pentru a vedea și din interior complexiunea personajelor. Aidoma modernului James Joyce, mai târziu, Caragiale a utilizat – și probabil că deține o prioritate și în acest domeniu – așa-zisele „cuvinte-valiză”, adică a construit termeni noi din combinarea de vocabule din limbi venite în contact, și care au o forță mai mare de impact asupra cititorului care reușește să le descifreze. Dau un singur exemplu: ne amintim că bine-cunoscutul personaj Chiriac, adult burlac, asociat „la parte” cu cherestegiul Titircă, sub acoperișul căruia locuiește, declară ritos, de fiecare dată când jupânul perorează despre „onoarea de familist” (adică misiunea bărbatului însurat de a avea grijă de cinstea soției sale), că și el, Chiriac, „consimte” la aceasta. O lectură rapidă acordă termenului în chestiune semnificația „este de acord cu ideea respectivă”. Numai că nu avem de-a face aici cu o rostire inocentă, sau cel mult putem conchide cu o zicală românească: „Gura păcătosului adevăr grăiește”. Care este adevărul acestei ziceri, conștiente sau nu din partea personajului, însă sigur urmărită cu șiretenie de maestrul nenea Iancu, doctor în probleme de triumphiuri conjugale (vezi Tipătescu – Zoe – Trahanache; dl. Georgescu – Mița Georgeasca – locotenentul Vasilescu etc.), putem afla dacă stăruim ceva mai filologic pe analiza structurală a cuvântului „consimt”, folosit de Chiriac. Este vorba de echivalentul lexical românesc al formei verbale franțuzești: *je consens*, un termen format din prepoziția *con* și forma verbală *sens* = simt. Dar cine cunoaște cât de cât franceza știe că vocabula *con* trimite și la un substantiv, unanim cunoscut de vorbitorii nativi, cel care indică în plan denotativ o zonă anatomică foarte feminină. După ce aflăm din unele scene ale piesei care sunt adevăratele raporturi dintre consoarta Veta și „tovarășul la parte” Chiriac, lucrurile se luminează de la sine, spulberând orice echivoc. Un personaj *alter ego* al scriitorului afirmă într-o bucată de proză că, deși alogen, limba românească o cunoaște foarte bine. Poate și faptul de a o privi extralingvistic îi conferă un atu în plus față de nativii mai mult sau mai puțin instruiți întru ale limbii materne.

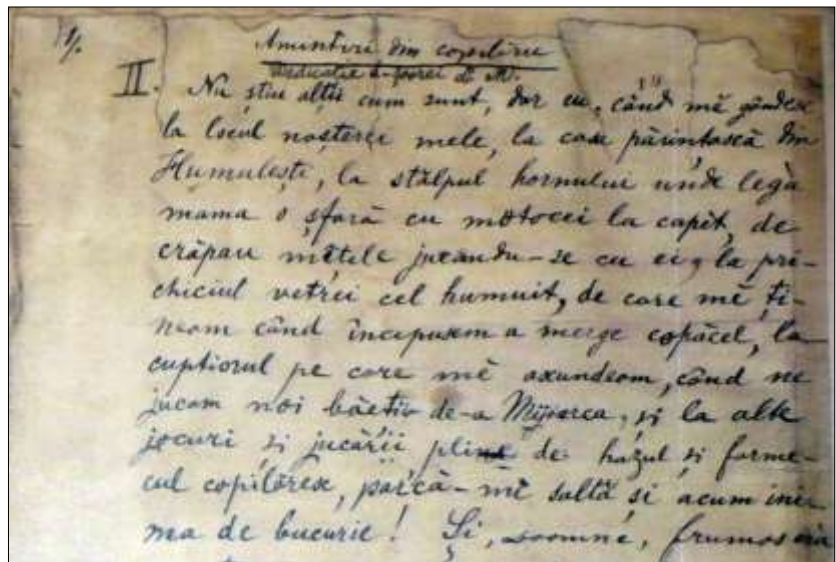
Să închei dar, acum și aici, această intervenție cu un dicton franțuzesc: *À bon entendeur, salut!* Cu specificarea că termenul *entendeur* (cel care aude, dar în aceeași măsură și pricepe adecvat) îl particularizează, în cazul de față, pe cel de *lecteur*.

Altfel (de cum se scrie) despre Creangă și năstrușnicul său tiz, Nică al lui Ștefan a Petrei

Dr. Mihai BOTEZ
Piatra-Neamț

Numai fericit nu-l putem închipui pe un copil precum Nică, personaj literar central în *Amintirile* lui Creangă, obligat de mic să se scoale cu noaptea în cap spre a-și ajuta mama la câte nu mai prididea, ba și apostrofat pe deasupra cum că ar fi „dugliș”, adică puturos (de unde supărarea lui pe „ceasornicul satului”, prea matinala pupăză), ținut să-și ajute neconținut părinții la interminabilele treburi gospodărești, să-și astâmpere pofta de cireșe doar cu „furluatul”, (pentru care va îndura chelfăneală zdravănă din partea tatălui, cel obligat la plata „ispașei”, precum și rușinare în comunitatea satească locală), să urmeze ceva învățătură prin școli cu prețul pedepselor corporale (bătaia cu biciul „Sfântul Nicolae”, tunsul chilug, abuzurile școlarilor mai vârstnici etc.), să trepădeze prin locuri depărtate (Broșteni, Fălticeni, Socola), având de îndurat privațiunile statului în gazdă și alimentației pe sponci, iar până și o plăcere nevinovată precum a scăldatului în „Ozana cea limpede și frumos curgătoare” să-i fie adumbrită de conștiința că săvârșește o nemernicie față de câte se cereau împlinite, ca treburi, pe lângă casă...

Așadar, să nu ne lăsăm atrași ca de o nadă de șartul oralității povestirii, care nu are cum să înfrumusețeze și realitatea celor relatate: nu despre un copil dăruit cu fericirea ideală a copilăriei este vorba în *Amintiri*, ci mai degrabă de reversul unei asemenea stări. Ceea ce îi creează acea aură mitizantă este nostalgia unei vârste revolute, îndrăgită de sufletul insului sensibil și matur și doar de la mare distanță resimțită ca un *vert paradis des amours enfantines*¹, cum o denumea Baudelaire. Nică este, după propriile prezentări ale naratorului, în fapt, un copil „prizărit”, pofcios, pus mereu pe șotii și ștengării mai abitir decât alți congeneri, trăsătură ce-l particularizează printre semenii molâi și cam paraleli cu istețimea, precum nefericitul bucher Trăsnea, psitacistul² catihet Davidică ori feciorii canonice soacre, cei „slabi de minte și tari de vârtute”. (Dintr-o astfel de fire particulară precum a lui Nică vor purcede, negreșit, personaje precum „moș” Nichifor „coțcarul”, moșneagul Luca harabagiul sau „popa Duhu”). Însă personajul Nică e unul care trăiește mai tot timpul cu frica în sân, mai ales după ce săvârșește isprăvi taxate de el însuși ca „pozne”, este supus amenințărilor de tot felul, nu o dată hăituit din pricini vrednice de o cauză mai acătării: de coblzanii de la școala din Humulești, de popa Oșlobanu, la care venise cu uratul de Anul Nou, de mătușa Mărioara, prin cânepă, când se ispitise la trufandalele cireșului rubedeniei, de moșneagul mehenghi din iarmaroc care îl văduvește de pupăză.... Și câte altele, care numai generatoare de fericire nu le putem socoti în starea unui copil, ci, cu deplină îndreptățire, adevărate necazuri și privațiuni de satisfacții ale vârstei închipuite ca lipsită de griji ori norocită... Negreșit, copiii din clasele sociale înstărite nu au avut de îndurat atare mizerii, fără a putea fi socotiți altceva decât tot copii. Dar despre unii ca aceștia

paradis des amours enfantines¹, cum o denumea Baudelaire. Nică este, după propriile prezentări ale naratorului, în fapt, un copil „prizărit”, pofcios, pus mereu pe șotii și ștengării mai abitir decât alți congeneri, trăsătură ce-l particularizează printre semenii molâi și cam paraleli cu istețimea, precum nefericitul bucher Trăsnea, psitacistul² catihet Davidică ori feciorii canonice soacre, cei „slabi de minte și tari de vârtute”. (Dintr-o astfel de fire particulară precum a lui Nică vor purcede, negreșit, personaje precum „moș” Nichifor „coțcarul”, moșneagul Luca harabagiul sau „popa Duhu”). Însă personajul Nică e unul care trăiește mai tot timpul cu frica în sân, mai ales după ce săvârșește isprăvi taxate de el însuși ca „pozne”, este supus amenințărilor de tot felul, nu o dată hăituit din pricini vrednice de o cauză mai acătării: de coblzanii de la școala din Humulești, de popa Oșlobanu, la care venise cu uratul de Anul Nou, de mătușa Mărioara, prin cânepă, când se ispitise la trufandalele cireșului rubedeniei, de moșneagul mehenghi din iarmaroc care îl văduvește de pupăză.... Și câte altele, care numai generatoare de fericire nu le putem socoti în starea unui copil, ci, cu deplină îndreptățire, adevărate necazuri și privațiuni de satisfacții ale vârstei închipuite ca lipsită de griji ori norocită... Negreșit, copiii din clasele sociale înstărite nu au avut de îndurat atare mizerii, fără a putea fi socotiți altceva decât tot copii. Dar despre unii ca aceștia

¹ Raiul înverzit al iubirilor copilărești (fr.).

² Din grecescul *psittakos* / *papagal*, ins care repetă fără șir cele ce aude sau are de învățat, însă fără a le înțelege sensul.

Creangă nu povestește chiar nimic! Se va ocupa de câțiva dintre ei (d-l Goe, Ionel, minimaiorul dedulcit la țigaretă, din *Vișită*, copiii protipendadei, avantajați mereu de poziția socială a genitorilor) contemporanul său, Caragiale – și cunoaștem cum. Și atunci, cum rămâne cu formula călinesciană a „copilului universal”?! Cu alte cuvinte, poate fi inclus feciorașul de țăran în tagma celor privilegiați, răsfățați de soartă și lipsiți de griji, sau îi putem asimila pe aceștia condiției de existență precară a unui Nică humuleșteanul? Greu de crezut... Dar devălmășia în contul atributului de vârstă idilică a fost lansată ca idee, preluată necritic, datorită forței sale de impact asupra cititorului; și a făcut carieră, devenind un loc comun al „adevărurilor” despre personajul principal al lui Creangă. Eu aș zice să mai reflectăm la realitățile textuale înseși, luând *cum grano salis* formulele impresionismului critic...

Și chiar despre omul Creangă, așa cum este el caracterizat în lucrări precum cea menționată, nu cred că rămânem cu o imagine corectă, conformă cu realitatea de fapt a insului în cauză. Călăuzit de astfel de șabloane, orice (fost) școlar va spune despre Creangă că era o fire bonomă, hâtră, o natură jovială, înclinată spre veselie, umor, haz... și cam atât. Câtă dramă a conținut, de fapt, existența sa socială și profesională, doar cercetătorii pe documente certe o pot reliefa și demonstra cu argumente solide. Orfan de tată la 19 ani, obligat să-și întrerupă studiile de teologie pentru a prelua funcția de cap de familie, silit de situație să se căsătorească la abia 20 de ani – pentru a putea să primească slujba, retribuită, de diacon – cu o copilă care numai de soție acătării nu era potrivită, și care îl va și părăsi în scurtă vreme, lăsându-l cu un copil mic în seamă, a trebuit să poarte de grijă și fraților săi, după decesul prematur al mamei (Smaranda). În plus, aflat în permanente și păguboase conflicte cu superiorii, cu răbufniri necontrolate spectaculoase la propriu, spre deliciul congenerilor, fapt care îi va aduce excluderea din cler, și chiar și din învățământ pentru o perioadă de vreme, lovit de o boală incurabilă (epilepsia), din care i se va trage și sfârșitul la vârsta de numai 52 de ani – numai despre un om doar vesel și ocolit de griji nu poate fi vorba în cazul său. Fără a

nega că atribute pozitive precum cele menționate îndeobște i-ar fi fost străine ori alipite doar conform legendelor, am convingerea că autorul lui Nică a fost, majoritar, un om mai curând urmărit de nenoroc, obidit și care s-a alinat de scârbele existenței prin derivative la îndemână, atât faste, cât și nefaste: scris și povestiri orale cu șart pe amândouă felurile de „ulițe” și activitate didactică, pentru care avea, realmente, vocație, prin nocivă (dar neconștientizată ca atare) bulimie alimentară și chiar bahică, printr-un fenomen de necesară compensație, făcând și el din topor toporăște și haz de necaz, ca mai tot românul prea adesea încercat de soartă și de vreme.

Toma Pavel, exilul și împărăția

Dr. Iulian BĂICUȘ
București

Criticul literar Nicolae Manolescu evocă, la un moment dat, în *Viață și cărți*, subintitulată *Amintirile unui cititor de cursă lungă*, figura unui lungan simpatic, coleg de-al său de facultate, Toma Pavel, un băiat subțirel, tăcut și extrem de timid. De altfel, personajul apare într-o lumină similară și în autobiografia lui Virgil Nemoianu, *Arhipelag interior*, invitând-o la dans pe Mihaela Mancaș, cea care avea să-i fie mai târziu traducătoarea inspirată a câtorva cărți. După ce absolvă facultatea, Toma Pavel va lucra o vreme la Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale de sub conducerea lui Al. Rosetti, maestrul său în anii de formare lingvistică. Este unul dintre discipolii profesorului Tudor Vianu, care, împreună cu Mihai Pop și Al. Rosetti, au înființat la Filologia din București Cercul de poetică și stilistică în anul 1963, alături de colegii săi, la ședințele cărora va lua parte alături de alți colegi de generație: Mihai Zamfir, Liliana Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Solomon Marcus, Sorin Alexandrescu, Sanda Golopenția sau V. Nemoianu, ultimii trei alegând soluția exilului.

După plecarea sa din țară, Toma Pavel va obține un doctorat la Paris, condus de A.J. Greimas, în 1971, iar mai apoi a funcționat ca profesor la catedrele de limbi romanice, studii culturale sau literatură comparată ale unor mari universități din lume, inițial în Canada, la Ottawa și Montreal, apoi la Santa Cruz, în California, și apoi la o universitate din *Ivy League*, Princeton. Thomas Pavel, fiul criticului de artă Amelia Pavel, de altfel și o importantă traducătoare și eseistă, a reușit o performanță academică de excepție, fiind, fără doar și poate, cel mai cunoscut dintre criticii americani de origine română care locuiesc în S.U.A. În prezent, Thomas Pavel ocupă catedra de literatură franceză și comparată la Universitatea din Chicago. Dar a revenit de mai multe ori în țara natală și îmi amintesc cu mare bucurie prima sa conferință, ținută chiar la noi, la Litere, studenților din acea perioadă, printre care mă numărăm și eu, pe exemplarul meu din cartea sa *Lumi ficționale* existând chiar o dedicație prin care profesorul american îmi mulțumește pentru întrebările adresate, pe care le considera interesante, gest de mare delicatețe sufletească, însemnând foarte mult pentru mine, fiind o încurajare la lectura cărților sale. Face parte din celebrul Committee on Social Thought și este un important teoretician al romanului, fiind ales membru al Academiei Americane de Arte și Științe, devenind, totodată, Chevalier des Arts et Lettres al statului francez.

Toma Pavel

Fragmente despre cuvinte

Profesorul Toma Pavel a debutat în România cu eseu *Fragmente despre cuvinte*¹, în care, răspunzând la întrebarea autoadresată cum a ajuns structuralist, remarcă faptul că fusese atras de rigorismul gândirii acestui curent, de care se va delimita ulterior. Eseul acesta, care a fost comparat, la un moment dat, de Monica Lovinescu², într-o cronică difuzată de Radio Europa Liberă, cu un celebru eseu al romancierei din curentul Nouveau Roman Français, Nathalie Sarraute³, *Era suspiciunii*, va marca o bornă în evoluția teoriei și studiilor literare din România, fiind interpretat drept o pledoarie pentru redarea demnității cuvântului, într-o literatură în care acesta fusese folosit pentru propagandă sau manipulare. La fel a evoluat și Roland Barthes, de la structuralism la jurnalul critic, iar scrisul lui N. Manolescu a oscilat mereu între cei doi poli, el fiind criticul care a refuzat să se fixeze. În 1969 va pleca la Paris și de acolo mai departe, peste Ocean, în S.U.A., unde a

¹ Toma Pavel, *Fragmente despre cuvinte*, Editura pentru Literatură, București, 1968.

² Monica Lovinescu, „Era îndoielii, Toma Pavel”, în *Unde scurte*, vol. I, Editura Humanitas, București, 1990, p. 323.

³ Nathalie Sarraute, *L'Ère du soupçon. Essais sur le roman*, Editions Gallimard, Paris, 1956.

devenit profesor universitar de literatură comparată și unul dintre cei mai stimați critici literari de origine română din diaspora, fiind coleg cu Matei Călinescu sau Virgil Nemoianu. Toma Pavel a revizitat spațiul acesta de interferență dintre lingvistică și literatură, având, de data aceasta, la dispoziție armura ideatică a poststructuralismului și deconstrucției filosofice în volumul *Mirajul lingvistic*, scris după două decenii și publicat în Franța în anul 1988⁴.

Să mai adăugăm un scurt, dar superb eseu despre imaginația clasică, intitulat „Arta îndepărtării”, pe care am avut onoarea să-l comentez în revista *Observator cultural*. Chiar și eseu *Lumi ficționale*⁵, foarte util tuturor cercetătorilor literari care vor să exploreze statutul ontologic al personajului sau al lumilor ficționale, dar care pune la lucru teoriile meinongiene care provin din logica cea mai avansată, marchează în mod clar despărțirea lui Toma Pavel de structuralism. Dar cartea cea mai clar antistrukturalistă este chiar *Gândirea romanului*⁶. Poate nu este chiar o simplă coincidență faptul că acești doi mari critici români au scris, fiecare, câte o istorie a romanului: Toma Pavel a celui european, iar N. Manolescu a celui românesc în context european. Cei doi, au absorbit influența fazei poststructuraliste în care Roland Barthes intrase deja, sau se străduia să părăsească pe cont propriu drumul îngust și cam prea limitat al structuralismului și să-l hibridizeze cu o direcție foarte populară în spațiul literar românesc, majoritară până prin anii '50-'60 ai secolului XX, când și la noi au explodat, ca o supernovă, studiile unor I. Lotmann, Bahtin sau Propp, ori ale unor naratologi ca Wayne C. Booth sau Cleanth Brooks și au schimbat definitiv direcția criticii literare.

Republicată recent, cartea despre roman a lăsat senzația cititorilor că și-a păstrat mult din savoarea inițială. În prefața celei de-a doua ediții, autorul precizează că teza principală a cărții constă în respingerea rigorii științei (limbajului), în plină vogă a structuralismului european. Dar nici nu poți cere unui eseu altceva. În epocă, colegii săi de generație erau toți tributari structuralismului: Virgil Nemoianu⁷ îi consacrase un volumaș de studii critice scris de autori străini, însoțit de o mică antologie de texte, traduse în colaborare cu Gabriela Rădulescu, și de o scurtă introducere în problematica sa filosofică, Sorin Alexandrescu⁸ – un volum monografic foarte tehnicist, consacrat analizei naratologice a operei lui William Faulkner, analizat cu o minuție și o acribie demne de eforturile unui lingvist. Personajul principal al *Fragmentelor...* este chiar limbajul, analizat sub o multitudinea de fațete, ontologice sau metafizice, care pornesc de la relația dintre cuvinte și lume. Căderea în ispită a lui Adam este asociată de autorul eseului momentului în care omenirea va intra într-un discurs, iar teama de vorbire este teama de eternitate. Pe alocuri, sonurile eseurilor îl evocă pe Cioran, atras, însă, nu atât de acest statut al limbajului, ci, mai ales, de actul Căderii propriu-zise. Temele eseului sunt foarte diverse, autorul făcând câteva trimiteri la „funcția creatoare de lume a limbajului” și glosând, în mai multe rânduri, cu privire la rostul cuvintelor în iubire. De altfel, este foarte interesat, pe urmele *Jurnalului seducătorului* al lui Kierkegaard, de funcția seductivă a limbajului și arată cum vorbirea scoate la suprafață sentimentele, dar acestea își schimbă odată cu ea valoarea, devine un *pharmakon*, valoare despre care vorbea cândva și Jacques Derrida: „Încercând să vorbesc, otrăvesc limbajul cu neputința mea de a spune”.

Cuvintele pot juca un alt rol extrem de important, ne ajută să ne autodefinim, adică să ne raportăm identitatea la ipseitate, sau să ne topim în alterități alternative. Ori de câte ori vorbim, ne transformăm în actori, efectul fiind o pierdere sau o estompăre a esenței Eului. (*Când vorbesc, mă îmbrac în cuvintele altora, care îmi ies surprinzătoare din gură, de nu mă mai recunosc. Sunt eu? Dar dacă nu, cine vorbește?*).

Spre deosebire de Nathalie Sarraute, care pune limbajul sub marele semn de întrebare al suspiciunii de factură existențialistă, până la urmă, Toma Pavel nu va face decât o declarație de iubire cuvintelor: „Depind de cuvinte, dar și cuvintele depind de mine. Uneori, mă tem de ele; alteori, mi se par, dimpotrivă, nepuțințioase fără răsufarea mea”. Din nefericire, relația de dependență față de cuvinte ne-a fost impusă chiar în momentul Genezei, iar acest fapt este de netăgăduit: „Suntem dați cuvintelor, iar vorbirea ne este dată nouă”.

Trecerea spre spațiul minciunilor și ficțiunilor se face treptat, eseistul alegându-și spre analiză trei eroi, trei arhetipuri diferite: Don Juan, despre care s-a scris enorm în literatura universală, Fedra și Mizantropul, ambii eroi ai clasicismului francez. În privința lui Don Juan, spune că acesta nu poate seduce pe cineva dacă nu se lasă el însuși sedus. Citind aceste fragmente, m-am gândit la eseu superb al lui Jean Baudrillard⁹, *De la seduction*, cu care rândurile scrise de tânărul critic român erau în plină consonanță. Mizantropul

⁴ Toma Pavel, *Mirajul lingvistic. Esen asupra modernizării intelectuale*, trad. de Mioara Tapalagă, Editura Univers, București, 1993.

⁵ Toma Pavel, *Lumi ficționale*, trad. de Maria Mociorniță, prefață de Paul Cornea, Editura Minerva, București, 1992.

⁶ Toma Pavel, *Gândirea romanului*, trad. din limba franceză de Mihaela Mancaș, Editura Humanitas, București, 2003.

⁷ Virgil Nemoianu, *Structuralismul*, cu o culegere de texte traduse de Gabriela Rădulescu și V. Nemoianu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

⁸ Sorin Alexandrescu, *William Faulkner*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969.

⁹ Jean Baudrillard, *De la seduction*, Editions Galilée, Paris, 1979, sau *Seduction*, translated by Brian Singer, New York, Saint Martin's Press, 1990.

este exemplul cel mai bun în care te poți îmbrăca în haina cuvintelor mincinoase; interesantă este ipoteza potrivit căreia conflictul dintre Alceste și Philinte pornește de la atitudinea pe care cei doi o au față de cuvinte, nu față de lucruri sau întâmplări. Și ultima eroină, Fedra, este supusă aceluiași tipar de analiză, căci regina este „prea înghețată în dogoare”, iar Hipolit, acuzat pe nedrept, refuză să se apere, „simțind că izvoarele discursului au fost contaminate și preferă să tacă”.

În esență, concluziile lui Toma Pavel sunt perfect valide: literatura nu ar fi – în opinia acestuia – decât o colecție de mituri ale limbajului, fiecare creator în parte fiind conștient de acest efort concertat de a fictionaliza lumea cu ajutorul fiecărui act de limbaj emis. De aici rezultă un risc major, asumat în integralitatea sa: „Mint, poate, pentru că sunt tocmai eu cel care vorbește, dar, singure, vorbele mele sunt cele mai adevărate dintre cele mai adevărate”.

În cronică radiofonică a Monicăi Lovinescu, ea scotea un pic prea mult în evidență caracterul politic și etic al acestui manifest, interpretat drept un strigăt al unui om închis, situat dincolo de Cortina de Fier, subliniind faptul că relația scriitorului cu cuvintele în țările comuniste era complet diferită de cea din țările libere și democratice.

Cât privește *Gândirea romanului*, un singur regret am după lectura acestei cărți superbe, una dintre cele mai fine istorii ale romanului pe care am citit-o vreodată, care îl depășește în rafinament, pe alocuri, chiar pe clasicul R.M. Albères¹⁰, cu celebra *Histoire du roman*: că în galeria de romane prezentate nu și-a găsit locul nici măcar unul românesc. Cred că un text din categoria *Craii de Curtea Veche*, *Cimitirul Buna-vestire* sau *Întâmplări în irealitatea imediată*, romane corintice în terminologia lui N. Manolescu, din eseuul său despre romanul românesc *Arca lui Noe*, și-ar fi meritat cu prisosință un loc în capitolul consacrat analizei unor romane moderniste, alături de operele unor James Joyce, Thomas Mann, Robert Musil, Virginia Woolf, Jorge Luis Borges, Italo Calvino, William Faulkner, Umberto Eco. Cum era de așteptat, analizele unor romane din literatura franceză sunt absolut superbe, micul roman *Principesa de Clèves*, de care sunt îndrăgostit, și ciclul lui Marcel Proust sunt analizate cu tandrețe și căldură sufletească, atribute care străbat tot textul și ies la suprafață, subminând demonstrația, semn că autorul cărții este și un fidel cititor de romane, în sensul celebrei tipologii a lui Albert Thibaudet¹¹.

În lumea liberă, cariera lui Toma Pavel și-a urmat nestingherită cursul firesc, primul popas constituindu-l o carte despre *Sintaxa narativă a tragediilor lui Corneille*, publicată la Paris în 1976, volum care nu a fost tradus în limba română, dar în care autorul a urmat – ca la carte – scenariul analizei după reguli a gramaticilor narative ale lui Noam Chomsky, urmată de un alt studiu, tot de natură tehnică, ambele părând a fi niște analize structuraliste: *The Poetics of Plot: the Case of English Renaissance Drama* (Minneapolis, 1985). Cartea care a pus, însă, bazele celebrității sale în întreaga lume a fost *Lumi ficționale*, publicată în 1986 la Cambridge, tradusă și în limba română, autorul având marele avantaj de a fi fluent când scrie în limbile franceză și engleză, iar succesul de public i-a fost consolidat de *Mirajul lingvistic*, poate cel mai iscusit eseu de revizitare a moștenirii structuralismului, de care se despărțise între timp, salutat la apariție de un comentariu foarte entuziast al eseistului Jean François Revel.

Mirajul lingvistic

Cartea *Mirajul lingvistic. Esen asupra modernizării limbajului* a obținut un prestigios premiu de critică literară (René Wellek) în anul 1990 și conține un soi de despărțire de structuralism, de pe pozițiile militante ale poststructuralismului, adică exact de pe pozițiile unor Jacques Derrida, Michel Foucault, Jacques Lacan sau Roland Barthes, căci despărțirea de prima sa operă literară, *Fragmente despre cuvinte*, impunea și acest exercițiu critic, de lepădare de sine, dus în *Mirajul lingvistic* până la cele mai infime detalii. Nu trebuie să ne mire faptul că analizele lui Toma Pavel pornesc de la două exemple notabile, mitul lui Oedip descompus în miteme în cartea lui Lévy-Strauss¹², *Antropologia structurală*, pornind de la o fonologie a sensului și de la cele treizeci și două de situații narative din *Morfologia basmului*¹³, un tratat de naratologie scris de Vladimir Propp, pentru a ajunge, de fapt, la concluzia destul de dură că, în sine, structuralismul nu se bazează decât pe un hocus-pocus speculativ, pe care elevii acestei școli îl construiesc cu ajutorul unor breșe în limbaj, al unor spații libere de tip *trompe-l'œil* care au fost rapid văzute și sesizate de structuraliști. Asemenea derapaje lingvistice și

¹⁰ R. M. Albères, *Histoire du roman moderne*, Editions Albin Michel, Paris, 1962.

¹¹ Albert Thibaudet, „Cititorul de romane”, în *Reflecții*. Traducere de Georgeta Pădureleanu, Editura Minerva, BPT, București, 1973.

¹² Claude Lévy-Strauss, *Antropologia Structurală*. Traducere din limba franceză de I. Pecher, prefață de Ion Aluș, Editura Politică, București, 1978.

¹³ Vladimir Propp, *Morfologia basmului*. Traducere de Radu Nicolau, Editura Univers, București, 1970.

decolaje sunt puse în evidență pe diverse texte scrise de autori ca Greimas, Jacques Derrida, Claude Lévi-Strauss, Michel Foucault, Roland Barthes, în care își dau mâna diletantismul și simplitatea de gândire.

Nici mizele ideologice ale structuralismului și alianțele lui cu marxism-leninismul, maoismul sau fascismul (vezi amplul dosar al colaboraționismului unor Martin Heidegger sau Paul de Man, inclus în *Mirajul lingvistic*) nu se dovedesc deloc atractive. Din această rațiune, despărțirea lui Toma Pavel și a lumii academice americane de aceste doctrine de idei, de aceste noi *Grands Récits* va fi totală și irevocabilă, spre deosebire de universitățile din România, unde există departamente întregi de istoria filosofiei care nu pot evada din paranteza pătrată a fenomenologiei heideggeriene și nu se pot alătura trendului impus de universitatea americană. De altfel, nici discipolii lui Jacques Derrida nu au dispărut întru totul, în ciuda dispariției fizice a părintelui deconstructivismului din Franța.

Autorul nu uită de dragostea inițială, romanul francez, și include în acest studiu și două portrete – cel al Ellenorei din *Adolphe*, romanul lui Benjamin Constant, și Emma Bovary, eroina romanului *Madame Bovary* al lui Gustave Flaubert. Pentru prima ni se dau doar câteva detalii despre personaj, fiind evocat portretul moral sau fizic, în vreme ce în al doilea caz romancierul folosește ocolul realist, asociat cu o tehnică din pictura Renașterii, în care atenția este concentrată pe un element pe care privitorul îl îmbrățișează dintr-o privire – o formă de schematism și de prescurtare clasică, utilizat și de Alexis de Toqueville în portretele sale (vezi și superba antologie a portretului din literatura franceză alcătuită de Emil Cioran¹⁴). Numele lui Alexis de Toqueville nu este citat întâmplător, căci miza liberalismului este mai puternică decât cea a totalitarismului, de stânga sau de dreapta, care este mai curând specific începutului decât sfârșitului de secol XX, când structuralismul decade și lasă loc liber altor curente de gândire în filosofie, dar și în literatură.

Sinteză a principalelor curente de gândire ale secolului XX, în care autorul nu uită să amintească, într-un soi de who's who în câmpurile lingvisticii structurale și filosofiei sau deconstrucției, pornind chiar de la teoria care a generat lingvistica modernă, inventată de părintele lingvisticii, Ferdinand de Saussure, cartea se impune în rândul celor mai sintetice și mai articulate studii de gen și devine o lectură obligatorie în perioada anilor de formare, una care pe mine m-a stimulat enorm și m-a împins spre citirea textelor de origine ale autorilor citați. Aș compara-o aici doar cu o altă tentativă de a deconstrui structuralismul, cu o carte la care personal țin foarte mult, *The Prison House of Language*, scrisă de Friedrich Jameson¹⁵, la fel de aplicată și la fel de interesantă.

Arta îndepărtării

Despre *Arta îndepărtării*¹⁶ am scris o recenzie pe care nu o mai găsesc printre hârtiile mele și care nu figurează, din păcate, în arhiva ziarului... Cred că nu are niciun sens să mă repet, analiza fundamentală a imaginărilor clasice este realizată din chiar primul capitol al cărții, intitulat „Distanța simbolică”, cu accente fine puse pe heterocronie, sursele pluralității, asimetrie simbolică sau propensiunea spre nuanțare, fiind surprinse toate sursele ideatice ale Secolului Luminilor franceze, un capitol aparte fiind cel al comentariilor docte ale filosofiei lui Descartes și Pascal, deși titlul său, „Dumnezeul matematic”, îl evocă mai curând pe Leibniz.

Un alt fir al demonstrației merge în direcția definirii tragicului și eroului tragic în teatrul clasic, un demers similar fiind cel articulat de George Steiner, în vreme ce romanul epocii se bucură și el de o atenție specială, un semn că autorul intenționa să extindă aceste capitole într-un studiu de sine stătător, o istorie a romanului universal, care a fost publicată între timp și tradusă și ea în limba română, de aceeași traducătoare atentă, Mihaela Mancaș. Pe undeva, studiul lui Toma Pavel mi-a evocat celebrul eseu al lui Roland Barthes¹⁷ despre teatrul lui Racine, *Despre Racine*. Evident că întâlnirea în anii '70 cu noua critică franceză nu avea cum să nu lase o urmă asupra autorului; într-o carte scrisă în colaborare cu faimosul naratolog Claude Bremond, intitulată *De Barthes a Balzac*, de asemenea, încă netradusă în limba română, autorul va trece în revistă și acest curent, cel al criticii literare din Hexagon, extrem de eseistică. Ultima sa carte, *Cum să ascultăm literatura?*, publicată la Editura Fayard în 2006, a făcut obiectul ultimei conferințe la New Europe College, ținută chiar în vara acestui an și care a produs un comentariu entuziast al directorului acestui colegiu, Andrei Pleșu.

¹⁴ Emil Cioran, *Antologia portretului. De la Saint-Simon la Tocqueville*, trad. din franceză și note de Petru Creția, Editura Humanitas, București, 1997.

¹⁵ Friedrich Jameson, *The Prison House of Language. A Critical Account of Structuralism and Russian Formalism*, Princeton University Press, 1975.

¹⁶ Toma Pavel, *Arta îndepărtării, Eselu despre imaginația clasică*, traducere din limba franceză de Mihaela Mancaș, Editura Nemira, București, 1999.

¹⁷ Roland Barthes, *Despre Racine*, traducere de Virgil Tănase, prefață de Thomas Pavel, București, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969.

Gândirea romanului

Ultimul studiu care s-a bucurat de traducerea Mihaelei Mancaș este o amplă sinteză a istoriei romanului, care poartă un titlu foarte inspirat și destul de calofil: *Gândirea romanului*. El conține, de fapt, un soi de trecere în revistă a romanului european, de la cel antic, greco-latin, la cel postmodernist. Toma Pavel nu se sfiește să folosească acest cuvânt-valiză pentru a desemna o categorie a romanului contemporan, ajungând la deceniul al șaptelea al secolului trecut la nume ca John Dos Passos, Ferdinand du Celine, John Updike sau Philip Roth.

În introducerea cărții care funcționează ca argument, autorul acestei istorii a romanului universal va pune accent pe raportul dintre lumile ficționale și verosimilitate, un raport de care se ocupase și în eseul său consacrat *Lumilor ficționale*, dar, spre deosebire de alți autori ai unor opere similare, Toma Pavel se va opri doar asupra unor cărți esențiale ale culturii universale. Din acest motiv, tratatul său de istoria romanului nu ar trebui să lipsească din biblioteca niciunui profesor de literatură universală sau comparată de la noi. Romanul, ca specie, a traversat trei mari schimbări: prima la începutul secolului al XVIII-lea, care a spart blocajul răspândind personajele pozitive în toate păturile sociale, a doua la începutul secolului al XIX-lea a creat realismul istoric sau social, care îl interesa pe Erich Auerbach¹⁸ în *Mimesis*, una dintre sintezele cele mai valoroase despre roman din secolul trecut, iar cea de-a treia va marca trecerea spre modernism, modificând paradigma acestui tip de a percepe lumea.

Teza este foarte simplă, și anume că evoluția speciei are un caracter discontinuu, fiind catalogată drept un „dialog secular dintre reprezentarea idealizată a existenței umane și cea a dificultății de a ne măsura cu acest ideal. Istoria romanului – scrie autorul – mi-a apărut atunci ca istorie a unei lungi dezbateri morale, niciodată rezolvată, niciodată însă abandonată”. Demonstrația sa pornește de la trei constante, de la relația dintre individ, lumea ficțională și legea morală, modelul său fiind ceva mai subtil decât cel al formalistilor sau structuraliștilor, care privesc romanul ca pe o simplă evoluție a tehnicilor narative – vezi și cazul studiului lui Albères. Toma Pavel credea că prin relațiile seismografice dintre aceste trei constante apare „elanel vital” al evoluției romanului. Autorul pledează pentru o viziune în care trecutul romanului are ecou direct în prezent, ca în celebrul eseu al lui T.S. Elliot¹⁹, „Tradiție și talent personal”: „Trecutul romanului a continuat astfel să-i modifice maniera de a scrie, fără, însă, ca interacțiunea dintre mutațiile artistice și practica actuală a meseriei să fie întotdeauna lămurită, nici ca adevărul acestei acțiuni să apară întotdeauna cu claritate. Scopul lucrării de față este să scoată la lumină această acțiune și acest adevăr. Istoria romanului pe care o propun se îndepărtează de memoria voluntară și selectivă care, în diverse epoci, a servit nevoile polemice ale noilor curente. Voi încerca, dimpotrivă, să scot în evidență caracterul tradițional al trecutului romanului și să subliniez, în interiorul valurilor succesive care-i punctează dezvoltarea, persistența trecutului”.

Textul cărții, împănate cu fragmente despre receptarea romanelor în epoci diferite, devine un soi de istorie critică a romanului, foarte asemănătoare cu cea a colegului său de generație, aparținând aceleiași *Weltanschauung* sau *Zeitgeist*.

Cu toate că nu oferă cititorilor cărții nicio definiție a romanului, autorul ne dă câteva indicații indirecte, un soi de didascalii teoretice; de altfel, talentul acesta i-a fost recunoscut inclusiv de criticul literar Antoine Compagnon²⁰, care nu ezită să-l citeze în studiul său mai mult decât faimos, *Demonul teoriei*, performanță nemaiaținută de niciun teoretician literar din România, incluzându-l pe Adrian Marino, cel care era menționat în destule studii apărute în străinătate.

Cele două momente semnificative în evoluția speciei sunt întâlnirea cu subiectivitatea și poezia epocii romantice, inserând romanul în școala poeziei, iar aici o discuție separată vizează relația cu suprarrealismul,

¹⁸ Erich Auerbach, *Mimesis*, traducere de Ion Negoitescu, prefată de Romul Munteanu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

¹⁹ T.S. Elliot, *Eseuri alese. Critică literară*, traduceri de Petru Creția și Virgil Stanciu, prefată de Ștefan Stoenescu, Editura Humanitas, București, 2013.

²⁰ Antoine Compagnon, *Demonul teoriei*, traducere de Grigore Marian și Andrei Paul Corescu, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 2007.

în vreme ce modernismul a presupus o repunere în discuție a canonului românesc. Dacă suprarealiștii au respins trecutul cu totul, formalisții ruși l-au apreciat numai prin prisma inovațiilor tehnice, văzând în romanul lui Lawrence Sterne, *Tristram Shandy*, cea mai reușită performanță narativă, în vreme ce celebrul procedeu al înstrăinării, în definiția lui Victor Șklovski, bazat pe tehnica surprizei, e unul prin care jocul scriiturii reinventează lumea.

Potrivit acestor criterii, istoria romanului privită prin ochii lui Toma Pavel va fi, în același timp, o istorie naturală a speciilor românești, o istorie a tehnicilor românești, dar și o istorie speculativă a romanului. Prima se inspiră dintr-o istorie franceză scrisă de Henri Coulet, în care analiza vizează subgenuri de romane, contând foarte mult epistemele, dar și cutremurele sau cataclisme care separă epocile istorice. Cea de-a doua apelează la celebrul studiu al lui Mihail Bahtin despre valoarea cronotopului în roman, dar și de la un alt studiu, cel al lui Watt²¹, *The Rise of the Novel*, în care evoluțiile din romanul englez din epoca unor Daniel Defoe sau Samuel Richardson s-ar datora chiar modificării de sensibilitate a lectorilor, căci ai senzația că studiul lui Watt ar aparține mai mult domeniului studiilor culturale, din moment ce importante i se par relațiile de producție sau economice, dar și cele care marchează transformările sociale, dat fiind că romanul este o specie a literaturii burgheze, care nu poate fi despărțit de capitalism. Cel de-al treilea curent este cel mai aproape de *Teoria romanului*, studiul lui Georg Lukács²², citat și de N. Manolescu în preambulul *Arcăi lui Noe*. Pentru Lukács problema esențială a romanului o constituie chiar conținutul acestuia, modul în care se constituie reprezentarea fictivă a raportului dintre individ și lume. Romanul va înlocui epopeea antică, iar analiza sa va pune în evidență existența unei dialectici a eroului problematic, o mișcare în trei timpi, când lumea ideală este mai mică decât cea reală, iar eroul nu-și dă seama de acest lucru, figura rezultată fiind idealismul abstract, iar eroul arhetipal Don Quijote. Dacă idealul eroului este mai vast decât lumea reală, rezultă un roman-tism al deziluziei, iar eroul paradigmatic este Oblomov al lui Gonțarov. În ultima situație, eroul problematic va reuși să se reconcilieze cu realitatea socială concretă, iar eroul paradigmatic va fi Wilhelm Meister. Cu toate acestea, sistemul ideatic inventat de Lukács are și câteva limite, una dintre ele fiind falsa discuție despre întoarcerea lui Tolstoi la epopeic; de fapt, problema reală ar fi dialogul dintre lumile ficționale create de acesta și viziunea sa panoramică din *Război și pace*.

Cu toate că se codește să dea o definiție romanului cu subiect și predicat, Toma Pavel vrea să-l definească drept un proces în care la originea romanului modern ar sta cele vechi, un soi de querrelă între Vechiul Roman și Romanul Modern, în care canonul clasic al romanelor le cuprindea pe cele elenistice, cavale-rești, pastorale și galante.

Autorul insistă în această introducere-argument în favoarea prudenței, reexaminând lista canonică a marilor romane ale literaturii universale – vezi conceptul lui Goethe de *Weltliteratur*, preluat de *Literatura comparată* din zilele noastre, literatura lumii sau cartea despre *Canonul occidental* al lui Harold Bloom²³, cu care *Gândirea romanului* se înrudește în mod intenționat. Autorul este de opinie că a analiza tehnica sau inovația din roman nu-i totdeauna un demers suficient, căci valoarea fiecărui roman în parte este dată de „ipoteza substanțială asupra naturii și organizării universului uman”. Romanul este prima specie literară în care individul se întreabă dacă există cu adevărat armonie între el și lumea ficțională, fiind o formă de antropologie culturală sau socială, instituită încă începând din epoca elenistică. Romanul modern, pus de Camil Petrescu în relație cu fenomenologia sau hermeneutica, va nega această închidere a personajului în închisoarea lumii ficționale, protestând și cerând eliberarea sa, formulând o pledoarie pentru libertatea personajelor.

Secvența cea mai semnificativă a studiului *Gândirea romanului* este structurată în patru părți mari. Apare, astfel, și aici structura cuaternară din eseu *Arca lui Noe*, tipologia doric, ionic, corintic plus romanul începuturilor, impusă de colegul său de generație, N. Manolescu. Romanul din mai multe arii geografice se subsumează celor câtorva principii estetice, definite chiar la cuprins: este vorba despre transcendența normei, farmecul interiorității, naturalizarea idealului și arta detașării. În capitolul care deschide demonstrația, autorul cărții, după ce trece în revistă principalele teorii despre roman din secolul XX, aceleași care au stat și la fundamentul *Arcăi lui Noe*, preferă să evite să dea vreo definiție romanului, care, prin structura lui polimorfă, evadează ori de câte ori încerci să-l cuprinzi într-o descriere oarecare. În prima zonă de interes întâlnim romanul elenistic, pe cel cavaleresc, pe cel pastoral și, mai ales, pe cel picaresc. Dacă în romanul elenistic, exemplificat prin *Etiopicele* lui Heliodor, cuplul este situat în afara lumii ficționale, Dumnezeu fiindu-i

²¹ Ian Watt, *The Rise of the Novel: Studies in Defoe, Richardson and Fielding*, University of California Press, 2001.

²² Georg Lukács, *Teoria romanului, o încercare istorico-filosofică privitoare la formele marii literaturi epice*, traducere de Viorica Nișcov, Editura Univers, București, 1977.

²³ Harold Bloom, *Canonul occidental*, traducere de Diana Stanciu, postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, Editura Univers, București, 1998.

aliat, eroul din romanul cavaleresc (Merlin, Amadís de Gaula) este strivit de puterea normei, iar romanul pastoral (*Dafnis și Cloe*, *Astreea*) este așezat sub semnul „perfectiunii șovăielnice”, când cei doi protagoniști ai cuplului nu se mai răzvrătesc împotriva lumii ficționale în care trăiesc, ci aspiră să se integreze în ea. Cele trei viziuni diferite vor fi, apoi, integrate și aplicate lecturii romanului picaresc, în care privirea autorului se îndreaptă spre studiul imperfecțiunilor umane, imoralitatea devenind o marcă a dezrădăcinării, a rupturii dintre idealul eroului și mediul său social, dat fiind că idealul rămâne exterior, dar el se va interioriza treptat, în special în operele lui Richardson și Rousseau, adepți ai idealismului modern, cărora li se va opune Henry Fielding, care va respinge farmecul discret al interiorității.

Toma Pavel exemplifică, citând și alte instanțe ale romanului, romanul ludic, gotic, de moravuri și sentimental, toate fiind, de fapt, niște subgenuri ce surprind confruntarea dintre idealism și scepticism, confruntare care se va perpetua și în secolul al XIX-lea sub haina diferitelor formule, ca adevărul istoric al idealismului, căutarea exotică, măreția oamenilor mărunți, idealismul feminist, îngeri căzuți și demoni, școala ironiei, a empatiei și amărăciunii.

Din partea a doua a acestei sinteze despre roman, pe lângă trecerea în revistă a speciilor genului epic, care exista și în sinteza lui Albères, *Istoria romanului european modern*, cu precizarea că Toma Pavel invocă și autori de pe alte continente, chiar din America, America Latină sau Africa, apar și capodoperele: este vorba despre *Pamela*, *Noua Heloisă*, *Don Quijote*, *Tom Jones*, *Tristram Shandy*, *Jacques Fatalistul*, iar speciile supuse analizei sunt romanul gotic, cel de moravuri și cel sentimental. Ultimele capitole sunt și cele mai complexe, printre romancierii incluși în acestea numărându-se mari nume ale romanului universal, pe lista de analiză figurând opere scrise de Hugo von Kleist, von Goethe, Walter Scott, John Fielding, Benjamin Constant, Bruno Manzoni, James Fennimore Cooper, Lermontov, Charles Dickens, surorile Brontë, Georges Sand, Alexandre Dumas, fils et père, Victor Hugo, Eugène Sue, Honoré de Balzac, Poinson du Terrail, Stendhal, Wilkie Collins, Thackeray, Jane Austen, Mary Shelley, Henry James, Gustave Flaubert, frații Goncourt, Émile Zola, Gottfried Keller, Adalbert Stifter, Theodor Fontane, George Eliot, Fiodor Dostoievski, Pérez Galdós.

Capitolul cel mai redus ca întindere este, în mod paradoxal, chiar cel consacrat romanului contemporan, probabil autorul vrând să-i confere doar aspectul unei introduceri, ca ulterior să-i consacre un studiu ceva mai aprofundat. Protagonista este „ființa aruncată în lume”, omul condamnat la libertate din definiția lui Sartre, condiția umană a eroului de roman fiind caracterizată, în special, prin disponibilism gidian, gustul pentru narcisism și libertate, egoism, hedonism, transformând arta romanului într-o *formă de mântuire individuală și de adăpost colectiv sufletelor rătăcite într-o lume de neînțeles și totodată ruptă de transcendența divină*. Printre autorii analizați aici sau doar menționați se numără și Maurice Barrès, André Gide, Marcel Proust, într-un capitol absolut savuros, James Joyce, Virginia Woolf, William Faulkner, Samuel Beckett, Alfred Dobblin, Thomas Mann sau Franz Kafka, Robert Musil, Luigi Pirandello, Mircea Eliade, Gabriel García Márquez, Salman Rushdie, Umberto Eco, Günther Grass sau Georges Perec. O listă în care un autor ca Liviu Rebreanu sau Max Blecher s-ar putea include fără probleme. Căci, singurul mare regret pe care l-am avut după lectura acestei cărți superbe – una dintre cele mai fine istorii ale romanului pe care am citit-o vreodată, care îl depășește în rafinament, pe alocuri, chiar pe clasicul Albères, deși selecția acestuia este mult mai cuprinzătoare – este că în această galerie de romane nu și-a găsit locul nici măcar un roman românesc, cu excepția celui al lui Max Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată*. Sigur, ca interpret al operei lui Max Blecher nu mă pot decât bucura, dar cred că și alte romane de la noi ar fi putut intra în carte, și mă gândesc, în primul rând, la texte din categoria *Craii de Curtea-Veche*, *Cimitirul Buna-Vestire* sau *Patul lui Procust*, deși nu știu cât sunt ele de cunoscute de un cititor european sau american. Cum era de așteptat, analizele unor romane din literatura franceză sunt absolut superbe: micul roman *Principesa de Clèves*, de care sunt îndrăgostit, dar și ciclul lui Marcel Proust sunt analizate cu tandrețe și căldură sufletească, în ultimul, deși conține materia unui fluviu în doar trei pagini, acestea străbat tot textul și ies la suprafață, subminând demonstrația, semn că autorul cărții este și un fidel cititor de romane, în sensul celebrei tipologii a lui Albert Thibaudet.

O observație despre capitolul final, cel consacrat romanului contemporan, se va impune după lectura cărții, și anume că autorul nu se poate abține să nu constate decăderea speciei, zguduită din temelii de toate experimentele de la începutul secolului XX, de la Existențialism și Nouveau Roman, la James Joyce sau William Faulkner, care au distrus structura ontologică a lumilor ficționale, și prin gândirile slabe din post-modernitate.

Teza inserării eroului în lumea înconjurătoare este aruncată în aer, căci lumea celorlalți este abolită sau, cum spunea Sartre, „Infernul sunt ceilalți”. Singurii romancieri care scapă criticii subiacente sunt cei care se abat de la o asemenea viziune distructivă: Thomas Mann, Mihail Bulgakov, romancierii aparținători curentului realismului magic sud-americieni etc., pe care autorul îi va analiza empatizând cu operele analizate. În principiu, nu ai cum să nu observi că gustul lui Toma Pavel, subtil critic al clasicismului francez, merge

net în favoarea Romanului Vechi. El admiră *Astrea* și are destule rezerve față de romanul contemporan, căruia îi lipsește poate acea ușoară detașare pe care clasicii o cultivau – vezi metafora lui Bertrand de Chartres cu piticii așezați pe umerii unor uriași, care erau chiar Clasicii unei literaturi, pe care nu mă satur să le-o reprodus studenților mei, ori de câte ori le vorbesc despre Epoca Marilor Clasici.

La toată această bogată producție de opere și analize teoretice, se adaugă și două ficțiuni speculative – cum le-ar fi numit Ioan Petru Culianu; de altfel, ele se înrudesesc direct cu romanele sau ficțiunile discipolului lui Mircea Eliade, un alt savant român care nu a abandonat niciodată literatura – și anume *Oglinda persană* și *A șasea lumină*, două romane borgesiene, semn clar că Toma Pavel este și un autor practicant de romane, drapate somptuos în fragmente despre cuvinte în care autorul atinge, pe alocuri, o concentrare de simboluri culturale. De fapt, sunt ficțiuni scrise cu metodă, de un critic literar perfect conștient de capcanele întinse de literatură.

La cea mai înaltă ficțiune sau despre prozele lui Toma Pavel

Când părăsește costumul scrobit al criticului sau teoreticianului literar, profesorul Toma Pavel scrie ficțiuni speculative, creează lumi ficționale, fie că este vorba despre povestiri sau nuvele borgesiene – din primul său roman scris în limba franceză, *Oglinda persană*, despre care va scrie o recenzie chiar N. Steinhardt –, fie de romanul său *A șasea lumină*.

Louis, eroul acestui volum de povestiri borgesiene – *Oglinda persană*²⁴, care împreună formează un mic roman, publicate în limba română sub titlul *Povestiri filosofice*, pe coperta a patra a cărții autorul apărând îngenunchat în fața superbului său ogar afgan, în prima dintre aceste *contes philosophiques*, înrudite cu cele ale lui Voltaire, cu Zadig sau Candide – este un *alter-ego* al autorului, care descoperă într-o bibliotecă din Canada (universitatea din carte se numește Windsor Ontario, în vreme ce modelul ei este chiar cea din Western Ontario, unde autorul a fost profesor), în timp ce își pregătește aici teza de doctorat, un caiet în care sunt trecute gândurile secrete ale filosofului Leibniz și ale discipolului său imaginar. Evident, este reluată tema celebră a manuscrisului găsit, eroul fiind caracterizat de autor drept *un personnage non dépourvu de traits pittoresques* – un personaj nu lipsit de trăsături pitorești.

Născut la Hanovra în anul 1665, un oarecare Aloysius Kaspar, care este fratele geamăn canadian al lui Zacharias Lichter, începe să țină un jurnal secret descoperit într-un „coffret” secret, în care discută idei leibniziene, cum ar fi cea a monadelor, în care fiecare suflet individual are proprietatea de a reflecta întregul Univers, și detalii privind lumile posibile și relația lor cu Dumnezeu, aluzie la propriul studiu despre ontologia lumilor ficționale. În cele din urmă, Aloysius se îndrăgostește de o fată care se transformă într-o vrăjitoare și dispare în timpul unei traversări către o lume posibilă, exact ca în povestirea lui Borges – maestrul ne-declarat al lui Louis – „El Aleph”. În cea de-a doua povestire, „El ruid obscur” – titlul acesta din limba spaniolă atrage atenția asupra înruderii cu prozele lui Borges – Louis este prezentat într-un campus universitar ultramodern din Franța, în timpul unei revolte studențești, cu trimitere clară la celebra revoltă a studenților sorbonarzi din 1968, condusă de Daniel Cohn-Bendite, care azi este chiar europarlamentar. Aici va fi încurajat să scrie o teză despre cele ce nu pot fi spuse și despre semnificația tăcerii Marelui Inchizitor din romanul lui Dostoievski, *Frații Karamazov*, interpretată drept sunetul unei erezii.

De fapt, cardinalul inchizitor trimite la moarte pe oricare dintre acuzații pe care îi judecă din cauza acestui țiuit, semn al apartenenței la grupul uriaș al ereticilor, aluzie la tribunalele totalitare care te condamnă fără a avea vreo vină. (Nu-i de mirare că fostul condamnat fără vină N. Steinhardt a reacționat vehement la citirea povestirii). Ceva mai apoi, Louis va citi o piesă de teatru scrisă de Gloss, „El Mahdi”, despre un șef de stat care se ceartă cu propria imagine în oglindă, motivul acesta fiind preluat de Jorge Luis Borges din povestirea lui Edgar Allan Poe, „William Wilson”. Această povestire i-a inspirat lui Ion Barbu poemul intertextual, „Falduri”. Nervos și cam gelos pe dublul său, el va organiza un complot împotriva lui însuși. În povestirea „Oglinda persană”, scrisă după ce Louis află că articolul său științific despre Aloysius Kaspar a fost respins de o prestigioasă revistă americană, *Journal of Metaphysics*, evident imaginară, autorul având gust pentru ficțiuni din lumea universităților, ca David Lodge în Marea Britanie, va descoperi tot mai mult talentul său literar, drept pentru care va așterne pe hârtie o povestire, în care un tip cumpără o oglindă magică, cea care îi permite să ducă două existențe în paralel, pentru a împăca această atracție a contrariilor care fragmentează viața oricărui om, obligat să ducă o viață schizoidă. În textul *Banchetului* (titlul povestirii trimite în mod evident la dialogul lui Platon, povestirea fiind dedicată filosofului român Mihai Șora), Louis va trage la un hotel din Milano și, în timpul unei revolte populare, îl va cunoaște pe Andrea Ponti, un editor italian care îi

²⁴ Toma Pavel, *Le miroir persan*, Montréal, 1978.

vorbește despre un autor care a scris sau a rescris un eseu despre dragoste, pe numele său Giuseppe, un soi de Pierre Menard, care a rescris Don Quijote fără ca măcar să-și dea seama de asta. El cumpără cartea, dedicată celor doi mari predecesori, Kierkegaard și Platon – mă așteptam să apară și o trimitere la comentariile lui Marsilio Ficino, pline de astuție și de agudezza –, iar ce urmează este un metatext în care Toma Pavel povestește acest banchet despre dragoste la care iau parte cinci persoane: un tânăr jocheu, un fost prizonier al lagărelor de concentrare, un negustor libanez, un filosof boem de 49 de ani și un medic abia ieșit de pe băncile Universității de Medicină din Bologna. Notele de subsol sau glossele critice sunt la fel de sofisticate, fiind invocați Jakob Böhme, *Visările unui hoinar singuratic* ale lui Jean-Jacques Rousseau, *Discipolii din Sais* de Novalis, aluzii vizându-l pe Don Juan în viziunea unui Tirso de Molina, E.T.A. Hoffmann sau Kierkegaard, dar și la Don Juan din opera lui Mozart, ca și la un episod din *Vecihiul Testament* în care locul lui Esau a fost luat de Iacob, pentru a explicita diferențele dintre amorul ceresc și cel pământesc, despre care vorbește preoteasa amorului Diotima în textul dialogului lui Platon. Numai și această enumerare demonstrează caracterul livresc al povestiri, care se încarcă de dimensiunile filosofice și metafizice ale dragostei, singura îndelung răbdătoare (vezi epistola apostolului Pavel către Corinteni, cea care a generat această povestire, dată fiind identitatea numelui de familie al autorului cărții, Toma Pavel).

În povestirea „El Mahdi”, Louis, ajuns în Țara celor Șapte Cetăți – este vorba de Transilvania, de altfel, numele german al Sibiului, Siebenburger, vorbește despre asta –, îl va vizita pe amicul său Gloss, autorul unei piese de teatru, intitulată „El Mahdi” (din nou un titlu cam borgesian, care combină idei preluate din *Tamerlan cel Mare* de Kit Marlowe, *Misterele Parisului*, roman de aventură și de mistere scris de Eugene Sue, și *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel), acțiunea piesei având loc la Khartoum, în Sudan. Mă întreb cum o fi arătat în realitate acest roman, un soi de struțo-cămilă între literatură și filosofie, iar povestirea propriu-zisă nu face decât să nareze acțiunea din această piesă de teatru, imaginară, bineînțeles.

Toma Pavel, care îi dedicase lui N. Steinhardt chiar cartea sa de debut, *Fragmente despre cuvinte*, pare situat undeva între Borges și Hermann Hesse, bucata cea mai valoroasă fiind povestirea „El ruid obscur”, în figura Marelui Inchizitor Pedro de Ulieea, care încearcă să asculte acel *bruido oscuro*, zgomot obscur, coborând în celula condamnatului la moarte pe rug pentru a se ruga pentru el, alături de cardinal, smeriți și reculeși, iar acel zgomot ar trebui să-i semnaleze cea mai mică urmă de erezie din mintea celui condamnat, dar marele prelat nu reușește să-l uie. De fapt, este posibil ca el să fi suferit de o afecțiune a nervului auditiv care produce boala tinitus, drept pentru care îl lasă pe condamnat să fie ars pe rug, o metaforă a morții inocente și a sacrificiului inutil. „Oglinda persană”, descrisă într-una dintre povestiri, ne învață că este bine să ne ferim de asemenea fantome, căci nicio modalitate de cunoaștere nu-i chiar infailibilă. De fapt, Toma Pavel este chiar descris citind bibliotecile lumii zburând cu avioanele cu reacție în mai toate sălile de așteptare ale aeroporturilor din lume, unde ar fi dat gata *Fenomenologia spiritului*, operele filosofice ale lui Hegel, Russell, Heidegger, Merleau-Ponty, Ludwig Wittgenstein, scholasticii, *Vedele* și *Upanișadele*, Swedenborg, Baltasar Gracián, Jacques Lacan, C.G. Jung și Michel Foucault. Enumerarea aceasta poate părea cunoscătorilor operei lui Toma Pavel un pic cam fantezistă, dat fiind că preocupările criticului merg cu precădere în direcția studiilor despre structuralism sau poststructuralism, retorica romanului sau literatura clasică franceză, dar ea nu-i decât un rezumat al numelor lecturilor lui Louis, personajul principal al *Povestirilor filosofice*. N. Steinhardt nu avea prea multe date la momentul scrierii acestui eseu, dat fiind că discipolul său, Toma Pavel, avea să fie tradus abia începând cu prima sa vizită în România, în anul 1992, în perioada când eu eram boboc al Facultății de Litere din Universitatea București. Țin minte că am mers la acea conferință, am pus chiar câteva întrebări, pe una profesorul găsiind-o chiar interesantă și mi-a și răspuns la ea și m-a încurajat printr-o dedicație pe volumul *Lumi ficționale*, pe care îl păstrez cu sfințenie în biblioteca personală și la care țin foarte, foarte mult. Despre studiul *Lumi ficționale*²⁵ nu m-am pronunțat, pentru că este un studiu extrem de tehnic asupra logicii ficțiunii și a statutului ei plurimodal; practic, în acesta se discută autonomia lumilor ficționale în raportul lor de asemănare și disociere de lumile reale. Prefața lui Paul Cornea poate fi extrem de utilă pentru cei care doresc să înțeleagă acest principiu de autonomie.

Ultima povestire din volumul acesta *Povestiri filosofice*²⁶, „Glossiada”, este o epopee în cheie bufă, care seamănă foarte tare cu o altă scriere celebră a unui autor postmodern american, John Barth, *Bufoniada*, dar nu cred că autorul a cunoscut-o în momentul scrierii *Oglinzii persane*, fiind doar o asemănare întâmplătoare.

Nici romanul *A șasea lumină*²⁷, scris în limba franceză (*La sixième branche*), publicat în anul 2003 la Editura Fayard, nu-i de neglijat, deși stratul autobiografic trebuie explorat cum se cuvine; e o proză de idei, cum

²⁵ Toma Pavel, *Lumi ficționale*, traducere de Maria Mociorniță, prefață de Paul Cornea, Editura Minerva, București, 1992.

²⁶ Thomas Pavel, *Povestiri filosofice*, Editura Univers, București, 1998.

în romanul american a scris Saul Bellow, dar fără tot acel prosematism care, pe alocuri, devine ușor iritant, în unele cărți ale sale – ca *Iarna decanului* sau *Ravelstein* – apărând chiar personaje originare din România (una dintre soțiile romancierului american a fost româncă), iar în *Ravelstein* apare Mircea Eliade, cu care Saul Bellow a fost coleg la Universitatea din Chicago, demascând pentru colaborarea bine ascunsă cu legionarismul. Titlul *A șasea lumină* este împrumutat de la o poveste hasidică, reproducă în roman, în care un cunoscut rabin consacra anual o zi pentru „lacrimi și lamentații”. În acea zi el scotea dintr-un cufăr o menora de argint cu șapte brațe, „aprindea primele cinci lumânări, precum și pe ultima, iar apoi se ruga și plângea”. Primele cinci brațe ale sfeșnicului reprezentau cele cinci simțuri ale omului: „Văzul, auzul, gustul, mirosul și pipăitul, care ne fac să descoperim lumea făurită de Cel de Sus”. Cel de-al șaselea braț evoca, în schimb, „focul divin neistovit, adevărul fără de început și fără de sfârșit, izvorul infinit al tuturor celorlalte lumini”. Cea de-a șasea lumânare, cea rămasă stinsă, „e semnul duhului omenesc, zămislit ca să auzim și să înțelegem”. Ea trebuie să rămână neapinsă pentru a ne reaminti că „duhul ne este îndărătnic, că rămâne orb la înțelepciune și că, din această pricină, Reîntoarcerea va fi nesfârșit de anevoioasă și plină de durere”. Titlul romanului lui Toma Pavel ne evocă o scenă din filmul lui Andrei Tarkovski, *Nostalghia*, deși acesta era un film cu mesaj creștin.

Romanul *A șasea lumină* narează istoria unui evreu plecat din România, Ludovic (Louis) Veghe, născut Nachtigal, care va emigra în Canada. Este, deci, o *rara avis*, un roman al emigrației românești. Acesta povestește diferite episoade ale propriei sale existențe, încercând să îi pătrundă sensurile și resorturile ascunse, un soi de a trăi pentru a-ți povesti viața, încercând să o deosebească de destin. Deși personajul împrumută destule date biografice de la autor, între cei doi nu-i o suprapunere totală. Dotat cu o memorie de elefant și cu o uimitoare capacitate de introspecție, Ludovic Veghe este un veritabil contor Geiger al atitudinii autorităților comuniste față de evrei: dacă inițial aceștia erau priviți cu o oarecare simpatie, după renașterea naționalistă din anii 1965-1970 apar semnele unei forme noi de antisemitism. Eroul va remarca schimbarea numelui: *De la vârsta de șase ani, nu mă mai chema, deci, Ludovic Nachtigal, ci Ludovic Veghe. Ales din motive care mi-au rămas obscure, noul nume de familie era corect. În mica lume a orașului nostru trebuia să fii tot timpul de veghe, căci memoria oamenilor era lungă și, uneori, după vreo ceartă cu un copil pe care-l credeam prieten, mă pomeneam strigat cu glas disprețuitor: „Nachtigal! Nachtigal!”, ca și cum simpla evocare a vechiului nume de familie ar fi fost de-ajuns ca să descalifice tot ce-aș mai fi putut eu spune sau face.*

Numele Nachtigal seamănă foarte tare cu *nightingale*, care în limba engleză înseamnă privighetoare! Dincolo de acest aparent handicap, viața lui Ludovic Veghe va curge normal, el fiind un tânăr *high flyer* care vrea să facă carieră prin el însuși, prin propriile eforturi. Personajul lui Toma Pavel face eforturi să își înțeleagă viața povestind-o. Viața lui, ca a tuturor oamenilor, este o înșiruire de fapte banale, de obișnuințe și tabieturi, de sentimente sau de momente de epifanie intelectuală, care poate fi descoperită doar dacă este pusă într-o povestire. Sintetizată printr-o poveste, orice viață se reduce la esențial, la elementele cu adevărat importante, capabile să creioneze chipul unui destin. Zis și făcut! Ludovic Veghe devine romancier, ca Marcel, naratorul lui Marcel Proust, iar uneori pare destul de nemulțumit de rezultatul acestor tentative literare: *Cam lung, ar zice Joanne, trebuie să știi cum să nimerеști drept la țintă, să te concentrezi pe esențial, să lași la o parte amănuntele nefolositoare, să eviți digresiunile. Concentrarea pe esențial, iată o artă pe care n-o stăpânesc deloc.*

Tradus în limba română de eseistul și criticul literar Dan Petrescu, romanul acesta este unul dintre cele mai sofisticate cărți scrise de un critic literar, trama lui fiind una destul de apropiată de proza polițistă. Un număr considerabil de personaje – autorul nu uită să le enumere într-un soi de *dramatis personae*, la începutul narațiunii, deși recunoaște că doar două sau trei sunt cu adevărat importante –, numeroasele digresiuni, inclusiv informațiile despre un cineast imaginar, René Perrin, intertextualitatea sau trimiterile livrești putând să-l deruteze pe cititor, rătăcit pe toate aceste cărări, dar finalul subliniază faptul că terapia cuplului distrus a funcționat prin intermediul acestui șantier al scrierii unui roman, iar femeia infidelă este reprimată și cuplul original, adamic, se va reface. Capitolele care încheie romanul, centrate pe gelozia proustiană a lui Louis, care trece în revistă toate probele presupusei infidelități a soției sale, Barbara, și, pornind de aici, revelațiile legate de propria lui existență, sunt piesa de rezistență a întregului roman. Descriind această poveste de dragoste secretă, Louis va înțelege comportamentul, dar și misterul propriei soții, după ce citește scrisorile de dragoste scrise de aceasta, dar care au un alt destinatar: *Privirea ei, care nu căuta să-mi citească taina din ochi, ar fi putut la fel de bine să se îndrepte spre mine și dacă aș fi fost scufundat în citirea ziarului sau dacă, umblând în patru labe prin cameră, aș fi fost absorbit de căutarea unor bucăți rebele de mocheta care trebuiau lipite iarăși pe podea. Era o tandrețe meditativă și unilaterală, o pură stare de spirit, o întâlnire calmă cu ea însăși care nu încuraja nici întâlnirea ochilor, nici efuziunile sentimentale, nici sărutările, nici mângâierile.*

²⁷ Toma Pavel, *A șasea lumină*. Traducere din limba franceză de Dan Petrescu. Ediție definitivă, cu o prefață a autorului pentru traducerea în limba română, Editura Polirom, Iași, 1996.

Acad. Gheorghe Păun: 77 de editoriale în revista de cultură Curtea de la Argeș

Dr. Ana OLOS
Baia Mare

Gheorghe Păun, informatician, membru al Academiei Române și al Academiei Europei, cu lucrări în diferite domenii ale științei, unele de pionierat, este cunoscut nu doar în țară, ci și în lume, dovadă volumele omagiale ce i s-au dedicat deja peste hotare, pe lângă doctoratele onorifice ale unor universități de prestigiu. Conducătorul său de doctorat, Solomon Marcus, îl considera încă din 1977 unul dintre cei mai de seamă matematicieni ai generației sale. Teza despre studierea unor procese economice prin mijloacele teoriei limbajului a fost urmată de publicarea unor cărți de specialitate, dintre care amintim *Gramatici matriceale* (1981), *Din spectacolul matematicii* (1983), *Între matematică și jocuri* (1986). Între timp, cu spiritul său deschis, dornic de comunicare, scria și publica povestiri științifico-fantastice. În 1984 i-a apărut volumul *Sfera paralelă*, care îl îndreptățea să fie recunoscut ca „unul din forțele incontestabile ale noului val” din literatura S.F. Iar *Almanahul anticipației* din 1986 îl prezenta ca fiind „unul dintre autorii noștri S.F. cu mintea cea mai ascuțită”. Deci nu e de mirare că, în 1990, după ce cu un an înainte i-a apărut volumul de povestiri *Generoasele cercuri*, a fost primit în Uniunea Scriitorilor din România. De atunci, domeniile în care a lucrat s-au diversificat, cărțile publicate de savant s-au multiplicat, iar genurile cultivate de scriitor s-au îmbogățit cu proză realistă sau poetică, eseuri, poezie, cărți bilingve sau traduse și, nu în ultimul rând, cu publicistică.

De curând, am primit de la Gheorghe Păun – datorită interesului comun pentru opera lui Urmuz – două cărți: *77 de editoriale* (Tiparg, Curtea de Argeș, 2017) și volumul I din *La curtea lui Urmuz* (Ars Docendi, București, 2020) în care sunt incluse 77 dintre tabletele sale apărute săptămânal în ziarul *Argeș Express*, iar ca „supliment”, numărul din octombrie a.c. al revistei al cărei redactor-șef este¹. Deocamdată mă voi opri asupra celor 77 de editoriale și a contextului în care au fost scrise.

Revista *Curtea de la Argeș* apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topârceanu” și a Asociației Culturale Curtea de Argeș, ideea publicării conturându-se în sânul Clubului Iubitorilor de Cultură din orașul devenit, între timp, prin strădania lor, Oraș Regal. Primul număr le-a fost oferit cititorilor în decembrie 2010, luna în care proaspătul redactor-șef, Gheorghe Păun, împlinea 60 de ani. Este o revistă lunară, cu orientare largă, neafiliată politic, „deschisă spre lume, căutând spre românii de pretutindeni” și, cu precădere, spre „țara din jurul țării”. Din perspectiva „calculului membranar”, ramură de știință al cărei fondator este, Gheorghe Păun consideră că nu atât „inima”, cât „pielea” – organul cel mai extins și permeabil al corpului omenesc – ar trebui să fie simbolul unității de neam („Vorbe despre Țară”, octombrie 2014). De aici, în octombrie 2011, inițiativa constituirii aceluia „Pod de Reviste” – replică peste ani a „podului de flori” – între săptămânalul *Literatura și arta* din Chișinău și *Curtea de la Argeș*. Revista o are la loc de cinste în colegiul de redacție pe Svetlana Cojocar – membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, alături de alte personalități prestigioase din București, Pitești, Curtea de Argeș sau Drobeta Turnu-Severin. Astfel că doar în două numere din anii de început nu apăruse măcar un articol legat de Basarabia. Între timp, „Podului” i s-au alăturat și alte reviste din țară sau de peste Prut.

¹. Cum aflăm din Cuvântul-înainte la cea de a doua carte, prolificul autor mai publicase între timp și trei volume cu tablete critic-umoristice, cu titlul *Vedere de pe Dealul Olarilor* (Ars Docendi, București, 2014, 2016, 2018).

Editorialul „La început de cale” (decembrie 2010), încheiat cu „Doamne ajută!”, precum spun țărani care pleacă la cale lungă, scrie autorul, este urmat în ianuarie 2011 de „Nevoia de Eminescu”. În locul unui elogiu personal, Gheorghe Păun preferă să citeze dintr-un discurs rostit de C. Rădulescu-Motru în 1939, la aniversarea a 50 de ani de la stingerea Poetului, și reia ideea înființării unui institut de eminescologie. „Întrebări de început” (februarie 2011) expune scopul, stilul și „orientarea” revistei al cărei obiectiv este de a găsi nu atât un loc în peisajul cultural românesc, cât de a-și construi o personalitate, de a se menține la „un nivel de calitate cât mai bun, pe un palier de mijloc de specializare”, reprezentând „România de pretutindeni” (martie, 2011). Deși inițial nu avusese formulat un program, acesta s-a cristalizat pe parcurs, revista „și-a construit un *stil*, o *personalitate*, are în jurul ei o comunitate” (aprilie 2011). Ajunsă la 77 de numere, redactorul-șef îi rezuma, în retrospectivă, jaloarele:

Naționalism cuviincios, argeșano-româno-europeano-internaționalist, constructiv: refuzul polemicii gratuite și politiciii de partid; la nivel decent eseistic, creștinism, anticomunism, românism, antiglobalizare; cultură în genere, neredusă la literatură (pledând, implicit, pentru „deliteraturizarea culturii române”); în schimb, cu știința inclusă în cultură; Eminescu și Basarabia și România Mare – cuvinte/idei-simbol negociabile; Academia Română, model de instituție identitară; cu o plasare echilibrată între centru și periferie, pledând pentru inadecvarea în vremea noastră a celor două noțiuni (nu numai geografic, ci privind și clasificările genurilor-speciilor culturale. („La 77 de numere”, aprilie 2017, italice Gh. Păun).

În același articol sunt enumerate și câteva dintre sintagmele-cheie sau „idei-slogan”: „Avem prea mulți diagnosticieni și prea puțini terapeuți; precum colesterolul, există un naționalism bun și unul rău – să-l cultivăm pe primul, să-l veștejăm pe al doilea; după secolul XX, al globalizării nivelatoare, secolul XXI va fi al naționalismului; partidele politice sunt o moștenire istorică, inutile și dăunătoare, vor dispărea; istoria se face acum, aici, cu noi și prin noi – nu neapărat *pentru* noi; România postdecembristă are datoria și nevoia unei triple recuperări: a *interbelicilor*, a *diasporei*, a *postbelicilor*; România are datoria și nevoia de a-și onora cum se cuvine pe seniorii culturii, pe „clasicii de lângă noi” (aprilie 2017). Dar spectrul tematic al editorialelor este mult mai vast, așa că ne vom referi doar la câteva.

Înainte de a aborda editorialele despre societate și politica fără *parti-pris*, să ne amintim că Gheorghe Păun publicase, în 1993, *O mie nouă sute nouăzeci și patru sau Schimbarea care nu schimbă nimic*². Din câte afirmă autorul în avertismentul către cititor, cartea este un răspuns la întrebarea ce și-o pusese după lectura distopiei lui George Orwell 1984: „Oare poate exista ceva mai rău, mai deprimant, mai neuman, decât o viață fixată parcă definitiv în mizerie și teroare?” Acum, după aproape trei decenii, întrebarea pe care dorește s-o transfere „și cititorului-bunic, chiar și viitorilor bunici” este: „Ce țară/lume las nepoților mei?”. Iar cu gândul constructiv îndreptat spre viitor încearcă să proiecteze o societate favorabilă lor.

Astfel că editorialul din septembrie 2012, „Manifestul SPF”, pornește de la teza că *partidele sunt anacronice, deci inutile, ba chiar fac rău*, și că *se poate imagina o societate fără partide, și fără politică în formă tradițională* (subl. Gh. Păun). Idee ce o regăsise și în cartea profesorului Andrew Gamble, *Politică și destin: sfârșitul istoriei, sfârșitul autorității, sfârșitul politicii*, tradusă și în românește (Antet, 2001). Spre deosebire de profesorul de la Cambridge, Gheorghe Păun pleacă de la premisa că „statul este necesar, că va supraviețui, chiar dacă schimbându-se, adaptându-se vremurilor, globalizării”. Editorialul este mai lung decât celelalte, autorul insistând asupra faptului că „lupta politică dezbină populația, induce tensiune și stres, ură, adesea”, iar „politizarea îndepărtează, uneori chiar suprimă, competența, profesionalismul, eficiența”.

Venind cu argumente și exemple, nu poate eluda întrebarea ce și-o pune și cititorul: „Ce punem în loc?” Problema fiind extrem de complexă, recunoaște: „E nevoie de alte competențe decât ale subsemnatului pentru a contura un răspuns funcțional și, eventual, implementabil. E nevoie de o echipă care să *brainstormizeze* asupra subiectului, e poate nevoie de experimente. Putem pleca de la *ieșiri*, de la obiective”. Și, de aici, alte întrebări privind modul de funcționare a statului. Spre edificarea unei comen-tatoare, Gheorghe Păun reia șirul argumentelor în favoarea SPF în „Addenda” din februarie 2013. După doi ani, în februarie 2015, ca dovadă că ideea îl preocupă în continuare, scrie „Despre abolirea tuturor partidelor politice”, de data asta preluând idei și citate dintr-un eseu al Simonei Weil, pe care o consideră „unul dintre cei mai interesanți *filosofi* ai secolului XX”. Ideea se continuă și în „Deja Eminescu...” (aprilie 2015), cu referire la articolele politice ale marelui Poet. Iar „Mediocrația” (august 2013), ca re-

² Editura Ecce Homo, București, 1993. Acțiunea desfășurându-se la Londra, cu personaje, nume de instituții, situații, lozinci și sintagme ale „limbii de lemn” preluate în traducere din distopia orwelliană, pare o continuare a romanului 1984. Însă cartea lui Gheorghe Păun, scrisă în noiembrie-decembrie 1992 la Magdeburg, este, mai degrabă, o alegorie în care recunoaștem evenimente petrecute în țară la noi.

vers al „meritocrației”, despre selectarea politicianilor, a fost scris după ce acad. Emilian Dobrescu i-a semnalat un articol de Andrea Matozzi cu acest titlu, raport al Social Science Research Network. Și, fiindcă prin abolirea partidelor nu înțelege și abolirea politicii, în februarie 2015 va reveni cu „SFP câteva precizări”, în contextul societății informaționale, digitalizate, când nu mai e nevoie de intermediari. „Dispariția partidelor nu înseamnă deloc dispariția politicii, nici măcar a politicianilor, ci doar a politicienilor de tip tradițional”. (...) „Societatea fără partide nu înseamnă *tehnocrație*” de vreun fel sau altul, scrie editorialistul. Pledoaria sa este pentru conștientizare, deoarece „punerea în discuție a posibilității funcționării unei societăți fără partide înseamnă deja jumătate de cale. Totdeauna ieșirea dintr-un blocaj mintal este o jumătate de cale, o revelație, un pas spre soluție...”

Dacă formația de bază a lui Gheorghe Păun transpare deja în acel „77” magic, ca număr al editorialelor sau al tabletelor din cele două cărți primite, e un lucru firesc ca savantul să omagieze marile personalități din domeniu. Sunt memorabile evocările scrise cu dragoste și admirație de emul, dedicate celor două somități ale culturii noastre: Grigore Moisil, pionier al informaticii („Moisil – 110”, martie 2016), și Solomon Marcus, a cărui vocație a fost multidisciplinaritatea („A plecat profesorul”, mai 2016). Editorialul „1+1=2!” (aprilie 2014) e colorat de la început de „iritarea matematicianului” față de „poziția talibană” a celor care clamează că, în viață, rezultatul adunării nu este „*niciodată* doi”. Comentariul se continuă cu „Matematica poetică” a lui Nichita Stănescu, replică la *Poetica Matematică* a lui Solomon Marcus. Concluzia, mai în glumă, mai în serios, este că „pe matematicieni nu-i preocupă 1+1, ci $a+b=c$, fără a mai putea fi contrași”³. Editorialul dedicat lui Alan M. Turing (iunie 2013), părintele calculatoarelor și inițiator al unor ramuri ale informaticii, a fost scris stârnit de un „plebiscit” organizat pe internet, legat de cele mai importante descoperiri științifice. „Mașina universală Turing” a ieșit câștigătoare, datorită faptului că în era noastră „excesiv de tehnologizată, de pragmatic materialistă, un rezultat matematic a fost recunoscut drept cel mai important”, scrie autorul. Dar este împotriva clasificării oamenilor de știință, așa cum se întâmplă în sport.

Un editorial incitant, amintind prin titlu de un cunoscut roman al lui Marin Preda, este „Marea singularitate/singurătate” (iulie 2015). Punctul de pornire este din matematică, de la conceptul extins la fizică și cosmologie, explică autorul. Dintre „marile singularități” menționează explozia inițială „Big Bang” și „Big Crunch”, colapsul final. La care se adaugă misterioasele „găuri negre” și altele, „puncte” în care până și „fizica standard tace și se miră”. Păi atunci cum să nu se mire cititorul profan suferind de singurătate? De el ține seamă editorialistul când se referă la sensul metaforic al „marilor singularități” puse în discuție în științe ca sociologia, istoria, politica, eseistica și gazetăria.

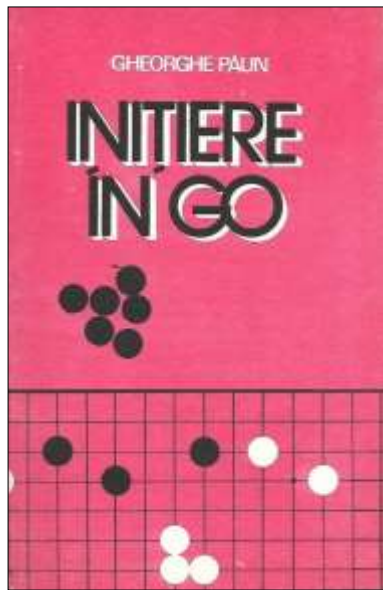
Dacă temei centru-periferie îi dedică trei editoriale consecutive, discutând avantajele și dezavantajele, problema Basarabiei este reluată periodic sub diverse titluri și în stiluri variate. Asta și pentru că eseistul e însuflețit de „vocația durării, visul duratei”, cum se vede și din editorialul cu acest titlu (iunie, 2011), căci trăiește în orașul în care se află Curtea Domnească basarabă, Biserica Domnească, Mănăstirea ctitorită de voievodul Neagoe, cel ce ne-a lăsat *Învățăturile* sale, și biserica a cărei construcție a inspirat balada meșterului Manole, devenită mit național. Astfel, nu e de mirare că și evocarea provinciei pierdute primește tonalități lirice: „Basarabie, lacrimă caldă” (noiembrie 2012) sau „Chișinăul la vremea caniculei de toamnă” (octombrie 2015). Dar, realist, nu trece cu vederea nici „costurile reîntregirii”, considerând, totuși, că beneficiile ar fi cu mult mai importante (septembrie 2015).

La fel de liric este și în „Laudă păstorului român”, chiar dacă citează și piramida nevoilor umane a americanului Maslow. Nu sunt uitate nici limba română sau sistemul educațional în suferință, iar editorialul „Salvarea e-n cultură” (octombrie 2016) dezbate ideea devenită de mare actualitate: cultura – cale spre evitarea alienării totale. Este și un prilej de a glosa pe tema Europei unite și a nivelării încercate de globalizare. Se fac referiri la corectitudinea politică, sunt amintite Piața Comună, Brexitul, migrațiile, terorismul etc.

Preocupat de soarta Europei, Gheorghe Păun consideră că unitatea ei „se va păstra dacă se va lua în serios tocmai ceea ce fondatorii UE au predicat, chiar din Paris și Berlin: unitatea în diversitate, multiculturalism, o bună balanță între centralizare și identitate națională”, iar privitor la România: „Scăparea este revenirea la românism, la noi înșine. Prin cultură, în primul rând”. Preocupat de teoria jocurilor, dă ca exemplu de „salvare prin cultură” jocul de Go, ale cărui filosofie și tactică sunt adânc înrădă-

³ În acest context, cititorul mai vârstnic își amintește probabil și de acel slogan din epocă cu cincinalul realizat în patru ani și de $2 \times 2 = 5$, devenit șlagăr.

cinate în tradiția chineză. În „Între șah și Go” (octombrie 2012), cel care a „naturalizat” cu mult succes jocul de Go în țara noastră, publicând și un manual⁴, argumentează că, față de șah, un joc „pe omorâteala”, Go este de preferat în educația copiilor, învățându-i să gândească constructiv.

Penultimul editorial, cel din martie 2017, are ca titlu o parafrază după titlul unui poem de Vlahuță: „Unde ne sunt intelectualii?” Autorul observă că, odată cu creșterea numărului de oameni „școliți”, noțiunea a devenit oarecum caducă, fiind înlocuit de „elite”. Concluzia este, însă, că, deși elitele lucrează în „serviciul Națiunii Române”, ele nu fac niciodată îndeajuns, căci „niciodată nu e *îndeajuns* pentru un intelectual de elită, din punctul de vedere al societății și, cu precădere, al lui însuși”.

Ar mai fi multe de adăugat despre conținutul editorialelor din volumul ce merită a fi citit integral. Și nu doar citit, ci și de meditat asupra celor scrise. Dar din primăvara lui 2017 revista a apărut în continuare, redactorul-șef publicând lună de lună alte editorialele ce pot fi găsite în ediția de pe internet a revistei, urmând, probabil, ca 77 să-și găsească locul într-un nou volum aniversar. Și fiindcă în decembrie se vor împlini cei 11 ani de la apariția revistei, cred că nu e de prisos să

răsfoim numărul 10 (119), pe octombrie 2020.

Dacă e să spicuiem din sumar, după editorialul de ultimă oră al lui Gheorghe Păun, „Înainte și după Pandemie”, pagina a doua este dedicată unor citate din articolele politice ale lui Eminescu apărute în *Timpul*. Între primii contributory îi vedem la rubrica „Homo sapiens” pe Horia Bădescu cu „Călătoria”, o proză poetică despre luna octombrie, și pe pr. Theodor Damian cu partea a doua a unui eseu doct despre identitate, transparență și perihoreză (pp. 3-4). Emil Constantinescu semnează articolul „O șansă istorică pentru noul proiect politic global” (pp. 7-8). Tot la pagina 8 găsim punctul de vedere al Academiei Române despre educația *online*. Acad. Cristian Hera scrie despre agricultura în contextul secetei și deșertificării, temă de mare actualitate. Rubrica „Istoria de lângă noi” găzduiește articolul „De neamul marmațienilor. File dintr-o epopee identitară”, cu referire la cartea acad. Alexandru Surdu *Ordinul Cavalerilor Marmației* (Editura Ardealul), urmat de prefața volumului (p. 11). La aceeași rubrică vedem articolul „Forme de organizare bisericească în Dacia post-aureliană” (II), de Florian Copcea. În paginile dedicate Științei ca parte a culturii se află o recenzie de Cristian S. Claude la cartea apărută recent la Polirom, *Dumnezeul logicii*, de Piergiorgio Odifreddi, despre viața genială a lui Kurt Gödel, matematicianul filosofiei. Gheorghe Olteanu scrie despre tendința spre o economie bazată pe hidrogen (pp. 15-16). Urmează rememorări despre două personalități românești de anvergură: întâlnirile acad. Dorel Banabic cu Solomon Marcus și o relatare a Olimpiei Iorga Popescu despre soarta unei prefețe scrise, silit de conjunctură, de Grigore C. Moisil la o carte „de băut apă în puiă” a lui Valter Roman, pe atunci director al Editurii Politice. Pagina dedicată Centenarului Unirii (19) vine cu continuarea unui articol de Ilie Popa, „Regina Maria și rolul său în făurirea României Mari”. La „Seniorii Culturii” poate fi citit articolul lui Tudor Nedelcea despre Vasile Târâțeanu – crucificat pe harta țării (pp. 20-21). Nu lipsesc nici pagini despre cărți și autori, una dedicată special lui Urmuz. O rubrică cu titlu inedit, „Cherchez la femme”, e urmată de un „Orizont SF”. Ultima pagină, fiind dedicată picturii, este în culori, la fel ca prima pagină, cu tricolorul pe frontispiciu și stema Orașului Regal precedând numele revistei.

Din câte se poate vedea, cititorul sechestrat de Covid-19 poate găsi un adevărat regal în revista al cărei număr pe noiembrie a apărut între timp, iar abonatul împătimit de lectură al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare poate descoperi în catalogul *online* numeroase titluri de cărți de știință, literatură sau cu jocuri scrise de Gheorghe Păun, din care poate alege *ad libitum*. Și, astfel, se mai întinde un „pod” între două județe voievodale!

⁴ Jocul a prins, dovadă cele 5 ediții ale manualului *Inițiere în Go* (Editura Recoop, București, 1985, 1986 și 1988, Editura Tehnică, București, 2000, și Editura Bibliostar, Râmnicu-Vâlcea, 2017). Cum unul dintre cei doi producători ai jocului de Go comercializat în librării fusese Cooperativa „Gutinel” din Baia Mare, mulți tineri și adolescenți din anii optzeci l-au învățat și aici. Iar frumosul roman al premiului Nobel Yasunari Kawabata *Maestrul de Go*, a cărui traducere fusese inclusă și în *Cartea jocurilor*, editată de Gheorghe Păun, vorbește despre popularitatea lui și la japonezi.

Micile erori ale unui spirit justițiar

Dr. Florian ROATIȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Descoperite relativ târziu, cărțile Magdei Ursache mi-au produs inițial o surpriză, iar, la final, o evidentă satisfacție intelectuală.

Stilul ludic-ironic, bogăția informațiilor – cu deosebire cele despre mediul cultural moldav –, lipsa de inhibiții, probând o dezarmantă sinceritate și, în sfârșit, curajul de a spune lucrurilor pe nume și de a nu o lua pe după piersic, vorba lui N. Steinhardt, m-au cucerit de la prima sa carte citită. A fost *Viețile cărțarilor contemporani după Magda U.* (Editura Eikon, 2012), carte care m-a dus, firesc, la alte câteva, truvabile în urbea mea: *Pe muchie de hârtie* (Editura Ideea Europeană, 2007), *Comunismul cu rele și rele* (Eikon, 2013), *Noi vrem Cuvânt! sau alte feluri de cenzură* (Eikon, 2015) și, în sfârșit, *Literatura cu bune... și nebune* (Eikon, 2017).

Este, desigur, reconfortant să vezi devoalate și veștejite impostura și mediocritatea, instalate ca la ele acasă în lumea românească, în universități mai ales, umbrind spiritul academic. Exemplele de la universitatea iașiotă oferite de către autoare se regăsesc multiplicat cu alte persoane și în alte centre universitare, mai vechi sau mai noi, așa că nu este de mirare că absolvenții universității clujene și-au recunoscut *alma mater* în romanul *Universitatea care ucide* (2005)!

Diagnosticul pus asupra unor opere și autori probează buna intenție – cu două excepții! –, analizele sunt penetrante, notațiile savuroase, limbajul succulent, scrisul Magdei Ursache fiind „doldora de găselnițe” (mulțumesc, Gheorghe Grigurcu!), evitând, însă, cu eleganță bășcălia. Nu-și ascunde nici simpatii, nici idiosincraziile, caracterizările sale fiind memorabile nu numai când își exprimă admirația față de Paul Goma, Gheorghe Grigurcu, Nicolae Breban, Aura Christi, Luca Pițu sau Radu Ulmeanu, ci și când se referă la neamici precum Zigu Ornea, Zaharia Sângeorzan, Horia-Roman Patapievic, Alina Mungiu-Pippidi, Ovid Crohmălniceanu sau Adrian Marino.

Deși afirmă că nu o interesează biografia (cu excepția personalităților tutelare!), ci doar biobibliografia (*Viețile cărțarilor...*, p. 264), resentimentele față de Z. Ornea, Z. Sângeorzan sau H.-R. Patapievic au un resort umoral, vizând mai degrabă persoana decât opera.

Polemistă de talent și cu aplomb, Magda Ursache se vrea, prin judecățile sale, un spirit justițiar, fapt reieșit cu asupra de măsură din sintagmele cu care îi gratulează pe amici și neamici. Astfel, Gh. Grigurcu, un „anticomunist inflexibil”, este „creatorul prin excelență”, având „cultul cuvântului potrivit”. Nicolae Breban este un „mare român”, aflat „în scaunul înalt al literaturii române”, iar Aura Christi este „nebună într-un adevăr”! Pentru adverși, expresia este ironică și colorată: H.-R. Patapievic este „un Kierkegaard dâmbovițean” (cu o sintagmă care i-a „scăpat” „filosofului beletrist” Gabriel Liiceanu), ba chiar „revelația a două secole, XX și XXI”! „Evanghelistă” Alina Mungiu-Pippidi este „colivăreasa de ocazie”, Zigu Ornea este „un om instituție”, Z. Sângeorzan – „turnător cu state vechi”, iar Nicolae Crețu – cel care „turna voluntar și voluptuos la Securitate”, aceștia trei din urmă fiind, deci, *eiusdem farinae*! Lui Lucian Boia i se reproșează lipsa de empatie pentru eroii neamului, pentru valorile naționale, dedusă din demitizările acestuia.

Nu lipsesc nici comparațiile, elocvente și cu nimic ofensatoare, între personalități de anvergură, văzute în opoziție. Așa este cea dintre Gheorghe Grigurcu și Adrian Marino, doi erudiți, doi moralști, „două singurătăți, două destine”. Pe când singurătatea celui claustrat la Târgu-Jiu are „religia scriiturii”, a lui A. Marino „naște monștri”! Autorul *Vieții lui Macedonski* este „afon la metaforă”, n-are „har epic”, face

„elogiul lipsei de stil”, dar pentru autorul „pădurii de metafore” chiar „stilul este sensul”! Și, în sfârșit, Marino este ideologul cultural, documentaristul de excepție, iar Grigurcu creatorul, diferența dintre ei fiind „și etică și estetică” (Vezi *Viețile cărțarilor...*, pp. 108-109). Afirmând că rezonază cu Gheorghe Grigurcu, Magda Ursache nu-l menajează deloc pe A. Marino, plătindu-i, astfel, pentru nedreptele acuze din *Viața unui om singur*: acesta „l-a întrecut în resentimente pe Pandrea și în falsuri pe Zăciu” (*ibidem*, p. 190).

Dense în idei și plăcute la lectură, cărțile Magdei Ursache conțin, însă, și unele superficialități de informare, neglijențe și erori, unele reluate de la carte la carte, riscând, astfel, să fie receptate ca adevărate. Nu face, desigur, istorie literară, dar jonglează cu afirmații fără acoperire în realitate, care vor fi reluate cu atât mai mult, cu cât este o autoare cu mare credit la cititori și la critică.

Astfel, Magda Ursache îi include în lotul Noica-Pillat pe Barbu Slătineanu (vezi *Comunismul cu rele și rele*, 2019, pp. 101 și 199, și *Literatura cu bune și... ne bune*, 2017, p. 144), pe Vasile Voiculescu (*ibidem*, p. 144) și pe... Milița Pătrașcu (*Viețile cărțarilor...*, p. 133)!

În realitate, lotul Noica-Pillat, care a cuprins 23 de intelectuali, s-a „întrunit” treptat, primul arestat fiind Noica, la 11 decembrie 1958, și ultimul N. Steinhardt, la 4 ianuarie 1960, ca urmare a refuzului de a deveni martor al acușării. Urma să fie conexat acestui lot muzicianul Mihai Rădulescu, care s-a sinucis, însă, la 30 octombrie 1959, la spitalul Văcărești, unde a murit a doua zi, la 31 octombrie 1959, și Barbu Slătineanu, în comă diabetică. Acesta din urmă a fost arestat pentru „cenacul” care se întrunea la locuința sa, în fapt un alt cerc disident⁵.

Barbu Slătineanu compăruse, împreună cu Vasile Voiculescu în procesul care se pregătea lotului Noica-Pillat. Sculptorița Milița Pătrașcu și soțul ei au fost urmăriți de Securitate și demascați în ședință publică în Aula Facultății de Drept din București în aprilie 1959, dar nu au fost închiși. De altfel, Magda Ursache greșește și în ceea ce-l privește pe Dimitrie Stelaru, când îl așază printre scriitorii cu „pension” (*Comunismul cu rele...*, p. 144), căci nici el nu a făcut închisoare⁶.

La fel, Vasile Netea n-a fost închis doar pentru a fi organizat în octombrie 1956, la locuința sa, o întâlnire cu mai mulți intelectuali, pentru a-l serba pe Lucian Blaga la împlinirea a 60 de ani (în anul anterior, în luna mai). Nici Gabriel Țepelea, fost pușcăriaș (1946-1952), nici Horia Stanca (închis între 1952 și 1954), Șerban Cioculescu și nici alți participanți la acea „masă festivă” nu au fost atunci arestați și închiși (unii dintre ei, precum Ș. Cioculescu, nu au fost arestați niciodată!).

Magda Ursache uită că și criticile, precum elogiile, pentru a fi credibile, trebuie să fie temperate, adică decente!

Ostilitatea față de Zaharia Sângeorzan, ca și cea față de Zigu Ornea, o face să se situeze în eroare, ba chiar în irațional!

Nu l-am cunoscut pe Zaharia Sângeorzan și, prin urmare, nu pot să-l exonerez de acuza de informator adusă lui de autoarea noastră. Este sigur, însă, faptul că nu el a dus manuscrisul *Jurnalului fericirii* la Securitate, cum se afirmă în *Viața cărțarilor...*, p. 156, ci Ion Caraion (Stelian Diaconescu), nume de cod „Artur”!

Nimic nu o îndreptățește pe Magda Ursache să facă o asemenea acuzație. Zaharia Sângeorzan și N. Steinhardt nu au stat niciodată față către față, ci au purtat o corespondență, derulată între Iași și Rohia, în anii 1987-1988, publicată de Sângeorzan în anul 1992⁷. Or, manuscrisul *Jurnalului fericirii* – dat de viitorul monah spre lectură lui Caraion, cu care făcea diferite traduceri – a fost ridicat de la Steinhardt la 14 decembrie 1972, când cei doi epistolografi nici nu auziseră, probabil, unul de altul! Faptul este știut cel puțin din anul 2006, când a apărut la Editura Pro Historia cartea de documente *Cazul Artur și exilul românesc*, ediție de Delia Roxana Cornea și Dumitru Dobre⁸.

În același timp, orbită de aversiunea pentru Zigu Ornea, Magda Ursache eludează vocea rațiunii, care îi cere să-și argumenteze afirmațiile, bazându-se pe surse și pe logică. Ca atare, ia drept bune in-

⁵ Vezi, în acest sens, Ioan Opreș, *Cercuri culturale disidente*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, pp. 115-116.

⁶ Comparabil cu acestea avem și altă observație de făcut. Petru Manoliu nu a fost arestat și închis pentru că ar fi scris în 1943 un articol privitor la crimele de la Katyn (*Literatura cu bune...*, p. 380), ci a fost reținut la 4 noiembrie 1950 (la 7 ani de la acel articol!) pentru conferințele de filosofie din anii 1948-1950 de la locuința sa, cu un grup de intelectuali, printre care și Alice Voinescu.

⁷ A se vedea Zaharia Sângeorzan, *Monahul de la Rohia răspunde la 365 de întrebări incomode*, Editura Literatorul, București, 1992.

⁸ Vezi în cartea citată nota 13, pp. 101-103, semnată Artur, la finele căreia lt. col. Albescu M. adaugă: „Deoarece Artur ne-a semnalat despre existența manuscrisului și ne-a pus în posesia lui, vom ruga IMB să manifeste grijă pentru conspirarea informatorului, informându-l în același timp despre starea lui N. Steinhardt”. *Ibidem*, p. 103.

formațiile oferite de Ion Spânu și Constantin Barbu în cotidianul *Ziua* din 27.02.2007, în articolele care-l vizează pe Gabriel Liiceanu.

Intr-adevăr, Constantin Noica depusese la Editura de Stat pentru Literatură și Artă manuscrisul *Povestirilor din Hegel* la finele anului 1957, iar un exemplar îl trimisese în Franța spre a fi publicat. Sigur, marea naivitate a lui Noica de a crede că în acel sumbru deceniu pentru țara noastră se va publica un Hegel „idealist”, care circulase până atunci sub formă de samizdat, ni se pare astăzi înduioșătoare!

Dar un manuscris ajuns la o editură este supus lecturii și nu mai este ceva secret și de protejat, ci dimpotrivă, se dorește ieșirea lui în public. Prin urmare, de ce să ducă cineva manuscrisul lui Noica la Securitate? Putea să apară atunci o carte de filosofie fără aprobare „de sus”? Că Zigu Ornea, având pregătire filosofică, a discutat despre o posibilă carte de filosofie cu informatorul „Șerban” nu era o culpă (nici Mihai Șora n-a susținut așa ceva!), cu atât mai mult dacă acesta ar fi Pavel Apostol, indicat drept lector⁹.

Dacă ar fi citit cu atenție notele agentului Șerban, din *Observator cultural* nr. 20 (277) din iulie 2005, luate ca argument pentru a-l incrimina pe Zigu Ornea, ar fi aflat că manuscrisul depus la ESPLA se intitula *Povestiri din Hegel* și nu *Povestiri despre om – o carte a lui Hegel*, cum eronat preia de la cel care a furnizat notele¹⁰.

Zigu Ornea, turnător la Securitate, apare ca un leitmotiv, regăsibil în trei dintre cărțile Magdei Ursache: *Viața cărțarilor...*, p. 163; *Noi vrem cuvânt*, p. 281, și *Literatura cu bune...*, pp. 127, 233, 285, 393.

Dacă, în ceea ce privește *Hegelul* lui Noica, Zigu Ornea era măcar în temă, cu romanul lui Dinu Pillat – corp delict în procesul lotului amintit, finalizat în februarie 1960 – redactorul de la ESPLA nu a avut nicio legătură. Și atunci, de unde afirmația fantezistă (*Comunismul cu rele...*, p. 221) că acesta ar fi dus la Securitate manuscrisul lui Dinu Pillat, intitulat *Așteptând ceasul de apoi*, nedestinat publicării imediate? Or, se știe, cel puțin din anul 1996, din cartea de memorii a Corneliiei Pillat (*Eterna întoarcere*, Editura Du Style, București, p. 218), iar mai aproape de noi din prefața lui Gabriel Liiceanu la *Așteptând ceasul de apoi* (Editura Humanitas, București, 2010) că cele două exemplare ale romanului au fost ridicate de către Securitate unul din podul casei lui D. Pillat, la câteva zile după arestarea sa, care a avut loc în noaptea de 24 spre 25 martie 1959, iar celălalt de la colega sa de la Institutul de Istorie Literară, Cornelia Ștefănescu, în 20 august 1959¹¹.

Nu este, însă, singurul caz în care Magda Ursache se lasă condusă de fantezie! Astfel, în *Viața cărțarilor...* (p. 131) afirmă cu candoare că „Petru Comarnescu, în 5 martie 1953, la moartea lui Stalin, s-a îmbrățișat de bucurie cu gardienii și a primit porție dublă de mâncare”! Or, Petru Comarnescu a fost, totuși, norocos și n-a trecut prin închisorile comuniste. Și, apoi, cât de credibilă ar fi o asemenea scenă de fraternitate între victime și călăi?

Imaginația îi joacă și alte feste autoarei noastre, de data aceasta în ceea ce privește biografia lui Lucian Blaga. Constantin Daicoviciu o fi fost el duplicitar, devenit din verde (legionar), roșu (mare comunist), dar de unde a aflat Magda Ursache că acesta, ca decan, l-ar fi scos pe Blaga de la Universitate „cu portarul” (*Viețile cărțarilor...*, p. 96)? În primul rând, Blaga nu a fost dat afară fizic de la universitatea clujeană, la care apucase să predea și s-o onoreze cu prestigiul său doar 10 ani (1938-1948).

În vara și în toamna aceluia fatidic an 1948 pentru români, a avut loc reforma comunistă a învățământului. Facultatea de Litere și Filosofie de la Cluj se „rupe” în două, rezultând Facultatea de Filologie și Facultatea de Filosofie. La aceasta din urmă se constituie patru catedre: socialism științific, economie politică, materialism dialectic și istorie și filosofie. Cei mai afectați au fost D.D. Roșca, trecut la Catedra de pedagogie de la Facultatea de Filologie, Liviu Rusu – la literatură comparată și, mai ales, Lucian Blaga, îndepărtat de la catedră și de la orice contact cu studenții, fiind transferat la nou-înființatul Institut de Istorie și Filosofie al Academiei Române, filiala Cluj, care își va începe activitatea în luna aprilie 1949.

Până atunci lui Blaga i s-a plătit salariul de pe postul de profesor de la Universitate, fără a presta

⁹ Nu știm de unde deduce Magda Ursache că agentul Șerban ar fi Pavel Apostol și că referentul privind cartea lui Noica despre Hegel – apărută la Editura Cartea Românească în 1980 și nu în 1985, cum afirmă autoarea – ar fi acesta.

¹⁰ Interesant este faptul că Magda Ursache a citit doar articolul din *Ziua*, nu și replica domnului George Ardeleanu, intitulată „Lecturi distorsionate, victime colaterale”, care pune lucrurile la punct. Vezi *Observator cultural*, nr. 106 (363), 15-21 martie 2007, p. 15.

¹¹ Vezi Dinu Pillat, *Așteptând ceasul de apoi*. Prefață de Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București, 2010, pp. 7 și 8.

activitate didactică, întrucât nu avea „obiectul muncii”, catedra sa de filosofie a culturii fiind desființată. Deci, nu a fost dat afară cu portarul de la Universitate, cum îl convinge Magda Ursache pe Gheorghe Grigurcu, semnatul prefetei la *Comunismul cu rele și rele*, și cu atât mai puțin de către Constantin Daicoviciu, aflat la București, subsecretar de stat la Ministerul Asigurării Sociale și Muncii și șeful Departamentului Învățământului Superior, calitate în care a semnat, în locul ministrului Gheorghe Vasilichi, transferul lui L. Blaga¹². Reîntors la Cluj, la începutul anului 1949, C. Daicoviciu va organiza, în calitate de șef, Institutul de Istorie și Filosofie, unde va lucra și Blaga. Tot Daicoviciu, ca rector al universității clujene în perioada 1957-1968, îl va susține pe poet în încercările sale de a reintra în viața publică literară¹³.

O altă afirmație fantezistă în ceea ce-l privește pe Blaga, care poate „sminti” pe mulți cititori, este cea despre refuzul lui Blaga de a fi făcut membru al noii academii comuniste la schimb cu o declarație publică de adeziune la regimul comunist (*Viețile cărțarilor...*, p. 132).

Primit în Academia Română la 5 iunie 1937, L. Blaga și-a pierdut această calitate, precum mulți alți intelectuali ai regimului „burghezo-moșieresc”, în 9 iunie 1948, când cel mai înalt for de știință și cultură al țării a fost desființat de regimul comunist proaspăt instalat. Pentru Blaga, nu se punea problema să devină coleg cu Mihai Roller în noua academie. Dorința sa arzătoare de poet, de creator, era să-i fie publicate volumele apărute înainte de 1948, precum și noile cicluri de poezii originale. Din 1956 și până în 1960 au durat discuțiile cu reprezentanții conducerii de partid la cel mai înalt nivel, vizând reîntrirea lui Blaga în viața literară cu un volum de poezii. Trebuia, într-adevăr, ca poetul (filosofia sa era considerată „idealistă”, „irațională”, „mistică” și, deci, periculoasă) să ofere un document prin care să cauzioneze regimul. Memoriul înaintat conducerii de partid în luna mai 1960 (după atacurile împotriva sa ale lui Pavel Apostol din 1957 și ale lui Mihai Beniuc din 1959) nu este o adeziune explicită la noile realități socialiste, ci mai mult o autobiografie.

Nu i-a fost dat lui Blaga să-și vadă publicat mult doritul volum de poezii inedite, căci, spre mijlocul anului următor, a cedat în lupta cu boala și a părăsit, dezamăgit, lumea noastră.

A spune că în 1968 Blaga era încă „nerecomandabil” la Universitate și că poeziile sale circulau într-un fel de samizdat („în copii dactilografiate”, *Viața cărțarilor...*, p. 166) este, desigur, doar o scăpare de memorie.

Din anul 1962, de la volumul intitulat simplu *Poezii*, îngrijit de George Ivașcu (95 de poeme, dintre care 62 inedite) și până în anul 1968 au mai apărut – și nu în tiraje restrânse ca acum! – patru ediții din lirica blagiană, cu titlul *Poezii* (Editura pentru Literatură, 1966), *Versuri* (Editura Tineretului, 1966), *Poezii* (Editura pentru Literatură, 1967) și *Poezii* (2 volume la Editura pentru Literatură, în colecția „Biblioteca pentru toți”, 1968), ca să nu mai vorbim de alte cinci antologii în care au fost cuprinse și versurile poetului din Lancrăm.

Nonșalanța cu care amalgamează autoarea *Cărțarilor* idei pertinente cu afirmații fără suport real nu se oprește aici. Nu din alt motiv decât din absența preocupării pentru informarea la sursa primă.

Dacă a-l confunda pe Thales din Milet cu Heraclit din Efes, atribuindu-i primului expresia *Pantha rei* (*Comunismul cu rele...*, p. 228) și pe Sfântul Augustin cu Sfântul Francisc din Assisi, crezând că cel dintâi vorbea „limba păsărilor” (*Literatura cu bune*, p. 100), să-l confunzi pe Alexandru Dragomir, filosoful descoperit și publicat la Humanitas de Gabriel Liiceanu, cu istoricul Silviu Dragomir (*ibidem*, p. 160) e, până la urmă, un fapt minor; a-l înrudi, însă, pe N. Steinhardt cu Karl Marx (*Literatura cu bune...*, p. 109) nu credem că l-ar fi încântat pe monahul de la Rohia¹⁴! În realitate, N. Steinhardt era rudă îndepărtată, pe linie maternă, cu Sigmund Freud! O spune el însuși, rememorând o vizită făcută în 1927 (la 15 ani), cu tatăl său, la Semmering, la Freud, impresionându-l pe creatorul psihanalizei cu lecturile sale, inclusiv din lucrările emulilor acestuia, Jung și Adler¹⁵.

¹² Decan la Cluj la Facultatea de Filosofie era Ioachim Crăciun. Constantin Daicoviciu fusese decan în 1940-1941.

¹³ Vezi Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, Editura Libra, București, 1999, vol. IV, pp. 65-77. Despre relațiile dintre L. Blaga și C. Daicoviciu vezi articolul lui Bazil Gruia, „Simpatie dăică”, în *Steaua*, Cluj, An XXII, nr. 13, 1-15 noiembrie 1971, pp. 23-24.

¹⁴ Probabil că Magda Ursache ne livrează eroarea din cartea lui Stelian Tănase, *Anatomia mistificării. 1944-1989*, Editura Humanitas, București, ediția a III-a, p. 493, unde este citată Cornelia Pillat, care afirmă că „Nicu Steinhardt mi-a spus că era rudă cu familia lui Marx. Mi-a spus că a fost la ei să îi vadă la Paris. Și că sunt foarte bogați și trăiesc într-un lux nemaipomenit...”. Evident, o simplă fabulație, dar Magda Ursache o consideră adevărată.

¹⁵ Vezi N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*. Ediție îngrijită de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia/Polirom, Iași, 2012, p. 222.

Nu e o culpă, desigur, să nu știi că lui Ernest Bernea i-a fost publicată cartea *Cadre ale gândirii populare românești* la Editura Cartea Românească în 1985, cea din anul 1997 fiind o reeditare, cu titlul puțin schimbat, reluată în 2005 la aceeași editură, Humanitas, dar să afirmi că Romulus Vulcănescu, cunoscutul etnolog și sociolog al culturii, a fost arestat, torturat și condamnat într-un proces înscenat pentru simplul motiv că era rudă (și încă îndepărtată!) cu Mircea Vulcănescu (*Viața cărțarilor...*, p. 163) este, totuși, prea mult.

Poți să greșești un cuvânt și să-l declari pe Ion D. Sîrbu – asistent și admirator al lui L. Blaga – drept emulul (la ce au concurat?) acestuia (*ibidem*, p. 82) sau să atribui *Istoria Indiei* lui Sergiu Al-George (*Comunismul cu rele...*, p. 102), pe care, de fapt, doar a tradus-o împreună cu Arion Roșu (1958), dar să afirmi că Mircea Vulcănescu a murit odată cu tânărul pe care voia să-l salveze (*Noi vrem cuvânt*, p. 75) înseamnă nu doar lipsă de informare – deși s-a repetat obsesiv fapta martirică a autorului *Dimensiunii românești a existenței* –, ci și să reduci importanța sacrificiului acestuia.

O lectură superficială face Magda Ursache chiar și textelor lui Gheorghe Grigurcu, un autor admirat, și pe bună dreptate, altfel nu ne explicăm eroarea privind „Samuraiul critic” (*Literatura cu bune...*, p. 326). Nu Stein-

hardt l-a denumit așa pe Gh. Grigurcu, ci invers, criticul de la Târgu-Jiu l-a calificat astfel pe N. Steinhardt¹⁶, expresia producându-i monahului-eseist o mare bucurie¹⁷!

Erudiția nu poate suplini rigoarea, astfel că asistăm la o avalanșă de idei, fără a fi argumentate măcar sumar, ceea ce face – paradoxal – ca să fie ușor de reținut și de răspândit, producând, în final, confuzii. Multe afirmații ar trebui temperate și nuanțate. Oare necunoscutul astăzi Petru Manoliu, filosof și discipol al lui Nae Ionescu, a pregătit un atentat asupra lui Gheorghiu-Dej (*Comunismul cu rele...*, p. 272)? Sau Vasile Blidaru, „eroul maramureșean”, cunoscut în zona de nord-vest pentru dârzenia și iscusința cu care s-a opus Miliției și Securității, lupta pentru a opri colectivizarea (*Literatura cu bune...*, p. 132)? În sfârșit, de unde știe Magda Ursache că ambii părinți ai regretatului nostru Ion Zubașcu au murit sub tortura Securității la Sighet în 1960? Domnia Sa folosește exemple (cazuri) neverificate, dar cât mai șocante, pentru a-și susține ideile!

¹⁶ Gheorghe Grigurcu, „Steinhardt ori samuraiul critic”, *Tribuna*, XXIV, nr. 33 (1234), august 1980, p. 3.

¹⁷ Iată ce-i scrie monahul lui Gh. Grigurcu: „Dar folosirea termenului *samurai* nu numai că mă bucură și mă onorează, ci mă și încântă, mă fericește peste orice închipuire, îi datorez o stare de absolută împlinire a năzuințelor mele celor mai îndrăznețe”. Vezi scrisoarea lui N. Steinhardt către Gh. Grigurcu din 19 mai 1983, în Nicolae Steinhardt, Gheorghe Grigurcu, *Samuraiul critic. Cronici și epistole*. Ediție îngrijită de George Drăghescu, Editura Revers, Craiova, 2016, pp. 31-32.

Lege și penitență în epica lui Gala Galaction: *Papucii lui Mahmud*

Radu MICU
Baia Mare

Romanul *Papucii lui Mahmud* de Gala Galaction (*preotul* Grigore Pișculescu) conturează o viziune creștină profundă și minuțioasă asupra caracterului implacabil al Legii. Totodată, autorul ne oferă un pătrunzător profil psihologic al ucigașului cu muștrări de conștiință. Simplitatea stilistică și narativă a acestei opere literare, suplimentată de realismul și finețea descrierii, reușește să redea cu acuitate conflictul lăuntric al unei conștiințe răvășite de gravitatea unui act abominabil și ireversibil.

Titlul operei concentrează un motiv literar sugerat de imaginea care îl va bântui pe Savu Pantofarul, protagonistul acțiunii, pe tot parcursul reabilitării sale morale. Priveliștea papucilor găuriți ai prizonierului ucis va deveni un element vizual obsesiv și torturant pentru conștiința ucigașului penitent. Coordonatele tematice pe care se desfășoară acțiunea sunt implacabilitatea Legii și necesitatea *harului* penitenței în procesul îndelungat de reabilitare interioară prin care va trece Savu.

Mai întâi, trebuie spus că *necesitatea* Legii decurge din infinitatea și imuabilitatea sa. Legea morală, în caracterul ei absolut și infinit, nu poate fi evitată. Ea cere satisfacție pentru actul încălcării sale, care trebuie compensat. Această necesitate pulsează intempestiv în sufletul lui Savu, care, într-un acces de pornire vindictivă, survenită pe fondul stării de ebrietate, îl omoară pe prizonierul turc. Încălcarea Legii înseamnă, însă, cădere sub incidența ei punitivă. Legea morală infinită îl strivește pe cel care o încalcă. În acest sens, Hegel afirma despre Lege că e opunerea universalului unui particular (cf. G.F.W. Hegel, *Spiritul creștinismului și destinul său*). În această contrapunere, particularul este dislocat de universal. Universalul Legii este mai real decât individualul, de aceea acțiunea Legii este implacabilă pentru individ. Desigur, încălcarea ei se face în *materia*, iar nu în *forma* ei, căci forma Legii nu poate fi transgresată. Forma Legii este imuabilă și, în neclintirea ei, îl strivește pe cel căzut sub incidența sa. Transgresiunea Legii înseamnă sucombare garantată: conflictul cu Legea, care este infinită, poate conduce la distrugerea individului, sub presiunea forței sale reculante.

Savu Pantofarul, care, în confuzia iscată de aburii beției, vede posibilitatea crimei ca pe un act dezirabil care satisface vindictiv o cauză națională și familială, va constata, în scurt timp, nu doar caracterul abominabil al actului comis, ci și tragismul ireversibilului. Sentimentul răvășitor al regretului se naște aproape spontan în sufletul lui, deoarece crima ca act al transgresării Legii înseamnă întoarcerea împotriva propriei ființe. Ea este expresia cea mai concretă a diviziunii conflictuale în umanitate, a scindării Sinelui uman universal. Pe linie mitologică, crima arhetipală a lui Cain marchează nu doar un act universal fondator al „crimei originare”, ci și dezbinarea umanității în ea însăși, ruperea unității sale originare. Ucigașul se autoexclue din starea participativă la Sinele uman comun, astfel că este condamnat să fie rătăcitor. Ucigașul, prin separația ontologică la care s-a condamnat, nu își mai are locul între oameni, căci prin faptul că s-a întors împotriva *seamănului*, adică a celui care îi este identic în ființă, s-a întors împotriva lui însuși, separându-se de Sinele profund.

Canonul pe care îl va primi Savu de la părintele Silvestru reiterează arhetipul itinerant întrupat de Cain. Savu ucigașul este condamnat la pribegie. Fără să se căsătorească, el își va compensa odioasa faptă prin făurirea celor o mie de perechi de papuci, potrivit canonului primit. Penitența sa va dura toată viața, acest aspect reliefând ideea conform căreia, pentru a compensa o viață luată, e nevoie de o viață sacrificială.

În canonul pe care îl primește Savu este conturat un raport proporțional între iertare și dreptate.

Savu va primi dezlegare, însă viața sa de acum încolo va trebui să și-o petreacă într-o perpetuă penitență, care cere sacrificii majore, astfel că își va vinde prăvălia și va pribegi în lume, practicându-și, în continuare, meseria fără niciun profit.

Un alt aspect care trebuie remarcat este faptul că Savu, zguduit de gravitatea propriei fapte, iese din mediocritatea spirituală. Dacă până la săvârșirea crimei era un om comun, lipsit de propensiuni reflexive, după reprobabilă sa faptă devine, dintr-o dată, preocupat de teme existențiale majore, de subiectele spirituale. Schimbarea se face remarcată imediat, spre surprinderea celor din jur. Răvășit de remușcări, Savu se trezește din somnul propriei ignoranțe spirituale de până atunci. Meseria lui și nevoile pur materiale ale vieții erau preocupările sale exclusive până în acel moment. Fără a fi o persoană imorală, ar putea fi caracterizat drept un ins oarecare sau, în termeni duhovnicești, „un om lumesc”.

Prăbușirea lăuntrică provocată de conștientizarea caracterului inavuabil al crimei comise îl scoate din platitudinea cotidiană. Dintr-un om banal se transformă într-unul cu frământări existențiale intense, cu mintea copleșită de aprehensiunile generate de teme la care până atunci nu meditase aproape deloc. Interesul în legătură cu natura binelui, mântuirea, sensul vieții nu i se deșteaptă decât abia după ce propria sa existență este pusă într-o criză majoră. Idei și teme spirituale pe care până atunci le ignorase devin centre de asiduă preocupare reflexivă.

Căința lui Savu este aproape instantanee. El simte de la bun început că nu va putea trăi sub povara cumplitei culpabilități. Canonul dat de duhovnic îl va accepta fără nicio rezervă, fiind convins de caracterul necesar al acestuia în vederea reabilitării lăuntrice. Pocăința sa este nu numai de o mare intensitate, ci are și o amplă extindere temporală. Viața sa va comporta o turnură radicală. În acest sens, el va fi dispus să îndure caustica poreclă „Hagi-papuc”, disprețul oamenilor, dar și răutățile colegilor de breaslă, care îl vor dușmăni datorită faptului că, în urma actelor sale de caritate, au de suferit considerabile pierderi bănești.

Dreptatea, moralitatea și concilierea între semeni devin cauzele pe care Savu e decis să le slujească în orice conjunctură. Astfel, nu va ezita să își pună viața în pericol pentru prietenul său Ibrahim și, după modelul hristic, rabdă ocară și bătaie fără să crâcnească. Propovăduirea dreptății este unul dintre mijloacele de ispășire și de aceea slujește neabătut Legea pe care a încălcat-o. Devotamentul său față de semeni, în special față de cei oropsiți, pare a nu avea limite. Actele sale filantropice depășesc cu mult canonul dat, astfel că, din compasiune, ajunge să adopte rolul de tutore al unor bieți orfani.

Penitența sa va dura până la sfârșitul vieții. Actul eliberator al conștiinței se desfășoară în două

etape. Prima este spovedania de pe vas, în timpul unei crize. Cea de-a doua este marcată de viziunea de dinaintea morții. Moartea sa, ca tranziție înspre orizontul eternității, survine la timpul potrivit. Faptul că protagonistul moare după ispășirea canonului ilustrează conceptul teologic al providenței divine, potrivit căruia Dumnezeu îi lasă întotdeauna omului un interval de timp suficient pentru ca acesta să apuce să se pocăiască, să se convertească, să se pregătească pentru veșnicie. Vremelnicia însăși, din punct de vedere teologic, nu este altceva decât timp de pregătire, de maturizare, căci doar veșnicia poate conferi un sens temporalității. În această privință, anticipând parcă ideea creștină, Platon afirma că viața trebuie să fie o stăruitoare „pregătire pentru moarte” (*Phaidon*).

Penitența continuă și stăruitoare va transforma și viața lui Savu într-un proces exemplar de pregătire pentru obștescul sfârșit, dar și pentru viața cea veșnică. Dramatismul penitențial, intensitatea experiențelor transformatoare ale protagonistului, precum și deznodământul narațiunii fac, neîndoielnic, din *Papucii lui Mahmud* una dintre cele mai plastice și inspirate ilustrări a pocăinței ca parcurs existențial ascendent, ca șansă a reabilitării morale, a reintegrării în eterna și imuabila ordine a Legii.

Gala Galaction în fața casei sale din București (1938) – foto din arhiva Muzeului Național al Literaturii Române

Un autor de talent: Milian Oros

Dr. Ștefan VIȘOVAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Recent, în Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, a apărut o interesantă antologie cuprinzând texte critice, impresii de lectură, intervenții cu ocazia lansărilor etc. referitoare la activitatea literară a lui Milian Oros¹. Este vorba, de fapt, despre o veritabilă oglindă în care se reflectă părerile cititorilor – unii extrem de avizați, adevărați cunoscători ai fenomenului literar – despre cărțile lui Milian Oros. Textele se caracterizează, întâi de toate, prin sinceritatea reacției, prin spontaneitatea generată de primele impresii de după lectură. Nimic sofisticat, nimic complicat sau alambicat. Totul simplu, firesc și pornit din înțelegerea corectă a demersului autorului, dintr-o empatie accentuată cu personajele, ale căror trăiri și reacții se transferă și asupra cititorilor. Dovada puternicelor trăiri ale acestora alături de personajele cărților o constituie, printre altele, insistența cu care unii dintre ei i-au solicitat lui Milian Oros s-o „readucă la viață” pe Arina, personaj delicat din romanul *Femeia din vis* (Editura Enesis, Baia Mare, 2015), devenită soția lui Zedac și moartă la puțin timp după ce reușise să aducă pe lume pe fiica lor Adina. Așa se face că, în anul 2019, la aceeași editură băimăreană, vede lumina tiparului romanul *Femeia din vis. Întoarcerea în timp*, în care Arina reapare miraculos, într-alt timp, uimindu-l pe Zedac și, deopotrivă, pe cititor.

Cuvântul autorului, cu care se deschide antologia, este, într-un fel, crezul literar al acestuia: „A fi scriitor nu e o meserie, ci, mai degrabă, un apostolat, scriitorul filtrează faptele și imaginile lumii înconjurătoare prin sufletul său” și le redă prin „puterea și magia cuvintelor”.

În antologie autorul a inclus șaiszeci de texte, dintre care treizeci și nouă reprezintă reproducerea unor recenzii apărute în importante reviste literare sau în cotidiene (*Bibliotheca septentrionalis*, *Informația zilei*, *Freamăt*, *Nord literar*, *Răsunetul*, *Însemne culturale*, *Scrieri literare*, *Confluențe literare*, *Consemnări literare*, *Logos & Agape*) ori sunt, la origine, substanțiale luări de cuvânt cu ocazia lansărilor. Șase texte conțin aprecieri avizate ale unor cititori fideli ai lui Milian Oros, iar cincisprezece sunt reproduceri după reacțiile unui grup de cititori, care au socotit de cuviință să-i adreseze, în scris, felicitări sau mulțumiri pentru realizările sale în planul creației literare. Dintre cel 13 volume ale lui Milian Oros, cele mai multe reacții cuprinse în antologia de față se referă la *Femeia din vis* (8), *Femeia din vis. Întoarcerea în timp* și *Jurnalul* (câte 7), *Ioana* (4), *Culorile destinului* și *Cant... Poezii. Povestiri* (câte 3). Dar au beneficiat de prezentări elogioase și *Bodava*, *Vremea schimbărilor* (câte 2) sau *Kazıklu* și *În ghearele corbului* (câte una).

În romanele și povestirile lui Milian Oros putem identifica multe elemente reale, mult adevăr, dar și multă imaginație creatoare și fantezie. Personajele sale sunt foarte precis conturate, sunt credibile și puternice. Autorul este un excelent portretist, personajele sunt vii, adevărate, majoritatea dintre ele – pozitive fiind – pot servi drept modele pentru cititori. Preocupat să redea culoarea locală, să recreeze spiritul timpului, se transpune pe sine și pe cititorii săi în urmă cu sute de ani. Se simte al neamului, trăiește acut apartenența la neamul din care face parte, din care s-a ridicat. Evocă cu mult farmec locurile natale, întâmplări și oameni din trecut. Dovedește multă empatie, înțelege și simte emoțiile și stările sufletești ale semenilor, fapt care are urmări benefice asupra creației sale literare.

Cei care s-au ocupat de creațiile sale au semnalat prezența în acestea a unor elemente realiste, impresioniste, expresioniste sau romantice. Într-unele dintre textele cuprinse în antologie se subliniază, pe bună dreptate, că în creația literară a lui Milian Oros se pot identifica elemente proprii literaturii uni-

¹ Antologia se intitulează *Milian Oros în oglinda cuvintelor de cititor*.

versurilor concentraționare și literaturii claustrării, dar și romanului istoric, social sau de dragoste. În ceea ce privește tehnica de lucru, unii au găsit apropieri între romanele sale și *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* a lui Camil Petrescu, altele, în ceea ce privește călătoria în timp și utilizarea visului ca procedeu artistic, este asociat cu Mihai Eminescu. Alți recenzenți fac trimiteri la *Adela* lui Garabet Ibrăileanu, la Mihail Sebastian, la Petre Popescu sau la Anton Holban ori semnalează similitudini cu Hortensia Papadat-Bengescu, cu Șeherezada, cu G. Călinescu sau cu Ion Ioanid. Se fac asemănări în ceea ce privește arta dialogului cu Ileana Vulpescu etc. Credem că deja Oros Milian, un intelectual cu vaste lecturi, are un stil bine cristalizat, individualizat, chiar rafinat pe alocuri, și stăpânește limba română la un nivel pentru care l-ar putea invidia și cei mai temeinici filologi. Este militar de carieră, iar acest lucru se răsfrânge și în comportamentul său literar: este exact, are logică, textele sale sunt ordonate, clare, impresionând limpezimea expresiei, construcția elegantă a frazei, curgerea firească, elegantă și convingătoare a relatării, conducerea fără cusur a dialogului, îmbinarea meșteșugită a cuvintelor, din care clădește structuri pline de înțelesuri profunde, capabile să pătrundă în mintea și în sufletul cititorului. În prezentarea personajelor, în descrierile de natură sau de interior, totul este surprins cu naturalețe, vădind un ochi abil, exersat, cunoscător. Nimic în plus. Toate detaliile își au rostul lor și contribuie la crearea unei imagini de ansamblu sugestive, generatoare de credibilitate, de concretețe, de real. Totul este firesc la Milian Oros, nimic căutat sau forțat, fraza curge ca o adiere, cuvintele sunt plasate acolo unde le este locul. Totul evidențiază o certă virtuozitate stilistică și o preocupare susținută pentru expresivitate.

Are proprietatea termenilor, stăpânește tehnica îmbinării cuvintelor, are un vocabular bogat, ceea ce-i permite să alcătuiască adevărate bijuterii lexico-semantică, iar erudiția, cunoștințele vaste din cele mai diferite domenii (electronică, istorie, mecanică, electrotehnică, medicină, mitologie, lingvistică etc.) îi permit să se simtă în largul lui în dezbaterile tuturor subiectelor pe care le tratează în cărțile sale.

Milian Oros nu scrie doar pentru că-i place să facă acest lucru. Scrie pentru că are har și deține o informație consistentă și diversificată, scrie pentru că dorește să transmită adevăruri, asupra cărora nu se oprește multă lume, scrie pentru că speră într-o unire adevărată a tuturor românilor care, alături de întărirea credinței în Dumnezeu, ne va face demni de strămoșii noștri.

Pentru a elabora trilogia istorică dedicată lui Vlad Țepeș a parcurs nenumărate documente istorice, a studiat, s-a informat din varii surse, reușind să-l redea pe marele domnitor în întreaga lui măreție și inteligență. De altfel, adevărul istoric este respectat în toate creațiile lui Milian Oros, ceea ce face din ele adevărate manuale. Dar istoria nu este prezentată linear, ca o înregistrare automată de date și evenimente sau ca o succesiune de întâmplări. Dimpotrivă, avem de-a face cu o istorie văzută de însuși autorul, care, în virtutea informației uriașe pe care o deține și pe care a prelucrat-o în laboratorul propriei inteligențe, își permite să formuleze judecăți de valoare, să confirme sau să infirme teorii, să strecoare îndoileli sau certitudini. Nu agreează cu ușurință așa-zisa istorie oficială, nici teza actuală a formării poporului român, iar unul dintre personajele sale consideră că „mulți specialiști nu au curajul să susțină adevărata istorie a neamului nostru”. Crede că se impune o rescriere a istoriei, cu valorificarea deplină a descoperirilor arheologice și cu o interpretare mai minuțioasă a legendelor despre strămoșii noștri și

Milian Oros

identificarea sâmburelui de adevăr din acestea, căci „uneori legende și ficțiunile sunt mai apropiate de adevăr decât nu mai știu ce studii savante”, iar pe de altă parte „sunt lucruri pe care noi, oamenii, ar trebui să le vedem mai întâi cu sufletul și cu inima și abia apoi prin ochelarii unui savant”. Nu de puține ori, Milian Oros pune în gura personajelor sale (care, de regulă, sunt intelectuali cu o cultură solidă) judecăți de valoare și puncte de vedere critice, asupra cărora, atât autoritățile noastre istorice, cât și cele din zona învățământului și a educației ar trebui să reflecteze mai profund: „Ce ne trebuie nouă, românilor, să ne trezim la realitate, să arătăm lumii cine suntem, care este adevărata noastră istorie?”; „În școală continuă să se predea o istorie falsă”; „E rușinos pentru noi, românii, și mai ales pentru istorici, academicieni, lingviști etc. că vin străinii să ne spună lucruri uimitoare despre strămoșii noștri, despre limba și cultura lor, iar noi o ținem cu romanizarea și cu lucruri de-a dreptul ridicole” etc.

Milian Oros crede în frumusețe, în iubire, este sincer cu sine și

cu eroii săi, care, la rândul-le, sunt adevărate modele de moralitate, de comportament civilizat, de bun-simț. Crede în Dumnezeu, iar această credință caracterizează pe majoritatea personajelor sale.

Iată de ce cărțile sale educă, contribuie la formarea de caractere, oferă exemple de urmat, trezesc sentimente puternice, aducând în atenția generației de acum fapte minunate din trecut cu care are a se mândri, dar și orori comise de diverși venetici, peste care – pentru a nu se mai repeta – nu trebuie să se aștearnă vâlul uitării. În concepția lui Milian Oros, în raporturile dintre ei, oamenii trebuie să se conducă după principiul binelui, căci, afirmă unul dintre personajele sale, sentimentele emise de cineva, după un timp, se întorc asupra acestuia; cu alte cuvinte, „dacă ești crud, egoist, violent, într-o bună zi toate acestea se vor întoarce împotriva ta”, căci „fiecare gând, creat dintr-un sentiment oarecare, este o sămânță care începe să crească și, dacă ne vom arăta ingrați, cruzi, violenți vom regăsi într-o zi în calea noastră aceleași ingratitude, aceleași nedreptăți, aceleași cruzimi, aceleași violențe”. Este aceasta un fel de lege fundamentală, care ar trebui să guverneze viața fiecărui individ, cu atât mai mult, cu cât „există o inteligență cosmică, una care înregistrează totul (uneori această inteligență cosmică este numită *conștiință universală* – n.n.), dar marele mister, marea divinitate sălășluiește în fiecare dintre noi și, pentru un timp numit viață, are conexiuni cu toate, până la cea mai mică particulă subatomică a corpului nostru”, iar cea mai puternică forță din univers este iubirea. Sunt afirmații pe care nu le pot răsturna nici filosofii, nici teologii și nici oamenii de știință. Sunt, poate, răspunsuri la unele dintre întrebările existențiale care se pare că-l frământă pe Milian Oros, care ține să ne atragă atenția printr-un personaj al său că „omul, spre deosebire de celelalte ființe, primește darul numit viață direct de la Dumnezeu, sub formă de suflu sfânt, deci o părticică de divin, care, în final, trebuie să se întoarcă la întreg, adică la Creator”.

Destul de des apar la Oros Milian cugetări despre existență, despre unicitatea individului. Fiecare om este unic și așa trebuie să rămână. Este inutil să te preocupe asemănarea cu alții. În acest sens, Arina, personajul din *Femeia din vis*, afirmă: „Uneori cred că mi-am mutilat sufletul încercând să fiu asemenea celor din jur”. Cu alte cuvinte, normalitatea înseamnă să fii și să rămâi în orice împrejurare tu însuși, adică să fii sănătos, să fii iubit și să iubești, și să fii împăcat cu tine însuși, căci „fericirea depinde de noi înșine, de felul cum ne raportăm la tot ce există în jurul nostru”.

Personajele lui Milian Oros fac adeseori aluzie la o așa-zisă conspirație a specialiștilor (istorici, lingviști, antropologi etc.), care ar urmări ascunderea adevăratei istorii a neamului nostru. Astfel, nu sunt valorificate cum trebuie descoperirile arheologice, nici unele tezaure, cum sunt cele de la Sinaia. Alteori, această conspirație ia proporții planetare: „Există cineva, sprijinit și de religii, care nu are niciun interes ca omenirea să-și cunoască istoria adevărată. Nu cred că omul a fost vreodată stăpânul absolut al Terrei, ori că ar fi acum. El a fost creat de un proiect, corectat și îmbunătățit de mai multe ori, cu un scop bine determinat și foarte ascuns de înțelegerea sa”. Altundeva se lansează ideea că lumea în care trăim ar fi un joc de holograme într-o rețea energetică complexă; un fel de experiment al unor ființe superioare.

Stilul lui Milian Oros este alert, direct, fără risipă de mijloace artistice, fără structuri lexicale alambicate. Firul narațiunii este condus cu pricepere, personajele sunt puternic implicate și dovedesc pasiune în tot ce întreprind: cercetare științifică, luptă, plimbări în natură, iubire etc. Cititorul participă la acțiune, trăiește evenimentele descrise, bucurându-se de izbânzile eroilor sau – dimpotrivă – resimțind intens, alături de ei, eșecurile. Scrierile au dinamism, antren, întâmplările descrise generează emoție și compasiune, subjugându-l, realmente, pe cititor, nepermițându-i să întrerupă lectura, la aceasta contribuind, în mare măsură, dexteritatea cu care autorul alternează planurile, lumile, modul cum împletește istoria tumultuoasă cu prezentul plin de neprevăzut, trecerea de la un registru de exprimare la altul făcându-se cu ușurință, acțiunea romanelor sale fiind multistratificată și desfășurându-se în spații și timpuri diferite, autorul evadând cu ușurință în alte universuri. În cărțile sale se regăsesc tradiții interesante, oameni puternici, sunt relatate întâmplări groaznice etc.

Milian Oros este de părere că lumea e condusă de „micimi” politice, fără credință, pentru care contează doar banul, de aceea țara este vândută. În opoziție cu aceștia, marii noștri conducători au avut credință puternică în Dumnezeu și un mare respect pentru semenii lor.

Onomastica romanelor lui Milian Oros asigură narațiunii nu doar credibilitate și realism, ci, în același timp, conferă demersului romanesc un plus de vigoare și de atractivitate. Toposul este, prin excelență, românesc, dacic și, destul de des... ulmenesc. Cărțile sale ne poartă prin Baia Mare, prin Brașov sau prin București, prin Sălaj și Sinaia, prin Țara Oașului, Țara Codrului și prin Țara de Sus, prin Bușteni și pe la Mănăstirea Cozia, prin Apuseni și peste Transalpina, prin Beliș și pe la Peștera Polovragi

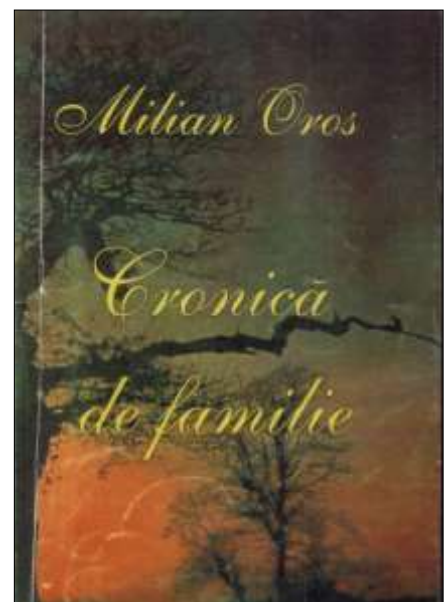
ș.a.m.d. Dacă Bucureștiul sau alte orașe importante de la noi din țară sunt prezente în cărțile lui Milian Oros cu străzile și parcurile lor impresionante, cu clădirile semnificative etc., zona natală – a Someș-Uileacului, de care se simte puternic legat și a cărei sevă parcă-i clocotește mereu în vene, beneficiază de descrieri amănunțite, concretizate prin splendoarea microtoponimiei sale ancestrale. Cititorul face, astfel, cunoștință cu nume de locuri spectaculoase, dar reale: Banduhedi, Strâmtorile Țicăului, Huciul Crâșmii, Părul Turcului, Dealul Hahăului, Crâșma lui Ștoarku, Pășunea lui Maizăr, Valea Bodăvii, Dealul Telecului, Valea Uileacului, Gara Ulmeni, Uileac, Ulciug, Băsești, Motiș, Vicea, Arduzel, Valea Ponorului, Cetatea Ponorului, Șura de Piatră, Dâmbul Morii, Valea Șurii etc. Nici graiul locului nu este neglijat, oamenii din satele zonei păstrându-și vorba străbună. Înțelepciunea populară își are, de asemenea, locul ei în creațiile lui Milian Oros, concretizându-se, cu deosebire, în proverbe și ziceri de o profunzime semantică impresionantă, dar putând fi identificată adeseori în gesturi simple, în reacții spontane, în sfaturi etc. Iată câteva dintre acestea: „Să iubești nu-i niciodată târziu”; „Părinții adevărați nu-și cresc pruncii pentru ei”; „Prostia și domnia sunt scumpe”; „Dumnezeu îți dă, dar nu-ți pune în traistă” etc. Iată ce-l sfătuiește o mamă înțeleaptă pe fiul ei aflat în prag de căsătorie: „Apoi, dragu’ mamei, io nu mă voi băga, da, dacă-ți va place fata ș-o vrei de nevastă, uită-te la ea de aproape și, de ți-o plăcea ceea ce vezi, apoi, ce să zâc... luați-vă... Că vezi tu, femeia-i ușor de iubit, doar dacă te uiți la ea de departe”. Bătrâna Clara din *Cronică de familie*, simțind că i se apropie sfârșitul, ripostează la încurajările fiului ei Adrian printr-o metaforă de o profunzime tulburătoare: „Pentru mine a zburat cioara peste casă”. Ni se spune în alt loc că relația dintre noi și cei trecuți la cele veșnice este biunivocă: „Morții întotdeauna au grijă de cei vii, de aceea nici noi nu trebuie să-i uităm”.

Milian Oros este atent la fenomenul antroponimic românesc, cunoaște în profunzime și reproduce cu fidelitate în toate scrierile sale sistemul popular de denominație personală. Avem, astfel, un interesant tablou al numelor de botez care acoperă, de regulă, două sau chiar trei generații, în șirul denotativ regăsindu-se adesea și alte elemente, cum sunt supranumele, prenumele soțului sau al soției: Ana lui Traian Catiții, Nuțu Măriuții, Milica lui Mitru, Traian Părăoanului, Văsălica Părăoanului, Ioan Hahău, Văsălie lui Clari, Gheorghe lui Glodan, Veronica lui Micloș, Mărie a lui Gheorghii, Vasile a Briciului, Florica lui Cornel Mutului etc. Prenumele pe care autorul le atribuie personajelor sale respectă, atât criteriul social, cât și pe cel istoric.

În concepția lui Milian Oros, numele omului este un important element de identificare și de individualizare, care își îndeplinește acest rol nu doar pe perioada vieții individului, ci și după moarte. Autorul este partizanul prenumelor tradiționale, al celor cu specific local, repudiind „găselnițele” antroponimice ale unor părinți. Iată ce spune pe această linie un cadru medical din romanul *Femeia din vis. Întoarcerea în timp*: „Unii părinți aleg pentru copiii lor nume sonore, ale unor personaje din filme sau ale unor vedete la modă și, de multe ori, nu își dau seama că își pun copilul, mai târziu, într-o situație ridicolă, chiar penibilă. Am găsit în fișele medicale nume care, de multe ori, m-au făcut să râd și – de ce nu – să mă gândesc la sănătatea mintală a părinților”.

Comunitatea surprinsă în romanele lui Milian Oros este una calmă, liniștită și bine organizată. Relațiile dintre oameni sunt firești, se respectă ierarhiile, tradițiile, sărbătorile. Se salută cu „Lăudăm pe Isus!”, răspunsul fiind: „În veci, amin!” Toți sunt buni creștini, trăiesc acut apăsarea păcatelor sau a răutăților săvârșite și simt nevoia să-și ușureze sufletul, mărturisindu-și-le, dacă nu preotului, atunci, în mod sigur, celui căruia i-au pricinuit neajunsuri. Viața lor este, totuși, zguduită uneori de evenimente nedorite, cum a fost cel descris în *Cronică de familie*, când niște bestii de jandarmi unguri, neputându-și controla instinctele animalice de stepă, au violat cu sălbăcie o tânără. Tot acolo aflăm cum un ungur redus, pus primar, îi obligă, sub amenințarea cu execuția, pe câțiva tineri români să tragă în jug o brazdă cu plugul la liziera Pădurii Șongaba. Flăcăii români din zonele stăpânite vremelnice de unguri fugeau peste munți spre a nu fi încorporați în armata acestora.

De altfel, raporturile, în general pașnice, dintre români și ungurii din zonă s-au tensionat ori de câte ori indivizii cu pene de cocoș la cap și-au exhibat sentimente-

le naționalist-revanșarde, afișându-și o iluzorie superioritate și un dispreț tâmp față de români. Aceștia, la rândul lor, nu pot să uite nici azi monstruoșitățile de la Ip și Trăzneu sau din alte localități din Ardeal. Așa că nu este de mirare că lelea Ană, după ce se instalează în sat puterea ungurească, le atenționează pe cele din jurul ei: „Ei, draga lelii, voi nu știți de ce-s în stare ungurii! Io știu și i-am văzut, bătu-i-ar Dumnezeu, cum o ști El mai bine, că mi-o omorât bărbatul și feciorul la Beliș”! Iar altcineva nu poate înțelege ce-i în mintea și sufletul ungurilor: „Doamne, ce are nația asta a ungurilor cu noi? Ce suflet le-ai dat, Doamne?”.

Un alt personaj, Arghil, își amintește că preotul satului i-a povestit despre ororile de la Trăzneu, unde jandarmii unguri au maltrat și violat femei și au împușcat în piept și în cap bătrâni și copii, iar vărul lui, preot și el, „fusesse împușcat de jandarmii unguri, apoi tras pe galeria de lemn a presbiteriului, căreia i s-a dat foc și care a ars în întregime odată cu trupul preotului”. Tot acolo s-a petrecut o altă faptă abominabilă, care nu poate fi uitată sub nicio formă și nici iertată: un monstru de jandarm ungur a despicat cu baioneta burta unei femei gravide, pe nume Ana Sălăjan, copilul ieșind afară... Bestii de pusă, nu oameni...

Bun psiholog, Milian Oros are numeroase pasaje în cărțile sale în care explorează sufletul omului, pătrunzând în tainele acestuia, dar cititorul atent poate să-și dea ușor seama că multe gânduri, reflecții, întrebări sau îndoieli izvorăsc din însuși zbuciumul interior al autorului, din retrăirile sale, adesea spectaculoase. Alteori e greu să faci distincția între retrăiri și imaginația deosebit de prolifică a personajului-autor, în cazul acesta cititorul fiind și el, parcă, invitat să „colaboreze”, dând frâu liber propriei imaginații.

Cărțile lui Milian Oros aduc în prim-plan chestiuni fundamentale referitoare la inteligența strămoșilor noștri daci, la onestitatea și diplomația lor, la geniul lor de constructori, la diplomația și arta lor militară, la credințele și modul lor de a înțelege viața și de a percepe lumea înconjurătoare, la tulburătoarea lor relație cu natura și cu zeul Zamolxe, reînviind o lume a miracolelor, a fabulosului, a măreției.

Chiar dacă într-unul dintre cuvintele-înainte Milian Oros subliniază în mod expres faptul că nu dorește ca romanelor sale să li se atribuie calitatea de document istoric, ele pot, fără îndoială, servi ca surse importante de informare asupra trecutului nostru, asupra vieții dacilor, asupra perioadei medievale a lui Vlad Țepeș, asupra privațiunilor și ororilor comunismului și a grozăviilor colectivizării, asupra evenimentelor de la 1989, asupra Dictatului de la Viena și a cumplitelor orori săvârșite din instinct animalic și cu o sălbăcie și o cruzime de necrezut de jandarmii unguri în satele românești etc., etc. Asta, cu atât mai mult, cu cât multe dintre creațiile lui Milian Oros „sunt bazate pe fapte descrise în cronici și în documente istorice”, firește, prelucrate artistic de sufletul său și cu talentul uriaș de care dispune.

Nu de puține ori scriitorul redă întâmplări trăite de el însuși, cum este cazul romanului *Vremea schimbărilor* sau al povestirii *Să nu uiți*. Pe de altă parte, trebuie evidențiat faptul că evenimentele, mai ales cele de ordin istoric, prezentate în romanele sale se adresează conștiinței cititorului, obligându-l, cel mai adesea, să reflecteze asupra propriei ținute morale și patriotice, asupra ideii de respect față de înaintași, dar, totodată, și a datoriei față de urmași.

Firul epic este condus cu siguranță, autorul știe și cântărește fiecare pas al personajelor sale, le prevede succesele și greșelile, care pentru unii au fost fatale. Textul este pigmentat cu descrieri încântătoare, sobre, sugestive și impresionante, cu portrete reușite, care probează un acut spirit de observație, o mare sensibilitate, precum și capacitatea autorului de a sesiza frumosul din om și din natură.

Cărțile lui Milian Oros conțin aproape toate – dacă nu chiar toate – ingredientele ce compun, într-o proporție sau alta, personalitatea omului: iubire sinceră, dăruire necondiționată, bucurie, tristețe, fidelitate, trădare, curaj, perseverență, frică, lașitate, cinism, ură, dispreț, entuziasm, disperare, admirație, melancolie, visare, spirit de sacrificiu, iubire de aproapele, dragoste de viață ș.a. Personajele sale sunt de o sinceritate debordantă, nu au inhibiții, tratează în termeni firești orice teme, inclusiv pe acele ce țin de intimitate. Delicatețea sufletească a unora dintre ele atinge cote extrem de înalte: Zedac, bunăoară, intenționează să o viziteze pe Arina în spital, după un hiatus ce a intervenit în relația lor, spre a-și cere scuze inclusiv pentru lucruri pe care doar le-a gândit.

Sunt numeroase pagini în care, aidoma unor cadre din filme, se succed cu repeziciune scene și întâmplări din cotidian cu fapte și evenimente petrecute cândva, demult, poate într-o altă viață, despre care vorbesc cu pasiune foarte multe dintre personajele lui Milian Oros. Oniricul ia locul veridicului, mitul se dizolvă în fapte trăite, în povești reale de dragoste. Planurile se întrepătrund, cititorul este me-

reu în priză, mereu are câte ceva de aflat, fie din domeniul istoriei sau al științei, fie din cel artistic sau psihologic. Nu lipsesc nici elementele etnografice, credințele și tradițiile oamenilor, discuțiile savante pe cele mai surprinzătoare și mai actuale teme științifice sau de domeniul SF-ului (genomul uman, universurile paralele, Diagrama lui Pitagora, călătoria în timp, Atlantida și atlânții, predestinarea, reîncarnarea, moartea clinică, comunicarea cu cei din lumea de dincolo, fenomenele paranormale, ezoterismul, visele premonitории, genetica, paleogenetica, legătura dintre nume și destinul omului etc.).

Eroii lui Milian Oros poartă adeseori discuții savante, fac referiri la texte din Sfânta Scriptură, reinterpretându-le, cătând în acestea – și gășind de fiecare dată – confirmări ale unor teorii interesante. Ei se caracterizează printr-o curiozitate intelectuală nedisimulată, își plasează cunoștințele firesc, cu bun-simț, nu au mania epatării, iar discursul lor este logic, clar, convingător, atractiv și de bun-simț. Au o cultură solidă, bine asimilată prin studii și lecturi temeinice. Sunt bine informați și cultivați, au un gust artistic exersat. Ei conversează cu lejeritate despre artă, despre medicină, dezbat cu profesionalism teme religioase, sunt la curent cu descoperirile recente din arheologie și, în general, cu evoluția științelor, aduc în prim-plan nume de savanți și artiști, de scriitori și pictori, de istorici, de oameni de afaceri etc., promovează rolul științei în intensificarea cunoașterii universale, în procesul de asanare a unor dogme religioase perimate și a unor mituri care l-au ținut pe om mii de ani în întuneric, generează reflecții, îndoieli sau convingeri, îndemnând, în final, la adâncirea informației pe care o deține cititorul.

Alteori asistăm la dialoguri imagine despre apariția universului, la întâlniri cu ființe din alte lumi sau aflăm că „haosul creează gândul și apoi se naște cuvântul”. Surprinde, prin siguranța rostirii, textul: „Cel pe Care oamenii Îl numesc Iisus este reîncarnarea celei mai pure și mai divine ființe din universul acesta. Este un gest de bunăvoință din partea Preaînaltului. Însă, din păcate, vor trece mii de ani până când învățăturile Lui vor fi înțelese cu adevărat de mintea umană”.

Nici prezentul nu-i scapă autorului, referirile la scena politică și, în general, la viața socială sunt destul de frecvente, ele concretizându-se, fie în aluzii fine, fie în critici directe. Bunăoară Toma, un personaj din *Femeia din vis*, este lăsat să... trăiască bine, întrucât interlocutorul său socoate că, „cel puțin din perspectivă politică, nu pot fi apropiați niciodată”. Sunt surprinse câteva aspecte mai puțin fericite din viața socială actuală, insistându-se asupra exodului medicilor în țările dezvoltate ale Europei, cu deosebire în Marea Britanie.

În lumea prozei lui Milian Oros, trebuie să știi întotdeauna „de unde ai venit și încotro vrei să-o apuci” și este foarte important „să nu-ți uiți niciodată rădăcinile, că, dacă le-ai uitat, uiți și de o parte a sufletului tău”. Trebuie să recunoaștem că este un principiu de viață care ar trebui ne călăuzească pe fiecare. Însă bunica unui personaj, cu înțelepciunea și experiența ei de viață, constată cu amărăciune că mulți tineri „fac un miez de școală și, gata, ajung mari domni, uitându-și portul și datina străveche, de parcă nu ar fi români, parcă le-ar fi rușine de rădăcinile lor”.

Lectura romanelor lui Milian Oros îți lărgeste orizontul de cunoaștere, îți creează o stare de bine, de confort spiritual, dar totodată și una de căutări și neliniști intelectuale, îndemnându-te să-ți revezi unele idei, să-ți reevaluezi anumite concepții sau teorii, fie că este vorba despre etnogeneza românilor, despre apariția și formarea limbii române, despre inteligența și posibilitățile științifice ale dacilor, fie că acestea se referă la unele fenomene care fac destul de rar obiectul unor dezbateri largi, documentate și susținute de specialiști: reîncarnarea, universurile paralele, desprinderea sufletului de trup etc. Textele emoționează, în ele se combină ca într-o retortă magică frumosul cu rațiunea, bunul-simț cu delicatețea expresiei, profunzimea analizei psihologice cu empatia și introspecția, respectul pentru demnitatea umană cu sinceritatea trăirilor, credința în Dumnezeu cu un sentiment al dragostei de țară de o puritate și o adâncime de care sunt în stare doar caracterele cu adevărat mari. Și toate acestea ies din pana unui om pentru care modestia pare a fi un fel de a exista!

Parcurgând o bună parte din creația literară a lui Milian Oros, putem afirma că ne aflăm în fața unui talent aparte, în fața unui creator de opere care te sensibilizează, te implică în desfășurarea acțiunii, te fac să trăiești alături de eroii săi, să suferi și să te bucuri împreună cu ei, ba chiar, uneori, îți vine să-i reproșezi autorului că i-a lăsat să pătimească prea mult sau că i-a scos prea devreme din acțiune. Citindu-i cărțile, ne cunoaștem mai bine istoria, realizăm mai acut cine suntem și, mai ales, de unde venim, cine ne-au fost strămoșii și ce reprezentau ei încă din vechime pentru civilizația lumii. Creația sa, în ansamblu, te îndeamnă să afli adevărul despre tine ca om al cetății, despre tine ca ființă cu rațiune și conștiință.

Crucificat pe harta țării: Vasile Tărățeanu – 75

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

*Dragostea noastră de neam și țară
E ca și dulceața de cireșă amară.*
(Vasile Tărățeanu)

Scriam, la apariția excelentului tratat *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* (ajunsă la a cincea ediție), a lui Mihai Cimpoi, despre rolul unor școli culturale în redeşptarea neamului. Școala Ardeleană, la sfârșit de secol 18, prin corifeii săi Ioan Inocențiu Micu-Klein, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, I. Budai-Deleanu, I. Piurariu-Molnar, Paul Iorgovici, Radu Tempea, C. Diaconovici Loga, V. Popp, Damaschin Bojincă, a militat și a reușit în istorie să promoveze emanciparea națională și socială, să impună ideea românității neamului și a latinității limbii, ceea ce au dus la realizarea Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Peste ani, în celelalte două provincii românești, înstrăinate pe atunci, Basarabia și Bucovina, intelectuali, în special scriitorii, au proclamat: *N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba* (Alexei Mateevici). Să-i amintim și reamintim (chiar selectiv): B.P. Hasdeu, C. Stere, Pan Halippa, Andrei Ciurunga, Doina și Ioan Aldea Teodorovici, E. Coșeriu, Grigore Vieru, Anatol Codru, D. Matcovschi, Leonida Lari, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi, E. Doga, Emil Loteanu, Valeriu Matei etc.

Bucovina boierilor învățați Hurmuzaki și a lui Aron Pumnul își are și-n zilele noastre reprezentanți iluștri: V. Levițchi, Ilie Zegrea, Mircea Lutic, Alexandrina Cernov. Dar, între aceștia, „crucificat pe harta țării” este, în opinia noastră, scriitorul și gazetarul Vasile Tărățeanu, membru de onoare al Academiei Române din anul 2011, grație academicianului Eugen Simion.

Vasile Tărățeanu s-a născut la 27 septembrie 1945, în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca (Adâncata), regiunea Cernăuți, ca fiu al Elenei (născută Puiu) și al lui Dumitru, țărani. În satul natal își face primele clase, continuate din 1962 la Școala Medie Generală Nr. 10 Cernăuți, în capitala Bucovinei, absolvind și Facultatea de Litere a Universității – o clădire monument, fost sediu al Mitropoliei Bucovinei. Este obligat să-și întrerupă studiile universitare pentru stagiul militar, facultatea terminând-o în 1972. Vocația gazetărească și-o manifestă din tinerețe, fiind reporter la ziarul regional *Zorile Bucovinei* din Cernăuți (1969-1981). După 1990, fondează și conduce ziarul *Plai românesc*, emanație a Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, al cărui secretar era. Datorită conținutului pro-românesc, în 1994 Administrația Regională de Stat cere, prin proces, suspendarea publicației. Ziarul câștigă procesul, dar autoritățile ucrainene (Direcția de presă a Administrației Regionale de Stat) impun condiții inacceptabile, motiv pentru Vasile Tărățeanu de a părăsi redacția în semn de protest. Întemeiază

alte publicații independente: *Arcașul*, *Curierul de Cernăuți* și *Junimea*, în 1999, ca organ al Ligii Tineretului Român din Bucovina „Junimea”.

Activist cultural în sensul real al cuvântului, Vasile Tărățeanu este membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți (1989) și apoi secretar al Societății (1991-1992), membru fondator al revistei *Glasul Bucovinei* (1994), al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți (1996), președinte al Fundației „Casa Limbii Române” din Cer-

năuți, vicepreședinte al Ligii Culturii pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, directorul Centrului Cultural „Eudoxiu Hurmuzaki” din Cernăuți (din 2015), instituție privată grație gestului avocatului bucureștean Eugen Patraș de a cumpăra un imobil pentru funcționarea acestei instituții, unde Vasile Tărățeanu, împreună cu soția sa, Elena Vântu, organizează o gamă diversă de manifestări culturale, se ocupă de Casa Memorială „Aron Pumnul” (în stare avansată de degradare). Deci, acest Centru Cultural nu aparține și nu se subordonează Institutului Cultural Român.

Vasile Tărățeanu este membru al Uniunii Scriitorilor din România, din Moldova, al Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău, fondat și condus de acad. Mihai Cimpoi etc., fiind onorat, cu îndreptățire, cu numeroase premii literare, diplome, medalii și titluri onorifice, între care și Marele Premiu Internațional pentru Arte, acordat în cadrul Festivalului Internațional „Noaptea de Poezie de la Curtea de Argeș” (2005).

A debutat cu versuri în ziarul raional din Hliboca, în 1962, iar editorial debutează în 1981, cu volumul de poezii *Harpele ploii*. Au urmat alte volume de versuri și publicistică prin care apără valorile culturii naționale și identitatea românilor din Ucraina (fiind, o perioadă, și deputat în Consiliul Regional Cernăuți), pentru care a „beneficiat” de rele tratamente (amenințări, bătăi, presiuni etc.). O parte dintre poeziile sale au figurat în antologii și manuale școlare, au fost traduse în ucraineană, sârbă, engleză, franceză, suedeză sau au fost transpuse pe muzică (cântate și de Tudor Gheorghe).

„Bolnav de România”, cum l-a portretizat excelent Gh. Tomozei, Vasile Tărățeanu, mic de stat, dar mare la fapte, precum înaintașii Ștefan cel Mare sau Grigore Vieru, a fost și este iubit, dar și urât chiar de unii conaționali („straniu, inexplicabil, necorespunzător, lipsit de logică și dăunător din punctul de vedere al interesului general”, zice unul, Vlad Cățineanu, iar o „doamnă”, Corina Sandu, crede că „între spațiile libere dintre cuvintele poeziilor domnului Tărățeanu nu vom găsi nimic”). Dar, Vasile Tărățeanu își duce crucea cu demnitate și mândrie națională, cutreieră Țara în *cruciș și-n curmezis* (M. Eminescu), pleacă la el acasă cu desaga de cărți, precum odinioară Badea Cârțan sau Eminescu (transportând în Bucovina broșura lui Kogălniceanu privind drepturile românilor din Imperiul Habsburgic), astfel încât te miri și te mândrești, în același timp, câtă energie și patos românesc are *acest poet al înstrăinării, mereu în căutarea identității pierdute* (M. Cimpoi).

Sârma ghimpată are pentru el o semnificație crudă. Născut într-un sat prin care sârma ghimpată trecea pe ulița satului, delimitând două țări „frățeste” (România și U.R.S.S.), o grănițuire a țării, cum ar fi spus acad. Al. Surdu, el a pus pe frontispiciul unui ziar cernăuțean acest simbol monstru; obligat de autorități să șteargă sârma de pe frontispiciu, dar refuzând, Vasile își vede fiul mort la Suceava, unde era student, la numai 24 de ani; moarte suspectă, neelucidată. La Centenarul Unirii, în 2018, pentru simplul fapt că a adus câteva afișe și cărți referitoare la actul de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, Vasile Tărățeanu a fost din nou bătut, amenințat cu procese. Dar el tot n-a cedat; i-a cedat doar inima și o parte a corpului, fiind internat de urgență la Iași, alături aflându-se oameni de bine.

Vasile Tărățeanu moștenește destinul fratelui mamei sale, Visarion Puiu, rămas în partea românească a satului, cu speranța logică a reunificării satului și a familiei. Absolvent al celebrei Facultăți de Teologie din Cernăuți, cu teza *Comunismul marxist față de învățătura creștină*, în 1938, pentru care a primit nu „magna cum laude”, ci 12 ani de temniță comunistă, Visarion Puiu își cunoaște nepotul abia în 1969, la București.

Înnobilându-mă cu prietenia sa, i-am editat la Fundația Scrisul Românesc din Craiova două cărți în colecția „Români uitați”, *Iluzii și lacrimi* (în 2001, cu prefața subsemnatului, pentru care a primit premiul Fundației și al Societății Scriitorilor Bucovineni) și *Stălpul de foc al jertfirii de cuvânt* (în 2007). Este cetățean de onoare al Craiovei, alături de Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Eugen Doga, Ilie Ilașcu), participant activ și permanent la festivalurile internaționale literare „Marin Sorescu” și „Adrian Păunescu”, al Zilelor Basarabiei și Bucovinei, toate având loc în Cetatea Băniei.

Pentru ca rândurile mele despre scriitorul, gazetarul și omul Vasile Tărățeanu să aibă acoperire deplină, voi apela la opiniile unor reputați scriitori:

Grigore Vieru: *Vasile Tărățeanu este bradul de munte, iar rășina tulpinii sale nu este altceva decât viața rănită, dar nicidecum îngenunchiată pe care o trăiește în mijlocul unor neconținute furtuni istorice.*

Nicolae Dabija: *Vasile Tărățeanu lasă impresia că s-ar trage din stirpea acelor străjeri de odinioară de la margine de țară, care – aceasta fiind misiunea lor de secole la fruntarii – după ce dădeau semnul de alarmă cu «sfoara» aprinsă pe culmi, urmau să se bată și să țină piept aproape de unii singuri cetelor năvălitoare, până să ajungă la ei grosul*

oștilor voievodale hăt de la cetatea de scaun.

Gheorghe Tomozei: *Un poet român visând România, bolnav de România, un poet exprimat în tot mai puternice poeme înțeleptite de lacrimă, scrise cu o atât de mare ingeniozitate, încât, cu tinerețea lor, par opera unui bătrân copil al poeziei...*

Mihai Cimpoi: *Clădit într-o statură în care e mai mult suflet decât trup, Vasile Tărățeanu (n. 27.IX. 1945 la Sînauții de Jos) e un bucovinean ră-tăcitor care-și prinde o cravată lată și înflorată ce-i servește drept plapomă în dese drumuri de cărașie gazetărească și poetică și care apare în ochii noștri ca un spiriduș carpatin întrupat din dub de munte și din somn de flori de câmpie.*

Adrian Dinu Rachieru: *Mic, vioi, plin de neastâmpăr, debordant chiar, Vasile Tărățeanu trăiește la Cernăuți, acolo unde dregătorii urbei ar fi vrut, vorba poetului, «să împăieze privighetoarea». Suferința celor din nordul Bucovinei este de neimaginat. [...] Iar Vasile Tărățeanu este omul care «apasă pe condei / ca pe un trăgaci». Capabil deci să «înflăcăreze stindarde», să tragă «clopotul de alarmă / al conștiinței de neam», să alerge în toate părțile pentru a scoate **Plai românesc**, publicație care – prin zbaterea acestui împătimit poet care a fost și redactorul-șef al ziarului – continuă să apară, învingând toate potrivniciile.*

Vasile Tărățeanu și Tudor Nedelcea

Viorel Dinescu: *Vasile Tărățeanu nu se joacă cu vorbele, nu este festivist când scrie despre destinul limbii române, care e patria noastră a tuturor, dar nici nu-și face iluzii. [...] Spre deosebire de vizionarii pseudoelitști care se zbat în aventuri formale și formaliste, pentru Vasile Tărățeanu viața e resimțită ca un «pat de Procust», împotriva căruia ești dator să lupți, iar nu să te lași lungit sau scurtat după pofta călăului.*

Theodor Codreanu: *Vasile Tărățeanu este, probabil, poetul cu cea mai acută conștiință a insulei roase pe margini. El simte colții vicleni și otrăvitori ai rozătoarelor. [...] Strigătul simplu, de un dramatism singular, al liricii lui Vasile Tărățeanu se adresează nu atât Bucovinei, cât românilor uituci care se cred nemuritori în insula încă aparent păzită de granițe.*

Victor Crăciun: *În ordinea definirii ei, personalitatea lui Vasile Tărățeanu s-a manifestat și dezvoltat în trei direcții esențiale: poetul, publicistul și animatorul național pe plan cultural, social și politic. Vasile Tărățeanu a simțit rezonanța carpato-dunăreano-pontică, expansiunea lui poetică producându-se mai apoi, creația sa fiind cunoscută și prin traduceri în tot acest spațiu de simțire autohtonă milenară.*

Vasile Tărățeanu a dovedit că este un om între oameni, cu dor de Țară. El nu vrea să mai facă parte din *românii uitați*, ci din categoria românilor înțerați.

Un cărturar cu ținută academică: Theodor Codreanu – 75

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

2020 nu este numai anul pandemiei covidiene; este și/mai ales anul aniversării sau comemorării unor personalități ale culturii umaniste: centenarul nașterii lui Geo Dumitrescu (17 mai 1920), al Zoei Dumitrescu-Bușulenga (20 august 1920), al Papei Ioan Paul al II-lea (cu origini românești), devenit Sfântul Ioan Paul cel Mare (18 mai 1920), al lui Dimitrie Vatamaniuc (25 septembrie 1920), centenarul morții lui Al. Macedonski (24 noiembrie 1920) și al lui A.D. Xenopol (27 februarie 1920). Dar este și anul în care personalități contemporane împlinesc trei sferturi de veac: Theodor Codreanu (1 aprilie 1945), Tudor Gheorghe (1 august 1945), Vasile Tărășeanu (27 septembrie 1945) și, cu voia dvs., și subsemnatul (23 martie 1945).

Theodor Codreanu este, neîndoielnic, așa cum am mai scris, una dintre marile personalități ale vieții culturale contemporane, cu înaltă ținută academică și cu un pertinent spirit, critic și civic, de apărător îndreptățit al valorilor naționale.

Critic și istoric literar, prozator, filosof al culturii și civilizației, Theodor Codreanu s-a născut în localitatea vasluiană Sârbi, de pe malul râului Bârlad, azi comuna Banca, în familia Tincăi (n. Gheorghiu) și a lui Iordachi Codreanu, țaran fierar. Încorporat în trupele de geniu în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, tatăl moare la o deminare, în Dobrogea, chiar în anul nașterii fiului său. Este căsătorit cu profesoara Lina Codreanu, o apreciată prozatoare, critic și istoric literar care i-a elaborat și o excelentă bibliografie critică (în 2013). Au doi copii realizați, Teolin și Dragoș (din prima căsnicie eșuată îl are pe Theodor).

Copilăria și-o petrece în satul natal, unde frecventează clasele primare (1952-1956), pe cele gimnaziale urmându-le în localitatea vasluiană Unțești (1956-1959), studiile liceale la Complexul Școlar din Bârlad (1959-1963), actualmente Liceul „Mihai Eminescu”. Este student la Iași, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Filologie (1964-1970), pe care o absolvă cu teza de licență *Critica eseistică a lui Mihai Ralea*. Este doctor în litere cu teza *Complexul Bacovia și bacovianismul* (2001). Urmează o lungă carieră didactică, ca profesor de limba și literatura română la școlile generale din comunele vasluiene Orgoești (1970-1972), Dodești (1973-1975), apoi la Liceul Agroindustrial din Huși (1975-1978), încheindu-și cariera didactică la Liceul Teoretic „Cuza-Vodă” din Huși, liceu devenit, între timp, colegiu național.

Theodor Codreanu

Vocația scriitoricească a lui Theodor Codreanu datează din școala elementară, dar adevăratul debut în critica literară se va produce în 1969, în revista *România literară* (nr. 21/1969), cu articolul polemic „Moștenire culturală sau... dezmoștenire?”, iar ca prozator cu un fragment din romanul *Marele zid*, în noua serie a revistei *Convorbiri literare*, 1970, cu același roman debutând editorial, în 1981, la Editura Junimea. Este istoria unui profesor nonconformist. În 1980 câștigase, de fapt, concursul editurii ieșene cu romanul *Varvarienii*, dar este oprit de cenzură, fiind publicat abia în 1998. Malefica putere a Marelui Duh vrea să transforme locuitorii satului Varvara în *homo varvarus*, precum liderii de la Kremlin cu *homo sovieticus* („Personajele sunt «oglindiri» prin simetrii și identități”, scrie Marian Popa, în monumentală *Istoria literaturii române de azi pe mâine*).

Theodor Codreanu colaborează și este solicitat să co-

laboreze la cele mai importante reviste din țară și din străinătate: *România literară*, *Convorbiri literare*, *Cronica*, *Ateneu*, *Tribuna*, *Steaua*, *Luceafărul*, *Viața românească*, *Adevărul literar și artistic*, *Contemporanul*, *Bucovina literară*, *Pro Saeculum*, *Curtea de la Argeș*, *Literatura și arta*, *Viața Basarabiei*, *Origini*, *Portal Măiastra*, *Limba română* (Chișinău), *Lumină lină*, *Noua revistă română*, *Vremea*, *Flacăra lui Adrian Păunescu*, *Literatorul*, *Hyperion*, *Express cultural* etc., etc. De asemenea, face parte și din conducerea unor reviste.

Cu aforismele scrise în tinerețe (și publicate târziu în *Fragmentele lui Lamparia*, 2002, și *Numere în labirint*, 4 vol., 2007-2014) a avut din nou probleme de cenzură, deși au fost apreciate de Edgar Papu, care le-a comparat cu fragmentele lui Novalis.

În critica literară românească contemporană, Theodor Codreanu se remarcă printr-o voce distinctă, având o personalitate aparte, pronunțată; este un „ideocritic” (Adrian Dinu Rachieru), adică creatorul unei forme de critică totală, o critică de „frontieră” (Mihai Cimpoi), diferită de cea a lui Adrian Marino, utilizând mai multe metode de analiză critică, concepând o „poetică a oglinzii pluriperspectivistă și transdisciplinară”, transmodernismul fiind abordat printr-o nouă paradigmă. Astfel, a scris: *Eseu despre Ceșar Ivănescu* (1997), *Complexul Bacovia* (2002, 2003), *Caragiale – abisal* (2003), *Duminica Mare a lui Grigore Vieru* (2004, 2010, cu postfața lui M. Cimpoi), *Transmodernismul* (2005, 2011), *A doua schimbare la față. O cercetare transdisciplinară a civilizației române moderne* (2008, 2014), *Polemici incorecte politice* (2010), *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic* (2011), *În oglinzile lui Victor Teleucă* (2012), *Valori din două veacuri* (2012), *Ceșar Ivănescu – transmodernul* (2012), *Mihai Cimpoi: de la mitopo(i)etică la critica ontologică* (2012), *Lumea românească în zece prozatori* (2017), *Anamorfoze* (2017), *Revizuiri critice* (2019), *Scriitori basarabeni* (2019), ultimele două la Editura Academiei Române, *Scriitori vasluieni* (2019), *Dumitru Radu Popescu – Istoria absurdoidă* (2020). O notă aparte comportă lucrarea *Istoria «canonică» a literaturii române* (2009). Plecând de la apariția *Istoriei critice a literaturii române* („o reușită personală a autorului”) de N. Manolescu (2008), Th. Codreanu invită la o dezvoltare publică privind fundamentele unei astfel de istorii a literaturii naționale, el însuși ajungând la concluzia că reputatul critic, șeful obștii scriitoricești din România „s-a lăsat sedus, ideologic, de mentalitatea postmodernistă a distrugerii canonului occidental și, implicit, românesc, atacând chiar «centralitatea», eminesciană, sub pretextul că sintagma «poet național» este o «aberație» culturală!”

Th. Codreanu, Adam Puslojici, Gheorghe Dinescu și Tudor Nedelcea

Aflat în vecinătatea Basarabiei și în plinătatea spiritualității ei, Th. Codreanu scrie cu sinceritate, deci cu durere, despre marile ei personalități (M. Cimpoi, N. Dabija, Gr. Vieru, Victor Teleucă, I. Druță, E. Coșeriu etc.), despre drama ei istorică și sufletească („o sfâșiere existențială, cu o față către patriamă și alta către Moscova”), maladiile ei sufletești, mai ales în cartea, ajunsă la trei ediții, *Basarabia sau drama sfâșierii* (2003, 2004, cu o prefață a lui M. Cimpoi).

Cumpănit, statornic apărător al valorilor culturii naționale, de unde i se trage vehemența critică, Th. Codreanu apelează la argumente istorice, filosofice, sociologice, teologice spre a demonta teoria corectitudinii politice (*political correctness*), care amenință fundamentul civilizației și culturii europene, ca reminiscență a marxismului cultural și marxologiei contemporane reînviată. Judecarea valorilor culturii naționale, parte integrantă și integratoare a culturii universale, adică a lui Eminescu, Iorga, Blaga, Noica, Cioran, Eliade, Brâncuși, Vintilă Horia, C.V. Gheorghiu etc., după teoria *corectitudinii politice*, așa cum își doresc noii ideologi planetari și cozile lor de topor din Țară, este extrem de periculoasă: „Cum ar putea fi premiată Nobel o națiune care-și refuză valorile spre a fi, chipurile, pe placul «corecților»”, se întreabă retoric, dar cu mânie îndreptățită, Th. Codreanu. La astfel de întrebări răspunde cu „seninătatea minții” Th. Codreanu în volumele *A doua schimbare la față* (2008, 2013), *Polemici incorecte politice* (2010 și *Eminescu „incorect politic”* (2014).

Dar domeniul în care Theodor Codreanu dă întreaga măsură a vocației sale critice este eminescologia, el alăturându-se marilor specialiști întru Eminescu ai vremurilor noastre: C. Noica, S. Paleologu-Matta, Rosa del Conte, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, D. Vatamaniuc, Eugen Simion, Mihai Cimpoi, N. Georgescu etc. Apreciat dintru început și recomandat de Edgar Papu și G. Munteanu, Theodor Codreanu publică, în 1984, prima sa carte despre „omul deplin al culturii românești” (C. Noica), intitulată *Eminescu – Dialectica stilului*, în care îmbină armonios erudiția și polemica, precum și în următoarele cărți: *Modelul ontologic eminescian* (1992), în care amplifică ideea arhăității, considerând „gândul ontologic izvorul întregii creații eminesciene și chintesența modelului cultural național”. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, apărută în mai multe ediții succesive (1997, 1999, 2000, cu prefața Zoei Dumitrescu-Bușulenga și cu o scrisoare-postfață a lui G. Munteanu), pune în discuție drama eminesciană a ultimilor ani de viață: 28 iunie 1883 – afirmă Th. Codreanu în consens cu Ovidiu Vuia și N. Georgescu – *este cheia hermeneutică pentru istoria românească modernă și ea marchează înlăturarea lui Eminescu de la făurirea destinului românesc*. Considerat „coloana de susținere a culturii naționale”, Th. Codreanu are un adevărat și meritat cult pentru „românul absolut” (Petre Țuțea). Apelând la opiniile unor psihiatri contemporani privind noua concepție despre nebunie, Th. Codreanu nuanțează ideea „dublei sacrificări”, aducând în discuție drama existențială a Poetului, ca a oricărui mare creator, dar și dramatismul conjunctural al celor din jurul său, lansând „metoda dublului referențial” în *Mitul Eminescu* (2004), *Eminescu în captivitatea «nebuniei»* (2011, 2013), *Eminesciune* (2012), *Hyperionice* (2019).

Deranjat de afirmațiile lui H.-R. Patapievici privitoare la Eminescu („ca poet național, Eminescu nu mai poate supraviețui, deoarece noi azi ieșim din zodia naționalului” și, ca atare, „cadavrul din debara” trebuie aruncat la coșul de gunoi al istoriei), sau ale celor de la *Dilema*, nr. 265/27 febr.-5 mart. 1998 (Cezar Paul Bădescu, T.O. Bobe, Cristian Preda, Z. Ornea, Moses Rosen, I.B. Lefter, Mircea Cărtărescu, Radu Pavel Gheo etc.), Theodor Codreanu folosește benefic erudiția și spiritul polemic, devine imbatabil în combaterea „noii sperietori ideologice numită *political correctness*”, care, neacceptând dialogul, „sfârșesc triumfători prin a pune etichete”, în ultimele decenii Eminescu fiind „supus unui veritabil bombardament de către cei atinși de sminteala beției de cuvinte”; în zadar, însă, căci „Eminescu este peste mode și timp”, concluzionează Th. Codreanu în *Eminescu „incorect politic”* (2014). Idei pertinente găsim și în alte cărți pe aceeași temă: *Controverse eminesciene* (2000), *Eminesciune* (2012), *Basarabia eminesciană* (2013, 2018), *Fragmente despre Eminescu* (2017), *Hyperionice* (2019), îndreptățind afirmația lui Mihai Cimpoi despre Th. Codreanu: „Un hermeneut modern, dotat cu un instrumentar nou, pe potrivă textului descifrat. Spiritul polemic se aprinde cu o forță nimicitoare când e vorba de apărarea adevărului și punerea Poetului în lumina adevărată a documentului și interpretării etice și valorii juste”.

Aprecieri similare au mai exprimat: Adrian Marino, E. Todoran, Ioana Em. Petrescu, Al. Piru, Solomon Marcus, Constantin Cubleşan, Val. Condurache, Al. Dobrescu, I. Filipciuc, acad. Petru Soltan, Cezar Ivănescu, Dan Mănucă, Nicolae Rusu, Gr. Vieru, Nicolae Dabija, Adrian Dinu Rachieru, Ion Rotaru, Viorel Dinescu, M.R. Iacoban, Marian Popa, Ion Beldeanu, Nicolae Mecu, Ana Bantoș etc.

Este, cred, inutil să enumerăm premiile și distincțiile primite de Theodor Codreanu; ele sunt numeroase și acordate de reviste, instituții sau organisme naționale și internaționale de prestigiu. Voi menționa, totuși, Premiul „Titu Maiorescu” pentru Istorie și Critică Literară al Academiei Române, pentru cartea *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic* (2011, acordat în 2013), dar și două premii ale Uniunii Scriitorilor, Filiala Iași. Îi lipsește, în opinia noastră, doar un titlu academic, binemeritat pentru întreaga sa operă literară, numeroasă și cu reale și pertinente contribuții întru apărarea neamului și a valorilor culturii autohtone, cu spirit critic și obiectiv, uneori chiar polemic când e cazul.

Ar fi împlinit 85 de ani...

Dr. Florian ROATIȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Deși a trecut ca un meteor prin literatura română, Nicolae Labiș a lăsat urme trainice, păstrate și transmise cu sfințenie de cei care l-au cunoscut și iubit, cucerțiți de puritatea, generozitatea și harul genialului poet, dispărut în mod tragic la vârsta la care cel care i-a luat locul în fruntea generației, Nichita Stănescu, mai în vârstă cu doi ani, încă nu debutase¹.

Conștient de valoarea operei sale, întreruptă intempestiv de „pasărea cu clonț de rubin”, cum s-a exprimat în versurile testamentare dictate pe patul de spital, la 10 decembrie 1956, lui Aurel Covaci, el care începuse „lupta cu inerția” prevedea că „va rămâne o amintire frumoasă” în literatură.

Născut la 2 decembrie 1935 în satul Poiana Mărului², comuna Mălini, județul Baia (astăzi Suceava), ar fi împlinit, la finalul acestui an marcat de pandemie, optzeci și cinci de ani. Dar n-a fost să fie...

A terminat primele patru clase la Mălini, unde părinții săi, Eugen și Ana-Profira Labiș, erau învățători. A deprins slovele cu mama sa, care i-a transmis și stimulat dragostea pentru carte și învățătură. Clasa a III-a a urmat-o în satul Văcarea, județul Muscel (Argeș astăzi), unde se afla în refugiu cu mama și cu cele două surori, Margareta și Dorina, tatăl fiind pe front. În anul 1946 a fost înscris la Liceul „Nîcu Gane” din Fălțiceni, în clasa a V-a, prima de liceu după vechea structură, dinainte de reforma realizată de comuniști după venirea la putere. A urmat aici clasele V-VII de școală elementară și două clase de liceu, VIII și IX, din cele pe care le avea noul tip de liceu, surprinzându-și colegii și profesorii prin setea de cunoaștere, devenind un elev eminent, viitorul poet excelând la limba română și istorie, franceză și rusă, geografie și științele naturale, luând, totodată, nota maximă și la celelalte materii³. La intervenția criticului Constantin Ciopraga, asistent universitar la Iași atunci, părinții l-au transferat în ultimul an de liceu la Iași, la fostul Liceu Național, proaspăt numit „Mihail Sadoveanu”. Era deja aureolat cu titlul de poet, căci debutase în numărul din decembrie 1950 al revistei *Iașul Nou*, cu poezia „Fii dârz și luptă, Nicolae”, scrisă, evident, în stilul epocii. Tot aici a publicat și traduceri din opera poetului austriac Nikolaus Lenau, născut în comitatul Timiș. Debutul său bucureștean se va produce în iunie 1951, cu poezia „Gazeta de stradă”, în prestigioasa revistă *Viața românească*.

În septembrie 1952, își întrerupe studiile liceale și intră, prin concurs, la nou-înființata Școală de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu” din București, unde se adunau tinerii cu talent literar. Va fi coleg aici cu Lucian Raicu, Aurel Covaci, Gheorghe Tomozei, Florin Mugur, Ion Gheorghe, Radu Cosășu etc. A intrat în Școala de Literatură ca un ales al muzelor și însuși Mihail Sadoveanu l-a interpellat la deschiderea cursurilor – la care Labiș a recitat o poezie! – și apoi s-au întreținut la el în birou⁴. Este remarcat de profesori pentru râvna în pregătire, lecturile din literatura română și universală, iar colegii îl apreciau pentru firea sa deschisă, cultura și modestia celui conștient că este ales al Calliopei... Iubit și adulat de prieteni, și nu numai⁵, era, totodată, invidiat de alții pentru talentul poetic și pentru caracterul dârz și refuzul compromisului, practicat de unii fără nicio mustrare de conștiință.

¹ Nichita Stănescu va debuta cu câteva poezii în martie 1957, în revistele *Tribuna* și *Gazeta literară*, iar editorial la patru ani după Labiș, în toamna anului 1960, cu volumul de poeme *Sensul iubirii*.

² Florentin Popescu, unul dintre cei mai serioși biografi ai poetului moldav a consemnat nașterea acestuia în satul Văleni, comuna Poiana Mărului. Vezi Florentin Popescu, *Nicolae Labiș*, ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura Tipo Moldova, Iași, p. 20. La fel susține și Mircea Coloșenco în *Biobibliografie Nicolae Labiș*, 2005, p. 9.

³ Gheorghe Tomozei, *...Urmele poetului Labiș*, Editura Sport-Turism, București, 1985, p. 39.

⁴ Vezi, în acest sens, scrisoarea lui către sora Margareta, din 23 septembrie 1952, în Nicolae Labiș, *Opera Magna*. Ediție de Nicolae Cărlan, Editura Lidana, Suceava, 2013, p. 1147.

⁵ Că Labiș era aproape intrat în legendă la cei 17 ani neîmpliniți ne relatează colegul său de școală și de dormitor, scriitorul Marin Ioniță: „Îi convenea, nu-i convenea, ne adunam (după masă, n.n.) în jurul său ca atrași de un magnet. Din întâmplare, eram repartizați în același dormitor... Dar dormitorul nostru devenise un adevărat loc de pelerinaj, în care se strâneau, nu știu cum, și tineri din afara școlii, studenți de la Universitate, de la teatru, de la arte plastice, de la teologie... Unii veneau numai ca să se poată lăuda că se află în prietenia lui, alții îi înfățișau manuscrisele – ca și cum el ar fi fost un sacerdot care să le sfințească –, alții ca să împrumute cărți, alții numai ca să asculte sau să se facă ascultați”. Vezi Marin Ioniță, *Kiseleff 10. Fabrica de scriitori*. Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint Books, București, 2018, p. 135.

În timpul școlii a fost redactor la revista *Anii de ucenicie*, scoasă împreună cu colegii, publicând, totodată, mai ales în *Iașul nou*, *Contemporanul*, *Gazeta literară* și, mai rar, în *Tânărul scriitor* și *Viața românească*. Student fiind, semnează, în 6 aprilie 1953, un contract cu Editura Tineretului, pentru volumul *Cântece tinere*, care, după multe modificări cerute de cenzură, va apărea în 1956, cu titlul *Primele iubiri*⁶, acesta fiind debutul editorial al poetului din Mălini.

În iunie 1954 absolvă Școala de Literatură, după care se retrage la casa părinților, pentru a-și pregăti examenele restante la Liceul „Nicu Gane” din Fălțiceni: la două obiecte din clasa a X-a și la 14 obiecte aferente clasei a XI-a (considerată la fără frecvență). După trecerea acestora, în luna august a susținut examenul final, de absolvire, numit atunci de maturitate.

Din toamnă este redactor la revista *Contemporanul*, dar publică și la alte reviste din capitală poezii, critică literară, evocări. În numărul din octombrie al revistei *Viața românească* îi apare poezia „Moartea căprioarei”, care va rămâne capodopera creației sale. Viața sa, boemă și în regimul cvasicazon din Kiseleff 10 – descris de Marin Ioniță în amintita sa carte –, devine și mai dezordonată în absența unei locuințe, fiind nevoit să doarmă pe la prieteni precum Lucian Raicu, Lucian Pintilie și, mai ales, la Aurel Covaci. Într-o asemenea situație scrie mult, dar în condiții improprii vieții spirituale: pe mese în redacții sau în cafenele și chiar în Gara de Nord⁷! Se înscrie la Facultatea de Filologie de la Universitatea bucureșteană, renunțând după câteva luni.

În iulie 1956, trecut între timp redactor la *Gazeta literară*, Labiș încheie un contract cu aceeași Editură a Tineretului, privitor la apariția unui alt volum cu poezii publicate prin reviste, intitulat *Lupta cu inerția*, care va vedea lumina tiparului postum, în anul 1958.

În toamna aceluiași an, Labiș era recunoscut ca primul și cel mai tânăr geniu al literaturii noastre postbelice. Simpatizat nu numai de Mihail Sadoveanu, ci și de Tudor Vianu și Tudor Arghezi, se va impune prin lirismul său înnoitor, orientat, paradoxal, nu spre viitorul clamat de partidul conducător, ci spre trecut, spre poezia interbelică, ai căror reprezentanți (Blaa, Ion Barbu, Bacovia Ion Pillat și alții) erau atunci interziși. Ca poet de geniu, nu putea accepta patul procustian în care îi plasa regimul comunist pe creatori. Se simțea prins într-o „horă a morții”, deci fără ieșire, după cum se confesa prietenului său Portik Imre: „Cine s-a prins în hora asta trebuie să horească până la moarte după muzica unui taraf care cântă fals și la unison și în ritm de marșuri”⁸. Situația devenise tensionată după înăbușirea revoluției anticomuniste din Ungaria și, precum alți colegi care vor fi mai târziu arestați și vor ispăși în închisoare vina de a fi fost solidari în spirit cu studenții maghiari, Labiș și-a văzut existența amenințată. Cele trei excluderi din UTM, decise în organizația de tineret de la Școala de Literatură, pentru comportamentul nonconformist, în principal, dar nefinalizate, întrucât regimul îl transformase în stindard, ca și critica de deviație de la linia partidului⁹ erau semnale că se strângea corsetul proletcultist. La început de decembrie 1956 i-a scris lui Portik Imre despre intenția de a părăsi capitala și a se refugia la el, la Covasna. La 6 decembrie i s-a eliberat, din partea ziarului *Scânteia pionierului*, o delegație pentru documentare în Regiunea Autonomă Maghiară până în 20 decembrie. Dacă și-ar fi materializat intenția, ar fi evitat (nu se știe pentru cât timp!) răzbunarea „păsării cu clonț de rubin”! Așa, însă, în noaptea fatidică de 9 spre 10 decembrie, ajuns în stația de la Spitalul Colțea, unde urma să se întâlnească cu balerina Maria Polevoi, a căzut sub roțile tramvaiului. A fost transportat imediat la spital, unde i s-a pus diagnosticul „traumatism al coloanei vertebrale, cu fracturarea vertebrei a 6-a cervicale”. Au fost anunțați Aurel Covaci și alți prieteni ai poetului, sora Margareta, studentă la Filologia bucureșteană, și, evident, părinții. A mai trăit, supravegheat de medici și vegheat de tatăl Eugen și sora Margareta, ca și de câțiva prieteni, până în dimineața zilei de 22 decembrie, fiind înmormântat două zile mai târziu, în ajunul Crăciunului, la Cimitirul Bellu, după ce cortegiul funerar

⁶ În scrisoarea din 16 iunie 1955, către sora sa Margareta, îi devoalează acesteia că și-a „terminat definitiv cele două volume, dintre care unul mic pentru copii a și intrat sub tipar, iar celălalt masiv și pentru maturi va intra săptămâna viitoare”. Vezi Nicolae Labiș, *Opera Magna*, p. 1163. În pofida speranțelor lui Labiș, volumele vor apărea peste mai bine de un an, în 1956, în luna mai *Puiul de cerb* și în august *Primele iubiri*.

⁷ Unde a scris „un poem nemuritor”, după cum îi mărturisește lui Savin Bratu, la 3 august 1955. Vezi Nicolae Labiș, *Opera Magna*, p. 1164.

⁸ Apud Florentin Popescu, *op. cit.*, p. 68.

⁹ În 1956, la o consfătuire cu cadrele din presă, Leonte Răutu, șeful propagandei comuniste, l-a criticat pe Labiș pentru poezia „Albatrosul ucis”, publicată în *Scânteia tineretului*, după ce fusese refuzată de *Gazeta literară*. Motivul era că acesta scrie despre moarte și cimitir, în loc „să mobilizeze tinerii pe șantiere de construire a socialismului”. Apud Nicolae Cărlan, „Nicolae Labiș și propensiunea integralității”, Cuvânt-înainte la Nicolae Labiș, *Opera Magna*, p. 18.

a făcut un scurt popas în fața criptei lui Eminescu. Gest simbolic și moment memorabil, căci „Luceafărul doborât” după ce abia răsărise se înclina în fața „Luceafărului etern” al poeziei românești¹⁰.

Tragicul sfârșit al acestui „copil teribil al poeziei române”, cum l-a numit criticul Gheorghe Glodeanu, a generat nu numai un mit, ci și o întrebare, regăsită în toate cărțile publicate de foștii săi colegi¹¹, și nu numai, care nu și-a aflat, nici după mai bine de șase decenii, un răspuns definitiv: a fost urmarea unui accident sau este vorba de o crimă, cu sau fără premeditare? Cu mici excepții¹², concluziile converg spre un asasinat politic, fără a aduce nimeni, însă, dovezi palpabile. Se are în vedere atmosfera de susținută suspiciune din acel deceniu numit de posteritate obsedant, în care intelectualii au umplut pușcăriile pentru vini inventate, iar crima politică era o metodă de a-i face să dispară pe cei considerați ca fiind o amenințare a regimului abia instalat. Sunt, apoi, mărturisirile lui Labiș însuși – făcute prietenilor pe patul de spital – că nu a fost beat și că a fost împins din spate sub roțile tramvaiului! Întrebarea este dacă Labiș reprezenta, în acel moment, un pericol pentru regim, el, vârful generației sale, sau dimpotrivă, îl putea caționa¹³, demonstrând că și în comunism creația literară este posibilă, devenind un poet de talie universală. Că era acceptat, încă!, de regim o confirmă și apariția în chiar ziua înmormântării sale a poeziei intitulată „Lui Marx”, în revista *Gazeta literară*. Mărturiile celor care i-au fost în preajmă, ca și manuscrisele, unele descoperite relativ târziu, arată că Labiș nu mai credea în visul utopic al dreptății sociale de care a fost sedus încă de la primele poeme, intuind acum corsetul ideologic impus de proletcultism. Cu certitudine, intrarea sa în literatura română s-a produs prea devreme: nu putea să meargă pe calea deschisă de Dan Deșliu cu „Lazăr de la Rusca” și continuată de Maria Banuș cu „Ție-ți vorbesc, Americă”, căci nu accepta compromisul, dar nici să aștepte „deștelenirea dejistă” care a făcut posibilă irumperea în agora literară a generației șaizeciste (Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Cezar Baltag, Gabriela Marinescu etc.)¹⁴.

În ultimele versuri ale lui Labiș, dictate lui Aurel Covaci după accident, aproape toți exegeții au decriptat o trimitere la factorul politic conducător, prin inițialele PCR, conținute în sintagma „Pasărea cu clonț de rubin”. Este posibil, deși acceptarea unei atari versiuni ridică o altă întrebare: de ce nu a dezvăluit direct și nu cifrat prietenilor sau celor din familie bănuiala (sau certitudinea) sa? Și să nu uităm că forul politic era denumit atunci „Partidul Muncitoresc Român” și nu P.C.R.! Dacă acceptăm – chiar și cu titlul de ipoteză – că groaznicul accident care i-a adus lui Nicolae Labiș moartea este opera Securității, conduse atunci de celebrul Pantiușa, putem vedea în el, așa cum face Nicolae Cârlan, „primul disident al literaturii române postbelice, care a plătit cu viața un act de curaj și demnitate civică exemplare”¹⁵.

Ca și alți mari creatori – inclusiv Eminescu –, Nicolae Labiș este supus astăzi unei firești reevaluări. Unii critici literari și cititori continuă să-l considere „copilul minune” al poeziei române, primul care face, în literatura postbelică, deci comunistă, legătura cu modernismul interbelic. Pentru alții, Labiș este un cântăreț al idealurilor comuniste vetuste. Există, în sfârșit, și cei indiferenți, cărora numele Labiș nu le spune nimic.

O necesară și corectă trecere printr-o actuală grilă axiologică a operei labișiene¹⁶ presupune recuperarea laboratorului său literar și sistematizarea unitară a acesteia. Un demers în acest sens, realizat cu pasiune și competență, aparține lui Nicolae Cârlan – muzeograf sucevean, editor, istoric și critic literar –, care, de mai bine de patru decenii¹⁷, prin acțiunile și prin scrierile publicate, a evitat căderea în uitare a genialului poet, pregătind, totodată, calea unei evaluări profesionale a creației sale. Se impune o abordare riguroasă, științifică a unei opere care, deși elaborate în doar șase ani, este extrem de extinsă și

¹⁰ Momentul a fost descris de Dumitru Micu, fost coleg cu Labiș la Fabrica de scriitori. Apud Florentin Popescu, *op. cit.*, p. 108.

¹¹ Vezi Gheorghe Tomozei, *Moartea unui poet* (1972), Cezar Ivănescu, Stela Covaci, *Țimpul asasinilor* (1997), Irime Străuș, *O moarte care dovedește ceva* (2001), Portik Imre, *Hora morții. Consemnări despre prietenul meu Nicolae Labiș* (2005) etc.

¹² Vezi Marin Ioniță, *op. cit.*, pp. 151-157.

¹³ La 15 ani de la brusca sa dispariție, G. Călinescu afirma, într-un articol din *Contemporanul*, că Labiș „poate fi unul din[tre] răsunurile la calomnia celor care susțin că sub regimul nostru cerul poeziei s-a întunecat”. Apud Florentin Popescu, *op. cit.*, p. 206.

¹⁴ Tributul plătit epocii de aceștia este mult mai mic. Până să ajungă la „Leoaică tânără, iubirea” și Nichita Stănescu a „trebuit” să scrie despre grevele ceferiștilor („Sirena lui Roaită” și „Grivița Roșie” – *Tribuna*, 22 martie 1958) și despre conducătorul revoluției bolșevice („Mă gândesc la Lenin” – *Gazeta literară*, 24 aprilie 1958). Apud *Cronologia vieții literare românești, perioada postbelică, vol. VIII, 1958-1959*, Editura Muzeul Literaturii Române, 2012, p. 63.

¹⁵ Vezi Nicolae Cârlan (ed.), *Nicolae Labiș, Opera Magna*, p. 1241.

¹⁶ Impusă nu numai de trecerea celor șase decenii de la brusca ei încetare, ci și de faptul că opera publicată de entuziaștii editori este grevată de multe erori.

¹⁷ A început cu amenajarea Casei Memoriale din Mălini, inaugurate la 2 decembrie 1975.

de diversă: ea cuprinde, așa cum se vede din masiva antologie publicată de Nicolae Cârlan¹⁸, pe lângă creație poetică, și proză, publicistică, eseistică, dramaturgie, folcloristică¹⁹, traduceri și corespondență. Abia acum, abordată în întregul ei, opera labișiană își poate releva luminile și umbrele, forța poetică și viziunea ei, ca și potențele, prea devreme retezate de răzbunătoarea pasăre cu clonț de rubin!

Alături de neobositul Nicolae Cârlan, la fel de implicată în punerea în valoare a creației poetului din Mălinii Bucovinei este sora acestuia, profesoara Maria Margareta Labiș. Ea și-a făcut un ideal, încă din tinerețe²⁰, din a perpetua, după putință, memoria genialului său frate. Ca atare, împreună cu alți oameni ai locului, mândri de proximitatea lor, chiar peste timp, cu autorul *Albatrosului ucis*, a reușit să întrețină vie flacăra celui mai longeviv concurs literar, Festivalul Național de Poezie „Nicolae Labiș”, organizat în fiecare toamnă, începând cu 1969, la Suceava și Mălini, ajuns în octombrie 2020 la a 52-a ediție. Propunându-și promovarea unor autentice talente din rândul tinerilor needitați, această sărbătoare a Poeziei contribuie, implicit, la păstrarea în actualitate a numelui lui Nicolae Labiș. De fiecare dată, Margareta Labiș acordă și un premiu din partea familiei poetului.

În această toamnă, când, din cauza pandemiei, Festivalul „Nicolae Labiș” s-a desfășurat online, mi-a parvenit, prin intermediul directoarei Bibliotecii Județene „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj, Florica Pop, o poezie a surorii poetului, Margareta Labiș, pentru a fi publicată în numărul din decembrie al revistei noastre, acum când se împlinesc 85 de ani de la nașterea celui care a dus în literatură numele satului Mălini, precum a făcut și Eminescu cu Ipoteștiul și Blaga cu Lancrămul... O redăm aici cu firească pietate.

Cruce de flori

fratelui meu

*Atunci, vântul morții viscolea în alai
Zăpadă și sânge printre roți de tramvai.
Tras de palton și împins nemilos,
Peste tampoane reci cu capul în jos,
Vedea îngrozit cum zburau înapoi
Scântei scăpărate din părul vâlvoi.
Cine era, Doamne, cine era
Păgânul acela care-l tot împingea?
Atunci, în lungă lui noapte de dor,
Spera să se-amâne ultimul zbor,
Nu accepta cumplită osândă,
Măduva ruptă, osia frântă.
Dar rugul aprins de roșia stea
Îi ardea trupul, sufletul ardea,
Zi după zi și noapte de noapte,
Așa cum prevestise el în carte.
Atunci, un înger i-a dăruit aripa nemuririi,
Ca sufletul liber să zboare
Spre oază mult visată,
De la izvorul mântuirii...
Din jarul trupului, stins în pământ,
Din cenușa rămasă-n țărână,
Adusă târziu, la noul mormânt,
A răsărit, deodată, mălinul.
Taiat de atâtea ori
De coasele unor neștiutori,
Mălinul a înălțat, iară și iară,
Trei ramuri, cruce de flori în primăvară.*

Nicolae Labiș cu sora lui, Maria Margareta

Maria Margareta Labiș

¹⁸ Vezi lucrarea citată supra, *Nicolae Labiș, Opera Magna*, 1295 de pagini.

¹⁹ Se reproduce lucrarea lui Vasile Gh. Popa, fostul profesor al lui Labiș de la Liceul din Fălticeni, *Nicolae Labiș, folclorist*, pp. 985-1100, reluare a primei ediții integrale publicate de N. Cârlan și Adrian Cocârță la Editura Lidana, Suceava, 2006.

²⁰ Într-un interviu acordat în decembrie 2016 lui Marian Ilea, cunoscutul prozator maramureșean, Maria Margareta Labiș afirma: „De la 18 ani port această cruce de lumină și durere a amintirii fratelui meu”.

Sub semnul credinței: Serafim Man și N. Steinhardt

Dr. Florian ROATIȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Despre prima sa călătorie la Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia, făcută la îndemnul imperativ al lui Constantin Noica¹, N. Steinhardt a scris un mic, dar elocvent eseu, intitulat „Aflarea Rohiei”.

Era spre sfârșitul lunii noiembrie a anului 1973, când toamna se pregătea să lase loc iernii și, totuși, în pofida modestelor clădiri ce alcătuiau schitul², cel trăit de șase decenii la oraș a fost copleșit de liniștea încărcată de mister, de „aura de basm” a locului! Iar dacă dubiile îl mai încercau, au dispărut în clipa în care a fost întâmpinat de starețul micii lavre. Steinhardt nu-l numește acum, dar cel care l-a „pof-tit” în stăreție, cu un „zâmbet blând”, a fost părintele Serafim Man³. Acesta preluase, de scurt timp, ad-ministrarea lăcașului de la fostul stareț, părintele Justinian Chira, care fusese înscăunat episcop vicar la Cluj.

Serafim Man

A fost, pentru Steinhardt, ceea ce va consemna și în Cartea mănăstirii – și va repeta de câte ori va avea ocazia – „Răspunsul Domnu-lui”⁴ la căutarea sa stăruitoare de peste cinci ani. A început încă de atunci o frumoasă și trainică relație între neofitul însetat de credință și starețul care trăia cu fervoare ortodoxia.

Aflând de la părintele Serafim că este nevoie de cineva care să fișeze și să organizeze biblioteca mănăstirii, care se îmbogățea permanent, dată fiind dragostea de carte a P.S. Justinian Chira, Steinhardt s-a oferit să îndeplinească el această muncă, sperând să-i devină în viitor una dintre ascultări – ceea ce se va întâmpla nu peste mulți ani!

Până în 1980 a venit de 2-3 ori pe an la Mănăstirea „Sfânta Ana”, stând uneori până la trei luni, atras și cucerit de viața de aici, cu tot caracterul ei „samuraic”. Intuind altitudinea de caracter a părintelui Serafim, Steinhardt i-a dezvăluit dorința sa fierbinte de a se integra în cinul monahal, iar acesta, văzându-i sinceritatea trăirii întru Hristos, i-a promis că-l va călugări.

Curajosul stareț i-a îndeplinit dorința, și încă în circumstanțe de excepție. Suferind de un cancer la laringe, se afla internat într-o clinică din Cluj-Napoca, cu puține speranțe de a depăși boala. Temându-se de sfârșitul iminent, dar și de faptul că nimeni nu va mai risca să călugărească un evreu, chiar convertit, pentru a-și ține promisiunea făcută, s-a deplasat la Mănăstirea Rohia, pentru a participa la hramul din 15 august 1980. A doua zi, seara târziu, după ce miile de credincioși care au asistat la slujbă părăsiseră mănăstirea, secondat de părinții Nicolae Leșe, Antonie Perța și Emanoil Rus, l-a tuns în monahism pe Steinhardt. Ceremonia a avut loc cvasisecret, fără public, pentru ca Securitatea, aflată permanent pe urmele „Scriitorului”⁵, să nu prindă de veste și să nu spulbere visul nutrit de acesta încă din închisoare⁶.

¹ Fapt recunoscut în repetate rânduri de către N. Steinhardt. În schimb, spre zenitul vieții lor, această schimbare de destin pentru Steinhardt a fost revendicată de către părintele Mina Dobzeu, precum și de prietenul său Iordan Chimet – cel care l-a însoțit în acea primă și inițiativă excursie maramureșeană.

² Precedându-l cu doi ani, C. Noica nota în jurnalul său despre Mănăstirea Rohia dubla impresie avută: pe de o parte, încântare – datorită, probabil, naturii, pe care o găsea „admirabilă” –, pe de alta, dezamăgire, dată de „arhitectura lamentabilă”. Vezi Constantin Noica, *Jurnal de idei*, Editura Humanitas, București, 1990, pp. 157, 158.

³ Arhimandritul Serafim (Ștefan) Man s-a născut la 27 noiembrie 1935, în satul Boiereni, de lângă Rohia. A intrat în obștea Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia în anul 1952 și a fost tuns în monahism în anul 1955. S-a mutat la Domnul în 12 februarie 2013.

⁴ Vezi „Aflarea Rohiei”, în N. Steinhardt, *Cultură și credință. Caietele de la Rohia (I-III)*. Ediție îngrijită de Florian Roatiș, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 41. Steinhardt se referă la cartea lui Alphonse de Chateaubriand (1877-1951), intitulată *La Réponse du Seigneur* (1933).

⁵ Numele de cod al lui Steinhardt din 1972 (din 1966 până atunci avusese ca nume de cod „Ortodoxul”), pe care îl va purta până la moarte (de fapt, dosarul său a fost închis câteva luni mai târziu, anume în 13 iunie 1989).

Pentru călugărire trebuiau obținute aprobări peste aprobări, atât de la Arhiepiscopie, cât și de la Departamentul pentru Culte. Iar pentru Steinhardt, evreu încreștinat, cu statutul de fost pușcăriaș politic, călugărirea părea un lucru aproape imposibil de realizat. Reîntors, a doua zi, la Cluj-Napoca, părintele Serafim a trebuit să pledeze cauza lui Steinhardt în fața arhiepiscopului Teofil Herineanu⁷, care, convins și el de calitatea morală și intelectuală a evreului ajuns într-o mănăstire ortodoxă din dragoste pentru Hristos, a aprobat călugărirea, actele necesare fiind întocmite ulterior.

Că părintele Serafim și superiorii săi n-au greșit a confirmat-o viitorul. Steinhardt s-a încadrat, cu toată starea precară a sănătății, în programul mănăstirii, participând la slujbe – cu mare afecțiune pentru miezonoptică –, organizând biblioteca, dând lecții fraților pentru intrarea la Seminarul Teologic, însoțind în mănăstire pe vizitatorii străini și, nu în ultimul rând, cu învoirea părintelui Serafim, predicând duminica și în sărbători. Steinhardt a slujit cu ardoare și cu sinceritate ortodoxia, creștinismul, dovadă fiind și faptul că, în cursul vizitei în România, Suveranul Pontif Papa Ioan Paul al II-lea, el însuși un mare om de cultură, l-a nominalizat, printre mărturisitorii români, doar pe monahul Nicolae de la Rohia, afirmând că acesta „a perceput în chip special bogăția imensă a comorii comune Bisericii creștine”.

Nu e mai puțin adevărat că și Steinhardt i-a purtat părintelui Serafim, duhovnicul său, un mare respect și o sinceră iubire, recunoscându-i smerenia, delicatețea și credința adâncă în Hristos și, mai ales, în Maica Sfântă⁸, căci este „cea mai apropiată ființă de Sfânta Treime”⁹. Părintele Serafim l-a ocrotit pe Steinhardt, dar și acesta îl aprecia cu asupra de măsură, fiind mândru de duhovnicul său, încercând să-l sprijine, după puteri.

Astfel, în decembrie 1980, când starea sănătății stareșului se înrăutățise, în pofida tratamentului cu raze la Cluj-Napoca, Steinhardt îi scrie lui Sergiu Al-George din București, medic, rugându-l să intervină la renumiții medici Leontescu și/sau Dănilă, pentru un alt tratament. Motivația lui Steinhardt este înduioșătoare: „Starețul e un om absolut curat, de mare ispravă, un om minunat, iar cu mine s-a purtat absolut îngerește. Tare aș dori să-i pot fi nițel de folos, măcar ca încercare... Nu știu dacă îmi poți da o mână de ajutor. Îți scriu... pentru că omul de care îți vorbesc îmi este foarte drag și îi port cea mai absolută recunoștință, pentru că e – obiectiv vorbind – un om cum mai cumsecade nu se poate și atins de sfințenie”¹⁰.

Cu un an și ceva mai înainte, într-o scrisoare către același prieten, Steinhardt îi deoala obsesia sa, veche de câțiva ani, pentru problema lui Iuda, adică, spus simplu, în ce consta vinovăția acestuia de era pus la stâlpul infamiei! Steinhardt respingea teoria celor care îl exonerau de culpă pe Iuda (Ion Omescu, Paul Raynal), pe motiv că rolul lui era prevăzut în amplul proces al mântuirii. Ca argument aducea explicația dată problemei în discuție de către starețul său, părintele Serafim, „simplu țaran maramureșean, însă excelent predicator, bun și harnic gospodar, iscusit exeget, om de treabă și spirit fără îngustime...”¹¹. Potrivit acestuia, rolul de vânzător al lui Iisus interpretat de Iuda a fost prorocit, hotărât dinainte și pentru acest act poate fi exonerat, căci nu este responsabil. Și-atunci de ce este osândit Iuda? Păcatul lui Iuda, marele său păcat, este sinuciderea, faptă liberă, de care el singur este responsabil. Altfel spus, o dată rolul său împlinit, nu a procedat corect, ca un adevărat creștin. S-a căit, desigur, a regretat, dovadă că a aruncat arginții primiți, dar apoi s-a spânzurat, demonstrând că nu a avut încredere în Hristos, în voința și puterea acestuia de a-l ierta. Dacă ar fi procedat precum Petru, care după ce l-a renegat pe Iisus de trei ori s-a căit amar și s-a jertfit, ar fi fost și Iuda iertat și mântuit! De păcatul trădării îl putem ierta, dar deznădejdea în care a căzut apoi nu poate fi iertată.

Steinhardt consideră plauzibilă această interpretare a stareșului Serafim și o întărește cu fraza lui

⁶ Securitatea va afla relativ târziu de schimbarea de statut a lui Steinhardt la mănăstire. Chiar și prietenii săi (C. Noica, Alexandru Paleologu, Sergiu Al-George și alții), care îi cunoșteau intenția, au fost luați prin surprindere de rapiditatea cu care a devenit Steinhardt monah. Pe o carte de vizită, purtând data 1 septembrie 1980, Noica îi scrie deja *monahului*: „Un singur gând, frate Nicolae, părinte Nicolae, de la prietenul tău, care nu încetează să se mire cât de stranii și minunate sunt căile Domnului! Cu nesfârșit drag, al tău Dinu N”. Vezi Arhivele Municipiului București, Pachetul IX, actul 57.

⁷ Vezi Serafim Man, „N. Steinhardt, intelectualul monah”, în N. Steinhardt, *Cultură și credință...*, pp. 75-78.

⁸ Își puna mare nădejde în Maica Domnului, pe care o dorea drept „advocata” sa la înfricoșata și dreapta judecată. Vezi George Crăsnian (coord.), *Mari duhovnici ai neamului. Sofian Boghiu, Teofil Păraian, Teofil Bădoi, Serafim Man*, vol. 3, Editura Litera, București, p. 113 (interviu realizat de Cristian Curte).

⁹ Vezi Arhim. Serafim Man, *Adevăruri trăite, învățături folositoare*, Editura Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 1993, p. 126.

¹⁰ Vezi „Dosar Sergiu Al-George” în *Caiete critice*, nr. 4-8 (150-154)/2000, p. 41.

¹¹ *Ibidem*, p. 39.

Jean-Paul Sartre, dragă lui, pe care o repetă și în *Jurnalul fericirii*, potrivit căreia „nu importă ceea ce au făcut din noi, importă ceea ce am făcut noi din ceea ce au făcut (ei) din noi”¹².

Părintele Serafim a fost trimis din spital acasă (la Mănăstire), în iulie 1984, medicii clujeni recunoscându-se neputincioși în fața bolii de cancer la gât. Dar, se știe, ceea ce nu este posibil la oameni este posibil la Dumnezeu, înaintea căruia a pledat în favoarea starețului probabil Maica Sfântă, cea venerată de vrednicul părinte, astfel că acesta s-a vindecat în mod miraculos, spre bucuria credincioșilor rohieni, și nu numai. A fost, desigur, un semn de la Dumnezeu, care i-a amânat drumul spre veșnicie cu aproape trei decenii, părintele Serafim devenind unul dintre marii duhovnici din această parte de țară. Iar dacă Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia a ajuns o adevărată oază spirituală pentru credincioși, cu deosebire pentru cei din Ardeal, aceasta se datorează și părintelui Serafim Man, care a slujit aici și în împrejurimi vreme de șase decenii.

Ființă clădită din blândețe și iubire, delicatețe și smerenie, părintele Serafim era, contrar fragilității trupului său, de o robustețe morală și de o voință puternică, nediminuate nici de boală și nici de vîrsta vremurilor, atât de potrivnice credinței. Harnic și bun gospodar – a construit, în vremuri de restriște, Casa cu Paraclis și Casa Poetului –, modest și cinstit, părintele Serafim a fost, prin definiție, un model de smerenie și dăruire spre semenii. După victoria asupra bolii, a ajuns să asculte și să cunoască problemele maramureșenilor care îl căutau pentru a-și alina sufletele greu încercate. Figura sa mereu luminoasă atrăgea ca un magnet, credincioșii văzând în el chipul călugărului adevărat.

Ca și Steinhardt, el credea nezdruccinat în puterea ziditoare a cuvântului și a rugăciunii. Predicile sale se remarcă prin simplitate, dar, mai ales, prin concizie și claritate, fără a cădea în vulgarizare, căci nu ocolea nici conceptele pretențioase, pe care le tălmăcea pe înțelesul credincioșilor, cei mai mulți țărani din Rohia și din satele învecinate¹³.

În ultima parte a vieții, vorbea încet, urmare a cancerului avut la laringe. L-am ascultat vorbind – aproape șoptit – despre venirea lui Steinhardt la Rohia, călugărirea și încadrarea sa în obștea mănăstirii, ascultările și predicile acestuia, încercările eșuate ale Securității de a-l discredita și alunga din comunitatea în care își găsisese rostul...

După '89, a așteptat o revigorare a credinței. A fost, însă, dezamăgit de îndepărtarea tinerilor de biserică și mâhnit de mersul lucrurilor în țară și, îndeosebi, de plecarea românilor spre alte zări... Cel care luptase cu bolile trupesti a conștientizat acum că boala cea mai dură este lipsa de iubire, pledând cu fervoare pentru apropierea bisericii de oameni pentru a le cunoaște problemele, frământările, nevoile sufletești etc.

A continuat să trăiască modest, retras, cu o discreție de sihastu, chiar și atunci când mănăstirea a devenit tot mai căutată și vizitată. Dar, în pofida izolării sale, era tot mai dorit și căutat, de oameni simpli, de intelectuali și chiar de politicieni!

Omul sfințește locul – e ceea ce a făcut și părintele Serafim –, dar și locul trebuie să însuflească și el un dram, măcar, de sfințenie. Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia Maramureșului, având ca gemen micuț construit pe un vârf de deal de vrednicul de pomenire părintele Nicolae Gherman, a rodit din huma sa flori duhovnicești precum Î.P.S. Justinian Chira, P.C. Serafim Man și P.S. Iustin Hodea – cu toții ocrotitori ai lui N. Steinhardt, un evreu care s-a vrut cu toată ființa sa român și creștin, înnobilând cu opera și credincioșia sa locul care a fost pentru el „Răspunsul Domnului”.

Iar dacă Mănăstirea „Sfânta Ana” din Rohia este atât de căutată și vizitată astăzi, faptul se datorează nu numai vrednicilor ierarhi Î.P.S. Justinian Chira și P.S. Iustin Hodea, ci și celor doi mărturisitori ai lui Hristos – monahi de veșnică pomenire Serafim (Man) și Nicolae (Steinhardt).

Serafim Man, Iustin Hodea și N. Steinhardt

¹² *Ibidem*, p. 40.

¹³ Ele au fost adunate ulterior în patru volume și reprezintă o aleasă și necesară hrană sufletească pentru credincioși.

Augustin Cozmuța în neuitare

Antoaneta TURDA
Baia Mare

Au trecut cinci ani de când enigmaticul gazetar nu mai este printre noi. A trecut un an de când, la Editura Ethnologica din Baia Mare, a apărut volumul comemorativ *Călătorie spre Constelația Scorpionului – Augustin Cozmuța 75*. Treceți extrem de dureroase, cu amintiri ce taie în carne vie, dar pe care le suportăm fiindcă suntem legați de cei apropiați chiar și după ce ei trec dincolo de Styx. Sunt 25 de ani de la debutul său editorial, cu volumul de critică literară *Punct de trecere. Interviuuri*, apărut la prestigioasa noastră Editură Gutinul. Premiată la Salonul Național de Carte de la Oradea, cartea, publicată la 51 de ani, relevă o uriașă forță intelectuală care nu-i miră deloc pe cei care l-au cunoscut mai bine.

Am avut și eu bucuria de a-l cunoaște pe acest personaj emblematic al urbei, care nu avea nimic din pitorescul artiștilor, dar atrăgea atenția (în editoriale, la vernisaje și lansări de carte) prin profunzimea ideilor și atitudinii mereu echilibrate. L-am cunoscut personal în redacția cotidianului *Graiul Maramureșului*, după 1990. Cu timiditate, am pătruns în biroul său. Am găsit la masa de lucru o persoană care, poate din cauza ochelarilor și a feței sobre, mi-a provocat o emoție risipită, însă, repede, după o scurtă conversație care m-a făcut să-mi dau seama că e o ființă cu care se poate comunica bine. Nu am colaborat foarte mult cu Augustin Cozmuța, dar suficient ca să fiu convinsă că era o ființă aparte. Personalitate puternică, așa cum reiese și din volumul omagial mai sus pomenit, Augustin Cozmuța a lăsat în urmă amintiri de neuitat, în ciuda firii sale mai mult introvertite. Adunate între cele 328 de pagini, ele sunt o mărturie a unei prietenii profunde cu mulți dintre concitadinii săi, și nu numai.

Structurată cu grijă de devotata soție, Ileana Cozmuța, cartea dezvăluie trăsăturile spirituale ale gazetarului și criticului literar care, după absolvirea Facultății de litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, și-a legat destinul de presa maramureșeană. Amintesc aici că toată viața și-a dorit să înființeze o revistă literară, ceea ce s-a realizat după 1990. Această victorie ascunde în spatele ei multe preocupări de-a lungul timpului, legate și de activitatea de cenaclu. A contribuit la înființarea cenaclului literar „Nord” (fiind secretarul lui), alături de Mihai Cupcea, Mihai

Vasile Avram, Mihai Olos și Augustin Cozmuța

Olos, Vasile Radu Ghenceanu, Ștefan Bellu, în toamna lui 1968. A realizat antologiile: *Pagini maramureșene*, *Nord statornic*, *Popas în hiperboreea*, *Veghe în septentrion*. Împreună cu Ștefan Bellu, realizează suplimentul *Maramureș* (1969-1983). După Revoluția din decembrie 1989 apare *Graiul de Duminică*, supliment literar al cotidianului *Graiul Maramureșului*, și, mai apoi, revista *Nord literar*. Între 2000 și 2015 îl găsim în colectivul redacțional al revistei *Pro Unione*, iar în perioada 2013-2015 ca președinte al fundației cu același nume. O revistă de suflet i-a fost și *Archeus*, căreia i-a fost secretar general de redacție (1995-2003).

Prefațat cu multă căldură de fostul său coleg de redacție, Gheorghe Pârja, volumul cuprinde capitolele: *Portret în oglinda prieteniei* și *Portret în oglinda criticii*, *Amurg de noiembrie*, un *Autoportret* (ce se conturează din câteva interviuri care i s-au luat), precum și o foarte inspirată listă a reproducerilor din creația cunoscuților pictori băimăreni. Concludente în definirea intelectualului născut în comuna Cernești, Maramureș, la 14 noiembrie 1944, într-o familie de țărani, paginile conturează o personalitate pe care calitățile native au purtat-o în lumea mirifică a lecturii și scrisului. Pasiunea pentru lectură s-a datorat și învățătorului Roman Ioan și profesorului de română din ciclul gimnazial, Ștefan Bellu (care ulterior îi va

deveni coleg de redacție). Între 1958 și 1962 își continuă studiile la Târgu-Lăpuș. A făcut parte, în anii de liceu, din lotul care a reprezentat Maramureșul la faza națională a olimpiadei de limba și literatura română. Nelepădându-se niciodată de această iubire din tinerețe, și-a urmat, nestingherit, din 1968, drumul prin meandrele gazetăriei comuniste și postdecembriste, așa cum o dovedește interviul dat lui Ovidiu Ciorna.

Împătimit de munca sa și însetat mereu de cunoaștere, Augustin Cozmuța a lăsat pagini memorabile în care a analizat mult și temeinic, racordându-se exemplar tuturor evenimentelor care au marcat viața acestor ținuturi. La un moment dat, a fost cel mai pertinent observator al culturii băimărene. Așadar, îi datorăm substanțialele pagini despre activitatea teatrală și plastică din oraș, cald evocate, printre alții, de actorul Paul Antoniu și pictorul Nicolae Suci, destăinuirea acestuia din urmă fiind relevantă: „Senin și dezinvolt în lectura atentă a subtilităților imaginilor și metaforelor artistice, scriitorul le găsește inepuizabile resurse de descifrare a semnificațiilor plastice, descoperind sensuri și simboluri ce, de multe ori, surprind chiar și pe autorul creațiilor expuse. Este certitudinea unei personalități complexe, care a asimilat din izvoarele culturii, iar timpul a decantat ce este mai valoros și mai de preț”¹. Citind cu atenție volumul, am găsit, la un moment dat, enigma acestor profunzimi de interpretare ale diverselor manifestări artistice. Ele constau într-un anume mod de lectură al lui Augustin Cozmuța, despre care vorbește Florian Roatiș: „Neinteresat de senzational, căutând, în primul rând, grăunțele de talent, valoarea, Augustin Cozmuța nu citea ca divertisment, evita paraliteratura, ci cu sobrietatea pe care o impune contactul cu opera la care trebuie să reflectezi și apoi să emiți judecăți de valoare. Cărțile lecturate de el aveau

sublinieri și adnotări (N.B. motiv de contradicție între noi, de fiecare dată când îi împrumutam o carte prevenindu-l, expres, să nu sublinieze...), pe lângă obișnuitele fișe de lectură – modalitate considerată de el ca fiind fructuoasă în reținerea și sistematizarea ideilor”².

Obsedat de rigoare, fără, însă, a fi rigid, râvnicul gazetar consemnează mereu, parcă cu teama de a nu pierde nimic din realitate, mărturie stând și cele două jurnale: *Coasta Pacifică. Jurnal Californian* și *Anul 70 al vieții mele – Jurnal*. Diferite ca tematică (primul a fost scris în urma vizitei efectuate la fiica sa, Ioana, fizician în SUA, iar al doilea în ultima etapă a vieții, când moartea era iminentă), cele două jurnale oglindesc calmul și o anume împăcare cu destinul în orice situație. Cu aceeași luciditate sunt privite zilele petrecute pe continentul american cu care sunt acceptate clipele bolii și cele petrecute în spital. Gazetarul consemnează, fără a se mira și fără patimă, dar cu multă profunzime, stări de fapt preluate din cotidian. Dezvăluind toate meandrele sufletului în clipe de desfătare (mă refer aici la întâlnirea cu scriitorul Petru Popescu și cu alți români plecați, la teritoriile străbătute, la clipele de răsfăț culinar din primul jurnal), dar și în clipele de cumpănă, când suflul morții se făcea tot mai auzit (jurnalul apărut postum a fost scris între duminică 17 noiembrie 2013 și duminică 2 noiembrie 2014), cele două volume incită prin franchețe. Jurnalul de călătorie este provocator prin observațiile extrem de reale asupra a ceea ce a întâlnit la fața locului, raportat la ceea ce își imagina că poate fi pe pământ american, iar cel de-al doilea este un amalgam de senzații, stări, impresii de lectură, o călătorie prin propriul *eu* ce ne ajută să-l recunoaștem pe filosoful Augustin Cozmuța, cel care a absolvit, în 1977, și Facultatea de Filosofie, tot la Cluj-Napoca, cu licența luată doar în 1992, din cauza temei alese: *Politicul în publicistica lui Eminescu*. Alăturându-se celorlalte cărți unde spiritul critic primează, ultimul jurnal evidențiază latura sa profund umană, a creștinului ce se zbate între sacru și profan, care își pune grave probleme existențiale și familiale, o familie împrăștiată care rupe tradiția ancestrală.

Parcurg în tihnă volumul. Mă încântă comentariile făcute de Ana Olos, Gheorghe Glodeanu, Daniela Sitar-Tăut, Delia Muntean, Ioan Moldovan și Marian Ilea. Cuget asupra condiției gazetarului de provincie, citind rândurile scrise de Ion Burnar. Mă impresionează profund amintirile Ioanei Cozmuța

¹ *** Călătorie spre Constelația Scorpionului – Augustin Cozmuța 75, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2019, p. 128.

² *Ibidem*, p. 274.

și ale ziaristului Nicolae Goja. În interviul luat de Săluț Horvat, pentru *Nord literar*, cu un an înainte de moartea scriitorului, găsesc o mărturisire tulburătoare: „Drumul mi-a fost rânduie să-l străbat cu multă pace în suflet, popasurile, ca și călătoriile vieții, dându-mi prilejul de-a înțelege că, oriunde ai pleca în lume, simți nevoia unui punct de întoarcere, pe care de la o vreme îl porți cu tine ca să nu rătăcești și nici să ai senzația și grija că ai pierdut ceva, pentru totdeauna irecuperabil. Te pierzi pe tine!”³ Ajung către sfârșitul cărții și îmi revin în minte rândurile scrise de fosta lui colegă de Facultate, poeta Ana Blandiana, despre cuminența concitadinului nostru, dar și paginile lui Ioan Chiș-Șter, ale Tatianeii Dragomir și Teresiei B. Tătaru, care vorbesc despre energia sa debordantă, manifestată în viața culturală a urbei, de care am pomenit mai sus.

Vrând-nevrând, cu lectura plonjez în amintiri. Dau de multe nume ce-mi sunt cunoscute din anii în care lucram la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, toate legate de Augustin Cozmuța, căruia Anca Goja (salariată la *Graiul Maramureșului* între 2002 și 2015) îi face un cald elogiu de pe poziția de subalternă, fascinată de calmul cu care aplană conflictele. Mai întorc câteva pagini citite cu nesăț și parcurg impresionanta amintire a lui Nicolae Iuga, apoi evocarea lui Ion Petrovai, care relevă spiritul justițiar al criticului-ziarist, observația poetului Mircea Petean, care îi dedică o poezie și afirmă că „Augustin Cozmuța nu își dorește să întocmească liste, ierarhii, tabele, căprării. El se mulțumește să citească și să depună mărturie. El e ultimul cititor”⁴. Amintirile și impresiile de lectură curg, nestăvilite, în valuri tumultuoase și ajung, la un moment dat, în starea pe care o proclamă George Achim în fața abordării acestui om fascinant. Nu știu care e cea mai frumoasă, cea mai completă amintire despre domnul care ne privește pe toți cititorii cărții, de pe verso-ul primei coperti concepută de fiica sa, Ioana. Cert este că zâmbetul și fața senină au fost cele care au stârnit atâtea cuvinte calde, din pură admirație.

Închid, la un moment dat, cartea, cu regret că trebuie să ies din labirintul frumoaselor pagini și mă uit pe Wikipedia pentru a-mi fixa mai bine titlurile care au rămas în urma acestui neobosit intelectual maramureșean. Ele sunt: *Punct de trecere. Interviu*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1995, *Punct de vedere. Editoriale*, Editura Universității de Nord, Baia Mare, 2000, *Coasta Pacifică. Jurnal Californian*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2002, *Punct critic. Comentarii literare*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2004, *Pagini de critică literară*, Editura Eurotip, Baia Mare, 2010, *Momente și schițe pe scena criticii*, Editura Eurotip, Baia Mare, 2013, *Alte pagini de critică literară*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2014, *Punct de trecere. Vol. II: Interviu literare*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2015, *Incursiuni în arta plastică*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2016 (publicat postum), *Anul 70 al vieții mele – Jurnal*, Editura Cromatica, Baia Mare, 2017 (publicat postum), *De la Nord statornic la Nord Literar – suplimentul Maramureș*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2018 (publicat postum). Editate cu o periodicitate constantă, aceste cărți vin să întărească certitudinea că debutul publicistic din 1968, la revista *Tribuna*, a fost de bun augur și că tot ce s-a scris în volumul comemorativ reflectă o frumoasă realitate.

Înmormântat în cartierul Ferneziu, aproape de tumultul orașului în care a activat peste patru decenii, Augustin Cozmuța (al cărui nume este gravat, din mai 2016, pe frontispiciul Bibliotecii Comunale Cernești) este, totuși, atât de viu prin această carte!

Augustin Cozmuța

³ *Ibidem*, p. 318.

⁴ *Ibidem*, p. 97.

Augustin Cozmuța și artele plastice

Dr. Ana OLOS
Baia Mare

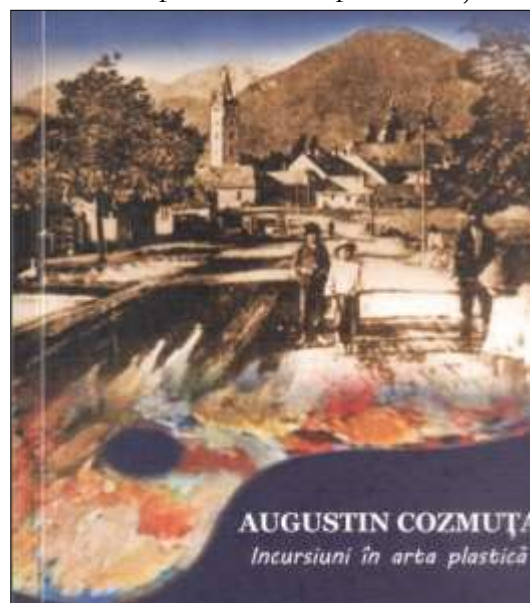
După publicarea cărților de cronici literare, dramatice și a celui de-al doilea volum de interviuri, Augustin Cozmuța plănuise să dea tiparului și „incursiunile” sale în „arta plastică”; în fapt, o selecție din scrierile sale apărute de-a lungul anilor la rubricile „plastică”/„cronica plastică”/„carnet plastic”/„opinii”, în pagina de „Cultură, artă și literatură” a cotidianului local, în suplimentul lunar *Maramureș*, fondat împreună cu V.R. Ghenceanu, iar după 1989, când a devenit redactorul-șef al *Graiului Maramureșului*, unele fiind chiar editoriale. Cartea urma să fie structurată – așa cum apare ea acum – în microeseuri, cronici, interviuri și recenzii ale unor cărți de artă, albume sau cataloage ale expozițiilor regionale.

Dacă primul microeseu din volum glosează despre artă ca refugiu sau „iluzie ce fascinează”, preambulul la cronică despre cartea pictorului Nicolae Suciu⁵ reflectă modul de gândire al celui care nu doar frecventa, ci înregistra și comenta meandrele manifestărilor de artă plastică din Baia Mare:

Deși se spune mereu că e dificil să traduci în cuvinte expresiile specifice unor arte care nu au ca principal mijloc de comunicare suportul verbal, cum sunt pictura și muzica, de pildă, ispita teoretizării stă la pândă în orice domeniu artistic, cu prelungire până în metaestetică. Artele axate pe culoare și sunet nu exclud în totalitate aportul cuvântului, acesta fiind complementar sau subînțeles în imaginea lumii ca limbaj esențial, iar cel critic drept secund. Cu asemenea hățis de probleme metodologice se luptă orice exeget care încearcă să traducă un limbaj în altul spre a găsi echivalențe relevante, cu un efect de dublă lectură a realului prin creație și interpretare.

Spațiul din ziar sau revistă îi limita fatalmente discursul critic și, totuși, Augustin Cozmuța reușea să realizeze această „traducere” cu succes și har literar. Dacă comentarea fenomenului muzical nu l-a atras în mod deosebit, în schimb, pe când era student la Cluj, împreună cu colegul și prietenul său Ion Mariș, colindau expozițiile, audiau conferințe și cursuri la Institutul de Arte Plastice „Ion Andreescu”, răsfoiau albume și revistele noi din biblioteca institutului, disciplina „Istoria artei” intrând și în programa de la filologie.

După absolvire, angajat la ziarul local *Pentru socialism* din 1969, Augustin Cozmuța a găsit în orașul vechii școli de pictură un climat intelectual favorabil, cu personalități care erau deja sau vor deveni nume cunoscute, printre ei poetul și traducătorul Gabriel Georgescu, criticii Monica Lazar și Mircea Braga, prozatorul și dramaturgul Mircea Marian, folcloristul Ioan Chiș-Șter, poezii Mihai Cupcea și Ion Bogdan, pictorul și poetul Mihai Olos (colaborator al ziarului, cu recenzii și cronici de artă) și, nu în ultimul rând, poezii Vasile Radu Ghenceanu și Ștefan Bellu, fiind colegi de redacție. Augustin Cozmuța s-a integrat cu entuziasm în climatul cultural găsit și a devenit unul dintre fondatorii cenaclului „Nord”, editor de antologii cu prefețe competente ale creației literare locale, prezent la spectacolele de teatru și la vernisajele expozițiilor din oraș. Dar interesul său pentru creația plastică l-a îndemnat și spre atelierele artiștilor, discuțiile devenind adeseori interviuri. Așa s-au născut și cimentat durabilele prietenii cu pictori ca Aurel Dan (însoțindu-l până și la expoziția acestuia de la Iași), cu Maria Mariș Dărăban, sculptorii Traian Moldovan, graficianul Vasile Nașcu, artistul decorator Gheorghe Crăciun și alții, comentatorul

⁵ *Structuri tipologice și modele estetice în pictura de peisaj* (Editura Universității de Nord, 2006), v. cronică „Teoretizarea peisajului în arta plastică”.

devenind pentru unii dintre ei „model”, dovadă portretele rămase. Așa cum o arată multe nume din cronicile selectate pentru volum, interesul reporterului s-a îndreptat deopotrivă spre reprezentanții vechii școli de pictură și spre artiștii nou-veniți sau reveniți în urbea de pe Săsar, urmând apoi generația mai tânără. Dar nu i-a uitat nici pe artiștii cu studii libere de artă, dovadă cronicile sau comentariile despre fenomenul „artei amatoare”. Odată cu înființarea secției de pictură la Universitatea de Nord, va fi prezent și la expozițiile studențești și va recenza cărțile publicate de profesorii lor. În mod firesc, jurnalistul acordă atenția cuvenită prezenței celor veniți să expună din alte centre artistice românești sau artiștilor de peste hotare: Republica Moldova, Polonia, Ungaria etc. Augustin Cozmuța ilustrează, astfel, cu interviuri ale participanților a III-a Tabără Internațională de Pictură, publicând o consemnare și de încheiere a acesteia. Motivul? Tabăra Centenarul Centrului artistic băimărean, eveniment pe care îl va urmări de la pregătiri la concluzii și căruia îi vor fi dedicate cele mai multe dintre interviurile personale cu artiștii locali sau cu membrii conducerii de atunci ai filialei UAP din Baia Mare.

La fel ca în articolele despre literatură sau teatru, partea introductivă a scrierilor despre artă este o *captatio benevolentiae*, cu reflecții personale și asociații încadrând fenomenul cu măsură și bun-simț, fără paradă de erudiție. Urmează apoi o abordare critică, cu observații privind etapa de creație, cronicile aniversare devenind adevărate micromonografii. Când tema o constituie expozițiile colective sau de grup, artiștii sunt prezentați cu scurte observații pertinente, selecția și aprecierile reflectând, *volens-nolens*, preferințele receptorului. Interviurile încep cu o prezentare a celui interviuat și cu un citat semnificativ, care să sugereze păreri și personalitatea artistului, întrebările fiind scurte și la obiect. Rezultă astfel portrete literare, reporterul concurând cu succes arta pictorilor înșiși. Astfel, lansarea unui volum de interviuri ale lui Augustin Cozmuța la o expoziție cu portrete ale pictoriței Maria Mariș Dărăban a reprezentat o paralelă sugestivă.

Față de scrierile despre artă ale lui Augustin Cozmuța publicate de-a lungul anilor, aceste selecții din „incursiunile” sale în arta plastică a orașului sau a zonei, adunate în volum, au o importanță deosebită. Ele sunt nu doar o completare necesară a profilului său de comentator și gazetar omniprezent, ci vin cu o contribuție substanțială și necesară pentru a sublinia anvergura fenomenului plastic băimărean.

În comparație cu lucrările sintetice sau analitice ale unor istorici și critici de artă apărute pe parcurs sau cu publicațiile Muzeului de Artă Județean privind Centrul Artistic Băimărean, scrierile despre artă ale lui Augustin Cozmuța se constituie într-un valoros material documentar prin înregistrarea pertinentă, la zi, a evenimentelor plastice din urbe. Volumul se dovedește extrem de util cercetătorilor interesați să privească fenomenul plastic în desfășurarea lui din anii 1970 până la finele primului deceniu al noului mileniu, deci pe parcursul unei jumătăți de secol din cei 120 de ani de la întemeierea școlii de artă.

Plăcute la lectură, ele privesc, în același timp, și istoria orașului ca „punct de trecere”, așa cum sună titlul volumelor de critică literară ale celui trecut el însuși spre cele veșnice și la odihna sa bine meritată. Trebuie subliniat faptul că volumul redactat postum, conform dorințelor autorului, constituie doar o selecție ilustrativă pentru activitatea sa publicistică din domeniu, evantaiul comentariilor sale

despre artă fiind mult mai vast, așa cum o sugerează și bibliografia inserată în volum de îngrijitoare și editoarea cărții, devotata lui soție, Elena Cozmuța.

Retorica la grecii antici. Începuturi

Dr. Aurel M. CAZACU

București

Contextul apariției retoricii

Aurel M. Cazacu

Grecii antici au pus un mare preț pe puterea cuvântului, pe darul elocinței. Rostirea, ca formă fundamentală a oralității, este menționată desigur de devreme în istoria culturală a poporului grec. Mărturii ale puterii de convingere a discursului găsim încă din perioada homerică. La început nu exista o conștiință clară a mijloacelor de care se servește elocința, întrucât ea a rodit din instinct, improvizație, pasiune. Momentul apariției elocinței este semnalat mult mai târziu, abia în secolele VI-V î.Hr. și, fapt surprinzător, deși Atena oferea un climat favorabil pentru dezvoltarea acestei măiestrii, Sicilia este consemnată de istorici pentru legătura directă între dezvoltarea elocinței și diferitele procese asupra proprietății, rezultat al instaurării noului regim democratic. Unele surse istorice îi indică și pe primii învățați care s-au ocupat de arta cuvântului: Empedocles din Agrigent, Corax și

Tisias (Teisias) din Syracusa.

Empedocles din Agrigent

Empedocle (490-430 î.Hr.), născut în Acragas (Agrigent, azi Agrigento), oraș mare și înfloritor din sudul Siciliei, aparținea unei ilustre familii aristocratice¹, fiind fiul lui Meton, care reputeră o victorie olimpică în anul 496 î.Hr., și nepotul lui Empedocle (pe al cărui nume l-a moștenit), vestit pentru caii de rasă pe care îi creștea. Călcând pe urma activității tatălui său, personalitate marcantă pe tărâm politic, șef al partidului democrat și care a avut un rol esențial în împiedicarea reinstaurării tiraniei (după moartea tiranului Theron și încercarea fiului său, Thrasydaeus, de a o menține), Empedocle a preluat conducerea partidului și a participat activ la viața politică a orașului său natal. Se spune că el a desființat o organizație oligarhică sub numele de „Adunarea celor o mie”, i-a convins pe concetățeni să abandoneze luptele de partid și să practice egalitatea politică, iar, în privința lui însuși, că a refuzat propunerea de a fi rege.

Deși nu a deschis o școală, după moda vremii, Empedocle² a profesat filosofia (a fost influențat de Pitagora, Parmenide, Xenofon și Anaxagora), muzica și poezia (ca adept al lui Homer, a fost un maestru al hexametrelor), medicina (deși amestecată cu superstiții și magie), a fost legislator, profesor și, excelând în toate aceste domenii, probabil a adăugat și unele sfaturi și observații câștigate prin propria experiență, devenite ulterior artă oratorică.

Printre contemporanii săi s-au aflat Protagoras, Gorgias, Pericle, Sofocle, Euripide și Socrate, însă viața și opera lui Empedocle pare ca „aparținând unei alte lumi”³ sau dintr-o epocă anterioară. Conștient de admirația concetățenilor, el obișnuia să circule prin oraș însoțit de o cohortă de tineri sclavi, purtând o robă purpurie cu cingătoare de aur, cunună delfică, sandale cu talpă de bronz și având un păr crescut luxuriant. Semeț și vanitos, se arăta în public permanent serios și încruntat, afișând o expresie gravă și nu a ezitat să se aseuiască chiar cu zeii. Pe de altă parte, concetățenii îl admirau pentru că a rămas toată viața apărător al libertății și democrației, a înzestrat fete sărace și a sprijinit orașul din averea sa, a blocat extinderea unei epidemii provocate de poluarea unui râu, asanând împrejurimile și

¹ Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, VIII, II, I (51) (trad. C.I. Balmuș), Editura Academiei, București, 1963.

² Vide Empedocle, în *Filosofia greacă până la Platon*, vol. I, Partea a 2-a, pp. 421-548; Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, VIII, II, I (51)-XII (77), pp. 409-416; Iamblichos, *Viața lui Pitagora*, XV (68), XXII (103), XXV (113-114), XXVIII (135-136), XXIX (166) (trad. Tudor Dinu), Editura Sinapsa, 2001; Porphyrios, *Viața lui Pitagora*. *Viața lui Plotin*, prgf. 29, 30 (trad. Adelina Piatkowski, Cristian Bădiliță și Cristian Gașpar), Editura Polirom, Iași, 1998, pp. 48, 49.

³ W.K.C. Guthrie, *Empedocle, în O istorie a filosofiei grecești* (trad. Diana Roșculescu), vol. 2, Editura Teora, București, 1999, pp. 96-97.

deviind albiile altor două râuri vecine și aducând apă curată în regiune, a adus serioase contribuții în domeniile fiziologiei și științei medicale, dar conjugate cu faima de făcător de minuni (remedii împotriva tuturor bolilor și vârstei înaintate, puterea de a învia morții, controlul vânturilor și forța de a porni sau de a opri ploaia).

Au supraviețuit timpului fragmente din două poeme scrise în hexametri dactilici: *Despre natură* (*Peri physeos*), cu caracter physiologist și *Purificări* (*Katharmoi*), cu caracter theologist și având drept temă transfigurarea sufletelor. În ambele poeme, Empedocle izbutește, prin cadența versurilor, prin claritate, imagistică bogată și epitete noi, să redea oamenilor echilibrul sufletesc sau să-i lămurească asupra tainelor naturii. Ca filosof al naturii (*physiolog*), la cele patru principii (*archai*), numite și „rădăcini” (*rizomata*) sau elemente primordiale, caracterizate prin pasivitate și fundament al teoriei despre geneză – focul (*pyr*), eterul sau aerul (*aither*), apa (*hydor*) și pământul (*gaia*) – Empedocle imaginează încă două elemente, din rândul celor active⁴: *Philia*, denumit uneori și *Philotes* (Iubirea, Prietenia, Armonia, Amiciția, forță motrice unificatoare, înlănțuire a elementelor cosmice) și *Neikos* (Ura, Lupta, Cearta, Răutatea, Dezbinarea, provocator al despărțirii, al separărilor), considerate și ele primordiale și concomitente. Aceste două forțe, considerate nemuritoare și numite puteri dominante (*archikai dynameis*), principii (*archai*) și cauze (*aitiai*), au putere asupra celor patru elemente, le modelează continuu într-un ciclu *Philia-Neikos* care se reia la infinit.

În esență, poemul *Peri physeos* este, mai degrabă, o istorie a materiei⁵, de la formele ei cele mai simple până la fiziologia trupului omenesc. Esențială pentru Empedocle, ca și pentru toți vechii filosofi naturaliști, este ideea că universul (*kosmos*) nu reprezintă altceva decât formele pe care le ia *physis*-ul (substanța primordială) în transformările ei neîncetate.

A treia carte din *Peri physeos*, din care s-au păstrat foarte puține fragmente, este dedicată zeilor și conține credința în transmigrația sufletelor, în pedeapsa de a rătăci 10.000 de ani prin corpuri de plante și animale. Calea pentru eliberare este descrisă în celălalt poem, *Katharmoi*, unde se descrie pe sine însuși ca pe un zeu venit să-i elibereze pe oameni de suferință, boli, nenorociri, în special de păcatul fundamental, autofagia, datorat metempsihozei.

În afara acestor poeme, care îl consacră ca unul dintre cei mai mari filosofi-poeți, sursele antice (în special Aristotel) mai atribuie lui Empedocle un poem istoric, *Expediția lui Xerxes* sau *Trecerea Helespontului de către Xerxes* (*Xerxou anabasis*), *Istoria Persiei* (*Persika*), un poem religios intitulat *Imn către Apollon* (*Eis Apollona*), mai multe discursuri politice (*Logoi*) și tragedii, toate pierdute. Ar fi scris, după unii cercetători, și un *Tratat de medicină* (*Iatrike*) descoperit, sub numele de Empedocles, printre lucrările lui Hippocrates în anul 1846.

Personalitate carismatică, creativă, dar și contradictorie, insolit prin comportament, combinând funcțiile încă nediferențiate de mag și naturalist, poet și filosof, tămăduitor, predicator, legiuitor și sfătuitor public, cu pretenții de magician, chiar de zeu rătăcit printre oameni, Empedocle s-ar fi stins din viață spectaculos, așa cum a și trăit.

Preluând o versiune de la Heraclides Ponticus, Diogenes Laertios⁶ povestește că, după un ospăț petrecut până spre miezul nopții, Empedocle s-ar fi îndreptat fără știrea nimănui spre vulcanul Etna și, după ce a ajuns acolo, s-a scufundat în craterul de foc și a dispărut, pentru a-i face pe oameni să creadă că s-a înălțat la cer și a-i determina să-l venereze ca pe un zeu. Soarta i-a fost însă nefavorabilă, căci planul ticluit nu i-a reușit, întrucât și-a lăsat o sanda (purta sandale cu tălpi de bronz) pe buza vulcanului. După o altă variantă a legendei, moartea i-a fost descrisă ca o apoteoză: o lumină orbitoare s-a ridicat la cer însoțindu-i dispariția.

O versiune mai probabilă este, însă, aceea că ar fi murit exilat în Pelopones. Sprijinul politic

⁴ Aristotel, *Metafizica* (trad. Șt. Bezdechi), 984a, 985a, 988a, 989a, 996a, 998a, 1000b, 1069b, 1072a, 1075b, 1091b, Editura Academiei, București, 1965.

⁵ Aram M. Frenkian, *Empedocle din Agrigent*, în *Curs de istoria literaturii grecești. Epoca clasică (Secolele al V-lea și al IV-lea î.e.n.)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962, pp. 171-172.

⁶ Diogenes Laertios, *op. cit.*, VIII, II, XI (68).

acordat de concetățeni forme de guvernământ a tiraniei l-a determinat să părăsească Sicilia. A vizitat între timp Olimpia (unde a și condus o misiune diplomatică prin 440 î.Hr.), iar spre sfârșitul vieții, refuzându-i-se întoarcerea în patrie, s-a stabilit în Pelopones. Dușmanii lui personali și urmașii lor s-au împotrivit să se întoarcă în țară, probabil și din cauza contrastului dintre idealurile sale democratice și metodele de aplicare (avea renume de fire năvalnică, de lăudăros și egoist, comportament pitoresc și dramatic). Cu trecerea timpului, Empedocle a devenit tot mai mult o personalitate enigmatică, un personaj de legendă, solar, dar și plutonic, emblematic însă pentru complexitatea spiritului grec.

O informație indirectă provine de la Aristotel⁷, din dialogul de tinerețe *Sofistul* (lucrare pierdută), în care se afirmă că Empedocle este primul care ar fi inventat retorica. Considerăm, totuși, că au existat o serie de precedente în legătură cu apariția retoricii, iar în cazul lui Empedocle și niște circumstanțe favorabile care să justifice afirmația categorică a lui Aristotel.

După spusele lui Timaios din Tauromenion⁸, istoric al Siciliei, Empedocle a fost discipolul lui Pythagoras, iar discursurile audiate în cadrul școlii pitagoreice, încântătoare prin forța incantatorie a cuvintelor și însușirea concepției lui Antistene cu privire la diversitatea auditoriului, l-ar fi putut influența în mare măsură în învățarea și perfecționarea artei elocinței. Din păcate, Empedocle nu a lăsat în urmă nicio lucrare tehnică în acest sens. Sursele antice mai spun că a fost un excelent orator, versat în felul de a se exprima, fiind meșter în metafore și în întrebuițarea tuturor celorlalte procedee poetice. Gorgias din Leontinoi, strălucit retor și orator, i-ar fi fost discipol.

Corax și Tisias

Conform tradiției, în dezvoltarea elocinței o contribuție mult mai mare decât aceea a lui Empedocle au avut-o Corax și Tisias (sau Teisias), de origine sicilienii și avocați de profesie. Aristotel în *Retorica* îi menționează pe Corax și Tisias ca fiind cei dintâi autori ai unor tratate de retorică (*Tèchnai*). Însă arta pe care o instituiau corespundea unor necesități de ordin practic. Căderii tiranilor în Sicilia (în special a lui Trasibul, întâmplată în 465 î.Hr.) și instaurării de regimuri democratice i-au urmat numeroase procese de revendicare a unor proprietăți (pământ, livezi, păduri, imobiliare ș.a.), procese care se desfășurau în Ecclesia (Adunarea Poporului). Așadar, începuturile retoricii judiciare își au izvorul în procesele de proprietate. După o mărturie a lui Aristotel, preluată de Cicero⁹ în lucrarea *Brutus*, retorica ar fi existat și înainte de Corax și Tisias, dar fără respectarea unor reguli prestabilite, fără metodă, iar cei mai mulți își citeau discursurile. Cei doi sunt doar primii care au sintetizat experiența înaintașilor și au formulat îndreptare sau manuale necesare părților în litigiu.

Corax din Syracusa (sec. VI-V î.Hr.), om politic versat, avocat și orator strălucit, este autorul unuia dintre cele mai vechi manuale de retorică, *Technè rhètorikè*, în care a dat următoarea definiție: „Arta vorbirii care produce convingeri”¹⁰. Tot aici, Corax a încercat să codifice momentele discursului prin intermediul cărora reușea să concilieze problemele aflate în dispută: exordiul sau preambulul (*proemion*), prin care își asigura liniștea necesară din partea auditoriului sau prin care urmărea flatarea judecătorilor; narațiunea propriu-zisă (*diegesis*); epilogul sau încheierea, conceput ca un rezumat al faptelor. Corax a trăit o bună parte a vieții la curtea lui Hieron din Syracusa, unde a avut o situație privilegiată. Spirit echilibrat, aducea în Ecclesia discursuri elaborate cu talent.

Mai târziu, Tisias (sec. VI-V î.Hr.), tot din Syracusa, Sicilia, discipol al lui Corax, a fost profesorul de retorică al lui Gorgias, Lysias și Isocrate. Sursele antice susțin că Tisias ar fi codificat și propagat învățătura oratoriei după redactarea unui îndrumar pentru uzul părților aflate în litigiu, intitulat *Technè rhètorikè*, care cuprindea regulile artei oratorice a predecesorului său. În această lucrare era prezentată și o schemă a planului oricărui tip de discurs, fiecare element al planului fiind însoțit de explicații sumare: preambul, expozițiune, mărturie, indicii, probabilități, probe și supliment de probe, refutație și supliment de refutație, insinuație, elogiul sau blamul indirect și recapitulație. Ulterior, unii teoreticieni vor interveni la simplificarea planului discursului. Însă partea cea mai importantă a îndrumarului este valoarea și sem-

⁷ Diogenes Laertios, *op. cit.*, VIII, II, III (57).

⁸ Diogenes Laertios, *op. cit.*, VIII, II, I (54).

⁹ Cicero, *Brutus sau despre oratorii renumiți* (trad. Mihai Popa), 12, 46, în Cicero, *Opere alese*, vol. II, Editura Univers, București, 1973.

¹⁰ Platon, *Gorgias* (trad. Alexandru Cizek), 452 e, în Platon, *Opere*, vol. I, Editura Științifică, București, 1974.

nificația dată „persuasiunii” și, în special, „verosimilului” (*to eikòs*), aspru criticat de Platon în dialogul *Phaidros*: „Socrate: Ce să mai spunem de Tisias? Și de Gorgias? Ei care au văzut că *cele ce doar par adevărate* [verosimile, n.n.] sunt mai de preț decât adevărurile însele. Prin forța cuvântului, ei fac ca lucrurile neînsemnate să apară importante și, iarăși, cele importante lipsite de însemnătate. Noutății ei îi dau aerul vechimii și invers, noul îl înfățișează ca fiind vechi. Și tot ei au descoperit metoda de a trata orice subiect oricât de amplu sau de concis am vrea”¹¹.

După Corax și Tisias, verosimilul constă într-o reconfigurare mentală a unor situații la care nu am fost martori, dar care se produce spontan în fiecare dintre noi, după reguli fixe și valabile pentru toate mințile. Judecătorul, de pildă, își poate da avizul asupra unor fapte pe care nu le cunoaște decât prin datele contradictorii ale părților și ale martorilor, iar convingerea pe care și-o va forma va fi determinată nu de adevăr, ci de „verosimil” (*to eikòs*), de imaginea pe care și-o conturează de fiecare dată și pe care i-o sugerează avocatul cel mai priceput.

Pe seama lui Corax și Tisias, care se străduiau să scoată la lumină argumentele puternice și să ascundă părțile slabe ale situației aflate în dispută, au circulat diverse anecdote. Una dintre acestea se referă la așa-zisul proces iscat între Corax și Tisias. Se spune că tânărul Tisias, auzind spunându-se că retorică este arta de a convinge, s-a dus la renumitul Corax pentru a se pregăti în această artă. Dar odată ce el nu a mai avut nimic de învățat, a vrut să nu-i mai plătească mentorului său banii promiși. Chemat în fața judecătorilor, Tisias ar fi recurs la următoarea dilemă:

- *Corax, ce ai promis să mă înveți?*

- *Artă de a convinge pe care tu ai vrut, i-ar fi răspuns Corax.*

- *Fie, reluă Tisias, sau m-ai învățat această artă și atunci suferă pentru că eu te conving să nu primești onorariul, sau tu nu m-ai învățat și atunci eu nu-ți datorez nimic pentru că tu nu ți-ai ținut promisiunea.*

Dar Corax, se spune, a ripostat la rândul său printr-o altă dilemă:

- *Dacă tu reușești să mă convingi să nu primesc nimic, va trebui să mă plătești, pentru că eu mi-am ținut promisiunea și te-am învățat. Dacă tu, din contră, nu reușești să mă convingi, trebuie să mai iei lecții și cu atât mai mult trebuie să mă plătești.*

Întrucât judecătorii au ajuns la suspendarea judecății și la încurcătură din cauza egalei valabilități a argumentelor retorice, i-au izgonit pe ambii din tribunal, pronunțând cuvintele: *Kakè kòrakos kakà oà* (Dintr-o cioară ticăloasă a ieșit un ou ticălos)¹². Este un joc de cuvinte: Corax, numele propriu al retorului, ca nume comun înseamnă „cioară” (în lb greacă *kòrax*, *kòrakos*).

Această anecdotă arată că, de la începuturi, unul dintre scopurile fundamentale ale retoricii a fost „de a susține o cauză nedreaptă”¹³ cu ajutorul unor argumente specioase, adică „sofisme”. Nu întâmplător, Platon, în dialogul *Phaidros*, îl alătură pe Tisias lui Gorgias, întrucât ar fi căutat să sporească ponderea argumentului mai slab și să dea cauzei nedrepte aparența dreptății. Iar în *Norii* de Aristofan, Strepsiade își trimite băiatul la sofisti pentru a-l învăța arta de a-i înșela pe creditorii: „Oamenii aceia te învață, contra banilor, să faci prin vorbă învingătoare toate pricinile, drepte sau nedrepte”.

Tradiția consemnează despre Corax că nu ar fi călătorit. În schimb, în călătoriile sale prin Grecia continentală, unde disputele politice erau generate de abolirea regimurilor aristocratice, Tisias a răspândit învățăturile cuprinse în *Technè rhétorikè*. Așa a fost cu puțință să-i fi avut ca discipoli pe Gorgias și Lysias, iar, mai târziu, ajuns la Atena, să-l fi avut printre auditorii și pe Isocrate. Retorica dezvoltată în Sicilia (numită peste veacuri de către Iamblicos și „Grecia retorică”¹⁴) avea să suporte influența hotărâtoare a artei dialogului, iar, diseminată în Grecia continentală, în special la Atena, a cunoscut un mare prestigiu prin intermediul lui Protagoras, Gorgias și Prodicos.

¹¹ Platon, *Phaidros* (trad. Gabriel Liiceanu), 267ab, în Platon, *Opere*, vol. IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

¹² *Apud* Maria Marinescu-Himu, Adelina Piatkowski, *Istoria literaturii eline*, Editura Științifică, București, 1972, p. 361.

¹³ Robert Flacelière, *Istoria literară a Greciei antice* (trad. Mihai Gramatopol), Editura Univers, București, 1972, p. 259.

¹⁴ Iamblichos, *Viața lui Pitagora*, XXIX (166), p. 118.

Emoțiile sociale

Dr. Grigore SPERMEZAN

Urziceni

Într-o lume în care științele aflate în expansiune au tendința tot mai accentuată de a face „pași peste graniță”, după cunoscuta caracterizare a lui Werner Heisenberg, împrumuturile de modalități de abordare și metode din discipline conexe nu trebuie să surprindă. Într-o astfel de situație se află *psihosociologia* (psihologia socială), știință umanistă cu caracter interdisciplinar care studiază interferențele dintre psihologia personalității și sociologie, realizând, astfel, un studiu psihologic al fenomenelor sociale.

Multe discipline diferite analizează emoțiile din perspective la fel de diverse. *Emoțiile* sunt stări afective, de scurtă durată, care traduc un specific al relațiilor cu un obiect sau o situație, deci au un caracter situațional. Științele umaniste studiază rolul emoțiilor în procesele mentale, tulburările și mecanismele neuronale. Cercetarea asupra emoțiilor relevă prezența puternică a diferențelor interculturale în reacțiile emoționale și că acestea sunt susceptibile de a fi specifice culturii. De exemplu, psihologia examinează emoțiile dintr-o perspectivă științifică, tratându-le ca fiind procese mentale și de comportament, explorând procesele fiziologice și neurologice de bază. În educație, este examinat rolul emoțiilor în raport cu învățarea. În știința politică, emoțiile sunt examinate într-o serie de subdomenii, cum ar fi analiza luării deciziilor alegătorilor. La modul general vorbind, științele sociale examinează adesea emoția pentru rolul pe care îl joacă în cultura umană și în interacțiunile sociale. În sociologie, emoțiile sunt examinate pentru rolul pe care îl joacă în societatea umană, modelele și interacțiunile sociale și culturale.

Un mod obișnuit în care emoțiile sunt conceptualizate în sociologie este în termeni de caracteristici multidimensionale, inclusiv etichete culturale sau emoționale (de exemplu, furie, mândrie, frică, fericire), schimbări fiziologice (transpirație crescută, modificări ale ritmului pulsului), mișcări expresive ale feței și corpului (zâmbetul, încruntarea, clănțănirea dinților) și aprecierile indicilor situaționali. Când oamenii intră într-o situație sau se confruntă cu anumite așteptări cu privire la modul în care întâlnirea ar trebui să se desfășoare, ei vor experimenta emoții diferite, în funcție de care așteptările pentru sine, alte persoane și situații sunt îndeplinite sau nu.

Cercetările psihologice românești în domeniu s-au îmbogățit recent cu erudita lucrare *Emoțiile sociale*, semnată de distinsul universitar Septimiu Chelcea¹. Modest, autorul – remarcabil cercetător al fenomenului în discuție – nu uită să precizeze: „De fapt, cartea de față nu este decât un îndemn la adâncirea cercetării psihosociologice teoretice, experimentale și de teren a emoțiilor sociale negative, dar și pozitive” (p. 220). În realitate, cartea poate figura ca un eveniment în orice bibliografie română și străină.

Cuvântul „emoție” are o vârstă apreciabilă (cu înțelesul de azi, termenul a fost folosit de René Descartes în 1649), dar sintagma „sociologia emoțiilor” apare pentru prima dată în 1975. În schimb, sintagma „emoții sociale” a apărut mai târziu decât cea de „sociologia emoțiilor” și a fost acceptată abia la începutul secolului al XXI-lea. Septimiu Chelcea precizează că folosește sintagma „emoții sociale” cu înțelesul de emoții care depind de gândurile, sentimentele și acțiunile altor persoane. În clasa emoțiilor sociale intră rușinea, vinovăția și regretul, emoțiile cognitive contrafactice, dar și mândria, gelozia, empatia etc. Este de menționat faptul că

¹ Septimiu Chelcea, *Emoțiile sociale. Despre rușine, vinovăție, regret și dezamăgire*, Editura Tritonic Books, București, 2020.

structura lexicală „sociologia emoțiilor” a apărut pentru prima oară în România pe titlul cărții *Rușinea și vinovăția în spațiul public. Pentru o sociologie a emoțiilor* (Editura Humanitas, București, 2008), lucrare colectivă coordonată de același distins cercetător care este Septimiu Chelcea.

În absența emoțiilor, viața socială ar fi imposibilă, dovadă și relativ numeroasele lucrări consacrate emoțiilor din viața socială. Cu câteva decenii înainte ca sociologia emoțiilor să se afirme pe plan mondial ca direcție de cercetare teoretică și aplicativă, este meritul incontestabil al universitarului ieșean Vasile Pavelcu de a fi arătat rolul social al emoțiilor (articolul „Funcția afectivității”, publicat în *Analele de psihologie*, 1936), o remarcabilă contribuție a psihologiei românești la tema în discuție. Septimiu Chelcea arată că, în lucrarea de față, a urmat perspectiva deschisă de Richard S. Lazarus, fost profesor la Berkeley University din California, folosind termenul de „emoție” ca umbrelă pentru ansamblul proceselor și stărilor afective.

În lucrarea sa *Guilt and shame* (1996), profesorul de psihologie Gerrod W. Parrott precizează: „Emoțiile sunt reacții la evenimentele semnificative pentru persoane, incluzând reacții fiziologice, comportamentale, cognitive și experiențe subiective de plăcere sau neplăcere”. De reținut este faptul că nu orice stimul exterior generează emoții, ci numai cei semnificativi. Se admite că există șase emoții de bază (bucurie, dezgust, frică, furie, surpriză, tristețe), dar profesorii Ștefan Boncu și Dorin Nastas de la Departamentul de psihologie al Universității din Iași au inclus în volumul *Emoții de bază și emoții complexe* (Editura Polirom, Iași, 2019), pe care l-au coordonat, 22 de emoții complexe: admirația, anxietatea, bucuria malițioasă, compasiunea, dezamăgirea, disprețul, doliul, dragostea, evlavia morală, fericirea, gelozia, invidia, jena, mândria, nostalgia, plictiseala, recunoștința, regretul, rușinea, smerenia, vinovăția. În total, ar fi vorba de 28 de emoții distincte. Cu toate acestea, încă nu s-a ajuns la o definiție a emoției de către cercetătorii de pe mapamond, una dintre cauze fiind aceea că emoțiile au fost abordate din perspective diferite: behaviorism, psihanaliză, cognitivism etc.

Se acceptă, în general, că emoțiile se compun din trei elemente: trăirea subiectivă, răspunsul fiziologic și comportamentul persoanei. Simțul comun ne spune că emoțiile tulbură gândirea și ne îndeamnă să înlăturăm emoțiile pentru a gândi limpede. În realitate, gândirea este organic legată de emoții. În locul opoziției dintre rațiune și emoție va trebui să avem în vedere că emoțiile sunt indispensabile pentru cunoașterea umană.

La nivelul simțului comun, există stereotipul că femeile sunt mai emoționale decât bărbații, stereotip care domină în multe culturi, în special în culturile vestice. Totuși, n-ar trebui să ne grăbim să susținem că femeile sunt emoționale și bărbații raționali, chiar dacă în evoluția omului emoționalitatea precede raționalitatea. După unele cercetări, ar putea fi denumite „emoții feminine” smerenia, dezgustul, suferința, jena, frica, vinovăția, fericirea, dragostea, tristețea, rușinea, timiditatea, surpriza și simpatia, în timp ce mânia, disprețul și mândria sunt trăite mai frecvent de către bărbați, considerate ca fiind „emoții masculine”. În perspectivă socioculturalistă, se consideră că modul de socializare – care diferă de la o cultură la alta – conduce la diferențele de gen în trăirea și exprimarea emoțiilor. În unele culturi, dacă fetițele pot să plângă deschis în cazul unei căzături la joacă, într-un caz similar băieții sunt învățați să rabde durerea cu stoicism, pentru că „bărbații nu trebuie să plângă”.

Există numeroase ocupații care au în fișa postului obligația de a se prezenta „corect emoțional” pentru a binedispune pe clienți sau pe șefi, în special cele care includ comunicarea *face to face* (vânzător, stewardesă, chelner, asistent medical etc.). Persoanele care practică astfel de meserii din sfera serviciilor, adică își „vând” emoțiile pentru a aduce patronilor profit, sunt încadrabile în ceea ce se numește „proletariat emoțional”. La astfel de muncitori emoționali adesea se instalează un stres puternic, pentru ei costul uman al „muncii cu zâmbetul” fiind ridicat și de lungă durată. Deoarece „clientul are întotdeauna dreptate”, vânzătoarea trebuie să rămână mereu cu zâmbetul pe buze, chiar dacă știe că, în relația cu clientul nemulțumit de serviciul primit, are dreptate. A trăi emoții la comandă este stresant și, în ultimă instanță, alienant, putându-se genera confuzie identitară, Edward O. Wilson, fondatorul sociobiologiei, remarcând corect că „cea mai acută problemă interioară a omului modern este identitatea”.

În societățile moderne s-a creat o piață a muncii emoționale extrem de dinamică. Se estimează că jumătate dintre joburi impun muncă emoțională și trei sferturi dintre joburile femeilor solicită managementul emoțiilor. Un exemplu este cel al stewardeselor și polițistelor: primele trebuie să-și controleze emoțiile și să exprime în orice împrejurare emoții pozitive, chiar în cazul unor pericole iminente, iar polițistele în exercițiul funcțiunii să nu exprime nici emoții negative, nici emoții pozitive.

Munca emoțională nu se restrânge doar la ocupațiile asociate cu statusuri sociale inferioare: medicii, profesorii, psihoterapeuții, asistenții sociali, oamenii politici, ofițerii de poliție, preoții prestează muncă emoțională. Un profesor este mai degrabă înțeles de către elevi când, în timpul lecției, afișează o emoție pozitivă (plăcere, empatie, entuziasm) decât una negativă (furie, dezgust, dezamăgire). Septimiu Chelcea se întreabă și întreabă: care sunt așteptările sociale față de „proletarii emoționali” de sex feminin?; este morală comercializarea emoțiilor?; este pregătită societatea românească să accepte sinceritatea în spațiul public? Autorul consideră că aceste întrebări s-ar putea transforma în teme de cercetare, lărgind câmpul de investigare al psihosociologiei din România.

Clasificarea emoțiilor în primare și secundare este promovată, mai ales, din perspectiva filogenetică în studiul expresiei faciale. Deși expresiile faciale reprezintă cel mai relevant tip de răspuns emoțional, este necesar să fie corelat cu contextul social, conținutul relațiilor emoționale, inflexiunile vocale, postura și alte indicii. Expresiile umane constituie o moștenire în cadrul procesului evolutiv, de exemplu expresiile faciale ale fricii și furiei pot fi recunoscute, atât la om, cât și la câine sau alte animale.

Unii cercetători pleacă de la ideea centrală că există un set redus de emoții fundamentale din care derivă celelalte, în vreme ce alții consideră că o clasificare a emoțiilor în primare și secundare nu reprezintă o problemă de mare interes, considerând-o chiar inutilă. Deși fundamental diferite după ordinea apariției în evoluția omului, există emoții pozitive și negative, ambele având o funcție adaptativă. Emoțiile negative – precum frica sau furia – sunt legate de impulsul de a trece la acțiune: retragere în cazul fricii, atac în cazul furiei. Rușinea și vinovăția intră în cadrul emoțiilor negative. Ele pregătesc acțiunea de retragere din spațiul public (când individul trăiește emoția de rușine și are bun-simț) sau de a adopta comportamentele prosociale, de compensare a durerii sau neplăcerii produse cândva (dacă regretă, dacă are neplăceri). Se constată că oamenii de știință și-au concentrat eforturile de cercetare asupra emoțiilor negative, abordând arareori emoțiile pozitive. Ultimele au funcții adaptative, existând patru emoții pozitive distincte: bucuria, interesul, satisfacția și dragostea. În schimb, în cadrul emoțiilor primare negative intră rușinea, vinovăția, dezamăgirea și regretul, acestea având o funcție de fixare negativă. Pentru ca emoțiile negative să conducă la evitarea în viitor a comportamentelor blamabile de tipul infracțiunilor, al lipsei de bun-simț, al agresiunii verbale etc., agentul socializator – părinții, prietenii, școala, biserica, instituțiile specializate – trebuie să aplice neîntârziat și într-o gradație corespunzătoare sancțiunile convenite prin norme sociale sau prin lege.

Profesorul de filosofie de la Universitatea din Pittsburg Paul F. Griffiths (1997) împarte emoțiile în trei clase: a) emoții de bază sau primare, care sunt programate afectiv; b) emoții sociale sau cognitive; c) stări iluzorii, emoții construite social, care nu sunt emoții propriu-zise. Emoțiile de bază (bucuria, surpriza, frica, dezgustul și tristețea) sunt acele emoții care pot fi „citite” pe fața omului. Emoțiile cognitive, având un grad mai înalt de evaluare, variază mult de la o cultură la alta și de la un individ la altul. Vina, rușinea, jena, gelozia se regăsesc în clasa emoțiilor cognitive sau sociale. Astfel de emoții au un rol important în reglarea comportamentelor sociale. Spre deosebire de emoțiile de bază (bucuria, frica, furia, tristețea, surpriza, dezgustul), unele emoții sunt învățate, nu apar decât dacă indivizii sunt expuși unor modele specifice uneia sau alteia dintre culturi. Unii psihologi (James Averill, 1980) consideră că emoțiile, în general, au funcția de a-i ajuta pe oameni să facă față cerințelor specifice culturii căreia îi aparțin.

Deși există mai multe teorii asupra emoțiilor, niciuna dintre ele nu explică în întregime fenomenul în toate manifestările sale. Datorită complexității lor, probabil că emoțiile nu se lasă acoperite de teorie. Se manifestă un interes pentru predicția emoțiilor, dar și pentru descrierea lor. Primele studii asupra emoțiilor s-au limitat la descrierea și formularea unor enunțuri cu valoare de adevăr privind fenomenul supus cercetării. Pe măsura acumulărilor teoretice, unii cercetători și-au propus, în mod explicit, să construiască modele pentru predicția emoțiilor. Este cert că emoțiile au un substrat biologic, dar se pune întrebarea cât de important este acest substrat. Unii cercetători (Jerome E. Singer, 1962) acreditează ideea că substratul fiziologic are un rol relativ lipsit de importanță, dar există cercetători (Gordon, 1990; Kemper, 1981, 1987) care pun la îndoială această concluzie.

În concepția lui Émile Durkheim despre viața socială, emoțiile ocupă un rol central. Punctul de vedere al lui Septimiu Chelcea este acela că Durkheim este primul mare sociolog care analizează geneza, natura, structura și funcțiile emoțiilor, inspirând multiple direcții de cercetare (p. 103). Ideea că emoțiile sunt de natură socială, că își au originea în relațiile sociale este astăzi larg acceptată în psihologie. Există

„reguli ale emoțiilor” (Arlie R. Hochschild), emoțiile fiind reglate de constrângerile sociale, de valorile și normele sociale. Spre exemplificare, la trecerea unui convoi mortuar trebuie să adopți o „față de înmormântare”, alte atitudini fiind considerate discutabile sau chiar blamabile. Oamenii au tendința de a împărtăși emoțiile, persoanele care o fac tinzând să le împărtășească cu terțe persoane, fenomen conceptualizat ca „împărtășire socială secundară”.

Emoțiile au viață, au o dinamică proprie, putându-se trece de la rușine la vinovăție, remușcare sau deziluzie. Mândria de a fi fost „Erou al muncii socialiste” se poate transforma azi în rușinea sau vinovăția de a fi contribuit la edificarea „societății comuniste”, după cum poate genera remușcare sau deziluzie. Oare cei circa patru milioane de membri ai Partidului Comunist Român – câți existau în decembrie 1989 – se simt vinovați că au făcut parte dintr-un partid care a comis crime chiar în rândurile celor pe care pretindea că îi reprezintă? Avem în vedere victimele evenimentelor din decembrie '89 (cei care au fost uciși înainte de fuga lui Ceaușescu).

Un proverb persan arată că „Rușinea l-a făcut pe om”. Etimologic, termenul de „rușine” este derivat din cuvântul „roșu”, provenit din limba latină: *roseus*. Legenda biblică spune că Adam și Eva s-au rușinat când și-au dat seama că sunt goi după ce au mâncat din roadele „pomului cunoștinței binelui și răului”, ceea ce ne arată că vinovăția și rușinea ar fi însoțit dintru început viața omului. Antropologul american Ruth Benedict (1946) caracterizează cultura japoneză ca fiind o „cultură a rușinii”, în care oamenii își respectă îndatoririle și obligațiile nu numai pentru că le consideră corecte, ci și pentru că se tem să nu fie dizgrațiați și dezonozați. Ulterior, oamenii de știință japonezi au protestat, ei interpretând eticheta „cultură a rușinii” ca fiind peiorativă, de natură să arate superioritatea culturii occidentale, dar ar fi prea mult s-o acuzăm pe Ruth Benedict de „etnocentrism” sau de încercarea de a plasa cultura japoneză într-o poziție de inferioritate față de cultura americană pentru a promova în cariera academică. Oricum, Ruth Benedict este unul dintre pionierii cercetărilor despre rușine și vinovăție ca emoții sociale. În viziunea ei, rușinea apare în spațiul public ca urmare a dezaprobării de către noi înșine, în spațiul privat, arătând că în cultura japoneză rușinea are un rol mai important în sancționarea comportamentelor decât în alte culturi, precum cea americană. În perspectiva teoriei lui Ruth Benedict, se poate spune că societatea americană este, oarecum, rușinofobă, americanii spunând mai degrabă „mă simt vinovat” decât „îmi este rușine”.

Cei care trăiesc sentimentul de rușine se simt rău, se tem că vor fi demascați, doresc să evadeze, să se ascundă și, la limită, să dispară (vorba românului: „Îmi vine să intru în pământ de rușine”). Există o legătură strânsă între sentimentul inferiorității și rușine, ambele stări afective implicând o evaluare negativă a sinelui. Rușinea și vinovăția sunt emoții neplăcute, pe care indivizii doresc să le evite. Rușinea reprezintă o emoție negativă intensă, generată de eșecul indivizilor sau al colectivităților de a atinge standardele și responsabilitățile sociale. Termenul „negativ” semnifică faptul că rușinea este asociată cu „senzații de neplăcere”. Rușinea apare când *self*-ul cuiva este evaluat negativ de către alții, iar mândria când simte că este evaluat pozitiv. Teamă de a fi excluși din grup îi face pe indivizi să evite violarea normelor sociale, anticipând emoția de rușine. Iar cercetările de etologie umană aduc dovezi despre caracterul înnăscut al emoțiilor, în general, dar și al rușinii, în particular.

Presa din România denunță cu vehemență vinovăția celor care au colaborat cu Securitatea comunistă, dar nu și nerușinarea lor când declară că nu au avut nicio legătură cu Securitatea, chiar proclamându-se luptători anticomuniști, campioni ai democrației (exemple notabile fiind Mona Muscă și Rodica Stănoiu). Dar exponentul scandalos de nerușinare îl constituie ex-președintele Traian Băsescu, cel care a reprezentat România pe plan internațional între 2004 și 2014, în cele două mandate de președinte al României. Candidând la cea mai înaltă funcție în stat, Traian Băsescu a declarat că nu a făcut poliție politică, ceea ce s-a dovedit ulterior fals, el turnându-și colegii la Securitate, Curtea de Apel dând în septembrie 2019 decizia definitivă că a fost colaborator al Securității. Traian Băsescu nu numai că a mințit cu nerușinare, dar a pozat și în adversar al comunismului, citind în 2006 în Parlament un raport întocmit de comisia coordonată de Vladimir Tismăneanu, prin care a condamnat regimul comunist ca fiind „ilegitim și criminal”. După încheierea celui de-la doilea mandat de președinte, Traian Băsescu și-a continuat activitatea politică, creând un nou partid (PMP), devenind europarlamentar din 2020 și intervenind în dezbaterile politice. Este cel puțin ciudat cum justiția română pretins „independentă” se dovedește a fi oarbă în fața acestor cazuri evidente de fals și uz de fals. Pot fi lansate diverse ipoteze de ce justiția nu a fost și nu este preocupată de acest caz flagrant de încălcare a normelor legale și morale,

dar nu își au locul în aceste rânduri.

Vorbind de vinovăție – termen greu de surprins într-o definiție formală –, aceasta se dovedește a fi o emoție morală, dar și liant social. Se acceptă că vinovăția înseamnă a te simți vinovat și că a te simți vinovat presupune: a) a accepta că ai încălcat o interdicție; b) a accepta legitimitatea interdicției; c) a recunoaște autoritatea instanței care a instituit respectiva interdicție (te poți simți nevinovat când legea juridică în care ai fost găsit vinovat este opresivă sau prost interpretată). Alături de rușine, remușcare, deziluzie și regret, vinovăția funcționează ca un mecanism de control social. Vinovăția este individuală, dar se poate vorbi și de o vinovăție colectivă, atunci când membrii grupului acceptă că grupul lor este responsabil pentru acțiunile imorale care au produs un rău altui grup. Fără a generaliza, există azi cetățeni germani care se simt vinovați față de persecuțiile evreilor din timpul regimului hitlerist, chiar dacă nu au fost implicați direct în astfel de acțiuni petrecute cu decenii în urmă.

Viața în societățile moderne a devenit o sursă de dezamăgire în numeroase domenii: muncă, politică, educație, cultură. Regretul și dezamăgirea rezultă din compararea rezultatului unei alegeri făcute cu așteptarea prealabilă. Dacă rezultatul este inferior așteptării, indivizii vor fi dezamăgiți; dacă este superior, vor fi mulțumiți. Sunt situații și situații, sunt regrete și regrete. Putem regreta ce am făcut sau regretăm ce nu am făcut. Regretăm suferința pe care am produs-o altora, ca și suferința pe care ne-am produs-o nouă înșine. Unele regrete sunt resimțite imediat, altele după mult timp; există regrete autentice și regrete prefăcute sau regrete justificate și nejustificate. Putem regreta comportamentele și deciziile noastre din trecut, dar și comportamentele și deciziile noastre din viitor. Unele regrete sunt resimțite profund, altele ne afectează mai puțin. Cercetările au arătat că populațiile din culturi diferite resimt tipuri de regrete diferite și cu intensitate diferită.

Regretele apar când ne gândim cât de ușor ar fi fost să luăm altă decizie, să urmăm o altă cale. Evident, totul depinde de situație: una este să iei o decizie fără nicio constrângere, cu totul altceva este situația în care libertatea de constrângere a fost îngrădită. Nu este totuna dacă ai colaborat cu Securitatea de bunăvoie, eventual pentru avantaje materiale (cazul amintit al lui Traian Băsescu), sau dacă, fiind în închisoare, în condiții inumane, amenințat cu represalii asupra familiei, ai semnat actul de colaborare. În schimb, Gelu Voican Voiculescu a decis omorârea lui Nicolae și Elena Ceaușescu din proprie inițiativă (?), fără nicio constrângere. Regretul, o emoție negativă centrată pe sine, constituie o forță dinamizatoare pentru comportamentele pozitive viitoare.

Unii cercetători consideră că dezamăgirea este, în fond, o surpriză nefericită. Poate adesea nu facem distincție între regret și dezamăgire. Spunem: „Sunt dezamăgit de actuala guvernare” și completăm: „Regret că am votat partidul care acum guvernează”. Deși regretul și dezamăgirea au în comun faptul că sunt emoții negative care rezultă din decizia nefavorabilă luată, ele se particularizează, sunt emoții distincte. Dovadă e faptul că putem fi dezamăgiți fără să regretăm, dar nu ajungem să regretăm fără să fi fost dezamăgiți. Regretele sunt mai puternice dacă persoanele sunt responsabile pentru alegerea făcută, iar dezamăgirea este mai puternică dacă evenimentele aleatoare sunt cauza eșecului, nu propria decizie.

Analiza psihosociologică a dezamăgirii a relevat dintre evoluția societății și frecvența crescută și intensitatea dezamăgirilor. Societatea modernă a devenit sursă a dezamăgirilor în toate activitățile: muncă, educație, politică, cultură. Ceea ce îl determină pe Septimiu Chelcea să conchidă: „În aceste condiții, nu mi se pare exagerat să numim societatea de consum «societate a dezamăgirii»” (p. 214).

Autorul arată că, în lucrarea sa, a încercat să prezinte unele dintre cele mai semnificative contribuții științifice privind emoțiile, în general, și patru dintre emoțiile sociale (rușinea, vinovăția, regretul și dezamăgirea). Apelând la o impresionantă bibliografie (320 de trimiteri bibliografice, majoritatea în limbile engleză și germană), Septimiu Chelcea consideră că doar a semnalat unele direcții de cercetare, fără a le discuta în detaliu. Cum, în momentul de față, psihologia socială este în proporție covârșitoare americană, în lucrare au fost prezentate preponderent cercetările psihosociologice concrete ale unor savanți de reputație internațională cu predilecție din universitățile americane, autorul fiind conștient că există cercetări serioase și în alte spații culturale. El consideră că, dacă s-ar cerceta rușinea, regretul și dezamăgirea în România, s-ar afla lucruri extrem de interesante.

Cartea semnată de Septimiu Chelcea și analizată aici merită a fi cunoscută de toți cei interesați de domeniul psihosociologiei, al vieții sociale, în general.

Cenzurarea criptocomunistă a monografiei lui Mircea Vulcănescu despre Nae Ionescu scrisă în 1941-1945 și publicată în 1992

Isabela VASILIU-SCRABA

Slobozia

Motto: *Epoca dominată de ideologia totalitară a comunismului ca și de prea bine cunoscuta mizerie morală „a încurajat și privilegiat înclinațiile spre lășitate, lichelism și carierism, spre versalitate și abandon ale oricăror principii de demnitate și conștiință profesională”* (Florin Mihăilescu, în *Viața românească*, București, 1-2/ 1998, p. 137).

Mircea Vulcănescu povestește întâmplarea la care a asistat când profesorul Nae Ionescu și-a reînceput cursul de logică după forțata întrerupere cauzată de prima sa întemnițare. Atunci, la arestarea din 2 ianuarie 1934, consilierului regal Nae Ionescu i-a fost suprimat și *Cuvântul*, odată cu instituirea cenzurii. *Cuvântul* avea să mai apară doar trei luni în 1938, până la a doua arestare a lui Nae Ionescu, din care i s-a tras moartea. În 1934, pentru eliberarea filosofului a pledat și Nicolae Iorga. În *Memoriile* istoricului apare informația că Titulescu a fost cel care ar fi intervenit pentru repetatele arestări ale lui Nae Ionescu, două pe 2 ianuarie și una pe 6 martie 1934. La Camera Deputaților, despre abuzurile arestări (fără mandat) a vorbit Grigore Iunian, semnalând și informația din ziare străine că Nicolae Titulescu, solicitat a intra în guvern, pusese condiția să fie arestat Nae Ionescu (vezi *Biografia lui Nae Ionescu*, vol. III, Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2003, pp. 250-255).

Având posibilitatea de a confrunta, prin amabilitatea Măriucăi Vulcănescu, manuscrisul cărții tatălui ei cu volumul despre Nae Ionescu scos de fosta Editură Politică la scurt timp după căderea Cortinei de fier, am constatat arbitrariul editării¹ în care, de exemplu, pagina 17 se continua pe pagina 36, continuarea paginii 40 se găsea la p. 51, iar pagina 45 își avea continuarea la pagina 22 a monografiei *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut* (Editura Humanitas, 1992).

Când, prin același procedeu, aceeași editură a tipărit în 2004 „ediția nord-coreeană” (apud. Dan Petrescu) a prelegerilor lui Alexandru Dragomir, directorul editurii scria cu nedisimulată mândrie despre aportul adus de editor („discipol al lui Henri Wald”, cum îl considera Noica pe Liiceanu după zece ani de când se cunoscuseră în casa stalinistului H. Wald) în recompunerea după bunul lui plac a unor conferințe pe care întâi le-a ciopârțit, apoi le-a reasamblat fără acordul autorului – încă în viață la vremea unor asemenea intervenții lipsite de orice justificare.

În *Jurnalul* său, filosoful și istoricul de artă Petru Comarnescu² notase că una este cenzurarea comunistă cu foarfeca (utilizată la textul lui Mircea Eliade din 1967 despre Mircea Vulcănescu, cuprins

¹ Alexandru Badea (n. 1936), fost director al Muzeului Bucureștiului și în legislatura 1997-2000 deputat țărănist, scria în *Notă asupra ediției* că textul de bază folosit este cel „dactilografiat [de 180 de file, cu care am făcut confruntarea], preluându-se tacit intervențiile autografe ale autorului” (p. 10). Intervențiile editorului „în definitivarea locului unor fragmente au fost consemnate în note” (*ib.*). Dacă ne uităm și la notele editorului A.B., găsim doar nota 110, din care aflăm că la subcapitolul „Tehnica ziaristică și sensul teologic al existenței” s-ar fi operat câteva tăieturi de fraze care se repetau și „a fost schimbată ordinea altor câteva, astfel încât textul [de la pp. 146-147] să fie mai coerent și mai clar”. Pentru restul de modificări pe care le-am semnalat nu este oferită nicio explicație. Ceea ce înseamnă că Alexandru Ioan Badea nu a știut de restul intervențiilor, făcute de altcineva odată cu publicarea manuscrisului vulcănescian. E cât se poate de limpede că istoricul Alexandru Badea NU A FOST SINGURUL care a îngrijit ediția, așa cum apare trecut în susul paginii 4.

² Pe 31 mai 1932, Petru Comarnescu nota în *Jurnalul* său că „a pregătit ședința secției de filosofie a Criterionului” (vezi *Pagini de jurnal*, vol. I, Editura Noul Orfeu, București, 2003) la care a participat Mircea Vulcănescu, Constantin Floru și alții. Pe 20 octombrie 1932, consemnează că se ocupă de organizarea unui vast program de conferințe, simpozioane etc. al Criterionului (p. 69). Simpozionul despre Lenin, prezidat de C-tin Rădulescu-Motru, a fost păzit de poliție din cauza agitației produse de comuniști. „Aplauze mai ales la expunerea personalității și concepției lui Lenin” (p. 70). Cenzurarea filelor de jurnal face dispărut numele conferențiarului, fiind vorba de Mircea Vulcănescu. Pe 3 decembrie consemnează că simpozioanele Criterionului s-au ținut la Brăila. Aici el a conferențiat în contradictoriu cu Vasile Băncilă, care l-a suplinat pe Mircea Vulcănescu. În ianuarie 1933 Comarnescu scrie în *Jurnalul* său că „după Crăciunul anului 1932 Criterionul nu a mai putut activa în public. Am fost considerați o tribună primejdioasă, pentru că acolo se propagau și idei de stânga” (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Abuz de imaginație: În strictă perspectivă istorică despre „prizonieratul” lui Eliade în istorie*, fragmentar în revista *Argeș*, Pitești, An IV (XI), nr. 10 (280), octombrie, 2005, p. 9).

în volumul Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvânt*, Editura Humanitas, 1992, unde cenzurată a fost și scrisoarea lui Cioran despre Vulcănescu din 1966) și alta, infinit mai greu de acceptat, este intervenția cenzurii care impune adausuri din burtă într-un text semnat de un altul³. Pe ambele era silit să le suporte ca să poată trăi din scris la limita mizeriei (cu veșnice împrumuturi de la prieteni și zile în care mâncarea marginalizatului scriitor interbelic se reducea la ceai cu pâine), cariera universitară fiindu-i fără motiv interzisă. Organizator (sprijinit de Mircea Vulcănescu) al simpoziunilor „de mare succes și atracție publică” ale Asociației „Criterion”⁴, Petru Comarnescu își luase doctoratul în America, stat despre care apoi a scris cărți extrem de interesante, volume evacuate de cenzura comunistă din circuitul public⁵. În toată perioada comunistă, odată cu publicarea, au fost ades practicate cele două procedee (tăiere și prostescă adăugire, ca în cazul interviului luat de Adrian Păunescu academicianului Mircea Eliade, postat în formă comunist-cenzurată pe internet și în zilele noastre). Abuziva cenzură caracteristică statului totalitar comunist a fost perpetuată de fostele edituri comuniste și după renunțarea la ideologia marxistă impusă cu forța unui regim polițienesc care a făcut milioane de victime⁶.

La confruntarea ediției (să-i spunem „nord-coreeană”) a monografiei lui Mircea Vulcănescu despre Nae Ionescu (Editura Humanitas, 1992) cu cele 180 de pagini dactilografiate ale manuscrisului vulcănescian (din 1941-1945), am avut și surpriza să constat (la p. 68 a ediției scoasă de Humanitas) existența unor adăugiri după binecunoscutul procedeu comunist de intervenție impusă de pe poziții de forță în textul altuia odată cu publicarea. Cei care au îngrijit tipărirea (pentru că nu a fost numai țărăniștul Alexandru Badea, cum am arătat la prima notă) *au trecut din burtă* la subcapitolul „Despre îngeri și despre Siguranță” următorul „calambur” (simpluț de tot), inspirat cenzorilor de înțelesul „Siguranței” ca un fapt sigur: „Siguranței... („Ca și cum ar fi ceva sigur pe lumea aceasta”, ar avea aerul să zică!) Și toate sunt aici pe o muchie de cuțit...”⁷. Mai trebuie precizat că editorii au smuls întregul subcapitol „Despre îngeri și despre Siguranță” de la locul lui, care, conform manuscrisului, ar fi fost la sfârșitul paginii 149 și nu la pagina 67 cum apare în volumul de la Humanitas. Pentru că subcapitolul despre îngeri nu este decât o continuare firească în linie ideatică a subcapitolului „Acțiune și contemplație”, acțiunea fiind eventuala acceptare a postului de Șef al Siguranței propus unui filosof de esență contemplativă.

O trimitere la un *adaus din burtă* de la pp. 142-143, după consemnarea (verificată ca existentă în manuscris!) că „discuția despre politică n-a prins”, se găsește într-un „Mister medieval...” (p. 102), despre „apașul metafizic” Nae Ionescu. Autorul „Misterului...”, născut în 1970, pornește de la G. Călinescu despre care Petre Țuțea spusese că „față de Nae Ionescu nici n-a existat”, întrucât „n-avea vocație filosofică nici cât un măturător”⁸. Pasionat de scrisorile „turnătorului” Culianu trimise marelui savant Mircea Eliade, autorul „Misterului medieval în trei acte” ar fi (în opinia lui Andrei Pleșu) un al doilea

³ Cenzurarea criptocomunistă cu foarfeca și prin adăugiri arbitrare am putut observa și la confruntarea înregistrării lui Alexandru Dragomir de către Fabian Anton cu textul interviului publicat de oficialul *Observator cultural* (vezi *Alexandru Dragomir, interviu refăcut și comentat de Isabela Vasiliu-Scraba*, <https://isabelavs2.wordpress.com/miscellanea/isabelavs-adnotat3-interviu-alexdragomir/>).

⁴ Vezi Arșavir Acterian, *Câte ceva despre Mircea Vulcănescu*, în revista *Jurnalul literar*, noiembrie, 1992, p. 4.

⁵ În 1947 Petru Comarnescu publicase volumul *America*, iar în 1940 *Chipurile și privilegiile Americii*, ambele scoase cu de-a sila din cultura românească (vezi Paul Caravia, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 126). După 1 noiembrie 1948, lista de titluri interzise de cenzura ideologilor comuniști în serviciul Moscovei cuprindea cam 8.500 de poziții (vezi „O nouă rubrică a cenzurii”, în vol.: Isabela Vasiliu-Scraba, *Contextualizări. Elemente pentru o topologie a prezentului*, Editura Star Tipp, Slobozia, 2002, pp. 129-136, <https://isabelavs2.files.wordpress.com/2020/10/o-noua-rubrica-a-cenzurii-1.pdf>).

⁶ Vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Poet la vremea lui Ahab. Poezii încifrate de Mircea Ciobanu și salvatoarea neînțelegerii a criticului Marian Popa*, <https://isabelavs2.wordpress.com/articole/isabelavs-ciobanu10mirceapoezii/>.

⁷ Pasajul citat (care nu există în manuscrisul lui Vulcănescu) există la p. 68 a volumului: Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, Editura Humanitas, București, 1992.

⁸ Înregistrat în America în decembrie 1990, Culianu vorbise și de manipularea din mass-media comunistă, în care dacă un străin făcuse afirmații „favorabile comunismului sau de tip oarecum marxist apărea cu poza în ziar... Nu ne dădeam seama de ce fusese selectat. Aici numim asta **sindromul Paul Robeson**”. Robeson era un artist total necunoscut în Statele Unite, dar laudat în România drept „cel mai mare bas din lume”. Comuniștii îl selectaseră și-i făceau reclamă, întrucât Paul Robeson era un „exilat voluntar din America în Uniunea Sovietică” (vezi „De vorbă cu Ioan Petru Culianu”, în revista 22, nr. 21, 22-28 mai 2001, p. 14; retipărire a interviului publicat de aceeași revistă a Grupului pentru Dialog Social pe 5 aprilie 1991, cu titlul: „Lumea est-europeană – o tragică pierdere de timp, de oameni, de energie”). A se vedea și Isabela Vasiliu-Scraba, *Cum l-a minimalizat Andrei Pleșu, un fals filosof al religiilor, pe Mircea Eliade*, în revista *Tribuna*, Cluj-Napoca, anul XIII, 1-15 ianuarie, nr. 272/2014, pp. 15-16, <https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabelavs-pleseueliade10/>.

„nou Eliade” pentru că „i-a refăcut itineranța geografică”, adică a ajuns în India. Se știe că primul care a primit titlul de „nou Eliade” a fost Culianu. Din nefericire, asasinarea la 40 de ani (ca trădător al Securității, cf. Andrei Oișteanu, *Asasinarea lui Culianu*, în revista *Oglinda literară*, Focșani, august 2011, anul X, nr. 116/2011, p. 7065), l-a împiedicat pe primul nou Eliade să refacă „traseele interioare și parcursul științific” al celui desemnat „cel mai mare istoric al religiilor din secolul XX”. Uluitoarea performanță i-ar fi reușit, însă, lui Liviu Bordaș, al doilea „nou Eliade”, după exagerările lui Andrei Pleșu, atins și el de sindromul „Paul Robeson”⁹, împreună cu noii săi Eliazi.

La un an după trecerea în lumea de dincolo a inițiatorului *Școlii trăiriste*, Mircea Vulcănescu (prin articolul „Amintiri universitare. Ulysse printre sirene”, apărut în revista *Pan*) făcuse cunoscută întâmplarea din 1934 când Profesorul și-a reluat, în Amfiteatrul „Măiorescu”, prelegerile de ca și cum n-ar fi existat săptămânile de temniță: „În clipa aceea – scrie discipolul Vulcănescu – eu am înțeles ce va să zică un om tare. Și ce deosebire de *soi* era între acest om și marea masă a celorlalți ocupanți ai arenei vieții noastre publice” (crestomația intitulată *Nae Ionescu în conștiința contemporanilor săi*, Criterion Publishing, București, 1998, p. 409).

Odată cu publicarea cărții lui Mircea Vulcănescu despre Nae Ionescu (la distanță de jumătate de secol de la scrierea ei), nu mai regăsim subtitlul „Ulysse printre sirene” la primul capitol („Amintiri universitare”). Abia la capitolul al V-lea („Probleme tulburi”, pp. 118-119 din volumul scos de Humanitas) se poate citi și textul din revista *Pan* (numărul festiv consacrat lui Nae Ionescu în 1941).

Oricine citește „Amintiri universitare. Ulysse printre sirene” – din crestomația alcătuită de Gabriel Stănescu (pp. 409-410) – își dă seama cu ușurință că nu la „probleme tulburi” se înscrie conținutul textului vulcănescian. Mai ales dacă parcurge finalul, în care este evidențiată admirabila comportare a filosofului pe 3 martie 1934, profesor rămas de atunci în memoria discipolului ca „un om întreg, singur și sigur în mijlocul *furtunii* din jur, ca un căpitan de corabie, stăpân pe cârmă, în mijlocul talazurilor”. Era furtună (și nu „forfotă”, cum greșit apare în volumul din 1992), fiindcă după cele două cursuri din 3 și 4 martie, Profesorul avea să fie rearestat în seara zilei de 5 martie, procesul având loc pe 19 martie.

Această amintire din 1934 trebuie să fi fost textul cu care filosoful Mircea Vulcănescu a început să scrie – în vremea războiului pentru Basarabia și Bucovina, cotochite de Stalin – întâia carte despre Nae Ionescu din cultura românească, monografie terminată, atât pe ideea că liniștea și neliniștea maestrului au trecut discipolilor, cât și pe constatarea după care „contactul cu un om care a atins cu aripa vie a gândului său toate apele cugetării, toate ispitele stării omenești, nu poate fi decât binefăcător” (cf. *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, 1992, p. 154).

Cu arbitrarele schimbări în ordinea paragrafelor, subcapitolelor etc., Alexandru Badea (?) datează greșit momentul când a început Mircea Vulcănescu să scrie volumul. Făcând „uitat” articolul din *Pan*, el (?) a luat ca reper anul 1942, în care a apărut *Izvoare de filozofie* cu textul prelegerii naeionesciene despre iubire ca instrument de cunoaștere (vezi la subcapitolul „Ortodoxia fundamentală a lui Nae Ionescu”, la p. 48, nota 28, al cărei conținut se citește la p. 161).

Editorii volumului scos de Humanitas au rearanjat „Amintirile universitare”, mutând întâmplarea din 3 martie 1934 la capitolul al V-lea („Probleme tulburi”). Probabil s-au temut de limpezimea articolului din *Pan*, unde discipolul descrie „caracterul radical și aspru cu care [Profesorul] sugruma ispita spre vanitate”. Atunci pe Mircea Vulcănescu l-a impresionat „manifestarea bărbătească a unui spirit care nu se lăsa abătut din calea lui de ispita niciunei vrăji, oricât de îmbietoare” (cf. Mircea Vulcănescu, „Amintiri universitare. Ulysse printre sirene”, în revista *Pan*, 1941). Revenit (după ce fusese închis fără mandat de arestare) în fața studențimii cuprinse de un imens entuziasm, Profesorul „nu s-a lăsat răpit de

Nae Ionescu

⁹ Vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *O pseudo-descoperire a unui pseudo-plagiat. Lucrurile și ideile platonice*, Editura Fundației „Ionel Perlea”, Slobozia, 1995. A se vedea și Isabela Vasiliu-Scraba, „Orice mare inteligență basculează între filozofie și religie”, sau *Nae Ionescu și Petre Țuțea*, în revista *Tribuna*, Cluj-Napoca, nr. 296/2015 și nr. 304/2015; online la pagina web <https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/isabelavs-tuteanae/>.

val” și n-a început să „propovăduiască națiunii ca Fichte odinioară” (cf. Mircea Vulcănescu, „Ulysse printre sirene”).

Unicul fondator de școală filosofică românească a făcut atunci, în răgazul de libertate între două arestări, o lecție „de riguroasă ținută abstractă” (M. Vulcănescu). Exact ceea ce le-a fost întotdeauna imposibil de urmărit ideologilor comuniști, care, îngrijind manuscrisul vulcănescian, nu s-au sfiit să intervină adăugând propriile lor opinii, semnalate în paragraful de mai jos cu majuscule: „Nu e vorba de comunism, a cărui ideologie este, din nenorocire, ÎN MARE PARTE, un jargon fără nicio legătură cu realitățile cărora li se aplică” (vezi volumul Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, Humanitas, 1992, pagina 54, a cărei continuare este pusă de editorii – foști comuniști – la paginile 136-139).

Încercând fără succes să desfacă ițele abuzivei arestări, o biografă îl plasează pe Nicolae Titulescu (care deținea portofoliul externalor) printre oamenii concubinei Elena Lupescu (vezi cap. III, „Pentru împiedicarea scrisului meu nu poate fi eficace decât abuzul”, din vol. III al *Biografiei lui Nae Ionescu*, Editura Istros, Brăila, 2003). În contrast cu încâlcita prezentare a evenimentelor de către biografă, mai sugestivă apare „explicația” ziaristului rămas fără ziarul *Cuvântul*, povestită de Mircea Vulcănescu la pagina 145. La procesul din 19 martie 1934, Nae Ionescu (în final achitat) s-a prezentat pe sine drept cel care-l avertizase pe I.G. Duca de intenția lui Titulescu de „a-l îmbrânci în apă”, cunoscând că I.G. Duca nu știe să înoate. După ce Titulescu i-a dat brânci și I.G. Duca (asasinat în decembrie 1933) s-a înecat, a fost arestat Nae Ionescu fără alt motiv decât acela că l-a avertizat pe I.G. Duca să se păzească de Titulescu.

Parabola naeionesciană intră (fără doar și poate) în vădit conflict cu istoria interbelică deformată cu tot dinadinsul de mercenarii ocupantului sovietic al României, care l-au ridicat în slăvi pe Nicolae Titulescu. O foarte interesantă prezentare a cadrului istoric în care a avut loc asasinatul din 29 decembrie 1933 o face însuși Mircea Vulcănescu în monografia despre Nae Ionescu, arătând (după ce-i descriese evoluția) eforturile făcute de cei dinăuntru țării (politicieni, mari industriași, rege) pentru a profita de mișcarea întemeiată de Codreanu.

În textul primei sale amintiri despre Profesor, Mircea Vulcănescu a consemnat că pe 3 martie 1934 Nae Ionescu ar fi vorbit despre structura spațiului matematicienilor, întrucât ea se deosebește de structura spațiului nostru. În fapt, discipolul comprimă într-o singură prelegere materialul a două cursuri ținute două zile la rând.

Din prefața volumului naeionescian publicat în 1943 (volum de 346 pagini înghesuite de Humanitas în 240 de pagini la reeditarea din 1993) se poate citi că prelegerile cursului de filosofia logicii din 1934-1935 ar fi „dominate de concept”. Editorii nu adaugă, însă, ceea ce era de completat întru lămurirea poziției filosofice a maestrului lor. Anume că preponderența conceptului era firească la un filosof care credea că o viziune metafizică posibilă în lumea modernă ar fi în exclusivitate cea de obârșie aristotelică, unde subzistă o viziune substanțialistă.

Dintre editorii *Logicii generale* din 1934-1935 (publicate în 1943), probabil că Noica a fost cel care a scris prefața continuând pe ideea că „funcția esențială a conceptului este să separe un lucru de ceea ce nu e... pentru că o căciulă nu poate fi numită pepene”. Am presupus că Noica a scris prefața, doar revăzută și (poate) pe alocuri adăugită de Mircea Vulcănescu, întrucât Noica (atunci de 34 de ani) amestecă planul realității schimbătoare cu planul conceptelor logice. El notează că pentru comunicarea gândirii trebuie păstrată proprietatea termenilor „cu toată alunecarea reală a obiectelor”. Tot Noica trebuie să fi scris (cu infatuarea tinereții) și prostioara (în niciun fel argumentată!) după care primele prelegeri din 1934-1935 ar fi avut parcă „ceva chinuit” (cf. Prefață la volumul Nae Ionescu, *Logica I. Logica generală. Ultimul curs, 1934-1935*, București, 1943).

Logician cu preocupări metafizice, Profesorul diferențiasse chiar la prelegerea din 3 martie 1934 planul real de cel logic, planuri în care conceptele (noțiunile) nu au același fel de existență. În timp ce obiectele din planul real au o reprezentare, o esență și o existență, obiectele logice (conceptele logice) nu au nici reprezentare și nici o existență sensibilă asemănătoare cu existența din planul real, logica însăși fiind o disciplină formală. Conceptele logice sunt simplu cadru care delimitează obiectele din afara lor. Conceptele ca obiecte logice au, însă, identitate, făcând prin aceasta posibilă cunoașterea. Obiectele logice (conceptele logice) se caracterizează prin funcția de „lege”, care delimitează ce obiecte reale îi sunt subsumate (ca masa, de exemplu). Spre deosebire de planul logic, în planul real identitatea este inexistentă, pentru că aici domnește schimbarea în spațiu și timp. Abia în a doua prelegere vorbește de spațiul matematicienilor, pornind de la tranziția conceptelor („creații omenești”), i.e. de calitatea lor de a avea

priză asupra realității, de a trece în realitate, astfel servind drept instrumente de cunoaștere. Metafizicianul Nae Ionescu își încheie cea de-a doua prelegere invocând cunoștința metafizică: pretenția de a găsi înăuntrul conceptului esența obiectelor sensibile ține de planul de existență filosofică propriu cunoștinței metafizice.

Liviu Bordaș – în anul publicării *Apasului metafizic* (Editura Humanitas, 2010) – era convins că la Nae Ionescu metafizica „era o înțelegere-trăire a realității, o încercare de a cunoaște legea ei internă pentru a o stăpâni” (vezi revista *Tabor*, Cluj-Napoca, anul IV, 6/2010). Ieșită din neștiința într-ale filosofiei, respectiv din imposibilitatea de a pricepe că planul cunoașterii științifice (a cărei finalitate este stăpânirea lumii) se distinge de planul cunoașterii metafizice, al doilea „nou Eliade” continuă cu ideea că „astfel definită [de el, Liviu Bordaș, și nu de altcineva] metafizica se suprapunea peste concepția magico-teosofică a adolescentului miop” (*Tabor*, IV, 6/2010).

Amuzant este că tocmai cursurile ținute (după ieșirea din temniță) de profesorul Nae Ionescu l-ar fi ajutat poate să priceapă că existența este independentă de cunoaștere. Dar chiar și în gogomăniile pe care le înșiră cel de-a doilea „nou Eliade”, el respectă (ca să zicem așa) recomandările comunisto-securiștilor, fixându-și atenția pe „adolescentul miop”. Din *Cartea albă a Securității* (București, 1996) s-a aflat că înainte de 1990 recuperarea interbelicilor trebuia făcută favorizând scrierile de tinerețe și evitând, pe cât se poate, scrierile publicate în Occident, după transformarea României în „gubernie penitenciară” (apud. Virgil Ierunca).

Din cele două lăzi cu arhiva lui Mircea Vulcănescu nu s-a publicat doar manuscrisul monografiei despre Nae Ionescu, ci și trei mari volume scoase de Editura Eminescu, al căror conținut a mai apărut și între alte coperti. Din primul s-au putut citi și câteva fișe sub titlul „Posibilitatea conceptului” (vol. I, Editura Eminescu, 1996, pp. 103-104), în care studentul Vulcănescu notase [corect] independența existenței de cunoaștere și existența independentă de noi a conceptelor logice: noi nu inventăm, ci „descoperim proprietățile analitice ale triumfului”.

Asemenea conspecte studențești neinspirat publicate de Marin Diaconu, de-a valma alături cu adevărate capodopere de gând, i-au dat prilejul unei autoare de poeme nerușinate (Marta Petreu, 1993) – care nicidecum n-a putut urmări gândirea vulcănesciană – să-l privească de sus pe filosoful martirizat¹⁰ în temnița comunistă, scriind cu fumuri de mare specialistă despre decepția pe care i-ar fi provocat-o conținutul celor două lăzi cu arhiva lui Mircea Vulcănescu. Doar din mărturiile celor care au audiat prelegerile lui Mircea Vulcănescu în închisoarea Aiudului se mai

Mircea Vulcănescu

poate azi citi că Nichifor Crainic îl considera pe Mircea Vulcănescu „cel mai reușit exemplar pe care l-a dat neamul românesc între cele două războaie” (apud. Teodor Duțu, 1923-1993, în vol. *Apropouri penitenciare*, Editura Alpha, 1999). Iar Nichifor Crainic „obligat [de ideologii comuniști] să trudească la demolarea propriei reputații” (*ibidem*) nu era singurul care să aibă o astfel de opinie despre Vulcănescu.

¹⁰ Iată descrise cutremurătoarele schingiuri suportate de Mircea Vulcănescu în temnița comunistă: torturat la un moment dat în aceeași serie cu filosoful îmbolnăvit de TBC la anchetările din 1947 (cf. pr. N. Grebenea, *Amintiri din întuneric*, vol. I-II, București, 1997), un fost deținut își amintea următoarea scenă: „Torturarea mea s-a terminat și acum zăceam aruncat într-un colț pe jos. La rând era Mircea Vulcănescu. După ce l-au torturat prin bătaie pe tot corpul (pentru a nu știu câta oară), a căzut în nesimțire. Era plin de sânge. Un Țigan robust l-a luat de un picior târându-l pe jos. Capul i se bălăbănea în dreapta și-n stânga ca o minge legată cu o sfoară trasă de un copil... Cum trecea tocmai prin dreptul meu, m-am târât puțin ca să-i îmbrățișez capul și să-l încurajez. Se vedea că nu e mort. Țiganul care îl târa m-a îndepărtat cu o lovitură de bocanc în piept, care mi-a tăiat respirația” (vezi N. Crăcea, *Mărturii din iadul temnițelor comuniste*). Un alt fost deținut a povestit de încarcerarea la temperaturi de îngheț drept pedeapsă pentru îndrăzneala lui Mircea Vulcănescu de a-i învăța la Aiud românește pe gardienii maghiari: „A doua zi dimineață, Mircea Vulcănescu devenise un sloi de gheață, după o noapte petrecută pe un ger de -20 de grade. Așa l-au aflat șeful temnicerilor de altă limbă și tovarășii săi, a doua zi dimineață. Țurture de gheață, cu ochii deschiși, mort cu ochii vii. Se făcu ziua, dădu soarele. Din Țurturele cu ochii vii s-a toropit atunci o lacrimă; apoi alta, alta, prelingându-se și împreunându-se în sânul mumei-fire cu cele ale osândiților de limbă românească, în acea dimineață de iarnă, când aceștia și-au luat rămas-bun de la răposatul Mircea Vulcănescu, închinându-se, șoptind: Să-i fie țărâna ușoară și Dumnezeu să-i ierte pe călăi – căci numai de la El poate veni iertarea... De la cea mai frumoasă inteligență românească pe care norocul m-a învrednicit s-o cunosc” (vezi prefața lui Titus Bărbulescu la volumul Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru întregirea neamului*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 17).

Perspective estetice contemporane (III)

Dr. Ștefan MUNTEANU

Bacău

În cea de-a treia parte a lucrării *O estetică a urâtului*, Karl Rosenkranz urmărește trădarea frumosului prin „desfigurare” sau prin „deformare”. O ocazie de a propune o interesantă dezbatere asupra dialecticii frumosului și urâtului. O dialectică în care este îndepărtată prejudecata că urâtul este legat doar de lumea sensibilă, iar frumosul doar de lumea spirituală. Este îndepărtată și prejudecata că frumosul se corelează doar cu binele, iar urâtul doar cu răul. Am aflat, până aici, că posibilitatea urâtului constă în lezarea imperativului universal al unității și armoniei. Am mai aflat că urâtul poate să apară prin negarea determinărilor formale specifice ale frumosului. Ideea este că „unitatea, regularitatea, simetria, ordinea, adevărul, naturalul, corectitudinea psihologică și istorică nu sunt încă suficiente spre a satisface, ele singure, condițiile frumosului” (*O estetică a urâtului*, p. 162). Este subliniată, astfel, importanța libertății în creația artistică. „Fără libertate nu există, așadar, nici frumusețe autentică; fără negarea acestei libertăți nu este posibil deci nici urâtul autentic. Lipsa de formă și incorectitudinea își ating apogeul, fundamentul genetic, abia în lipsa de libertate. Din ea se dezvoltă deformarea configurațiilor” (*Ibidem*). Tot în legătură cu chestiunea libertății este abordată și dialectica dintre frumosul în general și frumosul sublim și plăcut. Dacă în perspectivă kantiană sublimul era opus frumosului, în viziunea lui Karl Rosenkranz sublimul devine o specie a frumosului. Mai direct spus, „motivul ultim al urâtului ca desfigurare, ca ordinar și dezgustător, stă în lipsa de libertate” (*Ibidem*, p. 168).

Dar ce înseamnă lipsa de libertate? „Lipsa de libertate nu înseamnă, pur și simplu, absența libertății, ci negarea pozitivă a libertății autentice. Dacă, însă, această lipsă de libertate și forma estetică ce rezultă din ea ne sunt înfățișate drept un produs al libertății, atunci – aparent – lipsa de libertate este prin aceasta anulată. Am putea poate formula mai exact această dificilă dialectică în felul următor: ordinarul, dezgustătorul, inconsistentul sunt produse ale libertății care se produce pe sine, în aceste ipostaze, ca lipsă de libertate. Dacă, însă, această libertate își uită contradicția cu adevărata libertate, când, așadar, se complăce într-o stare de plăcută automulțumire, când își află mulțumirea în ordinar și dezgustător, ignorând existența idealului, atunci întreaga înfățișare se lasă cuprinsă în mod formal de libertate, iar aceasta conferă caricaturii un caracter comic” (*Ibidem*, pp. 168-169).

A). Ordinarul

Potrivit concepției lui Karl Rosenkranz, se ajunge la ordinar atunci când se ignoră existența idealului. Altfel spus, esența libertății este infinitudinea. Dar această libertate intră în contradicție cu limitarea libertății de către finitudine. Pornind de aici, trebuie abordată dialectica dintre frumos, sublim și plăcut. O dialectică destul de sofisticată și complicată. În acest sens, autorul notează: „Frumosul autentic reprezintă media fericită dintre sublim și plăcut; media fericită, împlinită în mod egal de infinitatea sublimului și de finitatea plăcutului” (*Ibidem*, p. 171). Avem de înțeles că frumosului absolut îi este subordonat, atât frumosul sublim, cât și frumosul plăcut. „De aceea, în calitate de negație a frumosului, urâtul trebuie să inverseze în mod pozitiv sublimul, plăcutul, frumosul pur și simplu. Prin această inversare ia naștere urâtul” (*Ibidem*, p. 163). Se întâmplă aici cu noțiunea de urât același lucru ca și cu noțiunile de boală sau rău, a căror logică decurge și ea din natura sănătății și binelui. De observat că dialectica propu-

să de Rosenkranz diferă de viziunea kantiană. În timp ce Kant a împins definiția sublimului cu totul în sfera subiectivului, pentru că, după el, sublimul ar fi ceea ce, chiar și numai gândit, vădește o forță a sentimentului ce depășește orice sensibilitate. Prelungind ideea kantiană care definește sublimul în sfera subiectivului, unii teoreticieni au ajuns să refuze naturii, în genere, orice dimensiune sublimă. Rosenkranz, însă, este de altă părere: „Noi știm, însă, foarte bine în ce constă sublimul naturii; îl căutăm spre a ne bucura de el” (*Ibidem*, p. 171). Karl Rosenkranz nu uită să-și nuanțeze opinia: „Nici natura și nici arta nu pot face abstracție de senzorial. Kant nu a vorbit, de fapt, decât de puterea sentimentului, care depășește orice senzorialitate; alții, mai târziu abia, au eliminat cu totul senzorialitatea din sublim, fondându-l exclusiv în morală și în religie. Sublimul implică în sine finitul și senzorialul, în vreme ce totodată le depășește. Noi nu numai că gândim infinitul, dar el se și realizează și această intuiție este cea care ne eliberează de apăsarea limitelor” (*Ibidem*, pp. 171-172).

Cu privire la înțelegerea sublimului, Rosenkranz adaugă: „Ar fi putut fi, de asemenea, evitate confuzii în legătură cu noțiunea de sublim dacă s-ar fi ținut seamă de diferitele sale ipostaze și nu s-ar fi identificat adesea unele dintre acestea cu conceptul general, căci sublimul este, mai întâi, acea formă de manifestare a frumosului ce realizează astfel negarea libertății prin anularea limitelor ei, în mod ideal sau real” (*Ibidem*, p. 172).

Ca o concluzie la această parte, autorul adaugă: „De aici rezultă că, în calitate de negație a sublimului, ordinarul este: 1. acea formă a urâtului ce coboară o existență sub limitele ei firești – *meschinăria*; 2. acea formă care împiedică o existență să atingă gradul de putere care potrivit esenței ei ar fi trebuit să fie inerentă – *slăbiciunea*; 3. aceea care reușește limitarea și neputința cu subordonarea libertății față de nelibertate – *josnicia*. Își stau, așadar, față în față, ca noțiuni echivalente, din partea sublimului și ordinarului – măreția și meschinăria; puterea și slăbiciunea; maiestuosul și josnicul – opoziții care în mod concret pot primi și multe alte denumiri, corespunzător nenumăratelor lor nuanțe” (*Ibidem*, pp. 172-173). Nu voi insista asupra tuturor dimensiunilor conceptuale care însoțesc formele urâtului ordinar. Nu ar fi un mare câștig pentru prezentele consemnări. Mai ales pentru faptul că demonstrația este făcută pe bază de exemple organizate după raționamente inductive. Așadar, se pornește de la premise particulare, extrase din natură și se derivă, prin inducție, concluzii generale, care să fie valabile în teoria estetică. Așa că aduc în atenție alte categorii ale urâtului, comparabile cu ordinarul.

B). Dezgustătorul

În opinia lui Karl Rosenkranz, dezgustătorul este forma estetică și mai urâtă decât ordinarul. Discuția este purtată de autor tot pe fondul dialecticii dintre frumosul sublim și frumosul plăcut. Sintetizând cele spuse anterior, autorul notează: „Sublimul tinde spre infinitate, în vreme ce plăcutul se mlațiază în limitele finității. Primul este mare, puternic, maiestuos, ultimul este grațios, vioi, atrăgător” (*Ibidem*, p. 241). Și sinteza continuă: „Contrastul negativ al sublimului – ordinarul, opune măreției – meschinăria, puterii – slăbiciunea și maiestuosului – josnicia” (*Ibidem*). Mai departe, este adus în atenție rolul dezgustătorului: „Contrastul negativ al frumosului plăcut este dezgustătorul, căci opune grației – grosolănia, vioiciunii – ceea ce este găunos și mort, atrăgătorului – hidosul. Frumosul plăcut ne invită să-l savurăm, venindu-ne în întâmpinare, etalându-și cu premeditare, spre a ne atrage, toate aspectele senzoriale agreabile. Inaccesibilitatea sublimului ne înalță peste granițele obișnuitului și ne umple de admirație și respect. Farmecul plăcutului ne îmbie să ne delectăm cu el și ne dezmiardă toate simțurile” (*Ibidem*, p. 242). Prin contrast, ce oferă dezgustătorul? „Dezgustătorul, dimpotrivă, ne îndepărtează de sine deoarece, prin grosolănia sa, ne provoacă neplăcere, prin mortificare ne inspiră groază, iar prin hidoșenia sa – scârbă” (*Ibidem*).

În opinia lui Rosenkranz, ordinarul, în calitate de negație a sublimului, nu este frumos, dar nu este nici dezgustător. Iar dezgustătorul provine din frumosul plăcut, ca replică negativă a frumosului plăcut. Pe scurt, „contrastul negativ al frumosului plăcut este dezgustătorul, și anume: 1. ca negare a drăgălașului sub forma grosolanului; 2. ca negare a jucăușului și vioiciunii în ipostaza a ceea ce este gol și mort; 3. ca negație a atrăgătorului – hidosul” (*Ibidem*, p. 247). Nu insist nici aici cu detaliile.

C). Caricatura

Pe măsură ce se apropie de finalul cărții sale, Karl Rosenkranz oferă noi sinteze asupra pașilor parcurși în capitolele anterioare. Astfel, atunci când încearcă să ne convingă ce este caricatura și cum se ajunge la ea, autorul ne reamintește: „Frumosul apare fie ca sublim sau ca plăcut, fie întruchipând acel absolut ce contopește în sine, într-o armonie deplină, opoziția sublimului și plăcutului” (*Ibidem*, p. 330).

În același sens, autorul continuă: „Mai puțin transcendent decât sublimul, mai puțin comod și accesibil decât plăcutul, absolutul transformă infinitudinea primului în demnitate, iar finitudinea celui de-al doilea în grație. Dar demnitatea poate fi totodată grațioasă, grația totodată plină de demnitate” (*Ibidem*). Dar cum apare urâtul și care este rolul lui? „Ca produs secund, urâtul este în esență sa dependent de frumos. Demnitatea o degradează în ordinar, plăcutul în dezgustător, iar frumosul absolut în caricatură, prin care demnitatea devine emfază, farmecul grației – cochetărie” (*Ibidem*). Ce aflăm despre caricatură? „Caricatura reprezintă astfel punctul culminant în configurarea urâtului, dar tocmai de aceea, prin propriul reflex specific în contrastul ei pozitiv, pe care îl carichează, ea face posibilă trecerea la comic” (*Ibidem*).

D). În loc de încheiere

În încheierea cărții sale, Karl Rosenkranz face o observație pe lângă care nu putem trece impasibili: „Zei Olimpului au fost cele mai frumoase întruchipări zămislite de fantezie. Cu toate acestea, îl aveau printre ei pe Hefaistos cel șchiop, și acest zeu mai scurt de un picior era nu numai soțul celei mai frumoase zeițe – Afrodita, cea născută din spuma mării, ci era totodată zeul înțelept al artelor plastice, știind să dea viață celei mai frumoase forme. Și deși atât de frumoși, de nemuritori, zeii n-au considerat a fi sub demnitatea lor să izbucnească din când în când într-un râs, pe care Homer îl numea „de nepotol”, ca atunci când Hefaistos și-a prins propria nevastă și pe Ares într-o plasă de pește. În acest fel a

Karl Rosenkranz

conștientizat mitologia greacă legătura dintre frumos, urât și comic” (*Ibidem*, p. 360). Mai trebuie reținut și următorul aspect: „Orice frumos, întrucât trebuie să aibă o formă, se bazează pe anumite proporții universale, pe unitate, simetrie și armonie. Urâtul începe, tocmai de aceea, odată cu lipsa de formă, ce împiedică împlinirea unității, sau o dizolvă în informal, determinând astfel o dezordine a compoziției și contradicții dizarmonice” (*Ibidem*, pp. 361-362).

Alături acestei încheieri și încheierea mea, prin care doresc să-mi manifest bucuria pentru faptul că am parcurs această carte. Am început lectura în urmă cu aproximativ zece ani, dar am întrerupt-o. Cert este faptul că, fiind cuprins de spiritul Simpozionului Național de Estetică, care se desfășura anual la Centrul de Cultură „George Apostu” din Bacău, interesul pentru cartea lui Rosenkranz nu a dispărut. Acum am trăit bucuria până la capăt.

Este adevărat că urâtul a intrat în atenția cunoscătorilor încă din Antichitate. Și că în perspectivă istorică a primit diferite interpretări. Intervenția lui Karl Rosenkranz, în perspectiva dialecticii hegeliene, este, însă, una extraordinară. Cu îndreptățire, Victor Ernest Mașek afirmă: „În acest sens putem aprecia că tratatul despre urât al lui Karl Rosenkranz a deschis una dintre perspectivele fundamentale înnoitoare, fără care n-ar fi fost posibilă cristalizarea idealului estetic modern” („Studiu introductiv” la cartea lui Karl Rosenkranz, *O estetică a urâtului*, p. 22). Șansa de a parcurge o asemenea carte nu poate fi uitată.

Fundamentalismul islamic în Africa. Cazul Ansar Dine din Republica Mali

Ancuța GRIGORESCU

Masterand la Vrije Universiteit Brussels

Fundamentalismul ce caracterizează unele societăți actuale se concentrează în jurul obiectivului de a proteja, de a păstra și de a restabili nucleul sistemului de credințe. Principala asociere a fundamentalismului tinde către Islam, în special din cauza modalităților violente ale fundamentalistilor islamici de a-și face simțită prezența în arena politică. Fundamentalismul a dobândit o putere semnificativă în rândul comunităților islamice, datorită promisiunilor inițiatorilor de a îndepărta de la putere regimurile autoritare care se folosesc de o „blasfemie” politică și de a stabili un sistem politic religios, bazat pe principii arhaice, clar definite și neschimbătoare (*sharia*). Fundamentalismul islamic este cel mai răspândit și cu cea mai mare putere de convingere, cu toate că se pot observa și alte tipuri de fundamentalism, precum cel creștin din Statele Unite ale Americii, cel evreiesc din Israel, cel hinduist din India sau cel al grupărilor extremiste de dreapta, din state precum Germania, Canada, Franța ori Statele Unite.

În ultima perioadă, unii cercetători și oameni politici pun accent pe disparitatea dintre Islam și fundamentalismul islamic, susținând că cel din urmă este cu totul distinct de tradiționalismul Islamului și că fundamentalistii folosesc pretextul religios pentru a-și justifica atacurile violente și pentru a obține puterea politică, pentru a o folosi în interesul anumitor clase sociale. Din contră, este evidențiată asemănarea dintre fundamentalistii islamici și mișcările populiste sau fasciste, precum Ku Klux Klan sau Partidul Muncitoresc Național-Socialist German¹. În fapt, mișcările revoluționare fundamentaliste au apărut ca reacție la modernitate și ca respingere a moștenirii iluministe, pe baza ideii că cele două, deși apărute în Occident, au fost orientate, de fapt, către iudaism și către Islam, prin colonizarea Asiei, a Africii și a Orientului Mijlociu².

De-a lungul timpului, au existat diferite abordări asupra fundamentalismului și trăsăturilor sale de bază. De exemplu, pastorul și academicianul anglican Martyn Percy caracterizează fundamentalismul ca fiind o legitimare retrospectivă pentru formele actuale de slujire și credință, afișând opoziția față de tendințele din societatea modernă și un set de credințe de bază. Pe de altă parte, politologul american Gabriel Almond prezenta fundamentalismul ca fiind un mod de a crea alternative viabile la instituțiile și comportamentele laice, iar printre trăsăturile de bază fundamentaliste se numără reacția împotriva marginalizării, a absolutismului, a milenarismului și a mesianismului, iar din punct de vedere organizațional, fundamentalismul propune un singur lider ales, granițe stabilite ale grupului, structuri autoritare și coduri stricte de conduită³. De asemenea, conform lui Peter Herriot, sunt importante cinci criterii de explicare a fundamentalismului, iar primul dintre acestea este caracterul reactiv al fundamentalismului. Această caracteristică promovează ideea conform căreia fundamentalistii își consideră religia amenințată de puterea secularismului lumii moderne, iar prin fundamentalism religia poate rezista, manifestând opoziție. Totodată, se menționează că fundamentalismul este dualist, în sensul că accentuează bidimensionalitatea lumii, între un Dumnezeu și un diavol, bine și rău, adevăr și minciună. Fundamentalistii acționează după principiile cărții lor sfinte, pe care o consideră ca având autoritatea supremă, iar învățăturile lor sfinte sunt cele mai importante de crezut și de urmat, fiind dezvăluirea voinței lui Dumnezeu pentru lume. O altă trăsătură a fundamentalismului este dată de selectivitatea textelor din cartea sfântă, adică fundamentalistii aleg idei specifice și le schimbă sensul tradițional, imprimându-le o interpretare proprie. De asemenea, ei susțin o viziune milenară a istoriei, conside-

¹ Kazemzadeh, M., *Teaching the Politics of Islamic Fundamentalism*. Political Science and Politics, 1998, pp. 52-55, <https://www.jstor.org/stable/420434?origin=JSTOR-pdf>

² Cowden, S., *Why Fundamentalism?* Coventry University, 2017, p. 13, https://www.researchgate.net/publication/318463617_Why_Fundamentalism

³ Sargisson, L., *Religious Fundamentalism in Fool's Gold? Utopianism in the Twenty-First Century*, MacMillan, 2012, pp. 42-43, https://www.researchgate.net/publication/309669085_Fool's_gold_Utopianism_in_the_twenty-first_century

rând că Dumnezeu își va arăta stăpânirea asupra lumii într-un viitor apropiat, iar ei cred că pot grăbi sosirea acestui eveniment glorios, luptând în numele lui Dumnezeu. Astfel, ca luptători religioși, consideră că au asigurat locul în Paradis⁴.

Republica Mali, fostă colonie franceză din Africa de Vest, a atras atenția internațională în ultimele decenii, în special din cauza crizelor ce au caracterizat țara, a grupurilor violente extremiste și a incapacității puterilor și actorilor internaționali de a stabili țara. Măsurile diplomatice de rezolvare a conflictelor, precum negocierea sau dialogul, nu au reușit să stabilească un consens de pace în Republica Mali și, cu toate că intervențiile militare deveneau modul cel mai credibil de rezolvare a crizei, nici acestea nu au avut o finalitate de succes⁵. Mali a cunoscut ascensiunea Islamului, lovituri de stat și conflicte secesioniste care au accentuat tensiunea internă și au adus statul în pragul unei descentralizări. Pe arena națională a statului Mali s-a remarcat mișcarea fundamentalistă islamică sunnită *Ansar Dine* (*Apărătorii credinței*), fondată în anul 2011, sub conducerea lui Iyad Ag Ghaly. Capitalul său politic și susținerea populară au fost elemente care au propagat rapid gruparea pe scena națională a țării și, deși cu obiective inițial pașnice, organizația s-a îndepărtat rapid de la acestea, prin alegerea unor obiective și strategii fundamentaliste, violente. Grupare Salafi-jihadistă *Ansar Dine* s-a implicat prima dată într-o acțiune în anul 2012, când, după lovitura de stat, a participat la o ofensivă în nordul Republicii Mali, alături de *Al-Qaeda din Magrebul Islamic* (AQIM), *Mișcarea pentru Unificare și Jihad în Africa de Vest* (MUJAO) și *Mișcarea Națională pentru Eliberarea Așavadelui* (MNLA)⁶.

Succesul grupării islamice fundamentaliste s-a datorat, în principal, liderului Iyad Ag Ghaly, autoproclamat „Leul deșertului”, care i-a avut alături pe cei din comunitatea sa, tribul Ifoghas, de fapt aristocrația Tuareg dominantă în zonele înalte din nordul statului Mali. Au fost și alte figuri emblematice, precum Ahmada Ag Bibi, care a părăsit grupul în 2013, sau Algabass Ag Intalla, un membru important Tuareg, fiul lui Amenokal al Touareg Ifoghas, fost reprezentant pentru Kidal și actualul lider al *Înaltului Consiliu pentru Unirea Așavadelui*⁷.

Liderul mișcării *Ansar Dine* a fost comandantul ideologic și militar al acesteia și unul dintre liderii rebeliunii Tuareg din anii '90. De asemenea, a fost consilier al Președinției din Mali și consilier consular în Arabia Saudită, unde a asimilat credințele fundamentaliste. Algabass Ag Intalla a fost liderul secund al *Ansar Dine*, un om discret și foarte influent în nordul statului Mali, care a participat pentru scurt timp la rebeliunea din 1990. Ahmada Ag Bibi a fost membru al Adunării Naționale, iar în 2006 a fost purtătorul de cuvânt al *Alianței Democratice pentru Schimbare* a lui Ibrahim Ag Bahanga⁸.

Ansar Dine și-a manifestat acțiunile aproape de granița cu Algeria, operând pe acele teritorii alături de mișcarea *Al-Qaeda din Magrebul Islamic* și reușind împreună să controleze nordul statului Mali, în special să asedieze vechiul și renumitul oraș Timbuktu⁹. Acțiunile mișcării *Ansar Dine* pot fi considerate definiția politicii Salafi-jihad, care desemna adepții lui Al Salaf Al Salih, părinții virtuoși ai credinței și apropiați ai profetului Mahomed. Politica salafistă se orientează în jurul obiectivului de a elimina imperfecțiunile aduse de-a lungul secolelor de către practicile religioase, în drumul căutării adevărului religios și a înțelegerii corecte a religiei născute din *Coran*, Sunna, și din învățăturile primilor musulmani¹⁰. Mișcarea *Ansar Dine* a perceput rapid criza în care se afla statul Mali și a profitat de nesiguranța națională și de slăbiciunea guvernului, pentru a constitui o enclavă teroristă în nordul țării și a stabili un stat islamist, *Republica Islamică Așavad*. Succesul ei a fost influențat de naționalismul tuareg¹¹, de ascensiunea Islamu-

⁴ Herriot, P., *Religious Fundamentalism Global, Local and Personal*, Routledge, 2008, pp. 2-5, <https://epdf.pub/religious-fundamentalism-global-local-and-personal.html>

⁵ Roetman, T., Migeon, M., *Salafi jihadi armed groups and conflict (de-)escalation. The case of Ansar Dine in Mali*, Berghof Foundation, 2019, pp. 4-5, https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/user_upload/2019_SJAG_Case_Study_AnsarDine.pdf

⁶ http://stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/print_view/437

⁷ Roetman, T., Migeon, M., *Salafi jihadi armed groups and conflict (de-)escalation*, pp. 12-13.

⁸ Compagnie Méditerranéenne d'Analyse et d'Intelligence Stratégique, *Monographie: Les enjeux du conflit de l'Așavad*, 2013, p. 9, http://www.operationspaix.net/Data/Document/7658~v~Les_enjeux_du_conflit_de_lAzawad.pdf

⁹ Solomon, H., *Ansar Dine in Mali: Between Tuareg Nationalism and Islamism*, in *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa – Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram*, Palgrave MacMillan, p. 68, https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137489890_4

¹⁰ Stemmann, J., *Middle East Salafism's influence and the radicalization of Muslim Communities in Europe*, MERIA Journal, 2006, pp. 1-2, <https://core.ac.uk/download/pdf/14511859.pdf>

¹¹ Comunitatea Tuareg este o confederație etnică berberă din Sahara, care se întinde de la sud-vestul Libiei până în sudul Algeriei, Niger, Mali și Burkina Faso. Naționalismul tuareg ca ideologie politică în Mali s-a manifestat în perioada colonia-

lui și de statutul țării, după obținerea independenței față de Franța în 1960.

Presiunea Islamului asupra mișcării fundamentaliste *Ansar Dine* s-a concretizat prin intervenția propovăduitorilor radicali islamici din Arabia Saudită (*Wahhabis*) și Pakistan (*Dawa al Tabligh*) asupra musulmanilor din Mali, unde au construit sisteme educaționale tipic musulmane și moschei noi, stabilind că se vor asigura de pregătirea teologică a tinerilor musulmani din Mali în universități din statele lor. Aceste implicații externe musulmane asupra statului Mali au contribuit la devenirea statului într-o teocrație fundamentalistă. Radicalizarea fundamentalistă a statului Mali a fost influențată și de criza din Libia, care a marcat toată Africa de Vest și de Nord¹². Unul dintre criteriile pe care trebuie să le îndeplinească o grupare pentru a fi considerată fundamentalistă este reacția la modernitate. *Ansar Dine* și-a evidențiat aversiunea față de modernitate și față de valorile moderne, în special față de cele occidentale, iar printre măsurile adoptate, bazate pe ideologia radicală salafi, se numără interzicerea ȱigărilor, a alcoolului, a fotbalului, a diferitelor forme de divertisment, iar pentru a se asigura de aplicarea acestor măsuri a creat o forță de poliție islamică pentru a pune în aplicare legea *sharia*. Această dorință a mișcării *Ansar Dine* de a conduce statul autoproclamat al Azawad sub legea islamică a *shariei* și a ideologiei salafi este încă un criteriu îndeplinit al caracterului fundamentalist al grupării, prin selecția unei anumite părți din cartea sfântă a Islamului, *Coranul*. Legea *sharia* constituie totalitatea regulilor și învățăturilor islamice care guvernează relațiile musulmanilor cu familiile, societatea și națiunea lor.

Legea *sharia* derivă din unsprezece referințe islamice, în primul rând *Coranul*, sfânta scriptură musulmană dezvăluită profetului Mohamed, și tradiția profetică, adică cuvintele și acțiunile profetului Mohamed, care explică *Coranul*. Legea *sharia* reglementează viața publică și interacțiunile dintre indivizi, distribuite în trei domenii: guvernanta politică islamică a statului, sistemul juridic islamic și sistemul economic¹³. Dintre criteriile lui Herriot, este îndeplinit și cel care face referire la sacralizarea cărții sfinte a religiei, anume *Coranul*. Pentru a respecta caracterul sacru și etern al *Coranului*, mișcarea fundamentalistă a impus adaptarea societății din Mali la principiile impuse de cartea religioasă, indiferent dacă respectarea lor echivala cu încălcarea drepturilor și libertăților omului. Expresiile religioase ale *Coranului* impuneau societății cum să se roage, să se îmbrace și să mănânce, să vorbească și să acționeze, iar această măsură adoptată de *Ansar Dine* le conferea adeptilor un sentiment de atașament colectiv la comunitatea musulmană, convingerea că împreună ar putea restabili o nouă ordine politică și socială, sub puterea Legii *sharia*.

Mișcarea *Ansar Dine* se concentra pe o interpretare puritană și milenară a societății islamice pe care doreau să o constituie în nordul Republicii Mali, îndeplinind un alt criteriu care îi susține caracterul fundamentalist. Liderul *Ansar Dine*, Iyad Ag Ghali, a promovat ideea că „secularismul înseamnă pierderea credinței”, de aceea pe teritoriul statului Mali s-a dat o luptă puternică între constituirea unui stat islamic în deplinătate, sub guvernarea legii islamice, și laicitate, care ar fi menținut o poziție obiectivă a statului, în raport cu orice credință de pe teritoriul său. Având în vedere proporția de 90% de musulmani sunniți de pe teritoriul Mali și în ciuda încercărilor guvernelor de a menține un stat secular, cu principii democratice și armonie între grupurile confesionale de pe teritoriul său, probabilitatea constituirii unor grupări și mișcări fundamentaliste în Mali a fost întotdeauna ridicată, mai ales odată cu venirea puterilor coloniale în Africa¹⁴. Viziunea milenară este exemplificată prin afirmațiile lui Djamel Okacha, emirul din Timbuktu, care spunea în 2016 că „*Ansar Dine* este o organizație musulmană locală care a ales calea *Jihadului* în numele lui Dumnezeu [...], se știe că poporul Azawad a suferit de nedreptate, opresiune și marginalizare”¹⁵. Un alt criteriu îndeplinit de mișcarea *Ansar Dine* este cel al

lismului francez și a fost considerat un instrument puternic al actorilor regionali pentru autodeterminare. Obiectivul autodeterminării a fost condiționat de către dominația colonială franceză și de influența directă a puterilor străine și interne, de aceea tuaregii și-au creat sentimentul naționalismului propriu, prin care au reușit să modeleze politica unor state sahariene sau subsahariene. Vezi <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/11922/the-origins-and-consequences-of-touareg-nationalism>.

¹² Solomon, H., *Ansar Dine in Mali*, p. 69.

¹³ Auf, Y., *Islam and Sharia Law. Historical, Constitutional, and Political Context in Egypt*, Rafik Hariri Center For The Middle East, 2016, pp. 1-3, https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/Islam_and_Sharia_Law.pdf

¹⁴ Haynes, J., *Islam, State and Regime in Mali*, London Metropolitan University, 2017, pp. 3-4, <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/57f4a683-9f40-4829-b5bb-c5ae7d692f78.pdf>

¹⁵ Roetman, T., Migeon, M., *Salafi jihadi armed groups and conflict (de-)escalation*, p. 13.

dualismului, întrucât mișcarea vedea lumea și, în special, societatea din Mali ca fiind într-o antiteză dintre bine și rău, dintre Dumnezeu și diavol, iar singura cale de a proteja poporul este credința în Islam și în mișcările propagandiste islamice, care luptă sub pretextul egalității dintre oameni, sub motive economice, precum corupția sau lipsa oportunităților, de aceea *Jihadul* devine un mod de îndeplinire a obiectivelor grupărilor fundamentalist. Mișcarea *Ansar Dine* pune accent pe calitățile pe care trebuie să le aibă un musulman, anume sinceritatea, modestia și evlavia, având, totodată, un destin dedicat loialității față de Islam și față de învățăturile sale, iar fundamentalismul pe care îl promovează se bazează pe o formă de spiritualitate hotărâtă de populism. La fel ca profetul Islamului, liderul mișcării se vede în conflict cu autoritățile politice și religioase ale vremii, de aceea aria de desfășurare a grupării s-a întins până în Senegal și Mauritania. Dominația mișcării *Ansar Dine* din nord-estul Mali s-a manifestat expres asupra orașelor Kidal și Timbuktu, unde a reușit să impună legea *sharia*, iar alianța pe care a stabilit-o cu *Al-Qaeda a Magrebului Islamic* reprezintă un factor care o ajută să își mențină autoritatea în regiune și în respectivele orașe. Gruparea islamică fundamentalistă adună aproape 10.000 de membri, iar cei mai mulți aparțin tribului Ifora, dar sunt și nigerieni, algerieni, somalezi, senegalezi, sau ghanezi. Grupările fundamentaliste din nordul Mali au reușit să îndepărteze din zonă *Mișcarea Arabă din Aḡawad*, din care făceau parte trupele arabe ale statului Mali, și au confiscat muniția pe care soldații armatei le-au abandonat, la toate acestea adăugându-se și arsenalul venit din partea lui Gaddafi, compus din pistoale-mitralieră Kalașnikov, mitraliere, rachete ș.a.¹⁶

Gruparea fundamentalistă *Ansar Dine* s-a depărtat de la ideea naționalismului tuareg, adoptând o formă actuală de opoziție față de stat manifestată prin coordonarea și desfășurarea unor atacuri în nordul statului Mali, cu toate că organizația nu revendică aceste atacuri, cum o fac, de exemplu, liderii *Mișcării Naționale pentru Eliberarea Aḡawadului*¹⁷. Prezența și acțiunile grupărilor fundamentaliste islamice, precum atacurile sau luarea de ostatici, în nordul statului Mali au constituit elemente importante ale degradării statului, având un efect negativ asupra dezvoltării economice, a creșterii ratei criminalității și a violenței teroriste. Fără susținerea altor organizații fundamentaliste precum *Al-Qaeda a Magrebului Islamic*, *Ansar Dine* nu ar fi dobândit succesul de care a avut parte în Mali. Ajutorul din partea *AQMI* s-a concretizat prin sprijin militar, financiar sau logistic. Din punct de vedere militar, *Ansar Dine* a fost ajutată de *AQIM* în bătălia de la Aguelhok din 24 ianuarie 2012, până la ofensiva de la începutul lunii ianuarie 2013 împotriva sudului Mali, și în special în capturarea orașelor Tessalit la 10 martie 2012, Kidal la 30 martie 2012, Gao la 30 martie 2012 și Timbuktu la 1 aprilie 2012¹⁸. Din punct de vedere financiar, organizația a primit donații de ordinul sutelor de mii de euro, iar din punct de vedere logistic a primit mulți luptători ai *AQIM*. *Ansar Dine* s-a orientat și către alianță strategică cu *MUJAO*, pentru a lupta împotriva trupelor franceze și maliene¹⁹. Alături de *AQIM*, *Ansar Dine* se face vinovată de răpirile și uciderea multor occidentali din Mali, Niger și Mauritania și de implicarea în traficul transfrontalier, de aceea nordul statului Mali a devenit un refugiu pentru luptătorii jehadiști din diferite părți ale Mali sau din țările vecine.

Mali a devenit, astfel, dintr-un stat progresist democratic din Africa sahariană și subsahariană un stat aflat la un pas de dezintegrare, căzut sub puterea insurgenților fundamentalști, iar incapacitatea politică, instituțională și de securitate pe care o are guvernul de la Bamako este un factor care împiedică găsirea unei soluții de pace și de stopare a fundamentalștilor în a crea noi organizații și în a săvârși atacuri violente pe teritoriul statului. Imaginea de ansamblu care se conturează asupra grupării islamice fundamentaliste *Ansar Dine* este că aceasta se proclamă ca deținătoarea *tanbid*, adică a unității indivizibile a monoteismului în cadrul religiei islamice, iar adepții mișcării consideră că este de datoria lor să purifice statul Mali de ceea ce cred că sunt urme ale politeismului. Mișcarea este opusă unui Islam tolerant, concentrându-se pe obiectivul fundamental al constituirii sale, acela de a aplica Legea *sharia* în tot statul Mali, considerând că fostele puteri coloniale, precum Franța, pun în pericol Islamul și urmăresc diviziunea statului Mali.

¹⁶ Compagnie Méditerranéenne d'Analyse et d'Intelligence Stratégique, *Monographie: Les enjeux du conflit de l'Aḡawad*, 2013, pp. 17-18, http://www.operationspaix.net/data/document/7658~v~Les_enjeux_du_conflit_de_lAzawad.pdf

¹⁷ Lecocq, B., Belalimat, N., *The Tuareg: between armed uprising and drought*, 2012, African Arguments, p. 3, <https://biblio.ugent.be/publication/2099232/file/2099235>

¹⁸ http://stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/print_view/437

¹⁹ United Nations Security Council, *Ansar ed Dine*, https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/ansar-eddine

Gheorghe Duca-Vodă și mormântul de la Cetățuia (Iași)

Dr. Ștefan GRIGORESCU
Urziceni

În anul 1929, Mihail Sadoveanu a publicat romanul *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*¹, pe care critica literară a timpului l-a considerat cel mai bun roman istoric românesc, cel puțin până la apariția capodoperei *Frații Jderi*, datorată tot lui Sadoveanu. Romanul era așezat în timp și spațiu în cea de-a treia domnie din Moldova a voievodului Gheorghe Duca și era inspirat îndeosebi din *Letopiseșele* lui Ion Neculce și Nicolae Costin, înfățișând un domn sângeros și însetat de putere, un Lăpușneanu al celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea.

Gheorghe Duca-Vodă a fost, probabil, cel mai însemnat voievod al Moldovei între anii 1650-1700, prin cele trei domnii ale sale, din anii 1665-1666, 1668-1672 și 1678-1683, la care se adaugă o domnie în Țara Românească, între anii 1674 și 1678². Viața lui, atât cât este cunoscută, surprinde prin evoluția de la poziția de străin umil, de origine modestă, la cea de conducător de țară, pe un tron pe care odinioară șezuse marele voievod Ștefan, cel supranumit de papă „atletul lui Hristos”. Gheorghe Duca (*Dukas*) era grec de origine³, originar din Rumelia, și a venit de copil în Moldova, ca atâția alți greci, slujind la o „dugheană, la abăgerie”⁴. Străinul, pe care îndeosebi cronicarul Nicolae Costin l-a cunoscut bine, fiindu-i ginere, a fost oportunist prin firea neamului său și, depășindu-și condiția umilă, a ajuns „copil de casă” la curtea lui Vasile Lupu, apoi a devenit boier. Tot mai bogat și mai avid de parvenire, s-a căsătorit cu o fiică a doamnei Dafina (Ecaterina) Dabijoaia, Nastasia, așadar o fiică vitregă a voievodului Eustratie Dabija. Urmarea firească a fost că Dabija-Vodă l-a numit în însemnata dregătorie de mare vistiernic, ca unul care intrase în „casa domnească”⁵. La moartea lui Eustratie-Dabija, văduva acestuia, dornică de a-și păstra privilegiile, și-a impus ginerele drept candidat la tronul Moldovei, în fața marilor boieri. Grație legăturilor stabilite cu grecii importanți din Constantinopol și sumelor mari de bani date pașalelor, Sublima Poartă l-a numit pe Gheorghe Duca domn al Moldovei. Cronicarul muntean Constantin Căpitanul Filipescu a consemnat episodul astfel: „Într-aciastă vreme, în țara Moldovii au murit Dabija-Vodă; boierii țării s-au dus cu toții la Poartă, împreună cu Duca vistierul, pre carele îl socotise să îl pue domn”⁶. A fost, însă, mazilit după o jumătate de an de domnie, fiind bănuț de înțelegeri cu polonii și tătarii, contra turcilor⁷.

Pare-se implicat în otrăvirea lui Alexandru-Iliaș, care i-a urmat la tron⁸, Duca a mituit cu bani pe mulți dregători otomani, reușind să fie numit pentru a doua oară domn al Moldovei. A urmat o pagină neagră din cronica țării. Duca a umplut Moldova de greci, a impus biruri grele pentru a-și plăti creditorii, tributul și darurile către sultan și pașale. La 29 noiembrie 1671, după ce le-au fost încălcate privilegiile seculare, unele de la „descălecatul” țării, boierii și răzeșii din Orhei, Lăpușna și Soroca s-au răscurat,

¹ Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*, Editura „Națională” S. Giornei, București, 1929.

² Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*. Vol. III. Partea Întâi, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944, pp. 139-152.

³ Istoricul V. Drăghiceanu îl considera „grec sau albanez de origine”, gândindu-se la afinitatea lui Vasile Lupu, albanez, față de el. Vezi Virgil Drăghiceanu, „Cetățuia din Iași. Studiu arheologic”, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Anul VII, Fasc. 24, octombrie-decembrie 1913, București, Tipografia „Gutenberg” Joseph Gobl S-sori, 1913, p. 146.

⁴ Pseudo-Nicolae Muste, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în Mihail Kogălniceanu (edit.), *Cronicele României sau Letopiseșele Țării Moldovei și Valahiei*. Tomu III, Imprimeria Națională, C.N. Rădulescu, București, 1874, p. 5.

⁵ Ioan Neculce, *Letopiseșul Țerei Moldovei*. În Mihail Kogălniceanu (edit.), *Cronicele României sau Letopiseșele Moldaviei și Valahiei*. Tomu II, București, Imprimeria Națională, C.N. Rădulescu, 1872, p. 195. Și Nicolae Costin zice că „acest Duca-Vodă era de neamul lui grec de la Rumelia și crescutu de mic în casa lui Vasile-Vodă”. Vezi Nicolae Costin, *Letopiseșul Țerei Moldovei*, în Mihail Kogălniceanu (edit.), *Cronicele României*, II, p. 5.

⁶ Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile domnilor Țării Românești, cuprinzând istoria munteană de la început până la 1688*. Publicate din nou de N. Iorga, I.V. Socecu, București, 1902, p. 157.

⁷ *Letopiseșul Țării Moldovei de la Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir. 1661-1705*. Editat de C. Giurescu, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1913, p. 56.

⁸ Nicolae Costin, *Letopiseșul Țerei Moldovei*, în loc. cit., p. 6.

sub conducerea a trei mari boieri, anume fostul mare serdar Mihalcea Hâncul, fostul mare medelnicer Apostol Durac și fostul mare clucer Constantin⁹. Răsculații au învins oastea lui Duca-Vodă într-o ciocnire la Ciric, în vecinătatea Iașilor, domnitorul fiind luat prizonier și detronat. Au făcut, însă, greșala de a-l lăsa în viață, mulțumindu-se să-l izgonească din Moldova, fără să impună vreun pretendent la tron¹⁰. Avid de putere și de răzbunare, Duca-Vodă a căutat ajutor la turci și la tătari, revenind în Moldova și pe tron în februarie 1672. Instalat la curtea domnească de la Iași, a lăsat țara pradă turcilor și îndeosebi tătarilor, el însuși declanșând o cruntă represiune, cum Moldova nu mai cunoscuse de multă vreme. Sute de boieri și de răzeși au fost executați fără judecată, alții au pibegit cu neamurile lor în Polonia. În același an, oastea otomană condusă de însuși sultanul Mehmet al IV-lea a poposit în Iași, pe drumul spre Camenița, pentru războiul cu Polonia. Duca-Vodă a fost nevoit să-l însoțească pe sultan până dincolo de Nistru, unde, trecând peste toate persecuțiile și opreliștile, „boerii moldoveni de l-au pârlat la împărăție de om rău și mâncător și spărgător de țară”, urmarea fiind că „au vrut împăratul să-i tae capul, dar au avut noroc cu doao blane de vulpe de mosc, foarte negre și foarte frumoase”¹¹. A fost însă mazilit și trimis la Constantinopol, puțind lipsind să nu fie executat.

Pungile cu bani și darurile făcute la Sublima Poartă au făcut ca Duca-Vodă să primească tronul Țării Românești, domnind acolo cinci ani. A aranjat apoi să lase tronul Țării Românești fiului său, Constantin Duca, și, la sfârșitul anului 1678, a primit pentru a treia oară tronul Moldovei. Această a treia domnie a lui Duca-Vodă a fost și cea mai rea, cu boieri executați, cu abuzuri împotriva răzeșilor și biruri nenumărate, ceea ce a determinat o nouă răscoală a celor din ținuturile Orheiului, Lăpușnei și Sorocăi, urmată de represalii sângeroase din partea voievodului¹². Un lucru bun a fost obținerea hătmăniei Ucrainei, poziție din care Duca-Vodă a încurajat întemeierea de așezări românești (moldovenesti) dincolo de Nistru, în ținutul numit mai târziu Transnistria.

În anul 1683 avea să îi vină căderea deplină, după participarea la campania otomană încheiată prin eșecul asedierii Vienei. Duca-Vodă s-a întors spre țară prin Transilvania și a pătruns în Moldova prin ținutul Putnei. În urma lui, polonii îl înscăunaseră pe Ștefan Petriceicu-Vodă și erau pregătiți pentru prinderea fostului domn. Oștenii conduși de panii Dimidenski și Bainski (nepot al lui Petriceicu-Vodă) l-au surprins pe Gheorghe Duca în satul Domnești, stăpânit de soacră-sa Dabijoaia, și l-au luat ostatic chiar în ajunul Crăciunului, când „șădia la masă”. Cronicarul Constantin Căpitanul Filipescu zicea că „într-o sanie cu pae l-au pus, având numai un covor și o perină și doi cai răi, unul negru, altul alb, hamurile de tei. Den toată averea lui, cu atât l-au dus în Țara Leșească”¹³. Pe drumul către Polonia, nenorocirile aduse țării de către Duca-Vodă au fost consemnate de cronicarul Ion Neculce prin scena blestemului femeii de lângă Suceava, astfel: „Și agiungându spre Suceava la un sat, au poftit puținel lapte să mănânce; eară femeea, gazda, i-au răspuns: *N-avem lapte să-ți dăm, că au mâncat Duca-Vodă vacile din țară, de l-ar mânca viermii iadului cei neadormiți!* Că nu știa femeea aceea că este el singur Duca-Vodă, eară Duca-Vodă, dacă au auzit așa, au început a suspina și a plângere cu amar”¹⁴.

Blestemul femeii din popor a fost blestemul țării Moldovei, pentru fărâdelegile lui Duca-Vodă. Soția lui, Doamna Anastasia, a strâns greu banii ceruți de poloni pentru a-l elibera, dar galbenii, deși trimiși în mare secret prin Transilvania, au fost opriți de către orășenii din Bistrița. Veștile rele i-au ajuns la urechi lui Gheorghe Duca-Vodă în martie 1685 și i-au provocat sfârșitul vieții. Despre moartea lui, cronicarul Nicolae Costin consemna: „Sosind vălețul 7193, eară de la Christos 1685, în luna lui martie în 24 zile, într-o marți seara spre miercuri, către Blagovestire, la al treilea ceas de noapte, l-au lovit de paliz, adică cataroiu și după acea lovitură au mai trăit încă o săptămână, până iară noaptea au răposat marți seara, înspre miercuri martie 31, Duca-Vodă în țara Leșească, în robie în târg în Liov”¹⁵. Cronicarul Constantin Căpitanul a scris că veștile rele aduse de fostul vătaf de aprozi, ruda și omul său de încredere Cârstea au făcut să-l lovească „damblaua”, cum se zice în popor și că „au început a citi până la a treia carte, numai ce au căzut pe laviță și au început a se văeta. Dar limba îi pierise și mâinile nu putia să și le

⁹ *Ibidem*, p. 7.

¹⁰ După cum făcuseră, bunăoară, înaintașii lor ridicați în contra abuzurilor lui Aron-Vodă la 1592, când l-au înscăunat pe un Ionașcu.

¹¹ Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 174.

¹² Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, III-I, pp. 146-147.

¹³ Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 205.

¹⁴ Ioan Neculce, *Letopisețul Țerei Moldovei*, în *loc. cit.*, p. 222.

¹⁵ Nicolae Costin, *Letopisețul Țerei Moldovei*, în *loc. cit.*, pp. 32-33.

miște. Decii l-au rădicat și l-au pus pe pat; acolia trei zile au zăcut și au murit”¹⁶. Duca a avut trei fii, anume Constantin, Matei și Ștefan, și șase fete, anume Catrina, Ileana (Elena), Ruxanda (Ruxandra), Maria, Elisafra și Anastasia, dar a murit singur, între străini, și în condiția umilă de ostatic. Mai mult, a fost înmormântat simplu, într-o biserică ortodoxă din Liov, ctitoria prietenului său, negustorul Balaban¹⁷.

Locul care mai amintește astăzi de crâncenul voievod care a domnit aproape două decenii în Moldova și Țara Românească, fiind o vreme și cărmuitor al Ucrainei, este Mănăstirea Cetățuia din vecinătatea Iașilor. Așezată pe o culme căreia i-a dat numele și care domină vechea cetate de scaun a Moldovei, Cetățuia este astăzi ultimul mare așezământ monahal ridicat în epoca medievală, în stilul arhitectural românesc. Ansamblul, care a cunoscut numeroase asedii, jafuri și calamități naturale, se află astăzi într-o stare bună, caz rar pentru monumentele istoriei noastre¹⁸. Ridicarea Cetățuiei a început în anul 1669 și s-a încheiat în anul 1672, când a fost sfințită, *Letopisețul Țării Moldovei* consemnând: „Iară când au fost cursul anilor 7180, iară de la Christos 1672, au zidit și sfânta monastire Cetățuia lângă Iași, în deal despre amiazăzi, cu mare osârdie și cheltuială, și cu multe odoare și veșminte scumpe, și cu moșii bune înzestrând-o, de aceea au închinat-o Sfântului Mormânt al Domnului nostru Is. Chr., la Ierusalim”¹⁹. În același an, mănăstirea a fost vizitată de către sultanul Mehmet al IV-lea, care și-a exprimat admirația pentru așezământ și neîncrederea că ar fi costat numai 30 de pungi cu galbeni, cum i s-a zis²⁰.

Inscripțiile păstrate la Mănăstirea Cetățuia amintesc de multe ori numele acestui voievod. Turnul clopotniță păstrează pe zidul sudic, deasupra intrării, stema Țării Moldovei și legenda slavonă care menționează: „Herbul prealuminatului domn Io Duca Voevod cu mila lui Dumnezeu al Țării Moldovei, leatul 7178 (1670), luna iunie 10”²¹. În incintă, în stânga turnului, se păstrează clopotul turnat la Danzig (Gdansk), cu inscripțiile: „Acest clopot se dă la venerata și sfânta mănăstire a sfinților, vestiților, pretutindeni lăudaților și în frunte mergătorilor Apostoli Petru și Pavel, de preacucernicul și preastrălucitul domn a toată Moldova și ctitor, Domnului Domn Ioan Duca Voevod, spre veșnica pomenire” (slavonă) și „Anul Domnului 1669. Fiecare suflet să laude pe Domnul. Acest lucru sfânt a fost făcut de mine, Gerhard Benningk, Danzig”²².

Biserica „Sfinții Petru și Pavel” este un splendid monument de arhitectură medievală românească și amintește, prin dantelăria ei exterioară, de mai celebra Biserică „Sfinții Trei Ierarhi”, aflată la câțiva kilometri, în centrul istoric al Iașilor. În interiorul bisericii, pisania în limba greacă, destul de ștersă, menționează: „S-a ridicat acest dumnezeesc templu, în hramul sfinților vestiți, pretutindeni lăudați și înainte mergători, Apostolii Petru și Pavel, de iubitorul de Dumnezeu și strălucitul Domnului Domn Io Duca, voievod al întregii Moldove, spre mântuirea lui sufletească, fiind Patriarh al Sfintei cetăți a Ierusalimului, Kiriu Kir Dosofthei și păstorind Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovlahiei, Kiriu Kir Dosofthei, în anul de la zidirea lumii 7180, iar de la al Nașterii Domnului, 1672”²³. În naos, pe peretele despărțitor de exonarthex, se păstrează tabloul votiv, înfățișându-l pe Gheorghe Duca-Vodă cu familia. Voievodul este arătat într-un caftan de stofă verde cu flori brodate galben, peste care poartă o mantie de brocart cu brandenburguri, fără mâneci și îmblănită pe margini, pe cap având o cucă cu surguci.

Osemintele lui Duca-Vodă au fost aduse la Cetățuia în anul 1693, după ce i se făcuse tradiționala pomenire de șapte ani și după ce pe tronul țării ajunsese fiul său, Constantin Duca. Cronicarul Nicolae Costin scria că „a trimis Constantin Duca-Vodă sol în țara leșească pre Ioan Costin ce au fost serdar, de i-au adus oasele răposatului părintelui său, Ducăi-Vodă, de la Liov, și cu mare cinste, cu sobor de arhieriei și de preoți și cu tot sfatul său, cu litie, din Iași l-au petrecut până la monastire, la Cetățuia, ce-i

¹⁶ Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 207.

¹⁷ Nicolae Costin, *Letopisețul Țerei Moldovei*, în *loc. cit.*, p. 33.

¹⁸ A se vedea, bunăoară, cazul Mănăstirii Bârnova, aflată la numai câțiva kilometri depărtare. Mai veche cu câteva decenii decât Cetățuia, ctitoria și locul de veci al voievodului Eustratie Dabija se află într-o adevărată stare de plâns.

¹⁹ Nicolae Costin, *Letopisețul Țerei Moldovei*, în *loc. cit.*, p. 7.

²⁰ Constantin Erbiceanu, *Croniciarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1890, p. 15; după călugărul grec Chesarie Diaponte.

²¹ Virgil Drăghiceanu, *Cetățuia din Iași*, în *loc. cit.*, p. 176, n. 13.

²² Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*. Fascicula I, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1905, p. 14, nr. 34. A doua legendă este realizată în latină.

²³ Virgil Drăghiceanu, *Cetățuia din Iași*, în *loc. cit.*, p. 176, n. 20.

zidită din temelie de Duca Vodă și i-au astrucat oasele”²⁴. Dar nicio mențiune din secolele următoare nu amintește locul exact al mormântului acestui voievod și nici dacă a avut parte de o lespede voievodală. Într-o nișă din zidul nordic al pronaosului se păstrează o lespede funerară cu inscripție în limba greacă, care menționează rude ale voievodului, anume: „Aici zace robul lui Dumnezeu, Saul, fratele lui Duca Vodă, cu fiul său Ioniță, cu Maria”²⁵. În nișa din dreapta, realizată în peretele sudic, către care privește tabloul votiv, se păstrează lespede funerară pusă în anul 1672, la moartea Mariei, una dintre fiicele lui Gheorghe Duca. Inscripția, realizată tot în greacă, glăsuiește: „Aici zace Doamna Maria, fiica lui Duca Vodă. Anul lui Hristos 1672, septembrie 13”²⁶.

Înainte Primului Război Mondial, când s-au efectuat restaurări așezământului și s-au pornit primele cercetări arheologice acolo, se consemna despre Duca-Vodă că era înmormântat la Cetățuia, alături de fiica sa, „sub o piatră pe care nu s-a putut indica nici anul înmormântării, necum vreo altă inscripție amintitoare”²⁷. Nu se poate explica de ce, dacă a adus și a înmormântat cu mare cheltuială și cu mare fast osemintele părintelui său, Constantin Duca-Vodă nu a poruncit și realizarea unei lespezi funerare care să amintească vremurilor că acolo își doarme somnul de veci ctitorul și fostul voievod al Moldovei și Țării Românești. Cu ocazia săpăturilor arheologice realizate în toamna anului 1932 la Cetățuia, Orest Tafrali a cercetat în zilele de 2 și 3 noiembrie mormântul adăpostit în nișa sudică, pe care l-a considerat, atât al fiicei ctitorului, potrivit lespezii, cât și al ctitorului însuși, după cele aflate acolo. Arheologul a constatat, în primul rând, faptul că mormântul fusese jefuit în vremurile trecute, cu ocazia vreunei dintre năvălirile străine asupra Iașilor. Despre cele descoperite în mormânt s-au consemnat următoarele: „În stratul de sus s-a găsit: o țeastă a cărei grosime este extraordinară, aproape o jumătate de centimetru; câteva oase mai mici, împrăștiat printre bolovani, pietre sculptate și unele bucăți de lemn, de asemenea sculptate, provenite din raclă. La o adâncime de vreo doi metri s-a dat de un schelet. S-a constatat că, pe când partea inferioară era intactă, de la brâu în sus oasele erau scormonite, împrăștiat, maxilarul inferior aruncat într-un colț al mormântului”²⁸. Obiectele din mormânt fiind jefuite de mult, s-au găsit numai un mic fragment de stofă brodată cu fir de aur, precum și un rest de pumnal din fier, în teacă. Scheletul descoperit a fost apreciat la 1,70 m înălțime, fiind considerat ca potrivit pentru „statura înaltă” pe care o arăta Duca-Vodă în tabloul votiv: „Se poate deci susține că osemintele găsite pot fi ale acestui domnitor, fără a avea certitudine absolută”²⁹.

Lucru curios, deși lespede aparținea fiicei lui Duca-Vodă, nu s-au aflat sub ea oseminte ori obiecte de femeie, ceea ce a determinat presupunerea că resturile pământești ale Mariei fuseseră strămutate la Biserica Albă, unde a fost înmormântată mama sa, Doamna Anastasia³⁰.

Peste secole, Gheorghe Duca-Vodă, domn al Moldovei în trei rânduri și al Țării Românești o dată, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a rămas în cronică țării așezat în galeria răilor conducători de țară. Prins în conflictele puterilor vremii, grecul umil ajuns pe tronul Mușatinilor a pierdut totul deodată, sfârșind sărac și înșelat printre străini³¹ și îngropat în locul altuia. Ca și în cazul altor domni sângeroși (precum Alexandru Lăpușneanu și Mihnea-Vodă cel Rău), imaginea lui Duca-Vodă a ieșit din negura uitării prin pana unui mare literat, părintele romanului istoric românesc. Urmele sale pământești, fără să fie acoperite nici astăzi de o lespede a cărei inscripție să îl amintească, rămân ascunse sub pavimentul Cetățuiei Iașilor.

²⁴ Nicolae Costin, *Leatopiseșul Țerei Moldovei*, în *loc. cit.*, p. 7.

²⁵ Virgil Drăghiceanu, *Cetățuia din Iași*, în *loc. cit.*, p. 176, n. 28. În anul 1905, N. Iorga dădea inscripția cu lacune, fără să descrie numele. Vezi N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, nr. 32, p. 13, n. 1.

²⁶ Virgil Drăghiceanu, *Cetățuia din Iași*, în *loc. cit.*, p. 176, n. 27. N. Iorga, în *op. cit.*, cita „septembre 16”.

²⁷ Virgil Drăghiceanu, *Cetățuia din Iași*, în *loc. cit.*, p. 151.

²⁸ Orest Tafrali, *Mormintele familiei Duca, de la Mănăstirea Cetățuia*. În *Arta și arheologia*, Fasciculele 9-10, 1933, Iași, Institutul de Arte Grafice „N.V. Ștefăniu”, 1935, p. 39.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 40.

³¹ Suma imensă de bani strânsă pentru eliberarea lui Duca-Vodă nu a mai fost recuperată. Târziu, în 1700, soția lui se pâra și se judeca cu bistrițenii pentru înapoierea banilor furați. Altfel, Doamna Anastasia și-a refăcut viața, luându-se cu un grec din Constantinopol, Limberakis, despre care Iorga scria că „îi mănca banii și o părăsi”. Vezi Nicolae Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1911, pp. 38-39. Cronicarul Neculce era mai aspru în vorbe, zicând: „Au amăgit-o un grec de s-au măritat după dânsul; având ea doi feciori și patru fete, n-au socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână decât tânără. (...) Iară ea la bătrânețe, au rămas și săracă și ocărită, de vorova oamenilor și cu o casă plină de copii”. Vezi Ioan Neculce, *Leatopiseșul Țerei Moldovei*, în *loc. cit.*, p. 223.

Un filantrop și patriot autentic: Emanoil Gojdu

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

2020 a fost declarat de către Patriarhia Română anul comemorativ al filantropilor ortodocși români de pe tot cuprinsul înaltului for bisericesc ortodox român. Este o inițiativă lăudabilă de dreapta cinstire a filantropilor români din toate timpurile (mai puțin din timpurile noastre) care, în spiritul creștinismului, au făcut pentru semenii lor fapte bune îndrăgite de Domnul.

Între aceștia, Emanoil Gojdu este un nume ce trebuie rostit cu pioșenie pentru întreaga sa activitate și mai ales pentru mecenatul său, așa cum a fost evocat în ziarul *Lumina* de preot academician Mircea Păcuraru și alți condeieri. El face parte din marea familie a aromânilor, despre care Petre Țuțea spunea că ei nu-s români, ci superromâni, aromâna sau macedoromâna fiind un dialect al limbii române. Familia Gojdu își are sorgintea în vestitul oraș sud-dunărean Moscopole și a emigrat spre sfârșitul secolului al 18-lea spre Polonia, o ramură a neamului Gojdu stabilindu-se în părțile bihorene.

Emanoil Gojdu s-a născut la Oradea, la 9/21 februarie 1802, din părinți: Ana, născută Poinar, și negustorul Atanasie Popovici Gojdu și a avut cinci frați. În Oradea și-a petrecut copilăria, a urmat cur-

surile școlii primare ortodoxe românești, gimnaziul și primul an al Academiei de Drept din Oradea (1820-1821), continuată la Bratislava, pe care o absolvă în 1824, la 22 de ani. Tânăr avocat, se angajează la biroul avocatului sârb din Pesta, Mihai Vitcovici. Este perioada când îl cunoaște pe studentul în drept Anastasie Șaguna (viitorul celebru mitropolit Andrei Șaguna) în casa unchiului acestuia, Anastasie Grabovschi, unde se întâlneau scriitorii români din orașul dunărean. Tânărul Gojdu debutează în 1829 în revista de la Buda, *Biblioteca românească*, editată de Zaharia Carcalechi, cu o *Cuvântare de rugăciune a nației românești* („nu este mai mare mângâiere (și) mai adevărată îndestulare decât simțirea fericirii și a măririi neamului”). Îl sprijină financiar pe învățătorul Ștefan P. Neagoe să tipărească *Calendarul românesc* în 1830, gândindu-se deja la „o fundație pentru veșnica tipărire a calendarului”.

Terminându-și stagiatura, Emanoil Gojdu își deschide propriul său cabinet de avocatură, fiind și un „notar cambial”, devenind curând nu numai unul dintre cei mai străluciți avocați ai vremii, ci și unul înstărit prin forțe proprii (a cumpărat case în centrul Budapestei, moșii, terenuri intravilane, avea acțiuni și cărți de valoare). În 1932, se căsătorește cu Anastasia Pometa, având doar o fiică, care n-a trăit decât un an. (N-a avut copii nici de la cea de-a doua soție, aromâncă Melania Dumcea). Este un temei ca întreaga sa dragoste să se îndrepte spre studenții români, oaspeți ai meselor festive ale familiei Gojdu, pentru care a și înființat o fundație. Pr. acad. Mircea Păcurariu avansează ideea că moartea părinților săi, dar mai ales a mamei, când el avea doar 14 ani, l-a afectat, pentru mamă nutriend un sentiment mai profund, ceea ce se reflectă și în testamentul său, în care stipula dispoziții numai cu privire la descendenții materni („mama sa a avut un rol hotărâtor în formarea caracterului religios-moral al celui care avea să devină unul dintre cei mai mari binefăcători ai neamului și ai Bisericii sale”).

Cu o carieră profesională strălucită, Emanoil Gojdu intră și în politică, în administrația Imperiului habsburgic, de fapt, fiind prefect al județului Caraș, membru de drept în Casa Magnaților (Senat) din Pesta, remarcându-se prin discursuri parlamentare cu ecou în rândul conaționalilor. Spre a stabili tactica și strategia de luptă a românilor pentru obținerea de drepturi elementare, el se informează de la intelectualii români din Transilvania, precum Andrei Șaguna sau G. Barițiu. Primul îl sfătuiește să convoace un „congres național, care să formuleze modul și chipul egalei îndreptățiri a nației și limbii române” și de a cere autorităților habsburgice „egalitatea, libertatea și frățietatea individuală, civilă, națională și confesională”.

Bazat pe aceste doleanțe, Emanoil Gojdu ține un memorabil discurs, la 19 iunie 1861, în Casa

Magnaților, prin care demonstrează că românii nu pot accepta unirea Transilvaniei cu Ungaria, pentru că aceștia „doresc viața națională, conservată de o mie de ani printr-atâtea nenorociri, pe care voiesc a și-o păstra, cultiva și lăți și-n viitor, iar pe fiii săi, aplicându-i în toate ramurile guvernării, voiește a-i pregăti pentru un viitor mare”. Discursul a deranjat cercurile politice maghiare, astfel încât el demisionează ca prefect de Caraș și senator, fiind ulterior ales în Adunarea Deputaților (Dieta) din Pesta (1865-1868). În 1869 se retrage din politică, fiind numit „septemvir”, adică consilier la Curtea de Casație, funcție îndeplinită până la moartea sa (22 ianuarie/3 februarie 1870).

Emanoil Gojdu a intrat în istoria neamului său prin celebrul *Testament* din 4 noiembrie 1869, publicat în *Telegraful român* (nr. 9 și urm. din 1870 și în *Analele Fundației Gojdu*, tomul 1, 1870-1883 (Budapesta, 1886, pp. 1-9). Recent, a fost republicat în volumul *Testamente (1599-1917)*. Antologie și cuvânt introductiv de Georgeta Filitti (București, Editura Notarom, 2007, pp. 257-266). În esență, întreaga sa avere, rămasă după solvirea datoriilor, a dărilor și a cheltuielilor de înmormântare, „o las în întregul ei acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania care se ține de legea răsăriteană ortodoxă”, administrată de o „fundațiune permanentă, care va purta numele «Fundațiunea lui Gozsd»”.

Pentru administrarea averii acestei Fundații, Gojdu stipulează 18 dispoziții, din care spicuim:

d) *pentru administrarea fundațiunii mele, din națiunea orientală ortodoxă română împuțernicesc următoarea reprezentantă: aa) pe mitropolitul său arhiepiscopul oriental ortodox român; bb) pe toți episcopii orientali ortodoksi români din Ungaria și Transilvania; cc) tot atâți, și afară de aceștia încă trei bărbați laici autoritativi, cunoscuți pentru onorabilitatea lor, și pentru trezvia [spiritul viu] lor, împreună cu sentimente de devotați români orientali ortodoksi...*

Pragmatismul, patriotismul și profesionismul juridic ale lui Emanoil Gojdu reies, cu claritate, din limpezimea articolelor testamentare. Astfel, timp de 50 de ani, 2/3 din veniturile fundației să se capitulozeze, iar restul de 1/3 să se acorde ca burse „acelor tineri români de religie răsăriteană ortodoxă, distinși prin purtare bună și prin talent, ai căror părinți nu sunt în stare, cu averea lor proprie, să ducă la deplinire creșterea și cultivarea copiilor lor”. După expirarea acelor cinci decenii, se vor capitaliza 3/5 din veniturile anuale, iar un procent de 2/5 să se împartă ca burse studenților, dar și altor tineri „care voiesc a se califica pentru cariera artistică, preoțească și învățătorescă”. Urma să fie remunerați și „preoți și învățători săraci, cu însușiri eminente, familie numeroasă și îmbătrâniți”. După 150 de ani, înceta capitalizarea și urma formarea unui fond de rezervă din 1/10 din veniturile anuale, restul fiind destinat „pentru orice alte scopuri religioase ale românilor de religie ortodoxă răsăriteană”, totul pentru „prosperitatea și înflorirea patriei, a Bisericii răsăritene ortodoxe și a nației române”.

Reprezentanța menționată în *Testament* pentru administrarea Fundației sale era formată din mitropolitul ortodox al Ardealului (președinte), din episcopii săi sufragani (din Arad și Caransebeș) și ca membrii mireni (ca și în Statutul lui Andrei Șaguna) 1/3 clerici și 2/3 mireni, statut rămas în vigoare în B.O.R. până în 2007. Membrii Reprezentanței, reuniți în două sesiuni anuale, activau „fără vreo remunerare materială, simțindu-se remunerați prin conștiința că au ajutat și ei la prelucrarea materiei date de mine spre înflorirea iubitei națiuni”.

Din statistica pr. acad. Mircea Păcurariu, Fundația Gojdu a avut peste 3.000 de bursieri, unii deveniți renumiți savanți în varii domenii de activitate, în științe: Victor Babeș, Traian Vuia, Iuliu Prodan; istorie: I. Lupaș, Silviu Dragomir, Ilie Minea, Vasile Stoica, Aurel C. Popovici, C. Daicoviciu, Andrei Oțetea, I. Scurtu; etnografie: Romulus Vuia; literatură: Octavian Goga, Valeriu Braniște, Aron Cotruș; pedagogie: Ștefan Velovan, Liviu Blaga (fratele filosofului); muzică: Zeno Vancea; teologie: Miron Cris-tea, Dumitru Stăniloae etc.

Toți au studiat în universități din Austro-Ungaria și Germania, în alte țări putând studia doar cu aprobarea guvernului. „Mulți dintre ei au avut un rol hotărâtor în pregătirea marelui act al Unirii Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918” (Mircea Păcurariu). Fundația și-a îndeplinit misiunea timp de o jumătate de veac, până în anul școlar 1919/1920, când s-a destrămat Imperiul Austro-Ungar, iar casele din Budapesta și acțiunile în bănci rămânând în Ungaria. Reprezentanța Fundației și-a continuat activitatea la Sibiu, condusă de mitropolitul Nicolae Bălan (1920-1955), care a întreprins numeroase acțiuni pentru respectarea testamentară. A fost evaluată averea lui Gojdu: în 1923, erau patru clădiri în str. Király, trei clădiri în str. Dob și o clădire în str. Hollo.

În 1927, la București s-a semnat un acord între România și Ungaria pentru reglementarea Testamentului Gojdu, dar partea maghiară a tergiversat rezolvarea, blocând chiar conturile fundației. Un nou acord între cele două țări se semnează în 1930, la Paris, prin care guvernul maghiar se angajează să

înceapă negocieri cu partea română. Abia la 27 octombrie 1937, după lungi negocieri, partea maghiară se angaja să pună, în termen de 30 de zile, la dispoziția Fundației Gojdu întregul patrimoniu din Ungaria, acord ratificat prin Decretul regal din mai 1938 (publicat în *Monitorul Oficial* din 13 mai 1938), ratificat și de Parlamentul maghiar în 1940. A fost, astfel, recunoscut oficial, de către statul maghiar, dreptul de proprietate al averii Fundației Gojdu din Budapesta. A urmat Dictatul de la Viena din 30 august 1940, al Doilea Război Mondial, bolșevizarea Ungariei și naționalizarea prin Decretul-lege nr. 4/1952.

După evenimentele din 1989, s-au reluat discuțiile dintre cele două țări. La 30 septembrie 1996, s-a reînființat la Sibiu Fundația Gojdu (Sentința civilă nr. 608/9 octombrie 1996, Tribunalul Sibiu), sub conducerea acad. Ioan-Aurel Pop (actualul președinte al Academiei Române); din 6 decembrie 2015, președintele Fundației a devenit IPS Laurențiu Streza, Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului, iar membrii de drept sunt toți episcopii români ortodocși din Transilvania, Banat și Ungaria (Sentința civilă nr. 608/1996). Dar Satana nu doarme, ci activează, de data aceasta sub haina politicului. La 25 octombrie 2005, se semnează Acordul guvernelor Republicii Ungaria și României asupra înființării *Fundației Publice Ungaro-Române Gojdu*, competența și funcționarea ei revenind Ungariei. Acordul a fost semnat de ministrul român de Externe, Mihai Răzvan Ungureanu, și de secretarul de stat maghiar András Bársonyi (Președinte al României: Traian Băsescu).

Cum era normal și cum mai procedaseră anterior (dar atunci fiind sub ocupație străină), înalții ierarhi ortodocși ai Ardealului au reacționat prompt și cu vehemență, solicitând Parlamentului neratificarea Acordului. Aceeași solicitare și din partea Academiei Române, condusă atunci de Eugen Simion.

Teologul, scriitorul și omul de mare curaj Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Clujului (ulterior și Mitropolit al Clujului, Maramureșului și Sălajului), se adresează Parlamentului României, în numele mitropoliților ortodocși Laurențiu al Ardealului, Nicolae al Banatului, arhiepiscopului Andrei al Albei Iulia, episcopilor Timotei al Ardealului, Lucian al Caransebeșului, Ioan al Oradiei, Justinian al Maramureșului, Ioan al Covasnei și Harghitei și Sofronie al românilor din Ungaria cu întrebarea firească: „Sunteți convingși că Acordul româno-ungar din 20 octombrie 2005 îi aduce României vreun folos?” Se cere, de fapt, vot împotriva Ordonanței de Urgență a Guvernului privitoare la Acordul româno-ungar de înființare a Fundației Publice Ungaro-Române „Gojdu”, Bartolomeu Anania amintindu-le parlamentarilor români, în stilul său caracteristic „că sunt aleșii noștri și că principalul atribut al unui om politic este patriotismul”. Apoi, vrednicul de pomenire Bartolomeu Anania face următoarele „observații punctuale”: 1) „Se pretinde că Acordul nu desființează Fundația Gojdu din Sibiu. În realitate, noua Fundație Publică nu o desființează, ci preferă să și-o anexeze”; 2) „Acordul ungaro-român din octombrie 2005 îl anulează pe cel din 1937, ratificat de parlamentele ambelor țări și încă valabil”; 3) „Se pretinde că Fundația Publică nu are ca obiect moștenirea Gojdu, dar își propune să obțină o seamă de clădiri din complexul budapestan al «Curtilor Gojdu»”; 4) „Fundația Publică își propune să ridice o statuie marelui filantrop, dar uită că Gojdu are deja o gigantică «statuie morală»”; 5) „Se pretinde că Fundația Publică are la bază «principiul parității», dar înaltul prelat Anania citează din stenograma ședinței Parlamentului maghiar din 21 noiembrie 2005, când s-a ratificat acest acord, „cu voioșie, în numai un sfert de oră, cu 107 voturi pentru, două voturi împotriva și șapte abțineri”. Acest acord, se menționează în stenograma maghiară, „pune punct discuției prelungite de mulți ani. Esența acestei probleme este că România renunță la revendicările bunurilor materiale pe care le-a formulat în 1998”.

În ciuda opoziției Bisericii Ortodoxe Române, ca fiind singura executoare testamentară îndreptățită, a Academiei Române și a opiniei multor români (nu și a „societății civile”), acordul s-a perfectat, iar artizanul acestui acord, Mihai Răzvan Ungureanu, a fost răsplătit cu un titlu de „doctor honoris causa” al unei universități maghiare.

Prin unii „intelectuali” ai săi, România mai pierde unul dintre drepturile sale legale, printr-o monstruoasă trădare, mulțumindu-se doar cu imaginea marelui „ctitor și binefăcător” al semenilor săi, care „va fi veșnic în mijlocul poporului său”.

Pentru ca dispozițiile acestor testamentare, scrie marele român Emanoil Gojdu, sub decursul timpului să nu se dea uitărei, dispun ca testamentul să se cetească în toate bisericile parohiale române răsăritene, încheind cu ceea ce mai am încă la inimă, adică cu urarea creștinească: Dumnezeu cu voi iubită patrie și națiune, iubită soție și neamuri! Dumnezeu cu voi, iubiți amici!

Odihniți-vă și Dv. întru Domnul, bunule creștin Emanoil Gojdu și iertați-i (dacă puteți) pe cei care v-au întinat credința, speranța și dragostea de țară. Amin!

Mihai Viteazul, unificatorul

Alina ILIEȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Mihai Viteazul este luptătorul, eroul și martirul cauzelor sfinte românești: independența, unitatea de neam și de limbă, unitatea țării. Lupta și biruințele sale răsunătoare, chiar pe plan internațional, pentru înlăturarea jugului otoman și a altor juguri din Vest, de la Nord și de la Est, ne-au fost sacre atunci, ne sunt sacre acum și ne vor fi sacre întotdeauna¹.

Mihai s-a intitulat fiul lui Pătrașcu, domn muntean care a domnit între 1553 și 1557. Odraslă postumă a lui Pătrașcu cel Bun, Mihai a avut o tinerețe grea. S-a ocupat cu negoțul de vite în Moldova, Țara Românească și Imperiul Otoman. Cumpăra cirezi de vite pe care le ducea în sudul Dunării, fiind un spirit practic și întreprinzător. Mergând la sud de Dunăre, a învățat turcește și grecește. În drumețiile sale negustorești a cunoscut oameni de rând, a fost în contact cu gelepii turci, a văzut și a cunoscut cum este jefuită țara, cât aur se cheltuia numai pentru unul dintre pretendenții la domnie. A avut ocazia să cunoască starea de spirit a supușilor creștini din Imperiul Otoman, având legături cu capii bisericii grecești, cu nobilii greci, care jucau un rol în viața socială și politică a Imperiului Otoman, prin unchiul său Iane și prin Andronic Cantacuzino. L-a revoltat șirul nesfârșit de nedreptăți, care i-au umplut sufletul de ură împotriva străinilor care ruinau țara, iar necazurile și speranțele oamenilor l-au impresionat.

Mihai a conștientizat că, pentru a învinge haita de la Constantinopol, nu e suficientă doar puterea, ci este nevoie de bani. În momentul când se hotărăște să joace un rol semnificativ în viața Țării Românești, renunță la negustorie și începe cariera de boier, urcând treptat în dregătorii. În 1584, se căsătorește cu Stanca, nepoata lui Dobromir banul, boier puternic și bogat din Oltenia. Căsătoria cu aceasta i-a adus ca zestre patru sate și legături cu una dintre cele mai bogate și mai puternice familii din Oltenia. În 1586, Mihai ajunge bănișor de Mehedinți și începe să cumpere sate cu scopul de a-și crește puterea. În 1589, din ianuarie, ajunge mare stolnic, dregătorie în care rămâne până la 1 iunie 1591, când este făcut mare postelnic de noul domn Ștefan Surdul. După aceea, ajunge mare agă și chiar mare ban al Craiovei.

„Ascensiunea lui Mihai este rapidă și ea se explică prin ajutorul lui Iane, care este în acest timp ban al Craiovei, dar și prin puterea căpătată de el între timp ca boier. În anul 1598, când Mihai era deja domn (din 1593, n.n.), și-a întărit lui însuși 23 de sate în Romanai. Ca boier cumpărase anterior 21 de sate. În total, 44 de sate, dintre care 37 de sate întregi, în mai puțin de patru ani”².

Mihai Viteazul face parte din galeria personalităților excepționale, deoarece a intuit direcția în care evoluau relațiile dintre oameni și dintre țări, și-a asumat un rol care coincidea cu aspirațiile poporului nostru, dar și cu ale altor popoare. Este omul dăruit de natură cu calități ieșite din comun, iar personalitatea lui neobișnuită a venit în întâmpinarea aspirațiilor unui popor întreg și din împletirea lor s-a realizat ceea ce părea de necrezut: unitatea statală a unei națiuni.

Mihai Viteazul la Călugăreni – pictură de Nicolae Grigorescu

¹ Mihai Viteazul – restitutor Daciae, Editura Aius, Craiova, 2000, capitolul „Atunci și acum”.

² Manole Neagoe, Mihai Viteazul, Editura „Scrisul românesc”, Craiova, 1976, p. 23.

Mihai a dispus, în primul rând, de o oaste de mercenari bine organizați și înarmați. A primit fonduri de la împărat pentru întreținerea oștii, fiind plătită direct de împărat prin agentul său în Țara Românească, Lassota, care trimitea rapoarte regulate despre întrebuințarea banilor. Aceasta era constituită regulat, de la 1597, cu cazaci și unguri, dispunând de o tabără deosebită și fiind partea care forma nucleul cel mai ales al întregii oștiri a lui Mihai Viteazul. În istoria armatei lui Mihai distingem trei faze. O primă fază, până la sfârșitul anului 1596, când Mihai luptă cu turcii cu oastea de țară, compusă din țărani și boieri și completată cu mercenari haiduci, sârbi și bulgari, cu puține ajutoare din Ardeal. Este epoca luptei de la Călugăreni. A doua fază este cea de la 1597, când își formează, cu banii împăratului, o oaste europeană (în ceea ce privește armamentul), ridicându-se la 10-13.000 de mercenari. Este epoca cuprinderii Ardealului și a Moldovei. Urmează apoi, de la 1600, faza de dizolvare a oastei de mercenari, fiind epoca înfrângerii și a căderii.

Alături de oastea prețuită a mercenarilor, Mihai mai dispunea de oastea de țară, adunată după obiceiul vechi și care lupta după datini. Organizarea ei era teritorială, pe unități locale, care corespundeau în vremea lui Mihai cu județele de acum. Conducătorii acestei oști locale erau boierii din regiuni, înarmați cu măciuci, acei boieri care primiseră dregătorii de la domn; banul Craiovei era șef peste toate oștirile Olteniei. Oastea de țară n-a avut un rol însemnat în victoriile lui Mihai, afară de primele ciocniri cu turcii, deși numărul ei îl întrecea pe al mercenarilor; dar organizarea și înarmarea primitivă o făceau să rămână pe planul al doilea.

Strategia lui Mihai se citește din organizarea armatei sale, în care erau haiducii balcanici, cete ce străbăteau repede ca fulgerul în locuri aproape neumblate, cazacii căliți în confruntările cu tătarii, pe cai iuți, apoi țara care nu dădea puncte de sprijin, toate îl fac pe Mihai să adopte o strategie în care surpriza și repeziciunea mișcărilor să reprezinte principalul temei al izbânzii³. A fost un mare militar, care a știut să se folosească de toate împrejurările în care se afla la momentul unei bătălii.

La întoarcerea lui Sigismund în scaun, turcii și tătarii din Banat și de la Buda s-au îndreptat spre Oradea Mare, pe care o asediaseră timp de o lună. Mihai Viteazul a trimis în ajutorul lor o oaste de 1.500 de oameni, în frunte cu aga Leca, și reîncepu lupta cu turcii. Sigismund Báthory a trimis la curtea lui Mihai pe solul său, Ștefan Bodony, care înlătură toate neînțelegerile dintre cei doi vecini și le reînnoiește alianța. Pe lângă ajutorul trimis la Oradea, Mihai face o amplă incursiune militară peste Dunăre. După ce alungă cetele de turci din Țara Românească, Mihai trece Dunărea și îi bate pe dușmani la Nicopole, Vidin și Cladova. Hafız Ahmet, pașa de Vidin, este înșelat de solul lui Mihai, Dîmo, venit cu cuvinte de pace. Este surprins de domn, acesta trimițând care acoperite cu pânză roșie, spunând că sunt daruri. În timp ce turcii se pregăteau să admire cadourile, Mihai, cu 6.500 de oameni, îi măcelărește. În carele acoperite se aflau tunuri, care au fost îndreptate asupra dușmanilor. În a doua luptă lângă Vidin, Mihai, care înaintă după obicei în mijlocul dușmanilor, e lovit de un turc cu hangerul în piept, însă reușește să-l scoată cu mâna și să-l rupă. În ajutorul său au sosit frații Buzești, care l-au salvat din mâna turcilor. Atunci faima lui Mihai Viteazul crește.

Planul militar al lui Mihai de cucerire a Ardealului a fost calculat pe zile. Acesta împărți armata în două, astfel încât prima parte a ei, formată din mercenari, să treacă pe la Buzău cu scopul de a-i ridica pe secui în favoarea lui. A doua parte, oastea de țară din Oltenia, trecu câteva zile mai târziu pe la Turnu-Roșu cu Buzeștii și Udrea în frunte și se uni cu Mihai, care „socotise, însă, așa de bine timpul necesar adversarului său luat prin surprindere ca să-și adune oastea, încât a izbutit să-și unească cele două oștiri și să le aducă în fața Sibiului, chiar în ziua sosirii cardinalului cu oștirea lui, la porțile aceluia oraș”⁴. Mai apoi, Mihai a ocupat satul Șelimbăr și și-a așezat oastea pe două linii. În prima linie, la stânga, era Baba Novac cu haiducii balcanici, la centru Makó cu cavalerii de mercenari unguri și cazaci, iar la dreapta aga Leca din Tâncăbești, cu sârbi și moldoveni. Pe linia a doua se afla Mihai cu oastea de țară, boieri și secui. Andrei Báthory a așezat oastea sa între Sibiu și râul Cibin, pe trei linii, și a dat comanda generală nobilului ardelean Gáspár Kornis. Atacul a fost declanșat de Baba Novac, urmat de mercenarii din centru. *După un prim succes, contraatacul ardelean respinge trupele lui Mihai, urmează iarăși un atac al românilor, după care intervine a doua linie ardeleană. În această clipă lupta părea pierdută pentru români, care aveau stânga înfrântă. Atunci, după obiceiul său, Mihai intervine în persoană, adună ostașii risipiți, rugându-i să se poarte cum se cuvine cavalerilor. El intervine cu boierii și curtea, linia a doua, și dă atacul final, înfrângând cu totul trupele cardinalului.*

³ P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Editura Corint, București, 2002, p. 154.

⁴ *Ibidem*, pp. 67-68.

Gáspár Kornis e luat prizonier, iar Ștefan Lazăr, comandantul aripii drepte ardelen, e ucis în luptă. Andrei Báthory, care aștepta dincolo de Cibin pe o înălțime, cu câțiva nobili, fuge înainte de sfârșitul bătăliei, îndreptându-se spre Carpații Moldovei. În câteva ore soarta Ardealului întreg se hotărâse și domnul român de dincolo de munți era acum stăpânul lui⁵.

Cu toate somațiile regelui polon de a nu se atinge de Moldova, Mihai trece munții din Ardeal, lăsând acolo un fel de regent, pe logofătul Teodosie. La 4 mai 1600, oștirea principală a lui Mihai a trecut prin valea Troțușului, iar corpurile secundare prin Câmpulungul Bucovinei. Mihai a reușit să dărâme

zidurile cetății Sucevei. *Așa de repede a căzut Suceava, încât cavaleria năvălitorilor a ajuns din urmă pe Ieremia în retragere spre Hotin și, dând luptă în fața cetății, bătută pe moldoveni și pe poloni. Ieremia se închise în cetate cu restul oștenilor, cu fratele său, mitropolitul Gheorghe, cu Luca Stroici, Nistor Ureche și alți boieri⁶.* Aflat în fața cetății de la Nistru, Mihai Viteazul trimite o somație mitropolitului și boierilor închiși acolo, prin care îi sfătuiește să îndemne pe Ieremia să predea cetatea, căci îl va lăsa să plece unde va dori. Dar Ieremia a încercat să îi lase pe ai lui și să fugă în Polonia, însă propriii lui soldați îl opresc. Mihai, văzând că nu poate lua cetatea Hotinului și neavând timp să înceapă un asediu îndelungat, se retrage, iar Ieremia trece Nistrul la Camenția sub scutul Poloniei. Cetatea Hotinului a rămas păzită de o mică garnizoană polonă, iar restul țării era în întregime în mâinile lui Mihai. Victoria sa în Moldova a avut un mare răsunet în Europa, după cucerirea acesteia autointitulându-se „Domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei”.

Mihai Viteazul este unificatorul prin care s-au împlinit năzuințele fundamentale ale poporului din sânul căruia s-a născut. *Inteligența politică și militară, abilitatea și extraordinara sa capacitate de strateg militar, crescut și format la înalta școală ostășească a poporului român, sunt moștenirea unor tradiții ce caracterizează un popor care a supraviețuit tocmai datorită faptului că a știut să îmbine, în chip ideal, înțelepciunea cu forță, rezistența armată cu abilitatea diplomatică⁷.*

Domnitorul Mihai Viteazul este o figură eroică care nu-și are asemănare în istoria noastră națională. Sub conducerea marelui voievod, s-a înfăptuit cea dintâi unire politică a celor trei țări locuite de români: Țara Românească, Transilvania și Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. Dogaru, Mircea, *Singur împotriva Europei: Mihai Viteazul*, Editura Phobos, București, 2005.
2. Ionașcu, Ion; Atanasiu, Victor, *Mihai Viteazul*, Editura Militară, București, 1975.
3. *Mihai Viteazul – Restitutor Daciae*, Editura Aius, Craiova, 2000.
4. Neagoe, Manole, *Mihai Viteazul*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976.
5. Panaitescu, Petre P., *Mihai Viteazul*, Editura Corint, București, 2002.
6. Petrescu, Victor; Stan, Mihai, *Mihai Viteazul în memoria urmașilor*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2001.

⁵ *Ibidem*, p. 156.

⁶ *Ibidem*, p. 181.

⁷ *Mihai Viteazul – restitutor Daciae*, ed. cit., capitolul „Mihai Viteazul – eroul rezistenței antiotomane și făuritorul unirii românilor”.

Nici sărutare nu-ți voi da ca Iuda

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În lumina opacă a trăirilor religioase se întrezăresc pașii omului contemporan, care calcă nesiguri pe cărarea vieții. Umbra lor se așază peste microunivers, căpătuind un nou început, al fenomenelor deluzorii, ireale și nonsens. Acestea împânzesc ființa omului de un freamăt izvorât din marea întrebare a vieții: „Cine sunt? Încotro mă îndrept?”. Chip și asemănare, lumină și lumini, omul se așază pe piedestalul hotărârilor pe care le va lua privind panoramic orizontul care i se întrezărește. Apare o tăcere, un spațiu gol, un loc de joacă pentru minte și suflet, căci, iată, el va trebui să-și aleagă și să-și asume drumul pe care va merge. Va rămâne ancorat de spiritul vieții, în și cu Hristos, sau va da sufletului său dulcea sărutare a trădării, asemenea apostolului Iuda? Evident, alegerea și repercusiunile ei îi aparțin.

Sub mantia încercărilor, a trădărilor și a neputinței se întrezăresc chipurile luminate ale celor pentru care timpul și experiența nu reprezintă un vector definitoriu. Tot ce contează pentru acești oameni este dorința de a acumula energia izvorâtă din Infinit și din Adevăr. O astfel de energie nu doar că vitalizează întreaga existență, ci răspândește o tainică lumină care, odată așezată peste corp și minte, se transformă în pace, iar cei ce trăiesc pacea, „fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei 5,9). Unii ca aceștia, desprinși parcă din volbura lumii, nu cârtesc împotriva vremurilor pe care le trăiesc, dar se arată profund întristați de vitregiile lor; nu îi judecă pe ceilalți, dar mustră cu duhul blândeții fiecare derapaj spiritual; nu se retrag într-o tainică chilie, ci luptă cu nădejdea unei izbânzi. Ei păzesc poruncile lui Dumnezeu și le înfăptuiesc pe ele. Ei sunt aceia care mărturisesc prin fapta lor că Iisus Hristos a murit și a înviat. Ei sunt cei care își garantează mântuirea, o simt, se bucură de ea. Ridurile chipului lor nu sunt brazdele nefericirii, ci semne ale timpului care a trecut. Fața lor încă luminează în întunericul lumii deșarte.

Deși lumea a fost creată pentru ca omul să se bucure în chip neconținut de ea, s-a produs, totuși, un declin. În preabinele existenței sale, omul s-a rupt de sursa darurilor și a harurilor, dorind a se numi pe sine „stăpân a toate”. Rezultatul acestei acțiuni a fost dezastruos și, poate, timpurile pe care omul le trăiește astăzi sunt reminiscențele actelor nesăbuite ale înaintașilor. Nimeni, niciodată, nu i-a prevestit lumii declinul prin care trece. Tot ce părea a fi desprins din Înaltul Cerului cu fireasca sa funcționare este privit azi cu ochi tulburi. Judecata modernă cade peste atitudinea tradițională și moralistă a celor care nu sunt deschiși la minte. Schimbarea direcției demonstrează fără prea multă teorie modul în care funcționează societatea actuală. Mereu pe fugă, agitat și stresat, omul dorește să-și demonstreze sieși că poate guverna toate cele ale lumii prin putere, timp, materie, făcându-se, astfel, început și sfârșit, întemeietor și chivernisitor asupra microcosmosului în care funcționează. Energia acestei transformări este percepută, paradoxal, de către necuvântătoarele care încearcă prin comportamentul lor să tragă un semnal de alarmă omului, îndemnându-l la retrospecție. Se pot observa atitudini familiare omului, gesturi tandre care conduc la concluzii generale: comportamentul omului s-a animalizat, iar simțurile animalelor s-au umanizat.

Bucuria pe care omul o simte în clipele în care se idolatrizează pe sine, mulțumindu-și pentru ceea ce a devenit, este sinonimă cu gestul făcut de apostolul Iuda față de Mântuitorul Iisus Hristos. Acea dulce sărutare a trădării este o analogie pentru clipele în care omul dă uitării binefacerile pe care Dumnezeu le varsă asupra lui. Singurul care se bucură de această sărutare a trădării este îngerul căzut, care face ca în mintea omului să lucreze doar cele lumești și nu cele duhovnicești. Dovada trădării Adevărului este puținul timp al bucuriei de care se învrednicește omul. În slava lui deșartă, el va trebui să înțeleagă că fericirea care nu durează nu este decât un mizerabil stupefiant, care-i guvernează rațiunea, lăsând spații goale în suflet și în inimă. Acele spații se vor umple doar în momentul în care, asemenea gestului de regret trăit de Iuda, omul va începe să-și ridice privirea spre Cer, cerând și implorând iertare.

Potrivit învățăturii Sfinților Părinți, Dumnezeu este un desăvârșit cunoscător al gândurilor omului, ceea ce denotă faptul că El a știut modul în care Iuda va acționa și cum va cădea în prăpastia ispitei, vânzându-L. Cu toate acestea, deși pare un paradox, Iisus îl alege pe Iuda ca ucenic pentru a vâdi lumii

că înaintea materiei, a celor 30 de arginți, trebuie să primeze fidelitatea față de Dumnezeu, față de prezența energiei Sale în viața omului. Alegerea lui Iuda ca apostol, evenimentul trădării Mântuitorului, dulcea sărutare a celui chemat în a sluji Adevărul sunt simboluri ale lecțiilor de predare-asimilare a învățăturilor de credință, ca prin aceasta fiecare să înțeleagă că umbra pașilor îndreptați spre păcat trebuie să dispară. În locul ei trebuie să apară fideitatea și fidelitatea față de Dumnezeu Cel Unul Întreit în Persoane. Cu alte cuvinte, omul trebuie să coboare rațiunea în inimă, lăsând-o pe cea din urmă să se transforme într-un vas ales al mirului celui de mare preț.

Se observă și se constată din ce în ce mai des schimbarea fizică a lumii. Natura a început să refuze a mai lucra în favoarea lumii, deoarece omul a uitat să-și aducă contribuția pentru a o menține vie, atât pentru el, cât și pentru generațiile viitoare. Exploatarea crudă și nemanierată a faunei și a florei creionează lipsa înțelepciunii, nepriceperea și ignoranța omului contemporan. Privită prin ochii generațiilor trecute, această atitudine primitivă a omului postmodern nu este sinonimă cu progresul, ci reprezintă, mai degrabă, o stagnare, chiar un regres, o decadență.

Se afirmă cu tărie că secolul XXI este secolul vitezei, al schimbărilor majore, al energiilor pozitive, al dezvoltării. Cu toate acestea, tehnologia, tehnica și virtualul – atributele acestui veac – se dovedesc că nu sunt nici pe departe particule de Adevăr și nici măcar nu conduc spre El. Rețelele sociale, internetul și aplicațiile online sunt rețete ale eclipsării dialogului interuman. Fascinația lumii tehnice tinde să acapareze domenii umaniste, iar pericolul integrării acestei lumi în teologie, spre exemplu, este evident. Societatea este pe deplin convinsă că trăirea sentimentului religios trebuie să fie susținută de metodele moderne de catehizare, că practicile liturgice au nevoie de o actualizare, că Biserica trebuie să răspundă cerințelor prezentului. Din nefericire, puțini sunt aceia care știu că Biserica, cu cele patru funcții ale sale: de instituție, de comuniune de credincioși, de clădire și Trup al Mântuitorului, a răspuns în permanență nevoilor societății. Un exemplu, în acest sens, îl poate constitui un fragment din ectenia mare în care preotul se roagă „pentru cei ce călătoresc pe ape, pe uscat și prin aer”. Numărul participanților la serviciile liturgice se datorează harului și darului lucrător care este prezent în Biserică. În acea lumină pururi veșnică, credinciosul se simte cu adevărat liniștit. Așadar, în această discrepanță dintre real și virtual se poate întrezări adevărata definiție a omului credincios. Spre deosebire de cel religios, care caută metode și practici de mijloc prin care să-și asigure o stabilitate spirituală, credinciosul se preocupă de identificarea mijloacelor prin care să se apropie și mai mult de Dumnezeu. Un astfel de om nu poate fi considerat nici habotnic, nici îndoctrinat, nici prozelit. El este realist, trup și suflet dedicat scopului său – mântuirea. Dar un astfel de om, de cele mai multe ori, este supus încercărilor, batjocurii, falsității lumii în care trăiește. El se lovește mereu de zidul unei întrebări existențiale: „Câtă vreme va mai dura discrepanța dintre merit și răsplată?”. Dacă va socoti în adâncul inimii sale că Dumnezeu îl încearcă de prea mult timp, atunci va cădea în extrema fățarnicilor, asemenea lui Iuda. Dar dacă va înțelege că zbuciumul prin care trece este semn al iubirii divine, foc curățitor, atunci se va bucura cu desăvârșire.

Ales ca martor al Adevărului, Iuda s-a făcut pe sine viclean și fals. A trăit în preajma Mântuitorului, s-a împuternicit din energia ființei Sale, a absorbit puterea Cuvântului, dar nu a rezistat ispitei. Nu doar că L-a vândut pe Cel fără de preț, ci a ales a sluji intereselor meschine ale oamenilor, sau, cu alte cuvinte, a încercat să slujească la doi domni, dar „nimeni nu poate sluji la doi stăpâni: căci ori îl va urî pe unul și-l va iubi pe celălalt, ori îi va fi devotat unuia și-l va disprețui pe celălalt. Nu puteți sluji și lui Dumnezeu, și lui Mamona” (Matei 6,24). În acea cumplită încercare, Iuda se leapădă de Hristos, iese din turma cea aleasă și se ascunde sub chipul trădării de frică să nu sufere batjocura lumii care-i hulea pe apropiatii lui Iisus. În acest context, se poate explica dualitatea gestului sărutului dat Mântuitorului pe obraz. De frica necazurilor, a suferinței și a încercării, Iuda a fugit de la fața Lui, neștiind că, trecând prin aceste vicisitudini, el se va bucura, într-un final, de Înviere, de veșnicie, de Împărăția Cerurilor.

Omul contemporan repetă zilnic gestul necugetat al apostolului Iuda. Fie că îi oferă lui Dumnezeu dulcea sărutare a trădării prin faptul că se consideră vrednic de bucuriile pe care le trăiește fără să socotească că Dumnezeu este izvorul lor, fie că fuge de la fața Lui de frică să nu sufere flăcările focului curățitor care îi vor aduce, în final, fericirea. Chiar dacă disproporția dintre merit și răsplată este uneori tainică, de necuprins cu mintea, omul este dator să rămână fidel Creatorului său. Indiferent de bucuriile sau necazurile prin care trece, el trebuie să se arate mulțumitor Dumnezeului său, fiind de-a pururi rugător, ascultător și împlinitor al poruncilor Sale.

Teologia căsătoriei și etica postmodernă

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Teologia căsătoriei cuprinde toată sfera de înțeles a lumii, începând de la momentul dorinței identificării partenerului de viață, până la asemănarea cu el în cuget și simțire. Din acest considerent, Sfinții Părinți au alcătuit o rânduială în legătură cu modul în care poate fi înțeleasă binecuvântarea care se revarsă peste soți, dar mai ales cu modul în care aceștia trebuie să conviețuiască, ca faptele lor să fie bineplăcute în fața lui Dumnezeu.

Actele de credință văzute ca jurăminte reprezintă fermitatea cuvântului pe care cei doi soți îl oferă divinului, dar și permanentizarea legăturii din cer. Din acest considerent, o seamă de sociologi caută să identifice modificările care apar în structura unei relații în momentul divizării. Istoria omenirii a arătat că nu este străină de actul negației, că o teologie a căsătoriei poate suferi grave malformații dacă nu se intervine la timp.

În spațiul societății contemporane se dorește găsirea unor parametri de funcționalitate a căsătoriei doar în măsura năzuințelor indivizilor, nu a întregului creat. Nevoile cuplului nu se mai regăsesc ca numitor comun, ci fiecare caută a delimita contextul familial de cel personal. Pe acest fond, termenul *familie* nu reușește a se mai identifica cu măsura planului lui Dumnezeu, motiv pentru care apar noi tipuri de familii, care absorb binecuvântarea și o transformă în imprecăție. Există posibilitatea ca natura firească a lucrărilor divine să se înlocuiască chiar de către om în acte de contestat, lipsite de etică, sensibilitate și devoțiune.

A se identifica momentul regresului înseamnă a se căuta vinovați care să răspundă în fața provocărilor, dar nu trebuie omis un aspect esențial – lipsa ascultării. Răzvrătirea celor rele împotriva celor bune, neascultarea a fost mereu forma celor potrivnice și suferinde. Potrivit referatului biblic, păcatul neascultării a condus pentru prima dată la actul diviziunii creației lui Dumnezeu, căci un înger al Domnului iese din ceata dreptilor și refuză întoarcerea. De acest refuz se lovește și omul, când, ispitit de diavol, refuză a mai asculta de Cel Care l-a creat. Mai grav decât atât, omul nu conștientizează că întoarcerea lui ar fi considerată o formă a smereniei prin care se poate înălța, ci dorește ca întoarcerea sa să fie o notă fundamentală a dorului față de frumusețea paradisiacă, ca astfel el să redevină stăpân peste toate. Așadar, întoarcerea omului la Dumnezeu implică o acerbă luptă cu sinele, pe care trebuie să-l învingă. Sub acest raport poate sta și Taina Căsătoriei, deoarece lipsa unei bune chivernisiri poate conduce către adevărate dezastre spirituale, psihice și fizice.

Sub asediul unor provocări de real interes pentru familie, celula de bază a societății, pe care stau toate elementele definitorii ale sensurilor și înțelesurilor ființiale, teologia căsătoriei poate scăpa din matca conștientului și se poate integra în noi forme conceptuale, definite printr-o etică modernă și contemporană, care încearcă, de cele mai multe ori, să răspundă în măsura adevărului, dar panta suicidară pe care stă nu face altceva decât să conducă la alte pericole, imanente. Năzuința conștiinței contemporane de a răspunde unei teologii bazate pe un adevăr de credință reprezintă încercarea de a pune pe picior de egalitate sfințenia și perversitatea. Cele două atribute se contrazic, de aceea se poate concluziona că ceea ce societatea încearcă să aducă în prim-plan nu e altceva decât un derapaj provenit dintr-o lipsă totală a răspunderii.

Dacă teologia căsătoriei cuprinde toate legile dragostei prin binecuvântarea lui Dumnezeu, cu siguranță, etica societății contemporane reprezintă o încercare de a substitui poruncile divine, îmbrăcându-le într-o nouă formă, mult mai accesibilă omului postmodern. În acest context apare o problemă pe care părintele profesor Emil Jurcan o consideră deosebit de gravă. Dacă teologia feministă vedea în viața sexuală a celor doi soți o împlinire a iubirii lor, în societatea postmodernă această teorie este supusă ridicolului, deoarece sexualitatea este ridicată pe un pedestal mult mai înalt decât realitatea subiectului. Feminismul postmodern încearcă să le implementeze tinerilor ideea că relația cu un singur partener este un soi de constrângere personală¹.

Etica societății contemporane nu se mai bazează, așadar, pe conduite morale raportate la adevă-

¹ Emil Jurcan, „Familie și sex în feminismul teologic contemporan”, în *Credința Străbună*, nr. 10/2000, p. 4.

rul de credință, ci pe etichetele pe care oamenii aleg a le purta prin raportarea la necesitățile lor zilnice. În definirea eticii contemporane se ține cont doar într-o anumită măsură de sursa adevărului și se încearcă a se pune în prim-plan nevoia omului, prin raportarea sinelui la sine. În acest fel, omul se simte mereu vătămat, nefericit sau neîmplinit, căci problemele lumii contemporane îi provoacă mult dispreț, nemaiținând cont de faptul că el este cauza dezastrelor sufletești. Această metodă de victimizare atestă slăbiciunea firii omului de a se ridica și a lupta împotriva actelor care nu îi fac cinste. Există posibilitatea ca societatea să își dorească acest lucru, să nu fie responsabilă de membrii ei, ci să le ofere falsa impresie că libertatea pe care le-o acordă este, de fapt, darul cel mai de preț de care ei trebuie să beneficieze.

Biserica lui Iisus Hristos este cea care oferă răspunsul cel bun. Ea își atestă capacitatea de a purta grija membrilor ei. Ceea ce este posibil prin implicarea directă în viața comunităților, ca astfel natura răspunsului să nu fie pusă sub semnul întrebării, ci să fie viabil în funcție de fiecare caz în parte. Așadar, misiunea Bisericii este prezența energiei divine pe drumul către împlinirea conjugală a fiilor lui Dumnezeu. Misiune care începe din perioada adolescenței, ca formatoare de caracter, dar nu încetează nici atunci când unul dintre cei ce trebuiau a se face pe sine ascultători părăsește ograda îndumnezeirii. Obiectivul este clar și derivă din dorința Preasfintei Treimi ca toți oamenii să se mântuiască. Lucrarea Bisericii se vedește în momentul în care membrii acesteia se lasă conduși de glasul conștiinței și al adevărului.

Părintele profesor Gheorghe Petraru consideră că misiunea Bisericii în ceea ce privește cadrul familial poate fi reprezentată în cel mai expresiv mod ca fiind legătura indisolubilă dintre Mirele Iisus Hristos și mireasa Sa, Biserica, arătând, deopotrivă, că prezența divinului în viața celor doi este dorința lor de regăsire în iubirea lui Hristos Iisus. În acest sens, spune: „Hristos afirmă că temeiul relației dintre bărbat și femeie este Dumnezeu Însuși, Care a făcut din cei doi un singur trup, o unică dualitate sau o dualitate unică”².

Fuzionarea constantă dintre Biserica lui Hristos Iisus și *mica biserică*, așa cum mai este numită familia, trebuie să sublinieze natura harică și schimbul de energii care se petrece între cele două, arătând că ambele fac parte dintr-un sistem care trebuie să funcționeze neîntrerupt. Numai astfel, relația dintre familia creștină și misiunea Bisericii poate lua chipul unei împreună lucrări, cu obiective și scopuri clar definite.

Doctorul Phil McGraw propune același tip de fuzionare, arătând că în sistemul în care trebuie să funcționeze familia sunt condensate cinci personalități diferite a doar patru membri, deoarece entitatea colectivă constituie punctul definitoriu³. Dacă omul conștientizează că întreg sistemul familial stă sub oblăduirea lui Dumnezeu și sub purtarea de grijă a Bisericii, atunci se face pe sine mecanism al acestui sistem care va funcționa neîncetat. Structura sistemului este definită de reperul suprem – dragostea Persoanelor Treimice, care, deși nu se află într-o subordonare, lucrează împreună cu aceeași dăruire.

Pervertirea morală prin păcat distruge orice sistem de valori, dezastrul fiind mai iminent decât zidirea. În studiul *Adolescenții și familia*, acest lucru poate fi ușor înțeles, deoarece se prezintă o serie de deviații care produc adevărate dezastre psihice, spirituale și fizice, căci orice îndepărtare de la poruncile Decalogului aduce cu sine osânda. Etica societății contemporane pune accentul în acest caz pe natura biologică a lucrurilor, cea care aduce cu sine o prejudecată, dar esența cadrului familial nu trebuie să cuprindă relațiile biologice sau anatomice, ci pe cele sociale, spirituale, sufletești⁴.

Linia care demarcă structura familiei tradiționale față de cea contemporană nu face referire strict la provocările pe care cea din urmă le aduce cu sine, ci la modul în care termenul de *familie* este înțeles de către noua generație de tineri. Părintele profesor George Remete vorbește despre conceptul de *planning*, arătând că el nu este benefic pentru familia creștină, deoarece devalorizează reciprocitatea încrederii dintre cei doi parteneri și pune accentul pe intervenția tehnică asupra dragostei dintre cei doi soți⁵. Oglindirea oricărei mentalități se vede în actul propriu-zis, motiv pentru care refuzul tinerilor de a se mai gândi cu seriozitate la o familie nu mai reprezintă o noutate. Pentru aceștia, familia reprezintă un sistem închis cu numeroase sarcini și obligații, în care, la un moment dat, unul dintre membri cedează în funcție de comportamentele celuilalt. Există două structuri de care trebuie să se țină cont: cea internă, care îi determină pe tineri să lucreze la rolul educativ și economic, și cea externă, care ține de viața socială.

² Gheorghe Petraru, „Familia între realismul teologic al Ortodoxiei și situația actuală”, în *Simpozionul Internațional „Sfintele Taine și Familia Creștină”*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2012, pp. 83-84.

³ Phil McGraw, *Familia mai presus de orice*, Editura Curtea Veche, București, 2007, pp. 25-26.

⁴ Dan Banciu, Sorin M. Rădulescu, Marin Voicu, *Adolescenții și familia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, pp. 21-22.

⁵ George Remete, „Planningul familial”, în *Familia și Viața*, București, 2001.

A trăi la extrem fiecare particularitate a unui sistem înseamnă a oferi liberul consimțământ asupra demersului firesc al evenimentelor, iar acest lucru poate fi înțeles prin termenul de *familie tradițională*. Eliminarea conținuturilor religioase, formale, a tabuurilor sexuale, a pudorii etc. arată modul în care tradiționalul s-a transformat în modern, totul a devenit insular, singular, individual, căci dispare din ce în ce mai des cuvântul *noi*. În cadrul familiei moderne, fiecare individ își are rolul bine stabilit, preocupările zilnice fiind mult mai importante decât stabilitatea cuplului. Aici intervine etica societății contemporane, care îi arată tânărului modern că împlinirea vine prin strânsa legătură cu celălalt, dar fericirea ține de propriul succes. Potrivit lui Carl Zimmerman, ruperea de realitatea firească a lucrurilor înseamnă „abandonul valorilor tradiționale care poartă germenele propriei destrucții”⁶.

Teologia căsătoriei propune mediului contemporan o perspectivă clară asupra modului în care tinerii trebuie să se raporteze la familie, iar acestui aspect nu i se găsesc similitudini în sfera instituțională a legământului dintre două persoane, ci în relația activă care trebuie să existe între ele. Deschiderea prin dialog arată disponibilitatea și implicarea în găsirea unui numitor comun care să înnobileze sentimentul de iubire. În Taina Căsătoriei, Sfinții Părinți afirmă în unanimitate că materia tainei este chiar iubirea celor doi și că ea nu ar trebui să înceteze, pentru că nu există un termen de valabilitate a acesteia, legământul fiind făcut pentru veșnicie.

Arhiepiscopul Hrisostom de Etna crede că dragostea familiei are o formă evanghelică, văzută ca o analogie a dragostei pe care Mântuitorul a purtat-o ucenicilor lui, dar și una patologică, în lipsa reciprocității sentimentale⁷. Această afirmație întrezărește în contextul contemporan un paradox: pe de o parte este dorința de a avea o relație, iar de altă parte este lipsa efortului de a construi relația. Există, din păcate, această formulă de guvernare a ființei, deoarece mulți tineri se află în locul în care nu doresc a fi, marcați doar de egoismul de a avea alături o persoană mult râvnită. Superficialitatea de care dau dovadă reprezintă sabia cu două tăișuri care stă asupra relației lor, lipsa efortului de a zidi cărarea spre Împărăție fiind considerată o independență totală față de toți și de toate.

În studiul *7 păcate asupra vieții de familie*, Antoine Alaméda trage un semnal de alarmă în ceea ce privește raportul dintre cei doi parteneri, arătând că pentru a întemeia o familie este necesar ca fiecare partener să poarte chipul rezonanței valențelor pe care celălalt le caută. Adică, în așa-zisul caiet de sarcini al cuplului, mecanismul trebuie să funcționeze perfect, evitându-se, astfel, eșecul⁸. *Cum supraviețuim în propria noastră familie?* este titlul sugestiv al lui Mony Elkaim, autor ce caută să sintetizeze acțiunile pe care un partener căsătorit trebuie să și le însușească atunci când face referire la relația sa. Acesta crede că o situație de criză trebuie să se reformeze, că orice abatere de la program va determina adaptabilitate⁹. Informația certifică gradul de seriozitate la care cei doi parteneri sunt chemați a lua parte, dar adaptabilitatea nu trebuie să rezoneze cu acel mod prin care se încearcă orice compromis prin care cei doi parteneri să funcționeze calitativ. Din contră, în cadrul familiei, munca depusă pentru înfrângerea propriului orgoliu este dovada cea mai mare a dragostei, de aceea deschiderea spre celălalt prin gest și cuvânt trebuie să fie însoțită de pacea lăuntrică.

Există studii care definesc căsătoria ca pe o tranziție, lucru general valabil după cuvintele Sfântului Apostol Marcu, „de aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa” (Marcu 10,7), dar există și unele studii care consideră căsătoria o tranzacție care cuprinde două persoane, care, puse față în față, trebuie să conlucreze pentru a fi asociate cu profitul, sau, în termeni științifici, cu o

⁶ Carl Zimmerman, *Family and Civilization*, Editura Harper and Row, New York, 1947, p. 30.

⁷ Hrisostom de Etna, *Elemente de psihologie pastorală ortodoxă*, Editura Bunavestire, Galați, 2003, pp. 102-103.

⁸ Antoine Alaméda, *7 păcate ale vieții de familie*, Editura Trei, București, 2012, p. 95.

⁹ Mony Elkaim, *Cum supraviețuim în propria noastră familie*, Editura Curtea Veche, București, 2007, p. 78.

economie neoclasică. În acest context, Philippe Fargues spune: „Căsătoria este o constantă aritmetică prin egalitatea numărului care îi definește”¹⁰. Raportarea faptelor proprii la faptele care provin din expresia celuilalt arată în mod vădit eroarea pe care omul o produce în gândirea sa. În familie nu trebuie să existe un raport de subordonare, ci o împreună lucrare, nefiind firesc ca un partener să își ofere aportul într-o măsură mai mare decât celălalt. A zidi o structură bazată pe iubire înseamnă a clădi aceleași sentimente și trăiri în perimetrul aceleiași dorințe.

Tinerii preferă să amâne căsătoria, mânați de gândul constrângerilor de ordin social, deoarece, în cuprinsul familiei, natura unuia trebuie să fie dorința celuilalt, sau, altfel spus, experiența unui membru trebuie însușită și de către celălalt. Kathleen Gerson crede că tinerilor le place să viețuiască singuri sau în alte tipuri de relații, dar niciodată familiale, motivul constând în capacitatea de a se canaliza pe propria persoană, pe propria independență, făcând distincția cât se poate de clară între ceea ce doresc și ceea ce cred că vor primi¹¹. În acest context, trebuie admisă filosofia lui Hegel, prezentată în studiul *The Unfinished Revolution – How a New Generation is Reshaping Family*, care caracterizează familia ca pe o sferă a eticii practice, având sarcina de a afirma esența singurătății membrilor în sfera universală a legii, prin abstracție de la singularitate. Membrii familiei trebuie să fie angajați într-un sistem de recunoaștere reciprocă, care să se poată identifica, de fapt, cu propria recunoaștere¹², sau, în alți termeni, lupta sinelui cu sinele pentru a oglindi în celălalt propriile năzuințe.

Impermeabilitatea familiei tradiționale este asigurată de caracterul ei sacru, dar și de guvernarea plină de responsabilitate a membrilor ei. Pentru orice abatere, Biserica încearcă să intervină, arătând că jertfa și sacrificiul aduc cu sine roada cea bună. Intervenția orgoliului poate denatura binecuvântarea harului lui Dumnezeu, căci în acesta se ascunde neascultarea și antropocentrismul. Integritatea unei familii tradiționale ține de buna funcționare a acesteia și aduce normalitate și sănătate. Orice factor care iese de sub stigmatul acesta poate provoca numeroase erori, cele mai grave fiind cele legate de discrepanța dintre cei doi membri, în momentul în care femeia devine o victimă a abuzului. Deși adeseori aceasta poartă în mai mare măsură responsabilitatea conjugală, ea este văduvită de o atenție deplină, deoarece parvenirea bărbatului depășește limitele decenței. Sfântul Ioan Gură de Aur subliniază natura dezechilibrului dintre femeie și bărbat prin aceea că „femeia se supune bărbatului pentru că egalitatea ar produce luptă. Și nu numai pentru aceasta, ci și pentru înșelarea care s-a făcut la început. De aceea, când a fost adusă la ființă, femeia nu a fost supusă îndată bărbatului”¹³.

Se pot întrezări cazuri în care latura feminină a familiei posedă mai mult curaj în a găsi o soluție asupra oricărei provocări. În această notă, Maria Tănase face o incursiune în istoria familiei, arătând că forma patriarhatului determina în cea mai mare măsură valorile familiei, dar era nevoie și de sensibilitatea femeii, iar această trecere s-a făcut, din păcate, prin sfera căsătoriilor aranjate. Prin eliminarea lor, astăzi, femeia are un sens real, ea fiind cea care consolidează un sistem de valori diferit, calitativ¹⁴. Așadar, în cadrul familiei contemporane redefinirea relațiilor dintre sexe și responsabilitatea fiecăruia în parte atestă, potrivit lui Horst Richter, faptul că femeia posedă o atitudine mai fermă decât cea a bărbatului¹⁵.

Sfinții Părinți au mizat întotdeauna pe puterea fetei, de aceea, în contextul apropierei față de originea divină a familiei, au acordat o maximă încredere spiritului feminin. Sfințenia femeii este văzută ca lupta cea bună pe care ea o duce cu necredința bărbatului, ca și acesta din urmă să guste sfințenia, „căci bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă” (I Corinteni 7,14). Identificarea femeii cu viața reprezintă valoarea pe care femeia o dă familiei sale și care este, de cele mai multe ori, una pozitivă. Așadar, supunerea pe care femeia o face în fața bărbatului nu reprezintă un moment al seducției, ci dorința ei de a trezi în inima bărbatului său dragostea.

Analogia făcută de unii teologi în contextul identificării femeii cu Biserica reprezintă cea mai nobilă formulă după care cea dintâi poate trăi, funcționa și dăruia. Iubirea pe care femeia o poartă soțului

¹⁰ Philippe Fargues, „Terminating Marriage”, în *Cairo Papers in Social Science*, nr. 24/2001, p. 248.

¹¹ Kathleen Gerson, *The Unfinished Revolution: How a New Generation is Reshaping Family, Work and Gender in America*, Oxford University Press, 2006, p. 104.

¹² David V. Ciavatta, *Spirit, The Family and The Unconscious in Hegel's Philosophy*, State University of New York Press, Albany, 2009, p. 61.

¹³ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântări despre viața de familie*, Editura Învierea, Timișoara, 2005, p. 42.

¹⁴ Maria Tănase Mânzat, „Consecințele psihologice ale divorțului”, în Mariana Caluschi, *Psihologul de familie. Necesitate în spațiul românesc contemporan*, Editura Performantica, Iași, 2008, pp. 96-97.

¹⁵ Horst Eberhard Richter, *Familia ca pacient*, Editura Trei, București, 2016, p. 41.

ei trebuie să fie identică cu iubirea pe care Hristos a manifestat-o față de Biserică, adică acest raport *prin noi înșine* să ateste identificarea unuia cu celălalt prin jertfă și prețuire, maximizare și purificare. În oglindirea acestui raport se poate observa cel mai clar misiunea Bisericii, prin întreitul ei atribut: preoțesc, profetic și împărătesc.

Dacă Biserica își exercită natura preoțească prin instrumentul unirii omului cu Dumnezeu, natura la care femeia este chemată să ia parte trebuie să îi conducă pașii pentru a extinde dragostea sa față de bărbat, ca prin aceasta să-l ridice la taina iubirii. Natura profetică a Bisericii e exprimată prin vestirea Cuvântului lui Dumnezeu, iar acest lucru poate fi aplicat în cadrul familiei prin ascultare, căci în cuvântul sensibilității feminine se poate găsi mult adevăr. Ultimul atribut, împărătesc sau regal, prezintă Biserica drept entitate care îi conduce pe membrii ei la Tatăl, prin Fiul. Rezonanța acestui atribut poate fi înțeleasă prin cuvintele Ecclesiasticului, care spune: „Nu te abate de la femeia bună și înțeleaptă, că harul ei este mai bun decât mărgăritarele” (Ecclesiastic 7,20), prin aceasta înțelegându-se capacitatea femeii de a contribui la formarea credinței bărbatului său, ca astfel cei doi să devină moștenitori ai Împărăției lui Dumnezeu.

Uniformitatea rațiunii soților face ca întregul act al iubirii lor să fie o completare în cuget, simțire și fapt și, drept urmare, legitimitatea dragostei lor stă sub semnul liberului consimțământ și al schimbului de sentimente. În comuniunea celor doi stă dorința de a primi și de a dăruia la infinit, cunoscându-se prin aceasta întregirea lor ca un singur trup. Prin sentimentul de iubire răbdarea devine o virtute, iar fiecare devine parte a universului din care a fost creat, ceea ce înseamnă că un soț îl definește pe celălalt prin ceea ce este el. Părintele Dumitru Stăniloae spune foarte clar: „În femeia lui, bărbatul are toată cealaltă jumătate a speciei, și viceversa, încât niciunul nu are nevoie de alt bărbat sau de altă femeie”¹⁶.

Teologia căsătoriei propune un model de familie bazat pe structura supremei iubiri a Persoanelor Sfintei Treimi. Mecanismul de funcționare trebuie să fie unul sănătos, bazat pe câmpul energetic al dragostei lor, dar și pe funcționalitatea individuală a fiecăruia. Unii psihologi sunt de părere că o relație conjugală poate funcționa doar în măsura sănătății psihice a membrilor ei, în caz contrar neexistând posibilitatea unei fuziuni de lungă durată. Acest lucru îl înțelege și Biserica, asigurându-se de sănătatea membrilor ei prin responsabilitatea pe care le-o poartă, fiind totodată motivul pentru care actul unirii celor două suflete cuprinde o serie de procese menite să îi ateste integritatea.

Tipicul bisericesc atestă necesitatea unei mărturisiri pline de sinceritate înainte de actul căsătoriei, mărturisire care se face în prezența preotului duhovnic. În cadrul întâlnirii celor trei se pot observa dorințele, năzuințele, dar și parcursul relației. Înzestrat cu alese valențe, preotul duhovnic filtrează intențiile celor doi printr-o serie de aspecte care pot să scoată la lumină diferențele majore de gândire, ca urmare a unor dezechilibre psihice. Acestea pot fi de natură fizică sau spirituală, motiv pentru care se cere o analiză consistentă a situației.

Dorința Bisericii este ca toți membrii ei să se mântuiască, de aceea intervine în fiecare particulă ce definește parcursul acestora. Sănătatea fizică este un aspect esențial, căruia Biserica îi acordă importanță, înțelegându-se prin aceasta deschiderea față de sistemul medical, care poate garanta o viitoare generație sănătoasă. Capacitatea de tămăduitor al trupurilor pe care Mântuitorul Iisus Hristos o avea ca atribut subliniază, încă o dată, universalitatea omniprezenței Sale, vindecând de toată neputința pe oricine îi cerea ajutor, căci „Iisus este cel care l-a făcut sănătos” (Ioan 5,15).

Teologia căsătoriei urmărește diferitele conduite ale soților, arătând cu precădere grija pentru sănătate, căci a vorbi despre familie nu înseamnă a atribui calitatea individuală a fiecăruia, ci pe cea conjugală, făcând referire la viitoarele modificări ce pot avea loc, dacă nu există compatibilitate spirituală, fizică, psihică. Maria Dindelegan afirmă că „sănătatea mentală este principalul element în ceea ce privește perfectă funcționare a familiei, deși ea are un fond emoțional determinat de vârstă sau mediu. Efectele negative se caracterizează prin boli: ADHD, neatenție, hiperactivitate, impulsivitate”¹⁷. În aceeași notă, în studiul lui Pino Marelli, Carlo Maria Martini afirmă: „Un prim izvor de slăbiciune este fragilitatea psihologică și afectivă a relațiilor de cuplu. Asistăm la o sărăcire a calităților relaționale care, adesea, se ascunde în spatele unor aparențe stabile și normale”¹⁸.

¹⁶ Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 123.

¹⁷ Maria Camelia Dindelegan, „Aspecte ale examinării clinice în psihiatria copilului și a adolescentului”, în *Familia și rolul ei în educarea copilului*, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 216.

¹⁸ Pino Marelli, *De vorbă cu părinți – Ghid catehetic*, Editura Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2016, p. 13.

Natura deviantă a stărilor psihice produce multiple modificări în structura internă a relației, determinând un schimb de replici la nivel spiritual, cei doi soți nemaiputând, astfel, fuziona în direcția stabilită anterior. Pagubele produse de dezechilibrul psihic nu agravează propriul eu, ci relația de cuplu, iar acest aspect trebuie înțeles, în termeni concisi, ca fiind îndepărtarea de lucrarea apostolică. În studiul *Sideline by Failure* se evidențiază efectele negative produse de dezechilibrul psihic al soților, urmarea acestora fiind participarea la suferințele proprii ca insucces¹⁹, sau, altfel spus, asumarea eșecului fără vreo vină aparte.

Familia modernă este expusă riscurilor și derapajelor psihice, deoarece baza nu este constituită pe un echilibru personal, aspect care poate fi înțeles prin atributele fiecărui soț care se unește într-o nouă relație, având la bază un trecut presărat de disfuncționalități și eșecuri. Tinerii unor astfel de familii nu se regăsesc în drumul lor spre împlinire, încrederea fiindu-le de multe ori știrbită, umbra trecutului apăsând din ce în ce mai mult pe modul în care ei își pot vedea noul partener. Raportarea la absența unui vechi partener reduce posibilitatea ca cel nou să îndeplinească necesitățile proprii, iar acest aspect nu se produce în manifestarea fizică, ci în cea mentală sau psihică. Încercarea de a înlocui, ca mai apoi să se acorde întâietate, este un proces nefiresc, contradictoriu legilor morale, deoarece unicitatea fiecărui partener este esența și cheia relației.

Familia modernă trebuie să se identifice în chipul familiei creștine, cea care funcționează pe baza a trei aspecte esențiale: spiritual, fizic, psihic, pentru a înlătura orice posibilitate care ar periclita habitatul conjugal. În studiul *Secretul unei familii armonioase* sunt prezentate încă două aspecte fundamentale: exprimarea naturală a gândurilor și dorințelor și comunicarea permanentă cu ceilalți. Aceste două criterii reprezintă, de fapt, personalitatea conjugală, dar și cooperarea efectivă pentru bunul mers al relației²⁰.

Etica modernă a societății în care tinerii zilelor noastre își desfășoară activitatea include un nou tipar, după care aceștia își pot construi familia perfectă. Gândirea postmodernă a tinerilor determină ca în actul atașamentului față de celălalt să se urmărească un ghid, cu puncte forte și puncte slabe, un soi de analiză care să confirme sau infirme compatibilitatea, care de cele mai multe ori stă sub semnul educației sexuale, al experiențelor venite pe acest fond, al înțelegerii necesității actului înainte de unirea sufletelor prin taina căsătoriei. Există în cadrul societății postmoderne o serie întreagă de concepții cu privire la modul în care tinerii trebuie să se raporteze la conceptul familial. Unii cercetători au evidențiat patru puncte premergătoare unirii spirituale: educația sexuală, înțelegerea socială a actului, renunțarea la tabieturi și resursele materiale comune²¹. Desigur, cel mai incitant aspect îl reprezintă latura sexuală. Aceasta este o extensie a societății pervertite de interese personale, politice sau economice, sau un simplu mod de a schimba traiectoria dreptei rânduiei în una marcată de libertate profundă.

Libertatea este darul cel mai de preț pe care Dumnezeu l-a oferit omului, dar neascultarea a schimbat înțelesul libertății, determinând o ieșire de sub tiparul binecuvântării și înscrierea într-o altă energie, cea a păcatului. Potrivit lui Hristofor Panaghiotis, păcatul este cel care sparge rostul rațiunii, pe cel a cunoașterii lui Dumnezeu. El pornește dorința spre desfrânare, iar inima se pierde, căci în ea se lucrează toate simțurile și trăirile. În acest sens, afirmă: „Această urâtă fărădelege a curviei pângărește pe om și la suflet și la trup. Deșartă și mincinoasă este toată frumusețea trupului și fără de minte și orbi sunt câți păgubesc cereasca bucurie pentru atâta scurtă dulceță și spurcată poftă”²².

Pierderea simțurilor și a trăirilor interioare înseamnă pierderea calității de fiu al lui Dumnezeu, pentru că în interiorul omului nimic nu mai lucrează în măsura luminii, totul este cuprins de întuneric, mintea este pervertită, iar dragostea nu mai sălășluiește. În acest context, tinerii nu conștientizează pericolul la care se expun, ei considerând actul sexual ca pe un gest firesc, o extensie a dragostei lor care, de fapt, nici nu există. Ei se aprind de frumusețea diformă, dar nu includ noblețea sentimentului. Mintea lor rămâne posedată de manifestarea dorinței sexuale, arătând prin aceasta superficialitatea cu care ei se deschid lumii. În studiul *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Teșu Ioan descrie slăbiciunea tânărului cuprins de patima desfrâului, arătând că ea „este o patimă grea și înrobitoare, care și coboară omul la nivelul de animalitate, îl face nu doar asemenea, ci chiar inferior animalelor, prin iraționalitatea ei și prin setea oarbă de satisfacere a poftelor care o alimentează, o sete care nu este întâlnită nici în lumea necuvântătoarelor”²³.

¹⁹ Rick Muchow, „Sidelined by Failure”, în *Toolkit Worship*, 2007, p. 61.

²⁰ Virginia Scott, George Doub, Peggy Runnels, *Secretul unei familii armonioase*, Editura Aquila '93, Oradea, 2006, pp. 2-3.

²¹ Petre Bărbulescu, *Tineretul și Familia. Coordonate principale ale pregătirii tineretului*, Editura Politică, București, 1970, p. 161.

²² Hristofor Panaghiotis, *Păcatul desfrânării. Viața și Acatistul Sfintei Maria Egipteanca*, Editura Panaghia, Suceava, 2006, p. 35.

²³ Ioan Teșu, *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*, Editura Christiana, București, 2000, p. 150.

Iubirea pătimasă prin actul sexual este văzută de către teologia creștină ca un act de nesăbuiță, ignorare și dispreț, deoarece el nu reprezintă o extensie a dragostei care își are un atribut firesc – nașterea de prunci, ci o interiorizare a sentimentelor proprii, idee care poate fi înțeleasă în măsura în care simțul plăcerii este acela care guvernează întreaga ființă. Expresie a egoismului, desfrâul invocă capacitatea de a se oglindi în structura societății. Mediocritatea caracterului societății arată, de fapt, starea spirituală a lumii, ceea ce denotă o lipsă totală a prezenței lui Dumnezeu. Societatea postmodernă și-a pierdut caracterul responsabil față de membrii ei, prin eliberarea acestora din vatra părintească a credinței, aspect care poate fi întărit prin cuvintele lui Arthur Schopenhauer: „Desfrâul este scopul final al aproape tuturor acțiunilor oamenilor, el exercită o influență deplorabilă asupra tuturor problemelor importante, întrerupe preocupările cele mai serioase, tulbură pentru câțva timp și mințile cele mai luminate”²⁴.

Misiunea Bisericii în ceea ce privește raportul sexual dintre membrii ei necăsătoriți vine să sublinieze pagubele care se produc în întreaga lor ființă, deoarece fiecare păcat aduce cu sine moartea (Romani 5,12). Moarte care nu se referă la împușinarea zilelor omului, ci la dezechilibrul care poate apărea în fiecare zi a vieții lui, nemulțumirea și tristețea fiind caracteristicile principale. Nu trebuie omis faptul că Biserica a contribuit la stabilirea unor norme care să atingă conștiința omului, prin care el să înțeleagă perfectă lui funcționare. Dacă aceste norme ajung a fi încălcate, cu siguranță, rata sănătății trupesti și spirituale scade, se ajunge la dezechilibru psihic, chipul omului îngălbenește, slăbește vederea, se pierde glasul, apar insomniile sau scade capacitatea memoriei. Iată efectul pe care desfrânarea sau extensia dragostei moderne îl produce. În volumul *Cele 7 păcate de moarte*, Simon Blackburn definește modul în care actul sexual nelegitim își face apariția în viața tânărului, căci el „ trăiește în clasa de jos, își face loc cu coatele prea mult în viața noastră, (...) este clandestin, rușinos și jenant, (...) își urmărește propria mulțumire fără a suporta vreun control, se mulțumește cu orice se ivește, (...) corupe decența”²⁵.

Etica lumii acesteia pune în prim-plan dorințele omului, deși acest aspect denaturează măsura funcționării sistemului de valori. Glasul conștiinței omului este sursa valorii, dar ea trebuie să stea sub semnul ascultării față de poruncile lui Dumnezeu. Ieșirea de sub tiparul rânduielilor morale contribuie la apariția unui nou sistem de descifrare a tainelor omului. În măsura năzuințelor personale, tinerii nu contribuie la progresul lor spiritual, deoarece fluxul societății se simte mai pregnant decât cel al Bisericii. Dacă Biserica, prin misiunea sa, contribuie la dezvoltarea unui program care să vină în ajutorul celor ce doresc a-și întemeia o familie pe baza bunei rânduiei, societatea scoate din acest îndrumar sentimentul religios și îl transformă într-o educație pentru familie, bazată pe norme și conduite sexuale. Osmoza dintre cei doi parteneri trebuie să fie trecută prin actul păcatului înainte de actul binecuvântării, acest fapt fiind concluzia funcționării societății postmoderne. Dacă actul sexual este cel care potrivește parcursul unei relații, există pericolul real ca tinerii să nu se elibereze de patima lui, ci să-l aprofundeze până în cele mai umbroase manifestări, văzute ca adevărate deviații sexuale. În acest sens, potrivit lui Vasile Nițescu, odată cu apariția păcatului în lume, actul sexual a devenit anormal: „Aceste date au fost descrise în istoria sexuală a omenirii, fiind specifice antroipoizilor, indivizi preistorici cărora le lipsea neocortexul, componentă caracteristică sistemului nervos central al speciei umane și care ne-a oferit gândirea, limbajul, analiza corectă a mesajelor, creativitatea etc.”²⁶, adică, într-un cuvânt: inteligența.

Educația pentru sănătatea sexuală a devenit o știință, iar acest fapt a determinat o antiteză cu ceea ce Biserica propovăduiește. Relația dintre Biserică și știință a fost pusă mereu sub semnul complementarității, știința fiind o extensie a ceea ce Biserica a învățat dintotdeauna. Postmodernismul a intervenit în această relație și a schimbat toate datele fuzionării. A scos elementul divin și, odată cu el, orice posibilitate de subordonare, marcând astfel o discrepanță majoră. Ținta este cât se poate de clară și este îndreptată spre nemărginitul univers al tânărului care învață a se căuta pe sine. În procesul cunoașterii energiilor proprii, el este asaltat cu elemente inhibitoare în ceea ce privește latura sufletească, dar cu nelimitate posibilități de cunoaștere prin celălalt. Această idee se regăsește în studiul *Încarcerarea între universal și individual*, prin care autorii arată că „odată cu capacitatea de a gândi ipotetic cu privire la problemele morale-practice, tânărul îndeplinește condiția necesară și suficientă de a depăși maniera formal con-

²⁴ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, Editura Moldova, Iași, 1995, p. 339.

²⁵ Simon Blackburn, *Cele 7 păcate de moarte – Desfrânarea*, Editura Moldova, Iași, 2008, pp. 18-19.

²⁶ Vasile Nițescu, *Totul despre sexualitatea normală și patologică*, Editura Muntenia, Constanța, 2004, p. 95.

vențională de interpretare a moralității”²⁷.

Respingerea cu cerbie a valorilor contingentului religios implică fuga de responsabilitate. Cunoașterea sinelui prin celălalt în contextul prezenței actului sexual atestă marja de siguranță pe care tânărul postmodern și-o atribuie. El se folosește de cunoștințele anatomice pentru a-și întări convingerile lăuntrice, dar nu conștientizează că aceste fapte marchează spații vide în latura unei viitoare căsnicii. Utilizarea în mod abuziv a relațiilor intime dintre cei doi parteneri contribuie, în mod inevitabil, la utilizarea unor mijloace de contracepție. Ele nu sunt utilizate în mod ocazional ca adjuvant al îmbunătățirii unor reacții negative ale corpului, ci au ca scop extinderea naturii trăirilor intime. Faptul subliniază, în mod clar, condiția celor doi parteneri, imaturitatea și nechibzuința lor, utilizarea metodelor de contracepție fiind un flux și un reflux de viață și de moarte. Rudolf Ehmann consideră utilizarea acestor metode ca fiind un atribut al societății seculare, căci „contracepția este inseparabil legată de starea moral-spirituală a Europei și a întregii lumi contemporane. Ridicată în slăvi ca o mare binecuvântare de unii, condamnată ca un blestem de alții, ea a provocat mari transformări sociale și ideologice”²⁸.

Subiectul contraceptivelor reprezintă un soi de cutie a Pandorei, deoarece societatea contemporană se împarte în două categorii de ideologii. Pentru cei mai mulți tineri contracepția este o metodă de abolire a responsabilității față de partener sau relație, acest aspect încadrându-se în contenciosul dragostei lor. Faptul trebuie înțeles în măsura echilibrului emoțional, sentimentele fiind adevărații guvernanți ai relației. Orice abatere de la exprimarea sentimentelor poate exprima o lipsă totală de devotament. Mai grav, utilizarea regulată a acestor forme de estompere a viitoarei vieți contribuie la eradicarea sentimentului patern și matern, ceea ce conduce pe viitor la refuzul de a mai deveni părinți. Pentru cea de-a doua categorie de tineri, contracepția este unitatea de măsură a dragostei lor. Abuzul față de aceasta se înscrie în seria nelimitată a contactelor sexuale, considerate momente de perfectă cunoaștere, fără vreun rezultat real, totul fiind exprimat prin fals și imoral. În studiul *The family in Early Modern England*, autorii consideră că o astfel de gândire exprimă imaturitate și poate genera conflicte atunci când partenerul de sex masculin pretinde superioritate asupra fertilității²⁹.

Acestor ideologii ar trebui să li se acorde titlul de erezii, deoarece produc grave abateri de la adevărul religios. Pentru a fi puse pe tapetul actelor de iresponsabilitate și imoralitate, trebuie avută în considerare poziția Bisericii față de aceste deviații. Deși se condamnă cu desăvârșire practica utilizării produselor anticoncepționale, există, se pare, cazuri care exclud autoritatea bisericească în fața acestor provocări. Potrivit lui Mihai Teodorescu, se cunosc cazuri în care clerul bisericesc susține folosirea metodelor de contracepție³⁰. Acest fapt nu poate decât să tragă un semnal de alarmă în ceea ce privește măsura deschiderii față de lumea contemporană. Atitudinea preoților trebuie să fie în asentimentul convingerilor Bisericii, fără a lăsa loc de interpretări. Este exclusă orice abatere de la normele canonice sau de conduită moral-religioasă. Bioetica, ca răspuns al Bisericii creștine față de provocările lumii contemporane, vine să întărească efectele negative pe care contracepția le produce în sânul societății contemporane, exprimând o învățătură clară și concisă. Indiferent de intensitatea sentimentelor de dragoste, nu poate exista niciun caz de permisivitate procontraceptivă.

Dimitrie Nanu, Bogdan Marinescu și Michaela Nanu, cercetători din domeniul biologiei și al anatomiei, afirmă că societatea postmodernă a dezvoltat un plan familial ce permite facilitarea metodelor contraceptive din dorința de a accentua rolul economic pe care îl are o femeie care încă nu a devenit mamă³¹. Societatea secularizată se focusează asupra dorințelor membrilor ei, care, în contextul economic-contraceptiv, se rezumă la creșterea copiilor ca o extensiune asupra noilor idealuri care să determine un progres vizibil³².

Răspunsul pe care Biserica îl dă tuturor celor care consideră utilizarea metodelor contraceptive

²⁷ Gabriel Mureșan Chira, Alina Ramona Desei-Radu, *Încarcerarea între universal și individual. Abuzatorii sexuali*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007, p. 14.

²⁸ Rudolf Ehmann, „Despre contraceptive”, în *Despre contracepție. Mărturii ale unor mame care au făcut avort*, Editura Biserica Sfântul Spiridon, Piatra-Neamț, 2008, p. 3.

²⁹ Helen Berry, Elisabeth Foyster, *The family in Early Modern England*, Cambridge University Press, 2007, p. 513.

³⁰ Mihai C. Teodorescu, *Teologia naturală și etica planificării familiale*, Editura Paideia, București, 2006, p. 49.

³¹ Dimitrie Nanu, Bogdan Marinescu, Michaela Nanu, *Contracepția*, Editura Societatea de Știință și Tehnică, București, 1996, p. 3.

³² Steven Horwitz, *Hayek's Modern Family: Classical Liberalism and the Evolution of Social Institutions*, Palgrave Macmillan, New York, 2015, p. 145.

ca fiind un act obișnuit al extensiei iubirii dintre doi parteneri se bazează pe două criterii. Primul criteriu se referă la încălcarea cuvântului lui Dumnezeu care zice: „Creșteți și vă înmulțiți” (Facerea 1,28), iar cel de-al doilea criteriu se referă la darul pe care Dumnezeu l-a dat omului – inteligența³³. Pervertirea ei prin neascultare rupe legătura binecuvântărilor. Sfântul Ambrozio de la Optima face în acest sens următoarea remarcă: „Trebuie să fim inteligenți și înțelepți, adică avem nevoie să ne îngrijim în primul rând pentru primirea milei lui Dumnezeu și a mântuirii veșnice”³⁴.

Arhimandritul Simeon Kraiopoulos susține convingerile Bisericii, subliniind cu fermitate necesitatea implicării clerului în proiectele care țin de viața familială, prin organizarea la nivel macro a centrelor de instruire, îndrumare și consiliere conjugală³⁵.

Responsabilitatea pe care Biserica o acordă cadrului familial corespunde purtării sale de grijă asupra tuturor membrilor ei și, mai mult decât atât, se înscrie într-un ciclu infinit de răspunsuri date tuturor provocărilor apărute. Natura Bisericii corespunde naturii lui Hristos, exprimând întregii lumi harul divin și grija față de om, ca prin această complementaritate tânărul să nu se vadă văduvit de atenție sau să se găsească singur în lumea pe care și-a creat-o. În planul cadru al familiei creștine, Biserica se vede nevoită a interacționa în măsura desăvârșirii sale. Biserica veghează la buna dezvoltare, se implică în creșterea duhovnicească a copiilor, oferă dar și har prin Sfintele Taine, demonstrând întregii lumi că ea este izvor de sănătate trupească, psihică și sufletească. Tot ceea ce îi rămâne tânărului de făcut este să răspundă chemării, deși, fără a conștientiza absorbția alegerii sale ca fiu al Luminii, acesta răspunde uneori cu dezinvoltură.

Deși pentru unii sociologi teologia și etica modernă par a avea puncte similare dacă se are în vedere ideea de familie creștină, ele ajung a se separa în momentul de răscruce al vieții, care este determinat de hotărârea celor doi parteneri de a refuza a da naștere copiilor cu malformații sau mutații genetice. Asaltați de gândul creșterii unui copil nesănătos, mulți tineri aleg să apeleze la tehnica avortului, încercând să evite astfel un dezastru familial, chinuri și răzvrățiri interioare. Există numeroase crezuri care implementează alegeri greșite, susținute de mecanismul societății postmoderne. Acestea se referă la puterea de a curma șirul suferințelor celor ce se vor naște cu diverse malformații, bazându-se pe judecata negativă pe care lumea o va îndrepta asupra fătului și a familiei. Delicatețea subiectului conduce la stabilirea unei hotărâri clare în ceea ce privește nașterea și creșterea unui copil cu handicap. Biserica și-a exprimat întotdeauna poziția față de actul nesăbuit al avortului, numindu-l pruncucidere, insistând pe caracterul de luptă duhovnicească, pe stăruință în grele încercări și pe credință neclintită.

În studiul *Etica procreației în învățătura Sfinților Părinți*, autorul face precizarea că sfinții părinți Clement Alexandrinul și Atenagora Atenianul își exprimă cât se poate de clar poziția cu privire la avort, numindu-l *pharmakeia* – tehnică a uciderii, iar părinții latini Minucius Felix, Tertulian, Ambrozio al Milanului consideră că luarea unei astfel de decizii cuprinde trei crime: uciderea de sine, adulter față de Mirele Hristos și uciderea fătului³⁶.

În încercarea de a demonstra că actul contracepției nu corespunde niciunui crez, oricât de extrem ar fi el, Biserica își deschide brațele primitoare oferind mângâiere și curaj în înfruntarea acestei provocări. Mai mult decât atât, Biserica se arată a fi plină de speranță în ceea ce privește vindecarea fătului, căci „cele ce sunt cu neputință la oameni sunt cu putință la Dumnezeu” (Luca 18,27).

Urmând șirul raporturilor dintre societatea postmodernă și Biserică, apare concluzia fermă că provocările pe care societatea le produce nu se termină niciodată, pentru că aceasta nu are voința de a estompa calamitățile spirituale, fizice și psihice ale membrilor ei. Legat de actul avortului, apare o nouă provocare la care Biserica trebuie să răspundă având în permanență brațele deschise. Există în cursul istoriei cazuri de avort ca urmare a actelor de viol. Potrivit lui Nelu Cătuna, în Antichitate violul era definit ca un gest prin care o persoană abuzează de alta mânat de dorință trupească. Fapta era încadrată la infracțiune, cu toate că nu corpul reprezenta măsura abuzului, ci sufletul. Potrivit acestui considerent, apar o serie de legi, *Concordia discordantium canonum*, care vor face numeroase precizări asupra dreptului omului și a liberului său consimțământ³⁷.

Unii cercetători din domeniul sociologic au căutat să facă o clasificare a manifestărilor violului,

³³ Marie Dominique Philippe, *În inima iubirii. Convorbiri despre iubire, căsătorie și familie*, Editura Paideia, București, 2003, p. 111.

³⁴ Sfântul Ambrozio de la Optima, *Sfaturi pentru familia creștină*, Editura Platytera, București, 2006, p. 53.

³⁵ Simeon Kraiopoulos, *Părinți și copii. Abordare teologică, duhovnicească și pedagogică*, Editura Bizantină, București, 2005, p. 12.

³⁶ Jean Claude Larchet, *Etica procreației în învățătura Sfinților Părinți*, Editura Sofia, București, 2003, p. 112.

³⁷ Nelu Viorel Cătună, *Metodica cercetării infracțiunii de viol*, Editura C.H. Beck, București, 2017, pp. 1-4.

evidențind cinci aspecte: existența actului sexual, constrângerea, vârsta și raporturile între persoana vătămată și autor, persoana învinutului, consecințele infracțiunii. Consecințele violului pot fi extreme – moartea sau sinuciderea victimei³⁸, avortul embrionului sau abandonarea copilului. Prezența unei astfel de calamități în viața unei tinere persoane determină un derapaj la nivelul întregii ființe, căci presiunea pe care o exercită psihicul atinge cote extreme. Fiecare celulă a corpului tinde să exprime durere și suferință, se produc schimbări la nivelul creierului, apar dezechilibre ale organelor. Înăuntrul ființei sale, un astfel de tânăr se vede disprețuit, mai întâi de el, iar mai târziu de cei din jurul lui. Își pierde, de cele mai multe ori, puterea de a se mai ruga, cade într-o aprigă deznădejde, mintea i se întunecă, se socotește pe sine ca fiind pierdut, fără sens și fără țință. Un astfel de caz necesită tact și răbdare, motiv pentru care în cadrul organizațiilor bisericești s-au format centre speciale de recuperare a celor care au fost abuzați.

Deși mereu actuală, această provocare a făcut parte din cursul evenimentelor istorice ale anilor 1940, când, prin fuzionarea centrelor de educație și Biserică, apare în anul 1944 FCS – *Familia. Consumatorul. Știința*, o organizație care stabilește un program de recuperare bazat pe adevăruri de credință, norme morale și management relațional³⁹.

Familia este expresia planului divin mântuitor (I Corinteni 7,14), având rolul de a echilibra pornirile lăuntrice ale societății. Definită ca o celulă de bază, ea expune în cele mai frumoase aserțiuni ale sale trăiri și sentimente de o noblete aleasă, acel fir roșu al vieții de care fiecare tânăr dorește a se agăța. Faptul că în componența familiei stau în balanță două identități diferite, doi poli, arată, potrivit lui Iosif și Elisabetei Țon, semnul binecuvântării lui Dumnezeu, Care vrea complementaritatea celor doi⁴⁰. În același ton, Billy Graham subliniază următoarele: „Familia este cea mai importantă instituție din lume. Ea reprezintă ideea lui Dumnezeu. Nu a fost intenția sociologilor, economiștilor sau a guvernelor birocrate să decidă dacă ea poate să facă societatea mai nobilă sau fină. Familiile există înainte de orașe și guverne, de limbile scrise, națiuni, temple și biserici”⁴¹.

Contribuind în permanență la îmbunătățirea serviciilor sale, societatea are de învățat un lucru esențial – dragostea loială față de membrii ei. Criza în care se află societatea contemporană este rezultatul eforturilor acesteia de a aduce în prim-planul vieții tinerilor false modele. În măsura apariției unor derapaje, societatea încearcă să dea vina pe lipsa de discernământ a membrilor ei, acuzându-i de lașitate. Postmodernismul a refuzat să mai analizeze fiecare curent pe care l-a adus în viața oamenilor, deoarece și-a îndreptat atenția spre unul nou, revizuiind capacitatea de atracție. Tinerii sunt incluși într-un ciclu de mișcări virtuale care se actualizează cel puțin o dată pe lună, în momentul în care apare un alt criteriu de definire a statutului social, a dispozitivelor de comunicare sau a excentricului.

Societatea și-a asigurat dreptul la cuvânt, a schimbat norme și ideologii tradiționale, a recurs la mijloacele tehnice pentru a guverna într-o măsură maximizată gândirea tânărului contemporan, dar cea mai ineptă hotărâre a ei a fost aceea de a interveni în sfera relațiilor conjugale și a familiei. Încercarea de a schimba ADN-ul familiei, a celulei de bază a sistemului social, evidențiază starea precară a sănătății societății. Datoria căreia era de a impulsiona ideologiile tradiționale spre un progresism rațional, adevărat și real, nu de a surmena normalitatea și firescul. Infiltrarea postmodernismului în viața de familie a provocat dizgrație. Familia nu mai este concepută sub formula bărbatului și a femeii, ci ei i se atribuie orice altă formă, fapt care trebuie condamnat cu vehemență. Fără a se exclude natura religioasă și binecuvântarea pe care Dumnezeu a oferit-o bărbatului și femeii, se poate constata că firescul este supus transformărilor, că bărbatului îi este permis să aibă un partener de același sex sau că familia neutră formată din doi membri poate deveni monoparentală. Aceste noi tipuri de familie au pus guvernare pe structurile clasice, îndemnând noua generație de tineri să le acorde credit, motivația lor fiind deschiderea rațiunii spre un univers nou. Din păcate, acest univers este unul plăsmuit de minți bolnave, fără raționalitate sau funcționalitate, motiv pentru care, în măsura forțelor sale și a adevărului pe care îl posedă, Biserica depune un efort disperat de a trezi la realitate noua generație de tineri. Acestora li se solicită discernământ, curaj și multă credință pentru a aduce din nou la normalitate ceea ce este cu adevărat folositor.

³⁸ *Ibidem*, pp. 20-21.

³⁹ Janine Duncan, „Rooted in Mission: Family and Consumer Sciences in Catholic Universities”, în *Catholic Education – A Journal of Inquiry and Practice*, nr. 14/2011, pp. 391-392.

⁴⁰ Elisabeta Țon, Iosif Țon, *Viața de familie*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2006, p. 99.

⁴¹ Billy Graham, *Hope for Each Day: Morning and Evening Devotions*, Editura Thomas Nelson, Nashville, 2012, p. 55.

O (altă) capodoperă a spațiului românesc cu receptare românească întârziată

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Vasile V. Filip

Cu mai puțin de un an înaintea dispariției sale fizice, profesorul și scriitorul clujean Marius Tabacu a recuperat pentru cultura românească, în calitate de traducător, o capodoperă ce ne privea îndeaproape (ca spațiu geografic, istorie recentă, profil moral, stil de viață etc.), aparținătoare culturii și literaturii de limbă maghiară. *Povestea transilvană* a lui Miklós Bánffy, tradusă la noi sub titlul *Trilogia transilvană*, a apărut succesiv, cu cele trei părți (volume) ale sale, încă din 1934, 1937, respectiv 1940. Dar (ca atâtea alte mari izvodiri artistice ale locului) a dobândit notorietate doar prin traducerea engleză din 1999 (cu mai multe tiraje ulterioare), urmată de tălmăcirii în franceză, spaniolă, germană, italiană și olandeză, paralel cu alte câteva reeditări în limba originală, toate însoțite de cronici elogioase, care păreau mai degrabă „de întâmpinare”. Marius Tabacu a adus „la zi”, fie și după vreo 20 de ani (în buna tradiție românească – vezi soarta, mult mai rea, a *Țiganiadei*, dar și a lui Brâncuși etc.), ceea ce contorsiunile istorice, ca imense vârtejuri stârnite de scufundarea celor patru mari imperii europene și de apariția marelui negru comu-

niste, trăseseră la fund pentru mai bine de jumătate de secol; la fund unde (dacă nu ne-am aminti periodic despre cultură ca fenomen de

continuitate) mari valori artistice riscă să rămână pentru totdeauna. Cartea a apărut la noi în 2019, într-o frumoasă ediție tripartită (însușind 1.442 de pagini), sub patronajul Institutului Cultural European, al Asociației harghitene Ergo și al Editurii Tractus Arte din București, cu un substanțial cuvânt-înainte (intitulat *Unde a pierit frumusețea*) de Marta Petreu și cu un studiu introductiv dublat, în final, de un indice-glosar de Lucian Nastasă-Kovács.

Literatura română oferise lumii o imagine parțială a vieții veridice din Transilvania mai ales prin Liviu Rebreanu (aplecă mai întâi asupra satului nordic, someșean, asupra țăranului de aici și a problemei sale fundamentale – pământul), prin Ioan Slavici (care adusesse lumea incipient burgheză și capitalistă – multietnică, inclusiv cu componenta ei săsească – a târgurilor din zona de Vest) și – fatal fragmentar – prin Pavel Dan, care revenise cu forță și har, în limitele scurtei perioade creative de care a avut parte, la satul și țăranul român, de astă dată din zona Câmpiei Transilvane. Lipsa, însă, pentru conturarea întregului, imaginea vârfului piramidei sociale, respectiv viața nobilimii transilvane, rurale și citadine, de etnie preponderent maghiară, așa cum a consacrat-o realitatea istorică (bună sau rea).

Suplânește cu asupra de măsură acest aspect romanul-fluviu al lui Miklós Bánffy, conte (*gróf*, dar traducătorul a evitat încărcătura peiorativă a cuvântului, acumulată istoric, în limbajul popular din Ardeal) de Losoncz, om politic (deputat și ministru maghiar) și artist dăruit (scriitor și grafician), legat prin naștere (Cluj, 30.12.1873) și moarte (Budapesta, 05.06.1950), dar, mai ales, prin viața și iubirea pătimașă, oglindită și în roman (datat la final *Bonțida, 20 mai 1940*), de acest pământ.

Titlurile și mottourile celor trei volume sunt în mod declarat de extracție veterotestamentară (*Daniel*, 5, 25-28), reluând o celebră sentință divină – „Mane, Techel, Fares”, adică, în românește, „Numărați”, „Cumpăniți” (sau „Cântăriți”), „Răzlețiți” (sau „Împărțiți”) – sentință prin care Dumnezeu pedepsește, în trei pași, excesele și depravarea împăratului Baltazar și ale lumii sale (cuvinte apărute pe zidul palatului imperial). Lumea biblică a lui Baltazar este, în roman, lumea Imperiului Austro-Ungar, a

nobilimii transilvane, îndeosebi, din cei zece ani care precedă izbucnirea Primului Război Mondial (1904-1914), găsită vinovată de noul Daniel (protagonistul Bálint Abády, *alter ego* al autorului) și condamnată de destinul istoric (cu conotații de *fatuum*) la „răzlețire”, „împărțire” – dispariție.

Din acest punct de vedere, romanul lui Miklós Bánffy completează cu realități familiare nouă o prestigioasă galerie universală (L. Tolstoi, *Război și pace*, *Anna Karenina*, Th. Mann, *Casa Buddenbrook*, G. T. di Lampedusa, *Ghepardul*, R. Musil, *Omul fără însușiri*, C. Stere, *În preajma revoluției*, D. Zamfirescu, *Ciclul Comăneștenilor*, P. Dumitriu, *Cronică de familie* etc.) de opere ce surprind strălucirea mai mult sau mai puțin morbidă a unui crepuscul, de familie, clasă socială sau stat care depășește „stadiul etic” (cf. Søren Kierkegaard), al muncii tenace și al acumulării, dar și al meritoriei oblăduiri paterne a celor subordonați (conform cunoscutului dicton francez referitor la noblețea care obligă), trecând spre „stadiul estetic” (*ibidem*), al rafinamentului devitalizat, artistic, dar și social, alunecând uneori spre dezmaț și perversitate.

Așa că narațiunea este – cum observă Marta Petreu – „o înșiruire fabuloasă de baluri, serbări de binefacere, dueli, mari vânători cu câini și hăitași, mese grandioase, sărbătoriri, curse de cai, dineuri cu zi fixă, dansuri și jocuri de noroc la cazinou”; s-ar mai putea adăuga spectacolele publice nocturne (de tip serenadă), sau cele rural-diurne (de tipul procesului public al butoiașului de palincă), ca și o serie aferentă de povești de iubire și despărțire, de rapacitate, înșelăciune și suferință socială, de lupte politice obtuz-sterile, care – luate împreună – implică o galerie aproape infinită de personaje episodice, din mai toate mediile sociale, multe cu numele lor adevărate și – fără excepție – cu modele recognoscibile în realitatea vremii. (Alexandru Vaida-Voevod, colegul de parlament budapestan al autorului, susține, într-un jurnal de lectură, că „nu este un singur personaj în întreaga operă care să nu redea o figură reală, caracteristică ardeleană”). Astfel încât, ceea ce spunea G. Ibrăileanu despre romanele lui Tolstoi, în care „intri ca într-o țară”, se reactualizează aici și pentru noi, locuitorii acestei părți de lume.

Primul plan al narațiunii articulează povestea unei romantice, deși mature, iubiri (dintre protagonist și Adrienne Milóth, căsătorită Uzdy), iubire neîmplinită matrimonial, deși piedicile sociale-concrete dispar pe rând: intransigenta Róza Abády, mama lui Bálint, moare, soțul satanic al Adriennei înnebunește, apoi moare și el, Klémi, fiica Adriennei, este educată într-o pensiune elvețiană, unde se îmbolnăvește însă de tuberculoză, ceea ce va constitui motivul ultim de refuz, din partea Adriennei, al căsătoriei cu Bálint. Atitudinea acestei femei dă romanului o dimensiune mitico-tragică, ea stând sub semnul seriei Diana-Artemis-Bedis, patroane divine ale iubirii și vieții sălbatice, care cunoaște fertilitatea și maternitatea, dar nu și dragostea și căsătoria; în care virginitatea și maternitatea, paradoxal, coexistă. (Invocarea Dianei se face și explicit, în câteva scene, precum cea a scaldei femeii în vârtoarea unui râu de munte). Ca și cerboica contemplată de Bálint, într-o scenă pseudovânătoarească, Adrienne își provoacă mereu partenerul, dar mereu îi scapă și se îndepărtează, dând relației dimensiunea unei idealități intangibile. (Contemporanii lui Miklós Bánffy au identificat-o în persoana contesei clujence Szilvássy Karola, căsătorită Bornemissza, care își primea anual cercul de prieteni artiști din jurul revistei *Erdélyi Helikon*, din care făcea parte și autorul, în castelul de la Marosvécs-Brâncovenești (jud. Mureș). Un jurnal al Karolei Bornemissza a fost descoperit în podul unui vechi imobil clujean, la sfârșitul anilor '80, după aproape patru decenii de la moartea, în 1948, a modelului eroinei lui Miklós Bánffy. Jurnalul se află azi în arhiva Bisericii Reformate de pe strada Mihail Kogălniceanu, fostă Farkas utca, cf. lui Lucian Nastasă-Kovács.)

Spațial, tribulațiile personajelor din acest plan se desfășoară, în principal, în trei locuri: Dienesți (numele fictiv al satului și proprietății familiei autorului de la Bonțida, în echivalarea românilor a numelui maghiar *Dénesstanya*, Dénes-Dionisie fiind întâiul strămoș transilvănean al familiei), Cluj și Budapesta; dar se întinde în mai tot spațiul transilvan (Târgu-Mureș, Ciuc, Gherla, Reghin, Huedin, fictiva Lelița etc.), dar și în exteriorul acestuia, spre Abbazia, Monte Carlo, Veneția și – mai ales – „Olimpul” Europei centrale de atunci – Viena (din perspectiva căreia Ardealul nu e doar „o provincie de rang inferior”, un fel de colonie, ci și un loc îndepărtat și sălbatic, receptat conform unei grile semidocite foarte asemănătoare celei actuale, ce formează spațiul pseudomitului Dracula).

Al doilea plan narativ urmărește iubirea, decăderea și moartea contelui László Gyerőffy, vărul protagonistului Bálint Abády, orfan de ambii părinți. (Mama, care-l abandonase, va reapărea la sfârșit doar pentru a-l însoți spre mormânt.) La început student sânguinos și compozitor talentat, László Gyerőffy va fi smuls din cămăruța-i simplă de student de către caruselul năucitor al petrecerilor protipendadei, devenind curând „prim-dansator” al sindrofiilor budapestane (și virtuală victimă rasată acelui

Moloch, pe care-l întruhipa în modernitatea începutului de secol XX „lumea bună”, nobilimea imperială). Inițial logodnic (deși neacceptat de familie) al frumoasei și bogatei sale verișoarei Klára Kollonich, o va pierde simultan cu miza pe un cal necâștigător (cu numărul 9) la curse (scenă de mare încărcătură simbolică, devenită ulterior obsesie pentru personaj); dar, concret, pentru că nu-și respectă promisiunea pe care i-o făcuse fetei de a renunța la jocul de cărți de la cazinou. Urmează, pentru el, tot mai adâncă înșurubare în jocul de noroc, pătimăș și periculos (și aici povestea sa capătă accente dostoevskiene), în relația adulterină cu frumoasa Fanny Berédy, paralel cu pierderea progresivă nu doar a averii, ci și a demnității (pentru care luptă, totuși, cu disperare, respingând șansa ajutorului din partea mai multor femei, care-l iubesc și-i întind câte o mână, ajutorul lor fiind receptat ca o degradantă întreținere); și, în final, chiar a sănătății (se îmbolnăvește de tuberculoză) și a vieții, murind în sărăcie și umilință (bea și fură găini de pe fostul lui domeniu, uzurpat de Kristóf Ázbej, un arendaș abil și cinic), plâns fiind cu adevărat doar de evreica adolescentă Regine Bischitz, ultima lui admiratoare.

Destinul acestui personaj-victimă condensează și precipită destinul lumii-călău, care-l absoarbe și-l mistuie, precum punicul Moloch, dar îl și urmează, la proporții amplificate, de cataclism istoric. Este personajul cel mai complex, care justifică titlul semnificativ pe care Marta Petreu îl dă cuvântului său ce deschide trilogia: *Unde a pierit frumusețea*.

Un fel de oglindă deformatoare a lui László Gyerőffy, de care jucătorul cu suflet de artist se ferește, ocolind-o – practic – cu prețul al înseși vieții sale, este locotenentul major Egon Wickwitz, poreclit în secret Vițică, militar care – plin de datorii – încearcă să se redreseze ca escroc sentimental. Una dintre victimele sale este Judith Milóth, sora mai mică a Adriennei, adevărată replică transilvană a Natașei Rostova, mai ales într-una dintre scene, în care era pe punctul de a fugi și a se căsători în taină cu vânătorul de zestre. Spre deosebire de posibilul ei model rus, Judith Milóth nu se va mai reechilibra sufletește după această teribilă experiență.

Un al treilea plan, nu atât „narativ”, cât eseistico-politic (dar mai „aplicat” și mai realist decât cel din *Muntele vrăjii*, al lui Thomas Mann), este cel al tribulațiilor protagonistului, Bálint Abády, ca persoană publică, atât în parlamentul de la Budapesta, cât și în satele de pe propriul domeniu (în crearea unor cooperative de credit și de producție) sau în întinsele sale domenii împădurite din Apuseni, unde moșii sunt înșelați și spoliați la sânge tocmai de conașionalii protagonistului. Dar, pentru Bálint Abády, rapacitatea, ca și dreptatea, nu au coloratură etnică și e clar pentru orice cititor că nu există urmă de xenofobie în niciuna dintre paginile scrise de Miklós Bánffy. Deși nu poate concepe viitorul decât ca viitor al imperiului, maghiarizarea forțată, prin legea învățământului primar a lui Appony din 1907, i se pare o absurditate, iar strategia obstrucționistă a contelui ceh Jan Slawata, pusă exclusiv în slujba acumulării de capital politic de către prințul moștenitor, Franz Ferdinand, un „cinism neînduplecat”.

De altfel, este exasperat de lipsa de imaginație și perspectivă a politicienilor maghiari care – aproape fără excepție – trăiau cu convingerea că cuvântul lor nu se auzea decât în țară. Aceasta era concepția lor fundamentală. Nimeni nu se gândea că declarațiile sau faptele lor aveau ecouri și în străinătate. (...) Nu se gândeau sau uitaseră de lumea înconjurătoare și priveau totul numai prin prisma patimilor ideologice interne sau în băgășul subtilităților juridice de neînțeles pentru cei de alte naționalități (III, p. 203).

Ba, mai mult, triumfalismul maghiar (evident mai ales în contextul sărbătoririi „mileniului”) îi stârnește sarcasmul, care ia accente caragialiene, mai ales când „se aprinde sângele de ungar” al câte unui minuscul personaj (simetric, în raport cu „românii verzi” ai lui Caragiale). De altfel, protagonistul are o confruntare cu un astfel de „român verde” (Coriolan Timbuș, victimă a tuberculozei, dar mai ales a urii și îndocrinării), care se arată uimit și suspicios în raport cu setea de dreptate a protagonistului:

Orice aş spune, trebuie să recunosc că dumneata vrei să ajuți de ani de zile neamul meu. Te urmăresc deja de mult. De ce o faci? Ce planuri ascunse ai? Vrei să ne amăgești în felul acesta? (III, p. 230).

În problema reconcilierii româno-maghiare, Miklós Bánffy pare a reitera, prin *alter ego*-ul său, Bálint Abády, poziția lui Bălcescu, ca mediator între Lajos Kossuth și Avram Iancu:

Nu e ușor să repari greșelile care au fost făcute de-a lungul timpului, când s-a acumulat multă ură de ambele părți. Dar trebuie să trecem peste toate acestea. Trebuie! (...) reconcilierea e o necesitate istorică, și (...) aceste două neamuri, fără înrudiri slave sau germane în acest colț al Europei, dacă nu vor să fie cotochite de cele două imperii care le străjuiesc de o parte și de alta, trebuie să fie unite. Este singura noastră șansă de supraviețuire! (III, p. 232).

Trilogia transilvană e romanul unui *fin de siècle*, al unei lumi în agonie, care – orbită de lux intim, fast social și intoleranță politică – se îndreaptă inconștient spre propria-i pieire. Iar, dincolo de implicațiile politice și ideologice (uneori mai greu digerabile), e multă frumusețe crepusculară și multă nostalgie implicită în *Trilogia transilvană* a lui Miklós Bánffy. Adică multă frumusețe literar-artistică (anticipată te-

matic prin povestea lui László Gyerőffy). Frumusețea care izbucnește explicit în final (precum celebrul cor uman din Simfonia a IX-a) în scena morții contesei Róza Abády, mama protagonistului, care:

Voia să rămână o doamnă, să trăiască cu capul sus, să rămână până la capăt ceea ce fusese o viață întreagă: o mică regină, înveșmântată în propriul ei orgoliu ca într-o hlamidă de hermină (III, p. 217).

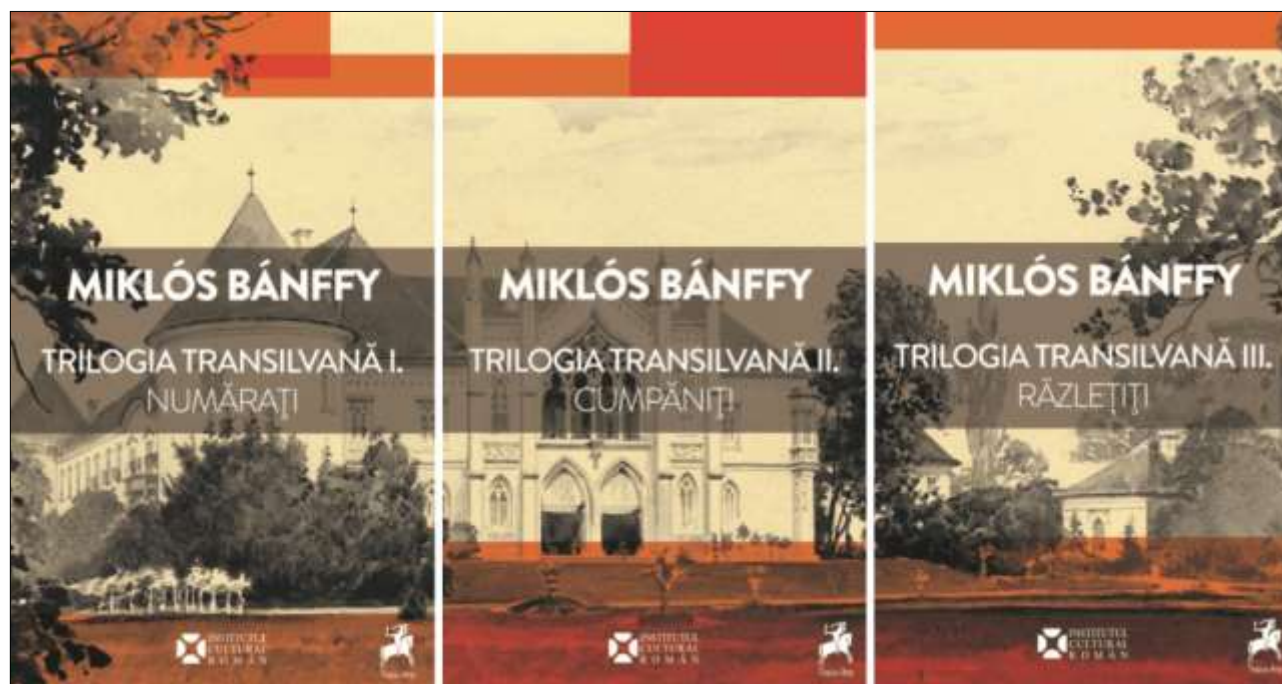
Și va muri în frumusețe („– Uite ce frumusețe... ce frumos... e... totul!”), în timpul unei ultime vizite a hergheliei, înconjurată de caii iubiți întreaga viață:

Se desprinsese din mijlocul lor o iapă bătrână care porni la pas spre doamna Abády. O urmă încă una, apoi încă una, până ce întreaga herghelie o recunoscu pe vechea lor stăpână. Toți caii se postară în jurul contesei, îmboldind-o cu boturile lor umede, căutând delicatasa cu care-i obișnuise. (...) Doamna Abády râdea bucuroasă ca un copil. (...) Nu conțeni să-i dezmierde până ce închise ochii, se prăbuși între perne și suspină doar atât: „– Vai, cât sunt de fericită...” Rămase nemișcată, cu capul căzut într-o parte (III, pp. 240-241).

Este, din nou, o scenă simbolică și premonitoare, căci se petrece la puțin timp înainte de atentatul de la Sarajevo și declanșarea Primului Război Mondial. Mama protagonistului condensează soarta lumii în care a trăit, soarta imperiului, care generează frumusețe în măsura în care moare.

De altfel, privind retrospectiv, frumusețea este o „temă” a romanului. Ar trebui să ne amintim că protagonistul, Bálint Abády, nu este obsedat doar de frumusețea Adriennei Milóth-Uzdy, doar de frumusețea castelului și a parcului de la Dienesți, doar de frumusețea pădurilor din zona Călata-Beliș, de frumusețea lumii în general (există descrieri excepționale pentru care nu am mai găsit aici răgazul și spațiul suficient), ci este preocupat de conceptul însuși al frumuseții, de rostul și funcționalitatea acesteia. Două-trei scene ni-l prezintă scriind la un roman cu titlul *Frumusețea ca acțiune*, formulare în care am putea vedea absorbția în oglinda ficțiunii a *Trilogiei* înseși; o oglindă care, în tradiția romantică, restituie totdeauna imaginea lumii *în idee*.

Opera lui Miklós Bánffy ambiționează, așadar (ca orice operă artistică conștientă de valoarea și menirea sa), să facă din frumusețe un agent al devenirii lumii. Acolo unde ideologia și politica nu reușesc, e chemată frumusețea să eternizeze unul dintre chipurile fatal trecătoare ale lumii.

Volta America!

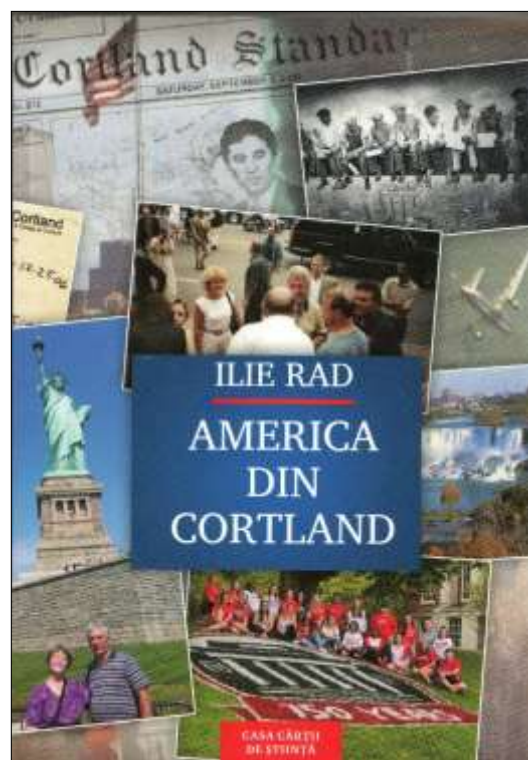
Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Am citit recent o substanțială carte despre America (*America din Cortland*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020) a fostului meu coleg de facultate și de grupă (română-rusă) Ilie Rad, profesor la Departamentul de jurnalism și media digitală al Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. I-am declinat această identitate pentru că aș vrea ca ea să fie receptată ca unul dintre polii (de sosire) ai unei puternice personalități, bipolare, a cărei devenire în timp spune ceva despre întreaga noastră generație, poate despre întreaga noastră lume românească a ultimelor decenii. Nu întâmplător am specificat și specializarea (română-rusă) obținută la absolvirea (în 1979) a studiilor superioare, specializare care se constituie ca pol opus, ca punct de pornire în împlinirea destinului intelectual al acestei personalități. O personalitate bipolară, ziceam, nu doar pentru „volta” (în sens marinăresc, privind schimbarea cu 180 de grade a direcției unei nave) trașului său profesional și intelectual, ci și având în vedere originea sa rurală (n. în 1955 la Nandra, județul Mureș – „o lume sublimă, a omeniei și adevărului, a candorii și dreptății, a profunde înțelegeri și armonii”, cf. acad. Ioan-Aurel Pop), origine care funcționează încă drept „orizont zero” al receptării inextricabilei și adesea contradictoriei realități a lumii cotidiene. Lume spre care Ilie Rad vine, tocmai de aceea, cu o uriașă deschidere, ce-i permite „lectura plurală a realităților” (acad. Constantin Ciopraga), ca și o adevărată „estetică a simpatiei” (idem), cu care autorul se apropie de oamenii din toate timpurile și din toate zările – nu puține – pe care le-a străbătut de-a lungul carierei; oameni și zări a căror imagine (vie, proaspătă, surprinzătoare) ne-o restituie, apoi, în cele circa cincizeci de cărți publicate, fie ca autor unic, fie în calitate de coordonator al unor volume colective sau în cea de editor.

Această din urmă carte este una masivă, de peste 450 de pagini (format 16/23,5 cm), dintre care ultimele 80 (rezervate secțiunii „Anexe”) conțin 158 de fotografii și facsimile ale unor documente, majoritatea color, pe hârtie velină, de foarte bună calitate.

Textul propriu-zis al cărții este structurat pe trei mari părți, în concordanță cu cele trei călătorii pe care autorul le-a făcut în „Lumea Nouă” (în anii 2000, 2002 și 2018), însoțit de fiecare dată de un alt membru al familiei. A fost vorba, de fiecare dată, de călătorii cu obiective profesional-universitare, făcute la invitația unor omologi de la Universitatea din Cortland (statul New York), una dintre cele mai mari instituții de învățământ superior din SUA.

Prizonier încă al imaginii acelui Ilie Rad, din 1979, specializat pe română-rusă, am fost surprins să aflu că Ilie și-a făcut, în 2018, autoprezentarea unei cărți – *De la Moscova la New York* – (conform uzanțelor locului) în limba engleză, a luat și a dat interviuri etc. Dar, mai ales, s-a minunat, la fiecare pas, de ineditul lumii descoperite: „Fantastici oameni! Mă cuceresc pur și simplu cu amabilitatea și prietenia lor”, scrie autorul la p. 63 (apropro de acea „estetică a simpatiei”, la care se referea academicianul Constantin Ciopraga).

Poate nu e de prisos să aflăm cum se vede pe sine, într-un astfel de cadru, autorul însuși (mai ales că, pentru cititorul și consumatorul cultural de la noi, autoreferențialitatea e o situație inedită): „Fiecare pagină a cărții mele este agrementată cu detalii istorice, geografice, lingvistice, cu amintiri, istorioare, comparații etc., care le conferă acestora o anume savoare, după cum a observat și critica literară românească” – spune Ilie Rad la p. 288, cu privire la cartea sa, *De la Moscova la New York* (care cuprinde în chiar titlul său polarizarea de care vorbeam), carte lansată în mediul universitar de la Cortland. Cuvintele sunt întru totul valabile, însă, și pentru această din urmă carte.

Ilie Rad vede America, adesea, cu ochii și inima băiatului de la țară, pentru care amintirea familiei tradiționale, reunite în jurul mesei (unde tatăl sau bunica rostește mai întâi un *Tatăl nostru*), sentimentul plinar al naturii renăscând sau gustul coarnelor roșii în pragul toamnei sunt încă lucruri vii. Din asta rezultă faptul că jurnalistul cedează deseori pasul omului de cultură, chiar poetului refulat, ce se regăsește în splendidul vis (care concretizează vizual și muzical barbiana „laudă a grădinii de îngeri”) pe care i-l povestește (pentru revista sa *Excelsior*) înstrăinată pe aceleași meleaguri Nina Cassian. Dar, mai ales, rezultă o cuceritoare lipsă de morgă, o autenticitate a limbajului, vizibile în detalii precum mirarea sa când constată adăugarea, în noul context, a titlului de „dr.” cu prilejul primirii sau înregistrării unor anume mesaje electronice; dar mai ales în transcrierea fidelă a gândului băiatului de la țară, care, ajuns în campusul unei universități americane, e tentat de culoarea și gustul coarnelor roșii („ca la Nandra”), din care fură un pumn, „dar nu prea multe, fiindcă mă tem să nu mă îmbolnăvesc dracului și să fiu nevoit să dau banii pe doctor sau pe medicamente” (p. 64).

Perspectiva narativ-cognitivă a „străinului” funcționează, de-a lungul întregii cărți, cu o adevărată voluptate, pentru că pune mai bine în lumină diferențele. Dar ea e, mai ales, vizibilă în scrisoarea către părinți (pp. 149-163), unde nu doar „naratorul” e *străinul*, ci și „naratorii”, iar tensiunea permanentă dintre perspectivele lor (în fond, congruente) și ineditul lumii descrise generează o savoare comparabilă cu marea literatură.

Din același funciar bun-simț, cel al rădăcinilor sale rurale, se ridică la Ilie Rad (chiar dacă citându-l pe Ștefan Stoenescu – un alt refugiat) crisparea în fața manifestărilor extreme la care duce cultivarea excesivă a libertăților individuale, insuficient corelate cu pandantul lor firesc, al integrării într-un anume climat sociomoral: „Un vânt de demență colectivă străbate lumea în numele libertății de gândire și expresie” (p. 85). Sau, observând relația sensibil diferită dintre părinți și copii în mentalitatea Lumii Noi, autorul se descoperă pe sine sub lumina reflectorului unei alte culturi: „Împărțindu-mă între părinți și copii, nu fac decât să împlinesc o dimensiune a spiritualității românești” (p. 116).

Dar, nu doar între părinți și copii se împarte autorul în această carte, foarte unitară stilistic (deși mozaicată structural), ci și între jurnalistul (ca om al realității) și scriitorul din el (ca om al ficțiunii, sau – cel puțin – conștient și convins de forța unor mituri literare, în lumea din care vine, mituri care nu mai vădesc aceeași forță tocmai în lumea care le-a generat). Concret, e contrariat că nu a găsit la Cortland nicio urmă care să ateste legăturile acestei localități cu Theodore Dreiser, autorul celebrei *Tragedii americane*. Jurnalistul din el trimite imediat o scrisoare primarului localității prin care își exprimă uimirea că orașul („pe care l-a făcut nemuritor”) nu perpetuează în niciun fel amintirea scriitorului, nu consemnează corespondențele dintre lumea reală și cea fictivă, „petentul” avansând trei propuneri concrete de remediere a acestei situații. Ca să constate ulterior (după răspunsul primarului, dar și cu prilejul altor investigații) că în mentalitatea localnicilor (mai puțin aderentă la mitul literar, mai puțin penetrabilă la forța ficțiunii) reperele propuse în scrisoare ar însemna „glorificarea unei crime” (p. 98).

Bipolaritatea personalității sale (vizibilă pe mai multe paliere) îi permite lui Ilie Rad acea „lectură plurală a realităților” de care vorbea Constantin Ciopraga. „Relectura”, despre care vorbește autorul în legătură cu revizitarea Niagarei cu prilejul fiecărei reveniri în SUA, este doar o variantă a acestei constante disponibilități, observate de academicianul ieșean: „Ca și în cazul relecturii unei cărți, revizitarea unui obiectiv turistic îți relevă noi valori și semnificații ale acestuia” (p. 325).

De aici, multitudinea detaliilor pe care nu oricine le-ar fi observat, posibil minore ca relevanță, luate aparte, dar care – împreună – generează ineditul de ansamblu al imaginii, fie că este vorba de „Lumea Nouă”, fie de cea veche, comună și atât de bine cunoscută, încât nu prea credem că ne-ar mai putea surprinde cu ceva. Aflăm, astfel, că în campusul SUNY Cortland stă la îndemâna oricui borcanul cu prezervative, în condițiile în care „în campus n-am văzut nici acum, nici în vizitele mele anterioare, măcar doi studenți ținându-se de mână! Ce mijloace de a face curte există aici, care să nu fie interpretate

drept agresiune sexuală?” (p. 270). Altădată, întorcându-se spre realitățile dâmbovițene (întoarcere prilejuită de vizitarea expoziției Brâncuși, la Muzeul de Artă Modernă din New York), Ilie Rad include în relatarea sa reportericească Procesul-verbal al ședinței din 07.03.1951 a Academiei Republicii Populare Române, prezidată de M. Sadoveanu, care a respins oferta lui C. Brâncuși de a-și dona atelierul (230 de sculpturi, 41 de desene, 1.600 de fotografii, plus mobilierul) statului român (pp. 255-256). Lucru cu atât mai surprinzător și mai relevant pentru mine, cu cât – cu doar câteva luni în urmă – auzisem pe criticul de artă Pavel Șușară susținând, pe un post național de televiziune, că nu a existat o asemenea ofertă.

Din perspectiva unor atari „amănunte”, înțelegi gravitatea amarei observații a lui Mircea Eliade (reluată de Ilie Rad de câteva ori în carte, sub diverse forme), cum că „e greu de găsit un alt popor care să facă atât de multă politică, precum românii” (p. 277); sau că „politica e cancerul societății românești” (p. 326). Dar înțelegi și că ceea ce-l poate impresiona cel mai mult pe un român onest în America sunt lucrurile simple și esențiale, precum „respectarea legii” (cum îi și răspunde autorul unui student care-i pusese exact această întrebare cu prilejul lansării uneia dintre cărțile sale în campusul SUNY Cortland;

p. 288) sau precum sistemul de promovare profesională (despre care e vorba la p. 326).

Până și istoria românilor se vede altfel, privită de peste ocean (adică din perspectiva unui bine așezat cult al adevărului): „Nu am întâlnit o carte de istorie, scrisă de un străin, care să fie atât de obiectivă și de nepărtinitoare”, spune Ilie Rad la p. 355, despre cartea analistului și jurnalistului american Robert Kaplan, care scrie: „Istoria românilor este o nesfârșită poveste despre curaj și martiriu”. Iar, ca o concretizare, cu privire la unele personalități (controversate, la noi) ale acestei istorii, apreciază: „Carol II și Antonescu, chiar dacă ar fi fost înțelepți și buni (și e evident că nu au fost), tot n-ar fi avut prea multe opțiuni în circumstanțele de atunci”; iar despre Ion Iliescu: „Unii conducători se remarcă nu atât prin realizările efective, cât prin prevenirea unor evenimente mult mai grave”.

De fapt, America nu este pentru Ilie Rad decât un solid și constant termen de referință pentru țara sa. Căci a călători înseamnă a cunoaște, iar a cunoaște înseamnă (cum bine se știe, de la Socrate încoace) a *te* cunoaște: „Oricât de plăcut ar fi în străinătate, la un moment dat mă apucă dorul de țară. De câte ori călătoresc, duc cu mine o carte memora-

Ilie Rad

bilă, pe care s-o pot citi prin aeroporturi și avioane, cu speranța că aceasta va fi ca un cordon ombilical al legăturii mele cu Țara” (p. 247).

Este, indirect mărturisită, marea miză a cărții lui Ilie Rad pentru orice „călător” român, fie în „afară”, fie în spațiul interior, al problematizării. În ambele cazuri, Ilie Rad este un excelent ghid, care – cum bine se știe – dublează valoarea cognitivă a călătoriei.

Un autor și două cărți

Vasile Timur Chiș, *Localitatea Glod și Țara Maramureșului. Ghid turistic*, Sighetul Marmăției, 2020, 96 p.; Idem, *Localitatea Botiza. Botiza village. Date monografice. Ghid turistic*, Sighetul Marmăției, 2020, 102 p.

Dr. Ștefan VIȘOVAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

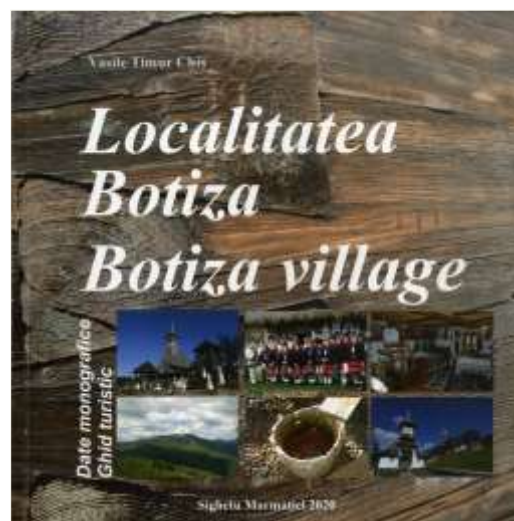
Vasile Timur Chiș

Muzeograful sighetean Vasile Timur Chiș se prezintă, prin cele două lucrări recent apărute, ca un excelent cunoscător al Maramureșului, în general, și al Văii Izei, în special, confirmându-și calitățile de fin observator al portului, tradițiilor și manifestărilor folclorice, acordând, totodată, atenția cuvenită frumuseților naturale – surprinse toate acestea în fotografii de înaltă ținută (238 la *Localitatea Glod și Țara Maramureșului* și 258 la *Localitatea Botiza. Date monografice. Ghid turistic*), care-ți delectează privirea, te îmbogățesc spiritual și te fac să te simți mai aproape de origini, accentuându-ți, totodată, sentimentele de bucurie și mândrie că aparții unui spațiu care dispune de peisaje mirifice, de oameni talentați și frumoși, care au creat dintotdeauna – și continuă să facă și acum – valori materiale și spirituale unice. Textele explicative, bine alese, sunt sugestive și concise, iar traducerea lor în limba engleză a fost asigurată de Alina Mărincean – pentru Glod și Raluca Danci – pentru Botiza.

Deși subintitulată cu modestie *Ghid turistic*, volumul dedicat Glodului este un veritabil album-monografie în „culori și vorbe”, despre întreg Maramureșul Istoric, căci, din cele 238 de fotografii, mai mult de jumătate reprezintă peisaje, oameni, obiceiuri

etc. din întreg ținutul. Avem, astfel, imagini din Bârsana, Berbești, Borșa, Botiza, Budești, Desești, Giulești, Hoteni, Ieud, Moisei, Poienile Izei, Sarasău, Sat-Șugatag, Săcel, Săliștea de Sus, Săpânța, Valea Stejarului și de pe Valea Marei.

Lucrarea este concepută de așa manieră, încât cititorului să i se ofere, dincolo de imagini, informații importante de ordin istoric, geografic, demografic, confesional, etnografic, turistic etc. Aflăm, astfel, că Glodul, sat eminamente românesc, atestat documentar încă din secolul al XIV-lea și conținând urme de locuire din neolitic și epoca bronzului, este situat pe valea râului Slătioara, pe piemontul Văratice, sub Vârful Măgura Glodului, a cărui înălțime atinge 972 metri. Locuitorii, în număr de aproximativ șapte sute, realizează următorul tablou confesional: 67% ortodocși, 11,84% adventiști de ziua a șaptea, 12,27% penticostali, iar 8,56% aparțin unui cult nerecenzat (probabil este vorba despre Maritorii lui Iehova). Biserica satului, cu hramul „Sfântul Nicolae”, zidită pe la 1784, conține o pictură bine conservată, realizată de Ioan Opreș în anul 1829. Sunt impresionante porțile de lemn, precum și casele vechi, care mai păstrează urme ale arhitecturii tradiționale. În Cimitirul Ortodox se pot găsi cruci de odinioară, iar Cimitirul Evreiesc vorbește despre vremea când în sat trăiau, alături de români, și un număr însemnat de evrei. Din selecția fotografiilor, făcută cu gust și simț estetic de autor, reiese că în Glod sunt încă vii câteva „industrii” tradiționale, care conferă localității o aură de muzeu în aer liber. Există aici vâltori și pălincii, la stâne se prepară brânza după rețete străvechi, iar portul popular are câteva note specifice. Femeile mai știu să țeară și să toarcă, bărbații construiesc case și confecționează diferite obiecte de uz casnic din lemn. Așadar, frumoasele tradiții ale zonei sunt bine conservate aici, la aceasta

contribuind în mare măsură Festivalul Tradiții Culturale „Duminica la Glod”, aflat la cea de-a treia ediție, în programul căruia se regăsesc numeroase momente dedicate celebrilor rapsozi populari Frații Petreș.

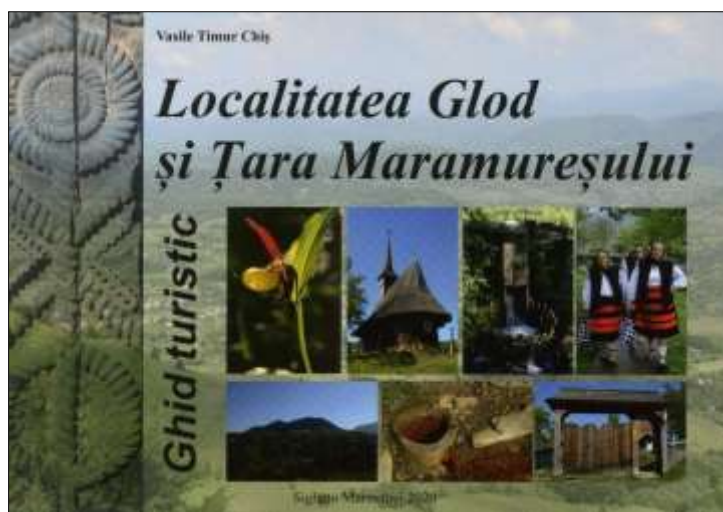
Volumul în care este prezentată Botiza este o adevărată minimonografie, alcătuită cu respectarea rigorilor de structură, formă, conținut etc. impuse unei asemenea lucrări de buna tradiție monografică românească, validată și ridicată la rang de știință de contribuțiile renumiților sociologi ai ruralului românesc Dimitrie Gusti și H.H. Stahl, autorul selectând și aplicând acele norme care susțin cel mai bine finalitatea demersului, venind chiar cu elemente noi, în conformitate cu evoluția actuală a societății românești, cu deosebire a Maramureșului. Ca atare, într-un spațiu tipografic restrâns, sunt concentrate cu profesionalism date esențiale privind localizarea geografică a comunei, relieful, configurația geologică, hidrografia, suprafața teritoriului administrativ, categoria de folosință a terenurilor, evoluția istorică și încadrarea administrativă și confesională, ocupațiile locuitorilor, tradițiile, portul popular, resursele minerale, flora, fauna, atracțiile turistice etc. În secvența rezervată istoriei i se pun la dispoziție cititorului date importante legate de atestarea localității, de trecerea ei în posesia unuia sau altuia dintre marii nobili ai secolelor al XV-lea – al XVII-lea, de evoluția demografică și apartenența la unul dintre cele două protopopiate: Iza sau Vișeu, despre minerit și statutul de stațiune balneară, despre ocupații și școală, despre ridicarea celor două biserici ortodoxe, una cu hramul „Sfânta Cuvioasă Parascheva” și alta cu hramul „Duminica Tuturor Sfinților”. Aflăm, totodată, că Botiza dispune de două mănăstiri: una ortodoxă, cu hramul „Schimbarea la Față” și alta greco-catolică, având hramul „Inima Neprihănită a Mariei”. Sunt interesante datele referitoare la tabloul etnic, la traseele turistice și la pensiuni etc. Autorul insistă asupra bogăției de ape minerale a Botizei, identificând numeroase izvoare cu apă carbogazoasă, sărată, clorosodică, sulfuroasă etc. și precizându-le componența chimică. Este de evidențiat, în acest cadru, preocuparea pentru concretizare, pentru apropierea de cititor a locurilor descrise și a oamenilor. Astfel, cele două lucrări conțin numeroase oronime, hidronime, microtoponime – multe descrise în amănunt, stârnind și în felul acesta curiozitatea și dorința de a le cunoaște nemijlocit. Aceluiași scop servește, printre altele, bogatul și extrem de diversificatul inventar antroponimic.

Așa cum reiese din lucrare, Botiza este, realmente, una dintre cele mai frumoase așezări din județul Maramureș, o comunitate de oameni harnici, iubitori și creatori de frumos, care își prețuiesc tradițiile, își respectă strămoșii, dar nu se împotrivesc noului și modernizării. Dovadă stau realizările impresionante din ultimul deceniu: satul turistic, căminul cultural în stil tradițional, numeroasele muzee și pensiuni, ansamblul folcloric și taraful, asphaltarea căilor de acces, îndiguirea Văii Sasului și a Văii Botizei, amenajarea multor trasee turistice, sistematizarea centrului comunei, construirea de rigole și trotuare și a unei importante baze sportive etc.

Nu se cuvine să încheiem succintele noastre prezentări fără a sublinia faptul că cele două lucrări amintite în titlu sunt rezultatul unei munci intense de informare și documentare, de adunare a materialului și de selectare a acestuia, de elaborare a textelor, de ordonare a imaginilor și de punerea lor în pagină etc. Autorul Vasile Timur Chiș a parcurs toate etapele enumerate cu un profesionalism remarcabil, cu tenacitate, spirit de răspundere și respect, atât pentru cuvântul scris, cât și pentru frumusețile naturale și realizările comunității.

Localitatea Botiza. Date monografice.

Ghid turistic și Localitatea Glod și Țara Maramureșului își găsesc locul într-o serie remarcabilă de albume și micromonografii, pe care Vasile Timur Chiș le-a realizat într-un timp relativ scurt, contribuind la conturarea pregnantă și spectaculoasă a identității unor localități și zone ale județului, precum: *Bârsana*, *Budești*, *Bocicoiul Mare* (cu satele aparținătoare: *Crăciunești*, *Tisa* și *Lunca la Tisa*), *Oncești*, *Sarasău*, *Satulung*, *Sârbi*, *Sighetul Marmăției*. La acestea se adaugă cele două albume *Muzee din Țara Maramureșului* și *Țara Maramureșului*, prin care Vasile Timur Chiș pune în valoare frumusețile, tradițiile și istoria ținutului binecuvântat de Dumnezeu care este Maramureșul.

O demitizare de acum peste opt decenii!

Doru SICOE
Oradea

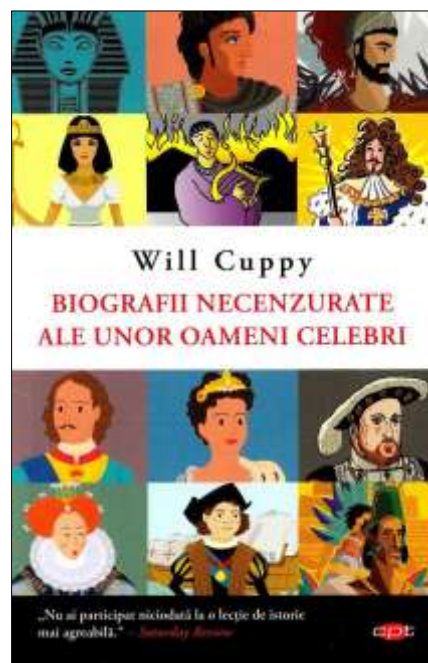
Căutarea unor noi forme de redare a istoriei nu este ceva nou. Cel care a reușit asta cu brio la noi este Lucian Boia. Cu vreo jumătate de secol înaintea lui, un american făcea același lucru la el în țară, provocând reacții similare: pe de o parte entuziasm, pe de alta reticență. Din păcate, autorul nu a mai apucat să vadă rezultatul noului fel de a scrie istoria, murind înainte de finalizarea și publicarea cărții pe care v-o prezentăm.

Reapărută¹ la noi în 2019, ca o carte de buzunar, *Biografii cenzurate ale unor oameni celebri* este „cântecul lebedei” lui Will Cuppy (1884-1949), un jurnalist și publicist american cam ocolit de glorie în timpul vieții, dar care devine cu adevărat celebru ca urmare a cărții de față. Cea mai bună recomandare în acest sens? O aflăm la pagina 268, în *Postfață*: „În 1950, s-a organizat un tur al cartierului general NATO din Europa pentru un grup format din nevestele unor VIP-uri. Odată intrate în biroul lui Dwight D. Eisenhower, ele au văzut pe o masă de lucru – altfel pustie – o singură carte, în mod evident o lucrare de mare importanță, menită să-l încurajeze pe comandantul suprem în găsirea unei căi pentru a face cu puțință pacea mondială. Titlul, mai degrabă descumpănitor, al acestei cărți era *Biografii necenzurate ale unor oameni celebri*... Dacă tocmai renumitul general american care înfăptuise grandioasa debarcare din Normandia, din 6 iunie 1944, și care va ajunge președinte al SUA, în 1952, citea această carte, înseamnă că ea chiar merită luată în considerare!

Pe scurt: „Paginile acestei cărți vă dezvăluie personalitatea marilor nume ale istoriei în detalii savuroase, de multe ori ilicite și nepublicate până acum în nicio altă carte de istorie. Veți descoperi latura umană a 26 de figuri legendare, le veți cunoaște slăbiciunile, ambițiile secrete și moralitatea adesea îndoielnică”². Cineva, pe un blog, a inclus cartea la poziția nr. 5 printre cele 10 pe care ar trebui să le citim în aceste vremuri de pandemie și izolare: „Avem nevoie de cărți în această perioadă. Ele ne pot ajuta să uităm de problemele din jur, măcar cât citim. Intrăm în lumea minunată a literelor, unde acțiunea este controlată doar de imaginația autorului”³.

Desigur, ar fi fost bine ca ea să fi apărut la noi chiar atunci, dar acest lucru era imposibil într-un regim comunist, din lagărul sovietic, antiamerican. În plus, autorul se făcea vinovat de un „păcat” de moarte în partea stalinistă a Lumii, acela de a gândi cu propria minte și de a vedea lucrurile în mod liber și original, atribute ale personalității adică, interzise în spatele Cortinei de Fier. Cuppy își permitea să reinterpreteze, să reevalueze istoria, să o rescrie în acord cu cele mai noi descoperiri și ipoteze, necruțând niciun cap încoronat sau lider vestit. Chiar se dovedea foarte obraznic cu ei și cu realizările lor care, nu o dată, lăsaseră în urma lor tone de morți. Vechiul respect medieval pentru cei sus-puși era definitiv aruncat la gunoi de Cuppy, el adresând și ironii unor reprezentanți de marcă ai școlii de istorie de odinioară.

Demolarea inițiată de Cuppy părea masivă, cu accente comice amintind de Mark Twain, însă atitudinea sa față de istorie era una net constructivă, provocând reevaluări, reinterpretări și rescrieri. Cu alte cuvinte, dădea viață istoriei, provocând aducerea ei la zi. Nu întâmplător, Cuppy era extrem de bine informat pentru vremea lui, citind cam tot ce era disponibil despre subiectele propuse, fiind la zi cu cele mai noi interpretări, cum numai ziariștii reușesc, în ciuda istoricilor. Să nu ne mire deci că, astăzi, istoricii cei mai cu-

¹ Prima ediție a apărut la aceeași editură, în colecția International Bestseller Săptămâna Financiară, în 2009.

² <https://www.goodreads.com/ro/book/show/50952719-will-cuppy---biografii-necenzurate-ale-unor-oameni-celebri>

³ Ionuț, *Ce cărți putem citi în izolare? 10 recomandări pe cîste!*, 26/03/2020, online: <https://www.autoboca.ro/blog/ce-carti-putem-citi-in-izolare-10-recomandari-pe-cinste/>

noscuți sunt la bază jurnaliști. Cel mai bun argument în acest sens e notorietatea la care au ajuns în ultimele trei decenii canalele TV cu filme documentare pe teme de istorie, inexistente în vremea lui Cuppy.

Volumul *Biografii necenzurate ale unor oameni celebri* este, de fapt, un fel de istorie a Lumii prin liderii săi cei mai importanți, renumiți sau cunoscuți, începând de la egipteni, trecând pe la greci și romani, apoi pe la medievali și iluminiști, cu un capitol special dedicat „voioasei Englitere” și încheindu-se cu epopeea descoperirii Americii. Ultimul capitol, al șaptelea, este intitulat „Cu toții își făceau de cap” și ne întrebăm dacă nu cumva acesta este mottoul sub care Will Cuppy și-a pus, de fapt, lucrarea. Nu de alta, dar cu toții erau, totuși, oameni, nu semizeii sau unșii lui Dumnezeu, cum se doreau. Democrația americană este prima care contestă această situație, proclamând-și statul republică. Prima de la Antichitate încoace! Am putea crede că autorul nu s-a ocupat și de țara lui, deoarece considera că liderii ei, fără o putere absolută, sunt cel mai puțin vinovați dintre toți și pe seama cărora s-a clădit cea mai puțină minciună. Realitatea este că Will Cuppy nu a mai ajuns cu cercetarea și în vasta perioadă de istorie contemporană a acelor vremuri, munca lui întrerupându-se brusc, tocmai când Războiul Rece abia se declanșase. Amenințat cu evacuarea din apartamentul newyorkez pe care-l ocupa de două decenii, intrat în depresie, „pe 8 septembrie 1949, Cuppy a luat o supradoză de somnifere și, unsprezece zile mai târziu, a murit fără să-și mai recapete cunoștința. Dacă ar fi fost capabil să-și explice tragicul sfârșit de dincolo de

mormânt, ar fi spus, probabil, doar că i s-a părut mai simplu decât să se mute în altă parte”⁴.

William Jacob Cuppy

Chiar dacă lucra de două decenii la *Biografii necenzurate ale unor oameni celebri*, Cuppy nu a mai reușit să o termine, lăsând în urmă mult material nefinisat. Apoi, vreme de mai multe luni, Fred Feldkamp, prietenul, editorul și executorul literar al lui Cuppy, a muncit la finalizarea cărții. Publicată, ea „a stat patru luni de zile pe lista de best-seller-uri a *New York Times*, iar Edward S. Murrow a dedicat peste două treimi din edițiile unuia dintre programele sale de știri zilnice, difuzat în fiecare seară de postul CBS, schițelor istorice ale lui Will Cuppy, acompaniat fiind de colegul său Don Hollenbeck, care citea notele de subsol. *E cartea de istorie a anului*, a conchis Murrow. Criticii îi laudau impecabila acuratețe, în timp ce profanii îi salutau umorul, abia realizând că fiecare dintre faptele pe care le conținea erau relatate întocmai”⁵.

În 80 de ani, cercetarea istorică a făcut imense progrese, aducând noi și noi detalii care ne fac o imagine mai corectă, mai aproape de adevăr asupra trecutului. Multe dintre afirmațiile lui Cuppy trebuie corectate, în consecință. Datarea cu Carbon 14 și studiul ADN, adevărate revelații în studiul istoriei, intrate în uz după dispariția lui Cuppy, au adus certitudini acolo unde existau doar presupuneri, au deschis noi orizonturi, provocând revelații. Dintr-o dată noul își făcea loc în reevaluarea istoriei, domeniu în care William Jacob Cuppy se dovedise a fi pionier. Chiar dacă nu toată informația din ceea ce este considerată capodopera sa s-a dovedit perenă, perenă rămâne atitudinea autorului. Demitizarea marilor figuri ale istoriei apărea ca un proces normal, un pas care trebuia făcut pentru a pune istoria în acord cu progresul general al societății: votul universal, emanciparea femeilor, libertatea cuvântului, conducere democratică etc., Cuppy înțelegând cu mult înaintea altora acest lucru. Cei care l-au citit la vremea lor îl respectă într-atât, încât, în 2003, au decis să-i cinstescă memoria numind după el un asteroid din centura dintre Marte și Jupiter: „15017 Cuppy”⁶.

Abordarea nonconformistă a lui Cuppy, la fel ca cea a lui Boia, nu face altceva decât să repună pe tapet interesul pentru istorie al opiniei publice, să provoace descoperirea de noi valențe acolo unde totul părea pietrificat sub masca falsă a unui adevăr absolut. Este și cazul celebrului erou britanic al explorării polare Robert Falcon Scott. O cercetare aprofundată a dus, în anii '70, la demitizarea lui, soldată cu ștergerea statutului de erou din manualele britanice, în timpul guvernării *Thatcher*. Se accepta cu curaj că se făcuse o greșeală, ce trebuia rectificată după șase decenii de propagandă naționalistă, timp în care înflăcărase cu brio multe inimi britanice. Noi mai așteptăm încă demitizarea lui Mihai Viteazul...

⁴ Thomas Maeder, *Postfață în Biografii necenzurate ale unor oameni celebri*, Editura Litera, București, 2019, p. 285.

⁵ *Ibidem*, pp. 269-270.

⁶ *Will(am Jacob) Cuppy (1884-1949)*, online: <http://authorscalendar.info/cuppy.htm>

Strania sinucidere a Europei: imigrație, identitate, islam

Douglas Murray, Editura Corint Books, București, 2019, 496 p.

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Este pentru prima dată de când citesc (și) cărți de istorie și ceva mă șochează încă de la prefață. A mai existat o dată când am citit o antologie de eseuri (tot istorie) și în care antologatorii își declinau orice presupusă și/sau posibilă afiliație față de textele în cauză, dorind a nu se face părtași la respectivele idei și eventualele concluzii ce s-ar fi putut trage, arătându-și prin asta atât de rara echidistanță de care ar trebui să se folosească mult mai frecvent soldații condeiului (scriitori, istorici și jurnaliști deopotrivă), și nu numai. Marea mirare provine, deci, chiar din prefață, din conținut. Cartea cu pricina este recomandată de „Historia”, o platformă (inclusiv digitală) al cărei redactor-șef este tocmai autorul prefeței. Or, de aici începe paradoxul, mai ciudat decât ficțiunea.

Prefața preia titlul cărții, cu un subtitlu care te cam face să ridici o sprânceană (a minunare): *un exercițiu de manipulare*. Și exact asta face prefața, adică autorul ei: subliniază și, prin urmare (s-ar putea înțelege și că), *manipulează* (la rândul lui), oferind, *gratuit*, părerea-i proprie din care s-ar putea trage o concluzie cam ciudată, cum ar fi aceea de a **nu** citi tocmai cartea pe care o prefațează! Putem înțelege și extrage, cu oarecare efort de imaginație (!), că aceasta trebuie să fie părerea personală a autorului prefeței în cauză și că poate, totuși, singura ciudățenie este spațiul ales pentru o asemenea sugestie, nu tocmai subliminală, care ar fi fost mai potrivită (zic și eu, dacă-mi permiteți) într-un blog personal, eventual, decât chiar în și tocmai înaintea cărții propriu-zise. La urma urmei, orice (idee, gând, gest, faptă) poate fi considerat o formă sau intenție de manipulare, cu nelipsita tendință de polarizare, atât de la modă în aste grele vremuri. Dar, după cum se poate observa cu ușurință în zilele noastre, oricine, mare sau mic, cu păreri avizate au ba, simte stringent nevoia de a le exprima – iar uneori asta se întâmplă în cele mai bizare locuri, vizându-se, de regulă, spațiul public. E de înțeles distanțarea luată de unii față de o carte ca cea prezentată aici, dar tot mă nedumerește că cel care nu-și dorește o atare identificare sau afiliere s-ar apuca de prefațat tocmai acele cărți față de care ar fi putut, mai degrabă, să-și declare neutralitatea și, deci, echidistanța față de subiectul tratat în volum.

Căci această carte, pe lângă că este *incendiară*, din aproape orice punct de vedere, este și un exercițiu de curaj. Dar, în același timp, poate și din cauza timpurilor pe care le supra-trăim, pare să fie și opusul – anume prezentarea, punerea pe tapet a normalității, sau a ceea ce ar (mai) trebui să fie normal. Despre asta și multe altele asemănătoare se poate discuta până la a divaga extrem de mult și fără a se ajunge neapărat la vreo concluzie mulțumitoare.

Bun, dar de ce curaj? Și cum de pe acest curaj, cum ar putea fi perceput de unii, alții l-ar putea vedea, după cum am spus, nimic mai mult decât exercitarea (punerea în exercițiu sau practică) a normalității? Unde ar trebui să se situeze o carte care vorbește clar și răspicat despre *Europa trăită* de noi toți, acum? Despre o Europă care își schimbă (a început, de fapt, cu mult mai demult) în profunzime identitatea și conținutul, dar parcă și obiectivele și, odată cu toate astea, viitorul? Și că rezultatul direct al schimbărilor în desfășurare ne influențează activ și la propriu, atât pe noi, cât și generațiile următoare? Și prefațatorul atinge subiectul și desigur că și cititorul cărții va sesiza acest aspect – o asemenea carte ar putea fi (și mai mult ca sigur că va fi) folosită ca instrument propagandistic de anumiți marginalizați – un bisturiu dialectic pentru o retorică argumentativ-justificativă, dacă nu neapărat și direct a urii, măcar a asocierii, chiar și de departe, cu partizanii antimainstreamului.

Curajul constă (pe lângă menționarea de mai sus, legată de posibila și periculoasa *asociere* cu cei puțini, dar care urăsc cât restul, față de care autorul ține să se absolve) și în *disociere* – aceea față de poziția (de obicei politică, sau cu iz de acest fel) publică a conducătorilor, formatorilor de opinie și a mass-mediei. Când se vorbește de lucruri ca identitate europeană, imigrație și islam, de regulă cel ce vorbește, ca persoană publică și într-un mediu oarecum și întrucâtva deschis (accesibil majorității), își asumă o anumită *poziție* prin ceea ce exprimă. În momentul în care respectiva persoană reprezintă o instituție, un

partid, o organizație, un guvern, o companie etc., opiniile vor reflecta o anumită *situare* care, desigur și cu mare ușurință în zilele noastre, poate, printre altele, și ofensa, ataca sau inflama. Măcar din cauza faptului că poate fi ori înțeleasă greșit, ori „tradusă” astfel. Paradoxalul rămâne în picioare din cauză că în spațiul public anumite lucruri nu pot fi spuse, chiar dacă sunt gândite; reprezentanții organismelor mai sus-amintite nu pot face chiar orice fel de remarci vizând subiecte considerate, în general, sensibile, iar dacă, totuși, o fac, riscul de a fi taxate corespunzător crește simțitor, poate chiar exponențial.

Opinia publică – sau, mai mundan spus, gura lumii – are deseori o părere mult mai slobodă (aprospo de libertatea exprimării) în ceea ce privește problemele de interes general. Dar opinia publică se transformă și constă și în altceva – adică în persoane fizice care rar, dar regulat și cam doar atunci, contează și, când se întâmplă asta, se cheamă (la modul sincer-cinic) că se apropie alegerile. De aceea, ajunge să se întâmple ca oamenii să își dorească să conteze și atunci când **nu** au loc alegeri. Ultimii ani au tot văzut prin diferite colțuri ale lumii reeditări cam tot atât de dure, dacă nu și mai și, ale lui *mai* '68 (cine-și mai aduce aminte?), de la mișcările masive de protest din Hong Kong, până la ieșiri spontane în stradă ale unui popor (mai degrabă, a doar unui anumit neamorțit segment) care n-a mai ieșit afară mînat de conștiință de prin decembrie '89.

Limbajul (în) public ajunge, astfel, să facă o mare greșeală. Reprezentanții și purtătorii de cuvânt ai oricărei entități publice, neputând și/sau neavând voie să spună lucrurilor pe nume, se văd obligați să creeze un metalimbaj (oricare dintre nenumăratele forme ale nemuritoarei, fluidei și-n veci aplicabilei *limbi de lemn*), care, de cele mai multe ori, va provoca una sau mai multe dintre următoarele: stupoare, amuzament, confuzie, furie și alte asemenea reacții „simpatice” și pline de urmări ciudate, cel puțin. Asta ca să nu ne plângem că viața nu e plină de culoare.

Până la urmă, ce fel de carte este aceasta și cărui spectru ideologic i se adresează? Cine se va inflama, cine va da din cap afirmativ, cine își va freca mânuțele fericit, ba că are un subiect nou de digerat și discutat, ba că își vede (re)confirmate măcar o parte dintre propriile-i gânduri, obsesii, griji sau chiar... paranoia?

Orientarea autorului ar fi una catalogabilă astfel: (neo)conservator-centru-dreapta. Dacă s-ar adăuga și presupunerea existenței unui minuscul, dar nu insesizabil strop de liberalism, chiar că nu s-ar mai înțelege nimic din încercarea de descriere a cine este și ce vrea de fapt Douglas Murray – și poate că o atare (limitată) înregimentare nu-și are rostul, până la urmă. Din informațiile publice, accesibile oricui pe sursă-platformă liberă și modificabilă *Wikipedia*, aflăm, printre altele, că Douglas Murray este comentator politic, absolvent de Eton și Oxford (colegiul Magdalen), care a scris la 19 ani biografia lui Lord Alfred Douglas (prietenul intim al lui Oscar Wilde), fiind un apărător fervent și declarat al neoconservatorismului (a scris și despre asta), critic fățiș al islamului, dar și un războinic al justiției sociale – titlatură rar onorantă, din cauza asocierii cu destule personaje controversate *interesante*, care se identifică și ele drept **sjw**-iști (**S**ocial **J**ustice **W**arrior).

Douglas Murray

Am reușit, cred și sper, să citesc corect, printre rânduri, intenția primordială a autorului: aceea a *apelului la bun-simț*, în primul rând, atunci când citim și medităm mai apoi asupra unui inflama(n)t subiect ca acela din lungul eseu de față.

Este, într-adevăr, foarte sensibil și riscant să vorbești despre imigrație în Europa, identitate europeană și euroislamizare. Până la un punct, așa cum deja am început să subliniez, ca reprezentant oficial al unei instituții sau organizații (private, guvernamentale etc.) e și normal să nu te arunci inconștient în față cu remarci semigândite, numai așa, să ai de ce îți cere scuze sau, mai rău, să fii nevoit(ă) să-ți cauți reorientativ o carieră mai puțin publică. Chiar nu poți zice sau face lucruri împotriva curentului, doar pentru că ești comisar european, cancelar federal sau ministru de externe. Sau poți? Și dacă da, cum așa? Diferența politică între ce zici și ce *ar trebui* să zici, ce faci și ce *ar fi trebuit* să faci – toate sunt diametral opuse între ele și poate că asta ar fi una dintre „calitățile” definitorii ale unui *homo politicus* de succes al

zilelor noastre. De fapt, așa s-a ajuns dintotdeauna să se ia hotărâri politice cu bătaie lungă, dar având de cele mai multe ori o amprentă personală, crezându-se (naiv?), totuși, că prin asta se subînțelege o adevărată identificare cu *ei*, dar în numele *lor* nevorbind, în realitate, nimeni. Politica și minunații ei fățarnici membri știu să facă asta mult prea bine și, desigur, suspect de des. Din cele mai vechi timpuri, adică dintotdeauna. Poate că nu chiar degeaba se mai zice, uneori, că destule popoare își merită aleșii – comentabil, discutabil și subiectiv cât cuprinde.

La toate acestea adăugăm, pentru a întregi tabloul și a finaliza descrierea atmosferei sumbre descrise în *Strania sinucidere...*, ceva care s-a lipit ca râia de capră de tot ce înseamnă instituție europeană: *corectitudinea politică*. Acest PC (de la varianta general acceptată – *Politically Correctness*, în limba engleză) ar putea fi, dacă nu altceva (și, din păcate, măcar asta e), un scărpinat după urechea stângă efectuat cu mâna dreaptă, dar după ceafă. Sau, cu alte cuvinte, o hipercomplicare a lucrurilor care (poate că) ar fi putut rămâne așa cum au fost, doar că așa n-ar mai fi fost atât de modern-birocratice și pseudoincluzive.

Aruncând o retroprivire către istoria nu de mult consumată (și impropriu, dar și insuficient digerat), adică cu doar câteva decade în urmă, vom tot constata exemple „puse în practică” ale acestui PC, care, de cele mai multe ori, n-a făcut altceva decât să îngreuneze destule instituții sau practici și să creeze subdepartamente ale unor comisii extraordinare, aparținând comitetelor însărcinate cu supravegherea... – toate acestea înfulecând de-a valma dintr-un larg spectru de resurse, de la timp și bani, la oameni care, voioși, entuziaști, naivi și absolutamente neștiutori, și-au sacrificat și irosit carierele pe altarul de oțel al invincibilei birocrății la nivel înalt.

Cu capitole care tratează începuturile migrației, dependența (formată) la nivel european față de aceasta, păreri și profeții pro și contra fenomenului, un foarte reușit capitol care definește multiculturalismul și gloriosul și insuficient conștientizatul său eșec, câte ceva despre saturație și oboseală, veșnicul sentiment de vinovăție destinat noilor generații ale bătrânei Europe, importat (chiar așa, de către cine?) de la strămoșii lor, care, sigur, n-au avut timp și chef de asemenea „mofturi autovictimizante”, acele reacții negative ale mai sus-pomenitei opinii publice și cum pot fi ele ținute sub control (!), cartea mai propune, la sfârșit, și două scenarii în oglindă: ce ar fi putut fi și ce va fi – cel din urmă fiind, ca aproape întotdeauna, un exercițiu mai mult decât riscant de joacă de-a grenada (sau ruleta rusească, dacă vă place mai mult); găsesc că e redundant până și să încerci să vorbești despre viitor (ul apropiat), atâta vreme cât trecutul (apropiat și el) încă nu și-a dezvăluit întru totul surprizele, aproape sigur neplăcute...

Cartea și textul abundă de exemple care, chiar și în contextul corect, ajung să înspăimânte și, pur și simplu, nu pot fi ignorate, indiferent de cât de rare sau izolate ar fi – ceea ce chiar nu sunt. Iată ce se poate întâmpla în momentul în care, ca decident în numele unui întreg continent, „iei asupra ta” povara primirii a sute de mii de imigranți care au văzut în Europa noul lor cămin și au venit cu toții, de la doctori la cerșetori, cu câțel, dar fără purcel, fiind în mare parte nemâncători de carne de porc, de la sufiști la teroriști jihadiști, chitiți (!) să vină, să rămână și să transforme din temelii acest tărâm idilic ce n-a reușit cândva Imperiul Otoman să-l subjuge.

Mi se pare extrem de dificil, dacă nu chiar și, de fapt, imposibil să justifici în numele multiculturalismului și al altor valori europene moderne, tributare neoliberalismului, așa cum este el văzut și aplicat la început de nou mileniu și secol, acele vieți iremediabil distruse în urma abuzurilor de tot felul, violurilor fizice și instaurării unui climat de frică paralizantă și teroare fățișă comise de ultimii locatari mutați pe bătrânul continent – aspecte cu care, pare-se, *trebuie* să ne obișnuim ca făcând și ele parte din Noua Europă.

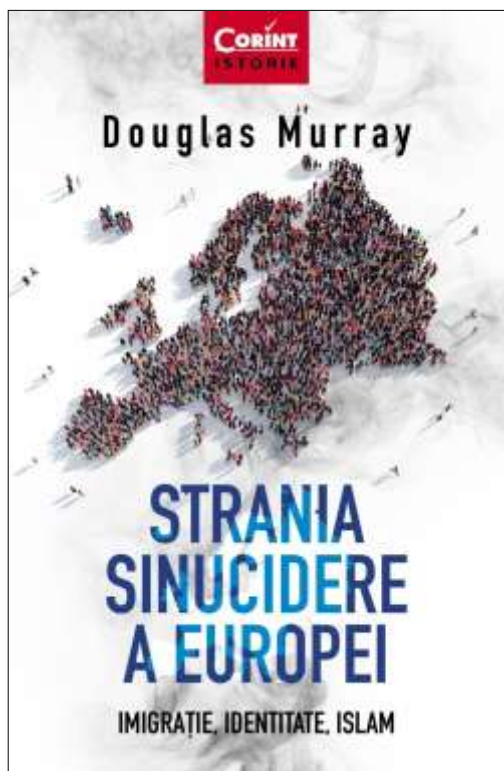
Chiar așa trebuie să stea lucrurile, neapărat? Chiar trebuie, în numele toleranței, să ne protejăm fizic femeile, însoțindu-le pe stradă și având grijă cum și cât de decent se îmbracă și cât din piele expun, pentru a nu jigni sau ațâța reprezentanți ai purismului (a se citi *fundamentalismului*) islamic?

Chiar trebuie să renunțăm total la satiră și pamflet și, deci, la ceea ce cândva părea să însemne libertatea cuvântului, ca să nu ne (mai) „trezim” asasinați, aruncați în aer, înjunghiați, dacă nu chiar decapitați în numele religiei păcii și iubirii – acel război sfânt numit simplu *jihad* și care face să tremure, la propriu, pe oricine care știe că o *fatwa* pe capul lui poate însemna oricând moartea fizică și, pentru un musulman, să ducă la bun sfârșit așa ceva este o datorie sfântă, de onoare?

Și să nu lăsăm la o parte un alt aspect extrem de ciudat, și acesta datorat de la început până la sfârșit PC-ului, în numele căruia toleranța și permisivitatea ating cote și valențe inimaginabile (adică absurde): orice fapt negativ-reprobabil și oricât de mare și de gravă este paleta infracțiunilor comise de

imigranți în noile lor țări de adopție, nu numai că nu apar în presă, nu numai că nu se taxează, dar nici măcar nu se investighează sau soluționează respectivele crime – pentru a nu da impresia că cei însărcinați cu păstrarea ordinii publice și rezolvarea faptelor criminale ar fi islamofobi, rasiști etc.!

Iată de ce tonul general este, din păcate, unul pesimist; tot din păcate, nu poți, măcar puțin, să nu-i dai, cumva și măcar până la un punct, dreptate și să te îngrijorezi. Dar, așa cum spuneam, trecutul

ne mai poate spune multe, prezentul de sub ochii noștri este cel puțin iluzoriu, halucinant și instabil; cât despre viitor, ce să mai vorbim. Cu toate semnele, specialiștii și abundența de *fake news* sau alte născociri malefic fabricate de centralele mass-media și patronii reptilienii ai acestora (glumesc!), lumea de mâine este, și practic și teoretic, imposibil de prevăzut.

Plus că lumea n-a fost niciodată reprezentată de pesimismul de-a dreptul sinistru al acrișilor care, de-atâtea griji și spaime, au uitat până și să se mire cum de mai sunt în viață; omenirea, chiar și în cele mai cenușii ere sau momente de cumpănă, tot a găsit puterea și resursele de a se ridica, de fiecare dată, și a-și reîncepe, chiar de acolo de unde a fost întrerupt, drumul spre... stele (?); Europa unită a primit lovituri grele și a fost privită cu neîncredere chiar de la început, iar drumul nu i-a fost ușor niciodată; și câte greșeli va fi făcut, câte decizii au fost luate prea în grabă! Unii au ajuns, măcar neoficial, să-și recunoască propriile limitări sau supraestimările pozitive care au condus adesea la situații de criză. Alții, chiar și mai inconștienți, și-au pus girul sau măcar semnătura pe documente cu greutate, iar când mandatul li s-a terminat lumea a uitat de ei – mai puțin legile sau hotărârile care cu atâta ușurință și dezinvoltură (și în numele atât de des greșit

înțelesului și chiar mai prost aplicatului PC) au schimbat radical cine știe ce practică sau obicei bun, vechi, împământenit...

Europa unită s-a birocratizat mult prea mult în unele direcții, anchilozându-se prin auto-parazitare și, nu o dată, o asemenea stare de lucruri a dăunat mai mult decât a făcut bine, inclusiv sieși, ca megainstituție. Așa s-a îmbolnăvit și așa a și rămas. Cred, totuși, că nu e nici pe moarte și nici nu intenționează, nici pe departe, să se sinucidă. Un asemenea organism are capacitatea (ca posibilitate și resurse) de vindecare și reparare, proces nici ușor, nici rapid și, cu siguranță, nu lipsit de inevitabile riscuri și pierderi corect asumate. Viitorul e cum a fost dintotdeauna: *tabula rasa*.

Dar chiar și așa: a recunoaște *tardiv* ceva ce e mai grav decât o boroboată demnă doar de tabloide are, până la urmă, cam tot atâta valoare ca și acuza modernă a stângiștilor prin impunerea și asumarea unei vini stră-stră-strănepoților unor „ticăloși” rasiști, incuți, xenofobi și proprietari de sclavi de prin alte vremuri și ale căror obiceiuri, oricum le-ai lua, nu se pot converti în moneda culturală modernă. Soluția ar părea, mai degrabă, aceasta: prevenția e mai bună și mai de dorit decât plătitul oalelor sparte, în al 12-lea ceas, când banii ar reprezenta cea mai mică dintre probleme.

Așa că, a face testul de echilibru și recalibrare mentală (plus morală ș.a.m.d.) cum se cheamă cititul unei cărți precum e cea semnată de un autor tânăr, care ar putea fi apreciat măcar pentru curajul și talentul de a rosti adevărul cel arareori spus, prin definiție nepărtinitor, devine o cerință. Nu suntem europeni doar din când în când, atunci când facem pe turiștii, vânzând din timp oferte cât mai avantajoase pentru a ne lăuda că am văzut fugitiv Praga sau Barcelona, sau când ne chinuim să accesăm atât de faimoasele fonduri europene nerambursabile pentru cine știe ce afacere sau proiect mai degrabă idealist decât practic... Ci și când Europa se transformă inexorabil și, dacă tot o face, să știm și să vrem să fim părtași la schimbări. În totală cunoștință de cauză. Numai așa o merităm, ne merităm și, păstrând-o, mai degrabă decât schimbând-o, o predăm veche și clasică, nouă și proaspătă, celor care, astfel, ne vor mulțumi, iar nu blestema.

Eminescu în viziunea lui Tudor Nedelcea

Dr. Tudor RĂȚOI
Drobeta Turnu-Severin

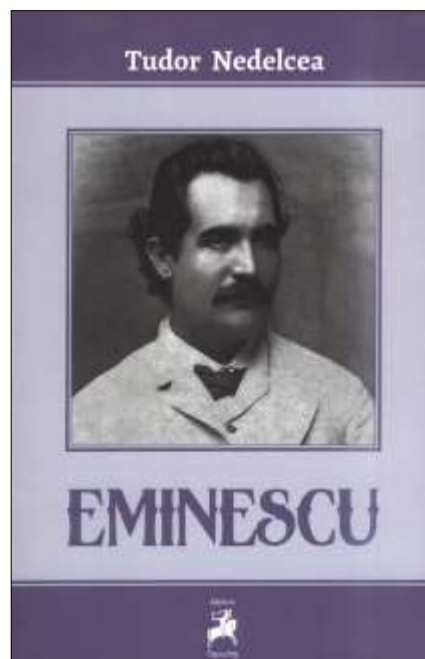
Lucrarea asupra căreia vom stăruî succint în continuare (Tudor Nedelcea, *Eminescu*. Prefață de acad. Mihai Cimpoi, Cuvânt-înainte de Theodor Codreanu, Postfață de prof. dr. Victor Crăciun. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Tracus Arte, București, 2020, 1.013 p.) este, așa cum o recomandă și titlul, una de eminescologie. Ea este semnată de Tudor Nedelcea, recunoscut cărturar craiovean, critic și istoric literar, prozator, jurnalist, editor, „un cercetător complex”, cum îl numește unul dintre cei care-l cunosc foarte bine, un „scotocitor de arhive și de bibliografii specializate, lăsând imaginea unui erudit *multi* și *interdisciplinar*, abordând domenii dintre cele mai variate: istorie și critică literară, istoriografie, eminescologie, istoria religiilor și a Bisericii Ortodoxe Române, brâncușiologie, varii alte aspecte culturale de interes local sau național” (criticul și istoricul literar Th. Codreanu).

Cartea adună între copertile sale un material imens, scris de autor de-a lungul câtorva decenii de travaliu intelectual depus în jurul Poetului Național, practic, din momentul în care, cum spune parafrazându-l pe C. Noica, s-a îmbolnăvit de „eminescianită”, încercând să se tămăduiască de o altă boală, sufletească, la care îl condamnaseră avatarurile vieții.

Apropiindu-și-l și începând să scrie despre Eminescu cu timiditate și umilință și, înaintând pas cu pas în „nemărginirile” gândirii eminesciene, lui Tudor Nedelcea i-a fost cu neputință să se mai oprească. A abordat în acest fel teme de o varietate impresionantă, de la cele mai mărunte până la unele ce au format, la timpul lor, obiectul unor lucrări de sine stătătoare vizând interesul Poetului pentru socialism, economie, filosofie, sociologie, teologie și cugetarea sacră, istorie, românii de pretutindeni, lumea evreiască, Revoluția lui Tudor și cea pașoptistă, raporturile României cu Rusia și războiul nostru pentru neatârnavă, pesimismul eminescian, maladia lui Eminescu, ideea europeană în concepția Poetului, actualitatea lui neafectată de timp, limba și cultura în concepția sa etc. etc.

N-au scăpat din vederea lui Tudor Nedelcea nici subiectele desprinse din realitățile imediate ale publicisticii de la noi având legătură cu problematica eminesciană, precum tipărirea și facsimilarea manuscriselor eminesciene, Poetul în raport cu corectitudinea politică de azi, Poetul în opinia unor străini (cu prezentarea, între alte exemple, a felului distorsionat în care este văzut poetul în Ucraina), Poetul și Catedrala Mântuirii Neamului, congresele și manifestările de eminescologie, portrete de eminescologi (Mihai Cimpoi, Dimitrie Vatamaniuc, Eugen Simion, Th. Codreanu, Nicolae Georgescu, Lucia Olaru Nenati, Victor Crăciun, Constantin Cubleşan, Vasile Tărățeanu, Octav Minar, Rosa del Conte), prezența lui Eminescu în regiuni aparte ale țării (Oltenia – iar aici la Florești și în Gorj, apoi în Teleorman, Dumbrăveni), contingențele Poetului cu alți scriitori precum Shakespeare, Leconte de Lisle sau Carmen Sylva, posteritatea și însemnele nemuririi eminesciene, slujitorii lui Eminescu, ecurile operei sale în culturi străine (polonă, chineză) etc.

Toate aspectele aflate în atenția cărturarului cucerit și devotat necondiționat cauzei Poetului Național revelează tot atâtea fațete ale geniului său inconfundabil. Însă, dacă e ceva care unifică consubstanțial toate dimensiunile personalității Poetului, acest ceva se află neîndoios în ceea ce Tudor Nedelcea orânduiește sub sintagma *Eminescu – istoricul*. În această privință, exegetul ne convinge că, indiferent de tema ce l-a preocupat pe Poet într-un moment sau altul, indiferent dacă el a vorbit despre socialism, religie, revoluții, români în general sau alte subiecte, la baza tuturor demersurilor lui s-a aflat, explicit ori implicit, recursul la istoria națională, la trecutul poporului român, considerat ca izvor fundamental al întregii zestre materiale și spirituale a românilor.

Pe un parcurs de mare întindere, lucrarea îl evidențiază pe *Poetul-istoric* în deplinătatea anvergurii lui axiologice. Mai întâi, prin temele abordate (principiul românismului, etnogeneza limbii și a poporului român, naționalism și cosmopolitism, teoria imigrației, regândirea perspectivelor asupra istoriei naționale, războiul nostru pentru neatârnare, românii din provinciile aflate sub suveranități străine), apoi prin modernitatea și actualitatea interpretării, prin concepția lui despre modul cum s-ar fi cuvenit scrisă istoria (întemeindu-se, înainte de toate, pe izvoare, pe o solidă cronologie și pe o vastă bibliografie), continuând cu soliditatea metodologică a concepției sale, cu învățămintele identificate în istorie și încheind cu sublinierea categorică a funcției patriotice a istoriei, în general, și a celei naționale, în particular.

Citindu-l cu atenție pe Poet, exegetul nu greșeste subliniind că, deși n-a scris niciodată cu gândul de a-și construi operă de istoric profesionist, Eminescu ne-a lăsat un veritabil tezaur istoriografic, care impresionează prin prospețime și adecvare la spiritul veacului, cum și prin forță de previziune a viitorului. Este un truism sub acest aspect că, întocmai ca și Caragiale, Eminescu este mai actual ca oricând, însă de o actualitate mai întinsă decât cea a marelui dramaturg, de vreme ce covârșitoarea majoritate a temelor vizând ființa românească semnalate de Poet sunt astăzi, pe o altă spirală a timpului, la fel de valabile ca și în vremea sa.

Circumscrie concepției eminesciene asupra istoriei sunt și temele așa-numitei xenofobii și așa-numitului său antisemitism, subiecte pe care Tudor Nedelcea nu le-a ocolit, ci dimpotrivă, le-a abordat cu convingerea că este dator să participe la facilitarea înțelegerii lor corecte. Pe acest teren, cartea aduce în atenție texte care nuanțează indiscutabil interpretarea gândirii eminesciene. Plasând discuția într-un plan teoretic larg, geografic și național, eminescologul craiovean crede, ca și mulți intelectuali evrei, de altfel, că Eminescu a dat expresie mai degrabă unui *realsemitism* decât unui antisemitism veritabil și, vorba lui Gr. Vieru, *realsemitismul eminescian* „trebuie judecat în funcție de circumstanțele în care a fost scris, într-o lume care-și căuta unitatea și identitatea, o lume românească sfâșiata de imperii și doritoare să trăiască în același stat”. Poetul se plasa aici pe o poziție strâns legată de viziunea lui economică și pe aceea despre rolul „claselor superpuse”, care puteau să fie nu doar evreiești, ci și de altă seminție, inclusiv pă-mântene. Pentru el era imperios necesar ca nou-veniții în lumea românească să i se integreze acesteia, contribuind la progresul comun, nu să se complacă exclusiv în postura de profitori, cum era cazul celor „superpuși”, care erau cu atât mai greu de asimilat, cu cât veneau de aiurea și căutau cu obstinație nu să se împământenească deplin, ci să rămână alături de autohtoni. Or, Eminescu urma principiul conform căruia oamenii trebuiau apreciați, dincolo de etnie sau religia profesată, după criteriul muncii utile, iar statul avea datoria să protejeze cu precădere „clasele pozitive” ale societății. Cum, însă, la noi statul era slab, nou-veniții, indiferent de naționalitate ori religie, ajungeau, de regulă, în postura de a umple integral golurile economice, periclitând existența economică și națională a țării, căci era o regulă ca acești imigranți să se îngrămădească „în toate țările unde semicivilizația e unită cu pseudo-liberalismul”.

Întreaga demonstrație a viziunii Poetului în chestiunea evreiască și nu numai se desfășoară, repetăm, la lumina unei cunoașteri fără egal a istoriei naționale și europene, pe care cartea lui Tudor Nedelcea o dezvăluie metodic, apelând la cvasitotalitatea producțiilor publicisticii eminesciene. Practic, exegetul îl (re)citește pe Poet alături de cititor, lăsându-l să se convingă singur de veracitatea și corectitudinea, fie și politică, inclusiv în cheia preceptelor contemporane, a gândirii „românului absolut” al culturii naționale. Acesta este felul original prin care Poetul ne este restituit, dacă nu în *integralitatea* sa, cel puțin în *integritatea* sa, cum remarcă în prefață acad. Mihai Cimpoi, care-l plasează pe Tudor Nedelcea „pe urmele stimulatoare ale lui Iorga și Călinescu”, sub aspectul credinței că, în cazul lui Eminescu, „totul ține de o personalitate indestructibilă, caracterizată printr-o cuprindere intelectuală universalist-enciclopedică” și că sub această cupolă unificatoare „gânditorul-artist este completat de gânditorul politic, gânditorul sacru, gânditorul istoriei și economiei”.

Din această perspectivă, cine va avea curiozitatea să cunoască un Eminescu desprins din surse dincolo de orice îndoială, genuin, complex și detabuizat, va găsi în cartea lui Tudor Nedelcea un admirabil instrument de lucru, bazat pe cele precedente provenind de la același autor și adăugat acestora, probând aserțiunea aceluiași Mihai Cimpoi, în conformitate cu care Tudor Nedelcea „este unul dintre cei mai importanți istorici literari și oameni de cultură ai momentului de față”, căruia îi „datorăm câteva acțiuni importante de valorificare a operei și personalității eminesciene prin editarea și comentarea unor texte și aspecte mai puțin cunoscute” (extras din recomandarea criticului și istoricului literar de la Chișinău de primire a lui Tudor Nedelcea în Uniunea Scriitorilor din Moldova).

Florian Roatiș sau exerciții de sinceritate

Ionel NECULA
Tecuci

Cele ce m-au surprins întotdeauna la exigentul profesor de filosofie maramureșean și mi-au indus o complexare epistemică – firește, liber-asumată – sunt acribia, rigoarea, grija pentru exactitate și maniera personală cu care abordează o idee sau o personalitate din istoria gândirii filosofice românești. O carte de filosofie comentată de Florian Roatiș începe, invariabil, cu fișa autorului și a cărții în dezbatere, de parcă fenomenul trebuie musai reconstituit, vorba lui Hegel, *cu drum cu tot*, cu toată încărcătura cumulată din rostogolirea în timp și în confruntare cu alte dispuneri metafizice.

Recent, ne-a binecuvântat cu o nouă lucrare, *Dreptul la sinceritate* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020) – tot incitantă, cum ne-a obișnuit deja, tot apretată și cu astringente puneri la punct. La origine, multe dintre diviziunile ei sunt articole catalitice publicate de autor prin diferite reviste și reunite acum sub spectrul unei idei tutelare. Bunăoară, șase dintre ele pun în discuție ideea de polemică filosofică și felul cum a fost activată ea în cultura românească. Prototipul rămâne polemica lui Blaga cu unii dintre confrății săi – cu C. Rădulescu-Motru, cu Marin Ștefănescu, Dumitru Stăniloae, Grigore Popa, Petru Rezuș, Ioan Coman sau Nichifor Crainic. Faptul că Blaga, în unele dintre pamfletele sale acide și necruțătoare, nu-și numea preopinienții, mizând, probabil, pe faptul că se vor recunoaște singuri după sumarele sale precizări, a produs destule confuzii printre analiști. Unele dintre ele au fost deja lămurite de Florian Roatiș în lucrările sale anterioare, dar, văzând că aceleași confuzii vechi persistă și acum în anumite lucrări, profesorul maramureșean revine cu lămuririle necesare.

Mai cu seamă pamfletul lui Blaga „Săpunul filosofic” a produs multă confuzie printre analiști, cei mai mulți fiind în-

credințați că îl vizează pe Motru, deși autorul preciza că era adresat unuia care luptase în Primul Război Mondial și se remarcase prin acte de eroism. De ce nu l-a numit chiar Blaga pe Marin Ștefănescu? Poate din condescendență, crede Florian Roatiș, iar explicația este credibilă, dacă avem în vedere că erau colegi și funcționau amândoi la aceeași universitate.

Blaga n-a fost singurul care l-a ironizat și l-a caricaturizat pe Marin Ștefănescu, și amintesc, măcar fugos și succint, de portretul ce i l-a creionat Cioran într-un interviu acordat revistei italiene *Vogue Italia*: „Era un om foarte la locul lui, dar apoi a fost rănit în război și a devenit aproape nebun. Ținea niște discursuri de felul acesta: «Nicio ființă conștientă nu poate fi comunistă. Platon era conștient, deci nu putea fi comunist»”. Apoi: „Într-o duminică după-amiază, ne-am dus toți trei la o întâlnire cu filosoful. Ne-am așezat într-o sală mare și, de fiecare dată când mai zicea câte-o nerozie, eu râdeam ca un apucat. La un moment dat, a spus: «Țara noastră este amenințată și ne vom sacrifica cu toții pentru patrie». Atunci, toată lumea s-a ridicat în picioare, afară de mine, care am rămas pe scaun și mă strâmbam de răs”. (*Convorbiri cu Cioran*, Editura Humanitas, 2004, p. 148).

Nu cred că merită un asemenea tratament. În pamfletul său, Blaga îi redă și mărturisirea conform căreia, internat în spital pentru o rană capătăată în luptele la care participase, a sărit de pe masa de operație și a cerut să se întoarcă înapoi pe front. E regretabil că scepticul, care înțelegea foarte bine virtutea eroismului, a rămas imun la drama acestui gânditor.

Revin la carte. Într-o altă serie de articole Florian Roatiș vorbește despre înființarea Academiei Române, despre primii ei făclieri și insistă cu osebire asupra personalității lui Iosif Hodoș, într-un studiu dezvoltat până la dimensiunea unei micromonografii. Cine mai știe despre lupta lui Iosif Hodoș, ca deputat în Dieta de la Pesta, pentru drepturile românilor din Ardeal, pentru recunoașterea națiunii române și pentru înființarea de școli în limba română?

Într-unul dintre articole autorul scoate din uitare și indiferență numele lui Ion A. Rădulescu-Pogoneanu, unul dintre primii exegeți ai filosofiei lui Vasile Conta. Este, bag seamă, un studiu introductiv, pentru că Florian Roatiș, în 2009, a editat monografia lui Pogoneanu despre filosofia lui Vasile Conta.

Un alt medalion îl are în vedere pe D.D. Roșca, marele profesor al universității clujene, despre care spune că s-a apropiat de marxism prin intermediul lui Hegel, iar micile sale concesii ideologice par neînsemnate în raport cu imensele servicii aduse filosofiei românești. Într-o vreme când piața cărții de filosofie de la noi era invadată cu traduceri din limba rusă și cu tot felul de broșuri propagandistice, traducerea lui din Hegel reprezentau oaze de filosofie adevărată.

Dar Florian Roatiș este cunoscut și ca un prolific editor al lui N. Steinhardt și nu trebuie să ne surprindă că figurează și în această alcătuire livrescă cu mai multe dispuneri eseistice despre cărturarul monah.

O ipostază mai puțin cunoscută este cea de cititor al cărților filosofice apărute în ultimii ani și de cronicar avizat al acestor lecturi ocazionale. Să precizăm mai întâi că lectura la Florian Roatiș este un exercițiu uzual, iar impresiile, opiniile sau punctele sale de vedere formulate alimentează, de regulă, revista băimăreană *Nord literar*.

Cum spuneam și la începutul comentariilor de față, o cronică semnată de Florian Roatiș se deschide cu un fel de micromedalion despre autor sau despre subiectul aflat în discuție, de parc-ar vrea să întocmească o fișă pentru un dicționar aflat în gestație. Lecturile sale se revendică dintr-o curiozitate intelectuală activă și decomplexată, dar aceasta se conjugă fericit cu fiorul unor *afinități elective* – fie cu autorul lucrării, fie cu subiectul tratat.

Regăsim în această secvență mai multe cronici de întâmpinare prilejuite, cel mai adesea, de apariția unor lucrări menite să vitaminizeze cunoașterea și mediul filosofic românesc. Bunăoară, autorul comentează *Jurnalul* lui Ștefan Fay cu multe relatări despre Mircea Vulcănescu, comentează reeditarea, de către harnicul cărturar Constantin Schifirneț, a *Filosofiei românești*, publicate în 1922 de Marin Ștefănescu, apreciază râvna lui Adrian Michiduță în reeditarea unor lucrări de filosofie uitate de multă vreme, comentează eseul lui Teodor Dima, *Privind înapoi cu deferență*, apoi analizează cercetarea lui Mugur Volos despre Mircea Eliade și generația anilor '30 și nu este indiferent nici la felul cum l-a editat Dora Mezdrea pe *condotierul* Nae Ionescu sau față de imaginea logicianului Anton Dumitriu după consultarea dosarelor întocmite de fosta Securitate pe numele lui și cercetate cu acribie de regretata scriitoare brăileană Maria Cogălniceanu. O atenție mai aplecată este acordată cărții lui Constantin Schifirneț despre *Modernitatea tendențială*, considerată drept o adevărată *fenomenologie românească bine documentată și, cu siguranță, incitantă*.

Sigur, piața cărții de filosofie, mai cu seamă după acel decembrie controversat, este mult mai generoasă, dar, în condițiile în care numărul celor dispuși să comenteze acest gen de lucrări este foarte redus, râvna lui Florian Roatiș de a se implica sporitor și cu comentarii țintite asupra mediului filosofic românesc trebuie apreciată și poate chiar recompensată în vreun fel. Nu știu cine ar putea s-o facă – Uniunea Scriitorilor, Ministerul Culturii, Academia Română –, dar ar fi nedrept să fie trecută cu vederea.

Alberto Manguel și patima cărților

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Volumul lui Alberto Manguel, *Sfârșitul bibliotecii mele*, cu subtitlul *O elegie și zece digresiuni*, apărut la Editura Nemira, 2019, 205 p., reprezintă, de fapt, o captivantă reamintire a vieții autorului din perspectiva bibliotecilor proprii, unde „personajele”, respectiv cărțile, se împletesc între ele precum într-o strânsă înlănțuire. A mai scrie azi cărți despre cărți este un act temerar, iar în ultimii ani se vorbește tot mai mult despre „o criză a lecturii” prezentă pe plan internațional.

Dar, mai întâi, se ne familiarizăm cu autorul. Alberto Manguel este originar din Buenos Aires, născut în anul 1948, dar a copilărit în Tel Aviv, unde tatăl său ocupa funcția de ambasador în Israel. În adolescență, pe vremea când își desfășura activitatea la Librăria Pygmalion din Buenos Aires, a avut privilegiul să-l cunoască pe Jorge Luis Borges, care i-a dezvoltat gustul pentru lectură. Devine un devorator de cărți, un cititor pasionat, ceea ce l-a determinat să publice volumele de eseuri *Istoria lecturii* (1996) și *Biblioteca nopții* (2006). Activitatea sa literară a fost răsplătită cu numeroase premii, recunoașterea reală fiind concretizată în conferirea titlului de Ofițer al Ordinului Artelor și Literelor acordat de guvernul francez.

În epilog, autorul mărturisește o neîmplinire care i-a trasat destinul: „Deși am despachetat și împachetat atâtea biblioteci în viața mea de cititor, nu am fost niciodată bibliotecar”. Însă, în noiembrie 2015, a primit un mesaj din partea ministrului Culturii din Argentina, care-l numea în postul de director al Bibliotecii Naționale. Precum Marcel Proust *În căutarea timpului pierdut*, Alberto Manguel a experimentat o reîntoarcere în timp, în aceeași bibliotecă unde Borges ocupase funcția de director (prin 1955) și îi înmânase volumul *Cărțile și noaptea* („cărțile sunt, de fapt, vise”, mărturisea Borges).

Volumul conține zece capitole, numite de autor *digresiuni*, pe subiectul relației pe care cititorul o are cu cărțile și foloasele pe care le poate trage în selecția acestora. Destinul unei cărți este influențat și de cel care o lecturează, cum reiese și din dictonul latin *pro capto lectori, habent sua fata libelli*. De asemenea, pe parcursul eseului despre carte, Manguel oferă câteva formulări memorabile: „un mediu potrivit de evadare”, „obiecte consolatoare”, „arhivele experiențelor noastre”, „creaturi însuflețite, care împart cu mine patul și masa”, „relatări poveștilor noastre: ale epifaniilor și ale atrocităților noastre”, „memento-uri ale unor lucruri mai bune, ale speranței, consolării și compasiunii” și altele.

Mentalitatea scriitorului nu corespunde cu regulile bibliotecilor publice referitoare la împrumutul volumelor: „Cred că a împrumuta o carte este un îndemn la furt”, mărturisește Manguel. În viziunea sa, „bibliotecile publice joacă rolul de instrument esențial în combaterea singurătății”, fără ele, societatea ar purta „blestemul uitării”; „un spațiu al alinării și al regenerării în liniște”, „depozitara tuturor manifestărilor justiției, catalogul exemplarelor de acțiuni juste, pentru a instrui, a le ține trează memoria și a călăuzi cititorii în rolurile lor civice”.

Cărțile citite în copilărie reușesc să ne modeleze și să ne traseze viitorul, deoarece cititorii nu se nasc, ci se educă. Reîntoarcerea la lecturile copilăriei te face să retrăiești, de fiecare dată, emoția simțită la prima lectură, deoarece cartea citită în copilărie rămâne prezentă în amintire aproape toată viața. „Îmi amintesc cum, chiar și în copilărie, uram într-o povestire momentul în care zilele pline de fericire ale eroului erau întrerupte de o întâmplare îngrozitoare și neașteptată. Deși știam din celelalte cărți că avea să vină o rezolvare, de multe ori fericită, îmi doream să stăruiesc asupra celor câteva prime pagini în care Dorothy trăiește în liniște, cu unchiul și mătușa ei, iar Alice nu și-a început încă lungă cădere prin gaura de iepure”, concretiza Alberto Manguel. În ultima sa avanpremieră editorială, *Monștrii fabuloși*, apărută în acest an, autorul mărturisește cât de mult l-au ajutat, schimbat și modelat personaje literare precum Alice, Dracula, Superman, Scufița roșie, Don Quijote, Pinocchio și alții.

Prin acest volum, Manguel ne poartă printr-o aventură în lectură, subliniind faptul că șansa cititorului ne oferă o dimensiune imaginară.

Industria viitorului

Alec Ross, Editura Corint Books, București, 2020, 368 p.

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Motto:

Nu supraviețuiește cea mai puternică specie, și nici cea mai inteligentă, ci cea mai adaptabilă la schimbare.

(Charles Darwin)

The Industries of the Future a fost publicată pentru prima dată în anul 2016, de către Simon & Schusters, Inc. Din anul 2020, drepturile asupra ediției în limba română aparțin Editurii Corint Books, traducerea din limba engleză fiind făcută de Adina Ihora, iar prefața cărții purtând semnătura lui Mihail-Valentin Cernea.

Declarată bestseller *The New York Times*, precum și „cartea anului 2016” de către The TriBeCa Film Festival și Disruptive Innovation Foundation, această lucrare îl are ca autor pe Alec Ross, unul dintre cei mai apreciați specialiști în inovație din S.U.A. Vreme de patru ani a fost principalul consilier pentru inovație al lui Hillary Clinton, perioadă în care ea a fost secretar în administrația președintelui Obama. Statutul de diplomat al inovației americane i-a conferit lui Ross posibilitatea de a sesiza efectele revoluției digitale asupra economiei mondiale, precum și ultimele noutăți din domenii precum inteligența artificială sau industria *Big Data* și robotică.

Încă de la primele pagini, autorul ne mărturisește că *în lucrarea de față sunt analizate domeniile care vor determina schimbări în economiile și societățile noastre în următorii 20 de ani. (...) Când vor fi mari, copiii noștri vor moșteni o lume care va arăta cu totul altfel decât cea în care trăim astăzi. Ne putem inspira din experiența inovatorilor prezentați în aceste pagini spre a ne pregăti atât noi, cât și copiii noștri în viitor, pentru economia care se naște acum.*

Acum, mai mult decât oricând, omul trebuie să înțeleagă, să accepte și să se readapteze noilor schimbări care vor veni peste tot în lume, într-un ritm tot mai alert. Dezvoltările tehnologice vor schimba nu doar funcționalitatea vieții noastre de zi cu zi, ci și modul de funcționare a organizațiilor de orice fel. Multe locuri de muncă, cariere se vor schimba, dispărând unele profesii (acelea care se vor putea înlocui cu inteligența artificială), apărând altele care vor necesita noi aptitudini. Omul viitorului nu va mai stoca informații, documente pe suport fizic, ci le va accesa electronic, banii nu vor mai fi entități fizice, palpabile, se vor stabili noi frontiere statale, la alte nivele de conștiință și cunoaștere, viitorul medicinei va fi altfel perceput, de multe ori chiar la un clic distanță ș.a.m.d.

Totalitatea acestor schimbări prevăzute de autor sunt structurate în șase capitole, în următoarea secvență:

- Capitolul 1. Vin roboții;
- Capitolul 2. Viitorul mașinării umane;
- Capitolul 3. Codificarea banilor, a piețelor și a încrederii;
- Capitolul 4. Transformarea codului în armă;
- Capitolul 5. Datele – materia primă a erei informaționale;
- Capitolul 6. Geografia piețelor viitorului.

În primul capitol, Alec Ross explică cum inteligența artificială (IA) și robotica vor schimba drastic tipul de muncă pe care îl vom presta, eliminându-se marea majoritate a „muncilor” desfășurate astăzi

de indivizi umani. Aceste tehnologii se vor folosi pentru sarcini prea obositoare sau unde componenta umană ar fi inefficientă, precum operațiuni ale centrelor de apeluri, procesarea statelor de plată, notificări privitoare la expedierea unor comenzi on-line, emailuri automate ș.a. Progrese uriașe sunt preconizate și în științele biologice, cu beneficii și în creșterea speranței medii de viață a omului.

Capitolul doi abundă în exemple din știința modernă, care arată cât de departe a ajuns genomica. De pildă, tehnologiile de editare genică, în cazuri izolate, au reușit să dezvolte anumite organe din celulele stem, să conceapă noi medicamente-minune, să corecteze erori genetice specifice, iar pe viitor se urmăresc metode de resuscitare a unor specii dispărute, crearea de noi alimente sănătoase etc.

Referitor la monedele digitale, tratate în capitolul trei, se întrevăde că acestea vor spori trecerea de la activitățile bancare fizice la cele online și vor avea un rol tot mai pregnant în economia emergentă de partajare. Alec Ross anticipează faptul că criptomoneda va atinge o capitalizare de piață de 12 cifre în anul publicării cărții sale (2016). Cu toate acestea, el nu specifică dacă *bitcoin* sau *blockchain* vor fi principalele tehnologii digitale pentru monedă, dar este de părere că, oricare ar fi aceste monede ale viitorului, rolul lor va fi de a schimba lumea și vor fi utilizate la nivel global, fără a se mai ține cont de frontierele statale. În prezent, Japonia este țara cu cele mai progresive reglementări privind utilizarea criptomonedelor. Alte state care întrevăd posibilități de creștere în *bitcoin* și *blockchain* sunt Italia, Malta, Franța, Suedia și Liechtenstein. Ca o paranteză, România se situează la polul opus, băncile din țara noastră neacordând credit acestor monede virtuale.

În capitolul 4, intitulat „Transformarea codului în armă”, autorul analizează noile tensiuni apărute în statele lumii, dar și pe cele ale serviciilor militare, create de dezvoltarea cibernetică. Concluzia acestuia este că transformarea codului în armă este cel mai important fenomen care are loc în domeniul mijloacelor de informare, de la transformarea materialului fuzionabil în armă, creând o formă de conflict fără norme sau reguli cu care am fost obișnuiți până acum. Nu va mai exista un „Război Rece”, ci un *Război de coduri*, punându-se accent pe securitatea cibernetică și pe o armare a codurilor. În acest nou tip de conflict (la distanță), securitatea rețelelor va conta mai mult decât protecția frontierelor.

Globalizarea și impactul ei asupra economiei reprezintă o temă amplu dezbătută de autor în capitolul șase. Tot aici, Ross prevede că monopolizarea ocazională și creșterea concurenței vor putea fi ținute sub control grație unei legislații prin care să se protejeze bunăstarea și demnitatea indivizilor. El se concentrează în special pe femei, prezicând că statele care se adaptează cel mai bine noilor economii vor face acest lucru parțial, deoarece fac pași majori către egalitatea femeilor cu bărbații. De asemenea, anticipează nevoia de pregătire a copiilor pentru o lume extrem de competitivă, în care viitorul poate fi mai degrabă captivant decât înspăimântător.

Dincolo de orice prelegere, putem concluziona prin cuvintele lui Eric Schmidt (CEO Google și autor al *Noii ere digitale*) că „într-o lume din ce în ce mai haotică, Alec Ross este unul dintre acei oameni foarte rari care pot vedea modele în haos și îndrumări pentru drumul înainte. Are o diversitate neobișnuită de expertiză, care îi permite să aplice lentile multiple provocărilor lumi și să vizeze tipul de soluții inovatoare care schimbă lumea”.

Alec Ross

Oarța de Jos – comună cu o civilizație datată din neolitic

Liana SILAGHI

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Oarța de Jos

1391 Trywarcha
1475 Warcza, Alsowarcza
1489 Varcza
1543 A(lsó) Varcza
1557 A(lsó) Varcha
1569 AlsoWarza
1733 Oarcza
1750 Felső alsó arcza
1760 Alsó Várcza
1850 Várcza din zszosz
1854 Alsó Varcza
1909-1919 Oarța-de-jos,
Alsóvárcza

Oarța de Sus

1391 Trywarcha
1475 Warcza, Felsewarcza
1489 Varcza
1533 F(első) Vártza, Felsew-war-
cza
1543 Fewlsewarcza
1549 Felseo Varcza
1557 F(első) Varcha
1569 Felsewarcza
1733 Oarcza de szűsz
1750 Felső alsó arcza
1760 Felső Varcza
1850 Vártza din Szusz
1854 Felső Várcza, Varțuța
1909-1919 Oarța-de-sus,
Felsővárcza

Orțița

1394 Trywarcha
1475 Warcza, Kezepwarcza
1489 Varcza
1543 Kewzepsewvarcza
1549 Keozepseo Warcza
1557 K. Varcha
1569 Keozepwarza
1671 Kisvarcza
1733 Oarzele
1760 Kis Vártza
1850 Varczucza
1854 Közép-Várca, Varțuța
1909-1919 Orțița, Középvárcza

Istoric, așezare geografică, relief și cadru natural

Comuna Oarța de Jos, împreună cu localitățile aparținătoare Oarța de Sus și Orțița, însumând o suprafață totală de 3.132 de hectare, este situată în partea de sud-vest a județului Maramureș, pe Valea Oarței, la o distanță de 54 kilometri de municipiul Baia Mare și la 20 kilometri de orașul Cehul Silvaniei din județul Sălaj. Oarța de Jos face parte din zona Codru, o zonă etnografică întinsă pe teritoriul județelor Satu Mare, Maramureș și Sălaj, de o parte și de alta a culmii Făgetului sau a Codrului, cum este numită de localnici.

Prima atestare documentară a localității Oarța de Jos datează din anul 1391, însă aceste locuri au fost locuite din cele mai vechi timpuri. Descoperirile arheologice de pe teritoriul comunei au scos la lumină obiecte datând din neoliticul târziu. Pe teritoriul cuprins între Oarța de Sus și Stremț, în

în locul numit „Ghiile Botii”, s-a descoperit un complex de cult fortificat cu șanț și val de pământ, având destinația certă de centru spiritual al zonei, loc de desfășurare a ceremoniilor religioase, de depunere a ofrandelor și de sacrificii. O parte din materialul descoperit se află în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie din Baia Mare. În locul cunoscut sub numele de „Ogrăzi” s-a găsit un tezaur monetar de pe timpul imperiului roman (din sec. II-III d.Hr.), alcătuit din peste 300 de dinari din argint, care este al șaselea tezaur monetar roman descoperit în afara granițelor Daciei romane și cel de-al doilea care se află în patrimoniul unei instituții muzeale transilvănene. La Oarța de Jos s-au făcut săpături ar-

heologice în locurile numite Valea Rusului și Alac, iar în atenția arheologilor se află și un al treilea loc numit Troian. Pe cursul superior al unei văi din preajma satului maramureșean Oarța de Sus sunt amplasați, în forma unui arc solar, 31 de tumuli de mari dimensiuni, cu forme conice sau piramidale, care adăpostesc mormintele fostelor căpetenii dacice din zonă din perioada antichității. Vestigiile datează din epoca bronzului (anii 1500-2000 î.e.n.), fapt confirmat de fragmentele ceramice.

Relieful este predominant deluros, cu o altitudine de 260-280 m.

Solul este argilos, având un substrat din marne și gresii, bogat, totuși, în humus și azotat. Pe acest sol a crescut o vegetație ierboasă, corespunzătoare condițiilor unui microclimat semiarid.

Activitățile specifice zonei sunt agricultura și creșterea animalelor.

Conform recensământului din anul 2011, populația comunei se ridică la 1.243 de locuitori, în majoritate români. Din punct de vedere confesional, ponderea mai mare o au ortodocșii, dar există și minorități de bapțiști, penticostali și greco-catolici.

Personalități locale

Andrei Andreicuț, mitropolit, pe numele de mirean Ioan Andreicuț, s-a născut la 24 ianuarie 1949, în Oarța de Sus, județul Sălaj, azi Maramureș. Este absolvent al Facultății de Construcții Căi Ferate din cadrul Universității Tehnice de Construcții București. După doi ani de inginerie, a urmat cursurile Institutului Teologic din Sibiu. În august 1978 a fost hirotonit preot de către arhiepiscopul Teofil Herineanu al Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului. Din 1978 a fost preot în Turda, unde a desfășurat o bogată activitate pastorală. Din 1985 a funcționat la Episcopia de Alba Iulia, în parohia Maieri I. În 25 februarie 1990 a devenit episcop-vicar al Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia. Din iunie 1990 a devenit episcop și din 1998 arhiepiscop. În calitate de arhieru a înființat Editura Reîntregirea și o tipografie, a pus bazele și a susținut un seminar teologic la Alba Iulia, o facultate de teologie și un post de radio ortodox (Radio Reîntregirea). Între anii 1996 și 2008 a fost decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. În data de 25 martie 2011 a fost instalat în funcția de arhiepiscop al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului și mitropolit al Mitropoliei Clujului. A fost decorat de președintele Ion Iliescu, în decembrie 2000, cu Ordinul Național „Pentru Merit”, în Grad de Mare Ofițer „pentru slujirea cu cinste, evlavie și dragoste de oameni a cuvântului lui Dumnezeu”. Din februarie 2007 este membru al Academiei de Științe și Arte din Salzburg (Austria). I-a fost acordat titlul de Doctor Honoris Causa de către două universități, una din Cluj-Napoca și alta din Alba Iulia. A scris mai multe volume, dintre care amintim: *Spovedanie și comuniune, Spiritualitate creștină pe înțelesul tuturor, În pas cu tranziția, Repere de morală creștină*.

Dorin Ciatarăș, dr. inginer, director general al Companiei de Apă Someș S.A. Cluj. S-a născut la 10 februarie 1955, în Oarța de Jos. A absolvit Institutul Politehnic Cluj-Napoca, Facultatea de Construcții, Secția instalații pentru construcții. În anul 2003 a obținut titlul de doctor în inginerie civilă în cadrul Universității Tehnice Cluj-Napoca, cu teza *Optimizarea consumului de energie electrică la stațiile de pompare a apei potabile*. Are studii și articole de specialitate publicate sau prezentate la diferite conferințe naționale și internaționale. A întocmit studii de fezabilitate pentru reabilitarea, extinderea sau modernizarea mai multor stații de alimentare cu apă din țară.

Mihai Pop, dascăl și preot greco-catolic. S-a născut la 6 noiembrie 1923, în Oarța de Jos. A urmat cursurile Școlii Normale de Învățători din Carei, a continuat la Cluj, reușind să absolve la Timișoara. Începând cu anul 1945 a urmat cursurile Academiei Teologice din Blaj, pe parcursul a trei ani, fără absolvire, însă, din motive politice. Astfel, s-a dedicat carierei didactice, pe care a început-o la Cioara Mare, apoi a continuat-o la Oarța de Jos, de unde s-a pensionat în 1983. Roadele muncii sale s-au văzut la examenele de admitere în liceu, unde elevii din Oarța au fost clasificați printre fruntași. La vârsta de 68 de ani a avut ambiția să finalizeze studiile de teologie, încheind anul IV la Institutul Teologic din Baia Mare. În data de 8 septembrie 1991 a fost hirotonit ca preot paroh greco-catolic la Oarța de Jos.

Ioan Rob, preot martir, s-a născut la 19 februarie 1905, în Oarța de Jos. A absolvit Școala Normală Diecezană din Gherla, devenind învățător în anul 1923, o perioadă chiar în Oarța de Jos. Fiind o fire evlavioasă, a dorit să devină preot, astfel încât a urmat cursurile Seminarului Teologic din Gherla. În anul 1930, la 20 iulie, a fost hirotonit de către Î.P.S. dr. Iuliu Hossu, episcopul de Cluj-Gherla. A funcționat ca preot în localitatea Batin, pe Valea Ungurașului, iar din 1940 s-a transferat în satul soției,

Hășdade, lângă Gherla, unde a slujit până în 1948, la interzicerea cultului greco-catolic. A practicat în clandestinitate liturghia și celelalte servicii religioase, ajungând să fie considerat instigator și incomod pentru noile autorități ale statului. A fost arestat în decembrie 1952 începându-și astfel calvarul prin închisorile comuniste. A fost eliberat peste doi ani, cu sănătatea profund zdruncinată. A încetat din viață la 21 iunie 1972, fiind înmormântat în cimitirul din Hășdade.

Mihail Robu, s-a născut la 29 noiembrie 1906, în Oarța de Jos. A absolvit Facultatea de Filozofie și Litere din București, în anul 1937. În anii studenției a înființat, în șapte localități din Țara Codrului (Oarța de Jos, Orțița, Oarța de Sus, Băsești, Benesat, Chelița și Vicea), organizații numite Unități Cultural-Economice Românești, pe care le-a inclus într-o organizație intitulată *Asociația Română a Intelectualilor Săteni*. În anul 1949 s-a stabilit la Zalău, unde a desfășurat o bogată activitate, punând bazele învățământului profesional din județul Sălaj. După pensionare, s-a mutat la București (1973). La 89 de ani a încetat din viață (5 noiembrie 1995), fiind înmormântat în Cimitirul Bellu din București.

Petru Robu, cunoscut ca Diacul cel bătrân, s-a născut la 27 iulie 1855 în localitatea Oarța de Jos. Clasele primare le-a făcut în satul natal, iar cele secundare în Baia Mare, unde a fost coleg cu Petre Dulfu. A continuat studiile la Preparandia de Stat din Zalău, pe care a absolvit-o în 1876. A fost repartizat, datorită unei medii bune, la Baia-Sprie, dar a refuzat și a cerut numirea ca învățător la Școala Confesională din satul natal, unde a funcționat 34 de ani. S-a dedicat trup și suflet meseriei, a fost un mare român, dovedind mereu dragostea de neam și țară. În satul său natal a fost factorul principal de culturizare, cânta în strana bisericii și la vioară, fiind dirijor de cor. A încetat din viață la 21 septembrie 1924.

Vasile Robu, învățător, s-a născut la 3 ianuarie 1898, în satul Oarța de Jos. Studiile pedagogice le-a făcut la Preparandia Greco-Catolică din Gherla, absolvind școala cu calificativul „Lăudabil”. Aproape 20 de ani a funcționat, fără întrerupere, la Școala Confesională din Băsești, unde a desfășurat o activitate culturală intensă, înființând coruri de copii și adulți, formații de dansuri populare, cercuri culturale și trupe de teatru. A fost considerat un intelectual de formație burgheză, care nu accepta noua orientare comunistă. În anul 1959 a fost arestat și condamnat politic, fiind considerat un dușman al colectivizării. Cu sănătatea zdruncinată, după anii de detenție, a încetat din viață la 3 august 1970.

Traian Rus, profesor, s-a născut la 1 august 1947, în Chelița, județul Maramureș. Studiile universitare le finalizează cu examen de licență în 1970 la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, Facultatea de Istorie-Filosofie. A fost un om cu o implicare aparte în viața spirituală a satului Oarța de Sus. Chiar dacă nu este născut în Oarța, a ajuns aici prin căsătorie și s-a identificat cu tradițiile și cu viața satului mai mult decât un localnic. Ca dascăl, a format generații întregi de tineri. Între anii 1970 și 2010 a funcționat ca profesor la catedra de istorie-geografie, la Școala cu Clasele I-VIII Oarța de Sus. A obținut toate gradele didactice, gradații de merit, distincția „Profesor evidențiat”. În perioada 1980-2005 a fost directorul școlii. S-a mobilizat și a reușit să pună la cale cumpărarea unei gospodării țărănești în care a organizat un muzeu al satului și a antrenat și localnicii într-o comuniune de acțiune. A fost „motorul” care a pus în acțiune cercetările arheologice din zonă, alături de colaboratorii specialiști: Carol Kacsó (arheolog), Olivia Buga, Maria Georgeta Iuga (muzeograf) și alții, printre care și mulți elevi. A scris și publicat o serie de studii și articole în cărți, reviste și publicații pe teme de istorie, arheologie și etnologie. Cele două volume de *Povești din Țara Codrului* însumează relatări sau „povești adevărate” despre oameni, fapte, întâmplări scoase de sub colbul vremurilor și așternute pe hârtie cu multă dăruire și charismă. Pentru Traian Rus istoria nu a fost numai o meserie, ci o pasiune impregnată de multă spiritualitate românească. Din acest sentiment a apărut și *Monografia localității Oarța de Sus*. A încetat din viață în 17 august 2016.

Activitate culturală

Asociația culturală „Bodava” a fost înființată în anul 2011 din inițiativa unui grup cu puternic elan cultural: Traian Rus, Traian Oros, Toma Mărcuș și Milian Oros. Primul proiect al asociației a fost înființarea Muzeului Satului din Oarța de Sus. Sub egida asociației s-au desfășurat numeroase activități culturale în județele Maramureș, Sălaj și Satu Mare.

Doamna Maria Georgeta Iuga este unul dintre prietenii cei mai vechi și mai apropiați ai Oarței de Sus. Din inițiativa ei s-a înființat „**Atelierul de țesături tradiționale**”, organizat în parteneriat cu școala. Prin Academia de Arte Tradiționale și prin Fundația Iuga a încercat să ofere posibilități de afirmare meșterilor populari. A fost mereu alături de comunitatea din Oarța, a susținut cultural și s-a implicat în organizarea activităților Muzeului Satului, precum și la amenajarea expoziției etnografice din muzeu.

Biblioteca comunală Oarța de Jos a fost înființată în anul 1995. Până în anul 2011 a funcționat în clădirea Căminului Cultural, iar începând de la această dată și-a mutat locația în clădirea școlii. Are în evidență un număr de 14.768 unități biblioteconomice și 4 calculatoare legate la rețeaua internet, primite în cadrul programului Biblionet.

Biblioteca populară a ASTREI de la Oarța de Sus a fost înființată la începutul lunii august 2013, la inițiativa dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, și a profesorului Traian Rus, după modelul de acum două secole al ASTREI. Biblioteca se află în casa lui Dorel Bancoș, acesta fiind bibliotecar voluntar și „boactăr” al satului, adică personajul care, cu ajutorul unei tobe și a vocii puternice, anunță știrile și „ordinele” de la primărie, poliție și veterinar. Biblioteca a fost inaugurată cu un număr de 178 de cărți de beletristică, agricultură, bucătărie, tricotaje și religie. De ce 178? Pentru că atâția ani s-au împlinit de la nașterea marelui patriot George Pop de Băsești.

În fiecare an, în zilele de Sâmbăta și Duminica Tomii, la Oarța de Sus are loc **Hramul Bisericii „Sfântul Apostol Toma”**. Cu această ocazie are loc și **Întâlnirea cu fiii satului** risipiți pe alte meleaguri din țară sau străinătate. Activitățile organizate sunt o colaborare dintre școală, primărie și parohia ortodoxă din localitate.

Hramul Mănăstirii „Sfânta Maria Magdalena” din Oarța de Sus are loc în fiecare an la 22 iulie. A devenit deja tradiție ca la finalul manifestării să se desfășoare un mic concert.

Jurnalul de Oarța (bilunar comunal) a apărut în martie 2005, în vederea îmbunătățirii relațiilor de comunicare a primăriei cu cetățenii comunei. Din păcate, în prezent, revista nu se mai editează. Scopul publicației era de a evidenția anumite realizări, evenimente, de a prezenta informații agricole, medicale, de ordine publică, religie, evocări de personalități locale ale comunei și altele.

Obiective eclesiastice

Biserica Ortodoxă „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Oarța de Jos este o biserică de zid care funcționează din 1909. Din cauza deteriorărilor vizibile, în anul 1978 s-au început lucrări de renovare. Pictura a fost realizată de pictorul Vasile Muste din Baia Mare, lucrarea fiind considerată de butul artistului. În anul 2008 s-au făcut lucrări de renovare exterioare.

Biserica Greco-Catolică „Înălțarea Sfintei Cruci” din Oarța de Jos. Parohia greco-catolică este o parohie veche din 1780, care a fost închisă în perioada (comunistă) de scoatere în afara legii. S-a redeschis în anul 1991, de către preotul Mihai Pop, care a oficiat Sfintele Liturghii în propria locuință, apoi în Căminul Cultural din localitate, deoarece nu (mai) exista o biserică dedicată acestui cult. Între anii 2012 și 2015 s-a reușit construirea uneia, pe un teren donat de preotul Mihai Pop. Noul lăcaș de cult a fost sfințit de episcopul Vasile Bizău, în 25 octombrie 2015.

Biserica Ortodoxă „Sfântul Apostol Toma” din Oarța de Sus este o biserică de zid. Prima atestare documentară a acestei biserici este din 1723. Ea era din lemn, cu fundație din piatră și nisip și purta hramul „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril”. În 1894 se construiește o nouă biserică, din piatră. Actuala construcție a fost ridicată între anii 1971 și 1976. A fost târnosită de episcopul Teofil, în data de 1 mai 1976, primind hramul „Sfântul Apostol Toma”.

Biserica Creștină Baptistă „Harul” Oarța de Sus, păstorită de Alexandru Cernea, a sărbătorit, în 4 august 2019, 100 de ani de la înființare. Evanghelia a pătruns în aceste locuri prin unii dintre localnicii care au plecat la muncă în S.U.A., înainte de Primul Război Mondial. După întoarcerea acasă, în 1919, aceștia au început să vestească Cuvântul Domnului în fața sătenilor. Pastorul Bălăneanu Ioan a oficiat, în anul 1922, primul botez, de 6 persoane, din localitate. În anul 1930 s-a înființat fanfara, iar în 1933 corul bisericii. În anul 1941 a fost obținută autorizația de construcție a casei de rugăciuni, care a fost inaugurată în 1945. În perioada interbelică biserica a îndurat multe prigoniri.

Mănăstirea „Sfânta Maria Magdalena” din Oarța de Sus a fost înființată în anul 2012. Obștea monahală este formată din călugări veniți de la Mănăstirea „Sfânta Maria Skobțova” din Alba Iulia, aflați sub ascultarea părintelui stareț Vasile Pimen. Ideea construirii mănăstirii în această zonă a aparținut Înaltpreasfințitului Andrei, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și mitropolitul Clujului. Cei șapte călugări din cadrul mănăstirii trăiesc departe de forfota modernă, în condiții modeste, total diferite de ceea ce găsești, de regulă, în unele mănăstiri din Maramureș.

Foto: Bogdan Ilieș

dox Chioar.

Biserica de Lemn cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Orțița a fost construită pe la 1826. Ctitoria este o realizare a meșterilor în lemn, având pridvorul sprijinit pe patru stâlpi decorati. Acoperișul este simplu, în patru ape, prevăzut cu turn-clopotniță de formă pătrată. Ușa de intrare are portalul acoperit cu motive geometrice ornamentale. Fațada cuprinde și ea un registru decorativ bogat. Iconografia din interiorul bisericii se păstrează relativ bine și cuprinde diferite scene biblice (în cea cu Veronica și Orbul se remarcă portul popular). Cromatica cuprinde roșu-cărămiziu (predominant), albastru-azuriu și griuri. În anul 2006 s-a început restaurarea bisericii monument istoric, finalizându-se în 2009. În prezent, aici se oficiază slujbe numai la evenimente deosebite. Este pe lista monumentelor istorice, sub codul LMI: MM-II-m-B-04601.

Biserica Ortodoxă „Sfânta Treime” din Orțița este o biserică de zid construită între anii 1977 și 1989. A fost târnosită de Î.P.S. Teofil Herineanu. Face parte din Protopopiatul Orto-

Obiective turistice, monumente

Cimitirul Domnilor din Oarța de Jos este amplasat într-o pădure de spini, pomi fructiferi, copaci. Aici se odihnesc membrii unor familii care au avut o anumită poziție socială și au jucat un rol important în istoria acestui loc: familiile lui Simeon Pop (notar), Vasile Pop (preot), Cornelia Ossian (soția prof. dr. Ioan Ossian) și Gheorghe Pop de Oarța (avocat).

Cimitirul Eroilor din Oarța de Jos. În cimitirul satului sunt înmormântați nouă eroi căzuți pe frontul pentru eliberarea țării, în octombrie 1944. Se cunoaște numele a cinci dintre ei: Georgescu Petru (sergent major – Regimentul 21 Artilerie), Dinu Ioan (sergent – Regimentul 19 Infanterie), Catana Tudor (caporal), Sandu Ioan, Buica Ioan. În satul Orțița se află trei morminte ale eroilor, unul în cimitirul de lângă biserică și două în cimitirul de pe Coaste.

Crucea Emigranților este amplasată în curtea bisericii ortodoxe din Oarța de Jos. Pe ea sunt amplasate două plăci pe care se găsesc informații despre istoria locului. Pe una dintre plăci este menționat: „Această S. Cruce Radicatusau de frați emigranți în Amerika pentru mărirea lui Dumnezeu și aducerea aminte de S. Biserica. Oarța de Jos. Anul Domnului 1910.”

Monumentul Eroilor din curtea școlii Oarța de Jos, construit de Stan Danil în 1938 are următoarea inscripție: *Recunoștință veșnică eroilor luptei pentru reîntregirea neamului 1916-1918.*

Monumentul Eroilor din apropierea școlii din Oarța de Jos, construit de Vlad Constantin din comuna Benesat, satul Aluniș, în anul 1959, este inscripționat cu cuvintele: *Glorie veșnică ostașilor români căzuți pentru apărarea patriei noastre sub jugul fascist 1944-1945.*

Monumentul Eroilor din Oarța de Sus a fost amplasat în fața școlii, iar pe placa de marmură pusă la temelie s-au dăltuit următoarele: *Sfânt omagiu înaintașilor noștri. Pios omagiu eroilor noștri. Înaltă cinstire tuturor orfenilor care s-au mutat în eternitate și ne-au lăsat nouă o spiritualitate de toată prețuirea. Ei au întemeiat rânduiala unei statornicii morale pe care ne-au transmis-o nouă, iar noi o transmitem urmașilor noștri, din neam în neam. 2005. Urmașii recunoscători.*

Muzeul Satului Codrenesc din Oarța de Sus a fost inaugurat în 21 aprilie 2012 și reprezintă o comoară a trecutului. Este un unicat nu doar prin piesele expuse, ci și prin faptul că funcționează într-o gospodărie țărănească autentică din Țara Codrului: casă cu cerdac, șură, gard din nuiele împletite. Exponatele: ladă de zestre, război de țesut, diferite lucrări artizanale făcute cu acul sau țesute, veselă din lut sau lemn, îmbrăcăminte, fotografii și altele sunt colecționate de la localnici, care le-au păstrat ca amintiri, de la străbuni. Unicat este un papuc din papură împletită, despre care bătrânii spun că era încălțat peste opinci pe timp de iarnă și era folosit de soldații români. Alt element caracteristic muzeului este „Pomul Crăciunului”, care îmbracă forme tradiționale deosebite și care are o vechime considerabilă față de bradul de azi. Deoarece în Țara Codrului bradul a fost considerat multă vreme un copac cu puternice

valențe negative, aducător de nenorociri, chiar de moarte, locuitorii au adoptat alte elemente de împodobire ritualică a casei în cadrul pregătirii pentru sărbătorirea Nașterii Domnului. Este vorba de obiecte confecționate din materiale aflate la îndemâna gospodinelor: fructe uscate, semințe, plante, hârtie, textile, ață, montate pe suporturi de nuiele sau chiar pe lampă, altele se agățau de grindă, deasupra mesei. Aceste tipuri de pomi amintesc de vechi credințe legate de „pomul vieții”, de speranța omului în „tine-rețea fără bătrânețe și viața fără de moarte”, de arborele fertilizator sau de elixirul vieții.

Bibliografie selectivă

*** *A apărut „Jurnalul de Oarța”. Bilunar comunal, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2443, 18 apr. 2005, p. 3.*

Babiciu, Gavril, *O lecție de istorie pentru fiii satului. Oarța de Sus*, „Graiul Maramureșului”, 23, nr. 6428, 4 mai 2011, pp. 1, 9.

*** *Biserici de lemn din Maramureș*, Baia Mare, Editura Proema, 2007, pp. 245-250.

Bîrsan, Gabriel, *Arhiepiscopul de Alba Iulia a primit titlul de cetățean de onoare al satului Oarța de Sus*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1231, 23 apr. 2001, p. 1.

Cardoș, Raul, *Istoria tezaurului de denari romani de la Oarța de Sus*, „Gazeta de Maramureș”, 17, nr. 767, 3-9 febr. 2018, p. 18.

Cîmpian, Marius, *Noi cercetări arheologice la Oarța de Sus*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6855, 7 dec. 2019, p. 5.

Condrat, Alina, *Descoperirile arheologice de la Oarța și Lăpuș – puse alături de cele din Egipt și America de Sud*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1380, 13 oct. 2001, p. 2.

Crișan, Mircea, *Valea regilor din Țara Codrului*, „Gazeta de Maramureș”, 14, nr. 644, 8-14 aug. 2015, pp. 2-3.

Fărcaș, Andrei, *Oarța de Jos – comună cu o civilizație de peste 6 milenii*, „Graiul Maramureșului”, 13, nr. 3359, 21-22 apr. 2001, p. 5.

Fărcaș, Andrei, *Târnosirea bisericii din Oarța de Jos, Protopopiatul Chioar*, „Graiul Maramureșului”, 31, nr. 8848, 28 mai 2019, p. 11.

Goja, Anca, *Biblioteca populară a Astrei la Oarța de Sus*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 7115, 6 aug. 2013, p. 5.

Goja, Anca, *Video-fonotecă de aur la Muzeul Satului din Oarța de Sus*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 7120, 12 aug. 2013, p. 5.

Hayer, Delia, *În incinta școlii este amenajat un Muzeu de Etnografie. Oarța de Sus*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 498, 27 mai 2003, p. 5.

Hojda, Dragoș, *Religie la Oarța: „Sfânta Maria Magdalena”, o mănăstire mai altfel*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6540, 19 nov. 2018, p. 11.

Hossu Longin, Valentin, *Tezaurul [monetar] de la Oarța de Sus*, „România pitorească”, 10, oct. 1986, pp. 10-11.

Ignat, Dragomir, *A fost deschis Muzeul Satului Codrenesc. La Oarța de Sus*, „Glasul Maramureșului”, 16, nr. 4574, 24 apr. 2012, p. 2.

Iuga, Georgeta Maria, *Comori de la Oarța de Sus*, Baia Mare, Editura Eurotip, 2016, 44 p.

Iuga, Georgeta Maria, *Comorile de la Oarța de Sus*, „Pentru socialism”, 36, nr. 9321, 24 oct. 1985, p. 2.

Iuga, Vasile, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, pp. 47, 251, 955.

Kacsó, Carol, *Descoperiri inedite de bronzuri din județul Maramureș*, „Marmația”, vol. III, Baia Mare, 1977, p. 29.

Kacsó, Carol, *Tezaurul de la Oarța de Sus. Noi mărturii din trecutul Pământului pe care trăim*, „Maga-zin”, 25, nr. 1252, 3 oct. 1981, p. 3.

Man, Grigore, *Biserici de lemn din Maramureș*, Baia Mare, Editura Proema, 2007, 416 p.

More, Ioana, *Pe urmele istoriei în Oarța de Jos*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3164, 16 febr. 2012, p. 13.

Pop, Ion P., *Povești din Țara Codrului la Oarța de Sus*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 7048, 18 mai 2013, p. 5.

Portase, Alec, *Mărturie a arhitecturii țărănești la Orțița*, „Graiul Maramureșului”, 27, nr. 7594, 11 mart. 2015, p. 9.

Răchișan, Delia Anamaria, *Pomul de Crăciun din Țara Codrului (Oarța de Sus)*, „Familia română”, 14, nr. 4, dec. 2013, pp. 157-168.

Rogoz, Viorel, *Însemnări despre Muzeul Codrenesc din Oarța de Jos*, „Informația zilei de Maramu-reș”, 13, nr. 3990, 19 nov. 2014, p. 4.

Rus, Traian; Pop, Viorel, *Dascăli din Țara Codrului*, Lucrare elaborată sub egida Asociației cul-turale „Bodava”, 320 p.

Rus, Traian, *Micii arheologi de la Oarța de Sus*, „Pentru socialism”, 37, nr. 9525, 22 iun. 1986, p. 3.

Rus, Traian, *Povești din Țara Codrului*, vol. I, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Teognost, 2013, vol. I 423 p., vol. II 284 p.

Ștef, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2016, pp. 157-158, 162-163.

Talpoș, Alina, *Căutătorul de comori din Oarța de Sus*, „Glasul Maramureșului”, 18, nr. 5610, 10 oct. 2015, p. 5.

Talpoș, Alina, *Colecție unicat de pomi de Crăciun. La Oarța de Sus*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2031, 8 dec. 2003, p. 3.

Țolaș, Radu, *Crucea emigranților. Oarța de Jos*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4875, 5 apr. 2006, p. 9.

Folclor din Oarța de Sus

*Bate vântul cânepa
În ograda lui mândra.
Cum o bate, așa pică,
Vin fetele și-o ridică.

Cum o bate așa-n floare,
Badea după mine moare.
Lasă bade cânepa,
Vină-n brațe de mă ia.

Că nu-i cine să te-aline,
Da știu că ți drag de mine,
Că nu-i cin'să te-nțeleagă
Și alta nu ai mai dragă.*

Colindă din Oarța de Jos

*Veste bună, gazdă-n casă!
Bună zua gospodari.
Sănătoși, voi, juni frumoși!
Treceți, juni și hodiniți!
N-am venit să hodinim
C-am venit, c-am auzit
Că s-o născut Domnu Sfânt.
Masa-i plină de bucate
P-a noastră samă-s gătate
Și pe pat
Pană-i de brad,
Pe la ușe-i cu blândușe.*

Folclor din Orțița

*- Lăsa-v-oi la lupu, oi!
De când umblu după voi,
Tăt am albit ca și voi.*

FILE DIN CRONICA COMUNEI OARȚA DE JOS

5.500-2.500 î.Hr.

- În Oarța de Sus, pe dealul Făgetului, a fost identificată o stațiune locuită în mai multe etape, cea mai veche fiind etapa neolitică, iar pe dealul Măgura s-a descoperit o cantitate apreciabilă de ceramici, în majoritate, neolitică.

- În Oarța de Jos, în punctul Vâlceaua Rusului a fost descoperită o stațiune locuită în mai multe epoci, cea mai veche locuire se datează în neolitic, iar cea mai intensă aparține epocii bronzului.

1.800-800 î.Hr.

- Mari cantități de ceramică din bronzul târziu, ce aparțin grupului Lăpuș, s-au găsit în Oarța de Sus în locurile numite Făget, Mânzata, Costișa, Citere, Dealul Cruzii.

- Descoperiri din epoca bronzului târziu, cultura Suciul de Sus, au fost evidențiate și la Oarța de Sus (Dealul Stremțului).

sec. I î.Hr.-sec. I d.Hr.

- La Oarța de Sus este atestată, atât existența dacilor în zona deluroasă a văii Sălajului, cât și legăturile populației de aici cu dacii din centrul Transilvaniei.

1786 – Situația statistică în urma recensământului din acest an: Oarța de Jos, număr de case – 71, număr de familii – 82, populația totală – 525; Oarța de Sus, număr de case – 50, număr de familii – 60, populația totală – 323; Orțița, număr de case – 34, număr de familii – 38, populația totală – 230.

1823 – Se introduc matricole bisericești în Oarța de Jos, Oarța de Mijloc.

1900 – După recensământul din acest an populația din localități era următoarea: Oarța de Jos, 761 locuitori, dintre care 737 români; Oarța de Mijloc, 294 locuitori, dintre care 289 români; Oarța de Sus, 675 locuitori, dintre care 640 români.

1908 – O bibliotecă „Astra” ia ființă în localitatea Oarța de Jos.

1909 – Se edifică biserici de piatră în localitatea Oarța de Jos.

1911 – Numărul de volume al câtorva biblioteci „poporale” din zona Codru, care aparțineau de Despărțământul Șimleu al „Astrei”: Oarța de Sus, 10 volume; Oarța de Jos, 23 de volume.

1913 – Sub influența lui George Pop de Băsești ia ființă Despărțământul Băsești al „Astrei”. Avea în subordine 48 de comune, 2 biblioteci (Băsești și Oarța de Jos), 3 coruri vocale (Băsești, Oarța de Jos și Bârsăul de Sus). În acest an se țin prelegeri în Oarța de Jos.

1914 – Extrase din datele statistice despre localitățile, locuitorii și situația învățământului confesional greco-catolic, pentru parohiile aparținătoare Diecezei de Gherla: Oarța de Jos (Alsóvárca) – comună mică cu parohie veche. Biserică de zid cu hramul „Sfinții Arhangheli”, edificată în 1900. Casă parohială de lemn. Școală de zid. Matricole din 1823. Școlari de toate zilele – 92, de repetiție – 30. Paroh: Vasile Pop protopop onorariu. Cantor-învățător: Nicefor Ossian. Populația după religie: 720 gr. cat. și 31 izraeliți.

NOTĂ: Selecție din **File de cronică**: *ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș. Vol. 1: din paleolitic până în 1918*, de Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan... Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 1, 3-4, 6, 8, 48, 304, 340, 369, 465, 483, 512, 514, 521, 531-532, 541, 552.

Din amintirile unui ministru de Finanțe despre clauza națiunii celei mai favorizate

Petre GIGEA-GORUN

Craiova

În perioada 1981-1986, am îndeplinit funcția de ministru de Finanțe și Guvernator al României la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. În această calitate fiind, am fost numit de conducerea statului să iau măsurile necesare pentru a obține de la băncile și guvernele creditoare, precum și de la organismele internaționale reglementarea plăților scadente și reluarea circuitului normal al relațiilor financiare bi și multilaterale. În acest sens, am avut întâlniri cu 210 bănci occidentale creditoare, 16 guverne, *Clubul de la Paris*, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, dar și cu alți creditori ai României. Mă deplasam pentru negocieri, atât la Washington, de 3-4 ori pe an, cât și în alte țări cu care aveam relații economice și financiare din Europa, America și Asia.

Delegația Ministerului de Finanțe la F.M.I., condusă de Petre Gigea-Gorun, ministru (Washington, Casa Albă, 1981)

Voi relata în continuare câteva aspecte din întâlnirile avute în Statele Unite ale Americii.

La discuția finală cu Directorul General al Fondului Monetar Internațional s-au făcut, în general, aprecieri favorabile, dar au intervenit din partea acestuia elemente neprevăzute, cum ar fi unele majorări de prețuri pentru anul 1983, creșterea dobânzilor la creditele acordate întreprinderilor de stat, ajustări la sumele prevăzute la anumite cheltuieli social-culturale și cu caracter administrativ, reducerea volumului de credite acor-

date pentru economie, încheierea acordurilor de reșalonare pentru datoria externă exigibilă în anul 1983 cu bancherii occidentali și cu guvernele în cadrul *Clubului de la Paris*, precum și alte măsuri restrictive pentru țara noastră. Se cerea, insistent, devalorizarea monedei naționale prin modificarea cursului necomercial de la 12,50 lei pentru un dolar la 17,50 lei pentru un dolar, în prima etapă, și 22 lei pentru un dolar într-o etapă ulterioară.

Discuțiile au fost lungi și obositoare. Analizându-le punct cu punct, am stabilit nivelurile definitive, cele mai multe în concordanță cu solicitările Fondului Monetar Internațional, cu unele ajustări propuse de România, urmând a se primi în continuare, pentru început, două tranșe de împrumut a câte 250 de milioane de dolari fiecare.

A rămas în suspensie, și de data aceasta, ca nesoluționată, problema devalorizării monedei naționale, fapt ce a produs o anumită supărare la Fondul Monetar Internațional, urmând să se reia discuția într-o altă etapă, în cursul anului. Nu s-a mai solicitat să fiu însoțit de un membru al guvernului român cu „funcție înaltă”, delegația rămânând identică cu aceasta condusă de mine.

La Banca Mondială discuțiile s-au purtat în prezența președintelui W.A. Clausen, care, apreciind rezultatele obținute, susținea condițiile pe care Fondul Monetar Internațional le negociase cu noi. S-a stabilit că vom primi peste 500 milioane de dolari în anul în curs pentru finanțarea proiectelor de investiții negociate. Pentru alte eventuale proiecte, urma să vină în țara noastră o misiune a Băncii Mondiale.

În zilele respective ne-am întâlnit cu conducerea unor importante bănci americane. Totodată, am fost solicitat să am o întrevedere cu secretarul de stat adjunct, Clark*. Cu acesta, dimineața a fost agreabilă și constructivă. Pentru început, am fost întrebat „cum merg negocierile cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, cu băncile occidentale și cu guvernele”. Am explicat stadiul acestora și, de asemenea, am socotit necesar să adaug:

- *Aș dori să mulțumesc guvernului S.U.A. pentru acordul favorabil privind programul de reeșalonare a datoriei externe garantată de guvernul dvs. pentru anii 1981 și 1982, semnat la Paris. Totodată, vă adresez rugămintea ca și pentru anii 1983 și 1984 guvernul S.U.A. să aibă aceeași înțelegere.*

Secretarul de stat adjunct Clark a notat și a promis că va examina cu „înțelegere” solicitările noastre. Am răspuns, în continuare, prezentând indicatorii economici și financiari pentru anii 1982 și 1983. Își lua notițe și, din când în când, dădea aprobator din cap, pentru a nu mă întrerupe. La un moment dat, mă întreabă:

- *Domnule ministru, v-aș ruga să-mi spuneți și mie cum ați reușit să rămâneți și să vă dezvoltați ca români, fiind o insulă latină într-o mare slavă?*

- *Cum să vă explic? Mai scurt sau mai detaliat?*

- *Nici lung, nici scurt. Atât cât este necesar să înțeleg câte ceva din istoria țării dvs.*

Și am început de la războiul daco-roman, formarea cnezatelor și voievodatelor, unirea realizată sub Mihai-Vodă Viteazul, Unirea Principatelor Române, Războiul de Independență, Unirea de la 1 Decembrie 1918, cele două războaie mondiale și consecințele acestora pentru România. Am insistat pe unitatea de limbă a provinciilor moldovene, transilvănene și ale Valahiei.

- *Da, da! Înțeleg acum mai bine zbuciumul istoriei dvs.* – a afirmat Clark. Apoi, mă întreabă brusc:

- *Știți că guvernul dvs. intenționează să renunțe la „clauza națiunii celei mai favorizate” cu Statele Unite ale Americii?!*

Luat prin surprindere, am răspuns sincer:

- *Nu, nu cunosc această intenție. Nu am auzit și nici nu am fost prezent la vreo discuție în care să se ridice problema respectivă.*

Adjunctul Secretarului de Stat al S.U.A. m-a privit, cred, cu simpatie și interes și mi-a spus:

- *Vedeți, domnule ministru, că se intenționează ca guvernul român să renunțe la clauză. Dacă o va face, este una dintre marile greșeli care se pot face, nu numai în relațiile bilaterale cu S.U.A., ci și cu alte țări. Vă rog, când vă duceți în România, vorbiți cu factorii de decizie, cu conducerea țării, fiindcă, dacă este așa, consecințele vor fi dintre cele mai defavorabile pentru România. Noi, americanii, nu dorim să renunțați la clauza națiunii celei mai favorizate. Vrem s-o păstrăm.*

Nu cunoșteam această chestiune, de care se ocupa în mod exclusiv Ministerul Afacerilor Externe și, bineînțeles, președintele României.

- *Domnule ministru, am răspuns eu, de această problemă se ocupă Ministerul Afacerilor Externe.*

- *Știu, știu!* a venit imediat răspunsul. *Dar dumneavoastră puteți interveni și opri această măsură. Știu că aveți accesul necesar.*

Să știți că succesele Dumneavoastră pe plan internațional în reeșalonarea datoriei externe cu băncile occidentale, cu guvernele creditoare, cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială se datorează și faptului că beneficiați de „clauza națiunii celei mai favorizate” din partea S.U.A. Dacă n-ar fi această „clauză”, doleanțele dvs. ar fi mult îngreunate. Gândiți-vă la asta și opriți, prin demersurile făcute în țară, ca ruptura să se producă. Iată, încă o dată vă spun, dvs. puteți avea un rol important, atrăgând atenția asupra consecințelor. Și a adăugat, zâmbind: Chiar dacă nu intrați în atribuțiile dumneavoastră și ale ministerului pe care îl conduceți...

Am mai vorbit și despre alte probleme în continuare, dar mesajul principal al întâlnirii fusese

Washington, septembrie 1982

* William P. Clark, Jr., secretar de stat adjunct în perioada 25 februarie 1981 – 9 februarie 1982, consilier pe probleme de Securitate Națională al președintelui Ronald Reagan în perioada 4 ianuarie 1982 – 17 octombrie 1983, iar apoi, în perioada 18 noiembrie 1983 – 7 februarie 1985 a condus Departamentul de Interne al Statelor Unite ale Americii (n.r.).

transmis: *Clauza națiunii celei mai favorizate.*

Am plecat de la Departamentul de Stat îngrijorat. Nu știam nimic despre intenția președintelui nostru, care mi se părea „sinucigașă”. Atunci, în februarie 1983, când mă aflam la Washington, a căzut o zăpadă de circa 25-30 centimetri, fenomen neobișnuit pentru clima S.U.A. Toată circulația a fost paralizată, pe toate arterele. Pe autostradă mașinile erau bară la bară, fără a putea înainta decât în mică măsură. Neavând parte de zăpadă abundentă în fiecare an, americanii nu dispun(eau) de dotarea adecvată deszăpezirii căilor de acces. Astfel că și aeroporturile au fost blocate.

Trebuia să ajung la New York, dar compania aeriană ne-a spus că nu există zboruri decât peste circa două zile... Am luat decizia să plec cu trenul pe ruta Washington – New York, folosind pentru prima oară calea ferată americană, de serviciile căreia am fost plăcut impresionat. Vagoanele nu au compartimente, ci sunt „comune”, dar dispun la clasa întâi de fotolii confortabile, rabatabile, care se transformă în fotoliu-pat, după plac. Fără nicio întârziere, am ajuns în gara subterană „Pennsylvania”, cu ieșire în centrul New York-ului.

La sosirea în țară, prima discuție am avut-o cu Ștefan Andrei, ministrul Afacerilor Externe, care îmi era apropiat și știam că poate fi absolut sincer cu mine. I-am spus de întâlnirea de la Departamentul de Stat al S.U.A. A dat din cap și mi-a răspuns:

– *Din păcate, dragă Petrică, asta este realitatea. Acolo sus, la conducere, s-a pus această problemă. Totul a pornit de la faptul că, anual, se aprobă prelungirea „clauzei” și de fiecare dată în Congres se pun noi și noi condiții legate, în special, de „drepturile omului”, „emigrarea în străinătate”, „libertatea cuvântului” și „libertatea religioasă”. Acum se pune problema să se accepte trimiterea unui număr important de Biblii pentru anumite culte religioase. Deci, problema e încurcată.*

– *Și nu se poate face nimic?* am întrebat neliniștit.

– *Știu eu?! a răspuns Ștefan Andrei. Eu ȳic să explici „la conducere” consecințele pe care le-ar avea țara din punct de vedere economic, financiar și politic. Deși este greu, s-ar putea să reușești. Eu am explicat deja, dar poziția este în continuare neclintită, cel puțin până acum.*

Eram hotărât să încerc, cu toate repercusiunile posibile. M-am prezentat cu Nicolae Eremia la Nicolae Ceaușescu, președintele României, care ne-a primit cu bunăvoință. I-am explicat cele discutate la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, precum și înțelegerile la care am ajuns și de care a fost mulțumit. Era, cu precădere, interesat dacă am acceptat „devalorizarea leului” prin schimbarea cursului leu-dolar. Am răspuns că este o problemă în suspensie, fiindcă Fondul Monetar Internațional nu renunță în mod definitiv la ea. Atunci a intervenit:

– *Va rămâne „în suspensie” mereu. Pentru că eu nu voi admite niciodată ca leul să-și piardă din valoarea lui. Suta de lei de anul acesta trebuie să aibă aceeași valoare și la anul, și în continuare. Înțelegeți voi?!*

S-a creat o mică pauză... Am rupt tăcerea și am spus că mai e o „problemă” care ni s-a ridicat la Departamentul de Stat al S.U.A.

– *Despre ce este vorba?! m-a întrebat puțin răstit, puțin curios.*

– *Este vorba de „clauza națiunii celei mai favorizate” în relațiile cu S.U.A. Au informații că România are intenția de a renunța unilateral la ea.*

M-a străfulgerat cu privirea și m-a întrebat, cu ton ceva mai ridicat decât fusese până atunci:

– *Ce legătură ai dumneata cu „clauza națiunii celei mai favorizate”?! De când te ocupi, dumneata, de această problemă și cine te-a împuternicit?!*

Am căutat să mă țin tare pe poziție:

– *Eu nu mă ocup de „clauză”, deoarece nu intră în atribuțiile Ministerului de Finanțe. Dar vă rog să mă ascultați cum s-au petrecut lucrurile. Eremia, care este alături de mine, poate să confirme. Și atunci am explicat, pe larg, toată discuția purtată cu Clark.*

S-a ridicat de pe scaun. Ne-am ridicat și noi.

– *Să știți și voi că eu, la cum se poartă americanii cu noi, nu „am nevoie” de „clauza lor”. În fiecare an, este o batjocură pentru noi. Ne pun fel de fel de condiții umilitoare, ne pun în discuție politica internă și ne critică în toate felurile. În fiecare an ne pun la ȳid. Le-am cerut să ne dea „clauza” permanentă. Parcă nici n-au auzit. În astfel de condiții, eu renunț la „clauză”, chiar dacă va fi nevoie să plătim în plus taxe vamale de 200-300 milioane de dolari pentru exportul în S.U.A. Este o sumă importantă, dar prestigiul României este și mai important. Acum, vii dumneata și-mi pui în discuție problema clauzei. Eu nu admit jignirile, indiferent din partea cui ar veni.*

Se roșise la față și ridicase tonul. Am intervenit:

– Vă rog să nu interpretați că mă amestec într-un sector care nu-mi aparține... Dar dacă ni s-a ridicat în mod oficial această problemă, consider că era de datoria mea să v-o spun exact așa cum mi-a fost relatată. Mai rău ar fi fost dacă v-aș fi ascuns întrebarea.

S-a mai liniștit și ne-am așezat din nou pe scaune. M-a fixat cu privirea:

– Și care este părerea dumatăle?

Eram pregătit să merg cu susținerea mea până la capăt:

– Eu cred că nu este cazul să renunțăm la „clauza națiunii celei mai favorizate”. Desigur, noi beneficiem de reduceri de taxe cam de 200-300 de milioane de dolari pe an. Ceea ce face ca mărfurile noastre să fie competitive ca preț, la aceeași calitate, în comparație cu alți vânzători. Dar nu este numai această problemă. Toate demersurile mele din ultimii ani pentru reeșalonarea datoriei externe au avut succes pentru că toate guvernele și băncile creditoare occidentale știau că beneficiem de „clauza națiunii celei mai favorizate” cu S.U.A. Dacă n-am beneficia de această clauză, demersurile noastre în continuare, pentru reglementarea datoriilor, pentru împrumutul cu Fondul Monetar Internațional și creditele de la Banca Mondială ar fi îngreunate sau chiar stopate. Asta este cert. Clauza este o garanție și în negocierile cu celelalte state.

– Și noi să suportăm în continuare batjocura americanilor?! În fiecare an să spună despre noi tot ce le vine la gură?! Asta vreii!?

– Eu nu vreau asta. Eu susțin că nu este cazul să renunțăm la clauză. Discuția pe care am avut-o la Washington, la cererea părții americane, n-a fost întâmplătoare. A fost ca un mesaj către România. Vă rog să nu vă supărați, dar aceasta este părerea mea sinceră. Delegația noastră mai are multe negocieri de făcut de acum încolo, vom primi importante sume de la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială și, eventual, noi credite de la bănci. Dar, acum, extrem de importantă este reeșalonarea anuală a datoriei externe.

Nu m-a întrerupt, dar „a tras o înjurătură”, lucru pe care l-am auzit pentru prima și, cum aveam să constat, pentru ultima oară. Apoi, cu un ton mai concesiv, a spus:

– Bine, bine! Vom mai analiza această problemă. Dumneata să te ocupi în continuare de finanțe și de datoria externă.

Eram sigur că, pentru anul 1983, problema „clauzei” era rezolvată și nu se va mai solicita renunțarea la ea. Am fost satisfăcut că am câștigat, dar nu știam pentru câtă vreme. Însă am plecat din biroul președintelui mai liniștit. L-am informat și pe Ștefan Andrei, care m-a felicitat pentru „curaj” și s-a declarat bucuros că avea în mine un aliat în această importantă chestiune, pe care amândoi o aprobam de pe aceleași poziții.

*

Relațiile mele, în cadrul negocierilor, cu organisme financiare internaționale, Clubul de la Paris și băncile occidentale au rămas normale, intențiile președintelui Nicolae Ceaușescu de a renunța la clauza națiunii celei mai favorizate cu S.U.A. nefiindu-le cunoscute încă.

La 14 martie 1983 am purtat negocieri cu conducerea Clubului de la Paris, în capitala franceză, când președintele ei, Michel Camdessus, pe baza rezultatelor obținute la finele anului precedent, a trasat liniile de acțiune în vederea reglementării datoriilor României pe anul 1983 către guvernele occidentale. În țară, orice fel de sumă în valută, încasată din exporturile românești, era „drămuț”, făcându-se o listă de așa-zise priorități: achitarea importurilor strict necesare, datoria externă rămasă de plătit după reeșalonare – cu dobânzile aferente, rata de credit către Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, plata serviciilor externe și către ambasade etc. La stabilirea acestor priorități au participat mai mulți specialiști de la Ministerul de Finanțe, Ministerul Comerțului Exterior, Banca Română de Comerț Exterior și alte ministere interesate.

*

Participarea mea la reuniunile anuale ale F.M.I. și Băncii Mondiale de la Washington era un prilej de numeroase contacte cu miniștri de Finanțe și președinți de bănci din întreaga lume, cu care purtam discuții legate de reeșalonarea datoriei externe și de acordarea unor noi credite financiare și bancare. Unele relatări din mass-media au prezentat demersurile mele din plenul acestei reuniuni. Astfel, în anul 1984, cotidianul vest-german *Frankfurter Allgemeine Zeitung* scria:

Washington, 27 septembrie (A.P.). Ministrul de Finanțe român Petre Gigea a propus, la sesiunea anuală a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale, să se anuleze datoriile țărilor cele mai sărace din lume. În cuvântarea sa, ministrul a solicitat o nouă soluție pentru depășirea (rezolvarea) problemei datoriilor Lumii a Treia. Pentru țările sărace, Gigea sugerează reeșalonarea datoriilor pe termen lung. Dimpotrivă, datoriile celor mai sărace țări ar trebui anulate. Ca un

alt pas în continuare pentru soluționarea problemei datoriilor, Gigea a cerut o simțitoare reducere a dobânzilor[†].

Agenția română de presă „Agerpress” a informat, de asemenea, la noi, despre sesiunea anuală a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale și care, după ce a supus atenției subiectele rapoartelor prezentate de conducerea acestor organisme internaționale, a mai relatat:

La această reuniune, țara noastră participă cu o delegație condusă de Petre Gigea, ministru de Finanțe, guvernator al țării noastre la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare. Cu acest prilej, delegația română a avut o serie de întâlniri și convorbiri cu miniștri de finanțe și conducători de bănci dintr-o serie de țări, prezenți la sesiune. În cadrul discuțiilor, au fost prezentate rezultatele obținute de țara noastră în domeniul economic, în privința datoriei externe, și a prezentat punctul de vedere al țării noastre.

Ajunși la București, potrivit obligației intrate în obișnuință, Nicolae Eremia și cu mine ne-am prezentat la Nicolae Ceaușescu, președintele României, informându-l despre modul cum s-a desfășurat sesiunea anuală. Era curios să știe tot ce se întâmplă pe glob. Mai curios decât o femeie, aș putea zice.

Am extras din comunicările făcute datele cele mai importante. De exemplu, faptul că o creștere economică normală este de 2-3 la sută, că datoria externă a țărilor în curs de dezvoltare este de circa 700 miliarde de dolari, iar cheltuielile de înarmare sunt tot de circa 700 miliarde de dolari (probabil o simplă coincidență), că este necesar ca angajamentele pe plan internațional să fie respectate și altele. Și

de această dată, am expus faptul că se mențin unele zvonuri cum că România ar renunța la „clauza națiunii celei mai favorizate” cu S.U.A., ceea ce ar fi o mare greșală.

Am ridicat problema „clauzei” de fiecare dată, fiindu-mi pusă, la rândul-mi, cu prilejul unor întrevederi pe care le aveam în capitala americană. Știam că acest lucru îl mai face doar Ștefan Andrei în calitatea sa de ministru de Externe, fiind o problemă care cădea în atribuțiile lui și care atârna greu pe umerii săi. În discuțiile pe care le aveam cu el, i-am spus că „în privința «clauzei» pe mine mă ai aliat. Eu o voi ridica în permanență, din punctul de vedere al îngrijorării americane”. Era deja conștient de asta și, bineînțeles, mi-a mulțumit.

Fiindcă lui Nicolae Ceaușescu nu-i plăcea să-i tot repet

chestiunea „clauzei”, de fiecare dată reacționa ridicând tonul și răspunzând:

- Să nu ne mai faci șicane americanii în fiecare an. Să ne-o acorde permanent și atunci și noi ne vom comporta corespunzător. Ne tratează de sus și ne jignesc.

Totuși, constatam că recepta mesajul, fiindu-i teamă, în conjunctura economică și financiară în care ne aflam, că nu are de ales și că trebuie să se înfrâneze de la intențiile sale. Îi repetam ori de câte ori aveam ocazia problema clauzei, amintindu-i-o de fiecare dată cât este de importantă, pentru a mă asigura că nu va face gestul sinucigaș pentru interesele României. Aceasta era intenția mea perpetuă, în vederea căreia acționeam la nivel psihologic, cât puteam eu de persuasiv.

Întotdeauna, în demersurile mele, am avut în vedere faptul că sunt român și datoria mea supremă este de a apăra cu toată ființa interesele țării în care m-am născut și nu mă interesa rămânerea în funcție cu orice preț. În întâlnirile avute cu președintele României, precum și cu alte oficialități de partid

E.S. David Funderburk, ambasador extraordinar și plenipotențiar al S.U.A. în România, și Petre Gigea-Gorun, ministru de Finanțe, semnând Protocolul privind datoria guvernamentală pentru anul 1982. Între cei prezenți: Marin Stelian, director, Iulian Bătuleanu, adjunct al ministrului, Nicolae Eremia, președinte al Băncii Române de Comerț Exterior, Theodor Stolojan, director adjunct al Departamentului Relații Valutare și Financiare Internaționale (18 martie 1983)

[†] *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 28 sept. 1984; dosar nr. 10.

și de stat, m-am menținut pe o poziție de principiu, astfel încât în toate acțiunile mele să servesc numai interesele României, atât cât mă țineau puterile. Faptul că nu am ținut la „scaunul pe care îl ocupam”, cum se zice, mi-a dat îndemn și curaj să procedez întocmai cum credeam eu că este cel mai favorabil țării mele.

Și în anul 1985, după participarea mea la reuniunea anuală de la Washington, am avut o întâlnire cu Nicolae Ceaușescu, președintele României. I-am relatat întâlnirile avute, mersul normal al relațiilor cu Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. Apoi, am adus în discuție faptul că unii interlocutori erau neliniștiți că circulă tot mai intens un zvon că România ar renunța la „clauza națiunii celei mai favorizate”. A sărit ca ars:

– *Iar îmi ridici problema asta? Nu e de resortul dumatăle, deși ți-am mai spus în câteva rânduri care este situația. Nu este vina noastră, este a lor. N-am luat încă o decizie până acum.*

L-am lăsat să se mai liniștească, apoi am intervenit:

– *Știi, aș vrea să vă spun că atunci în mod automat se va schimba poziția Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. Ar putea găsi motive să nu ne acorde integral un miliard și jumătate de dolari. Or, până acum, lucrurile merg bine.*

– *N-au decât să renunțe. De ce Fondul Monetar Internațional nu influențează S.U.A. pentru o „clauză” permanentă? Eu pot renunța la banii lor. Voi crește exporturile.*

– *Știu! am zis. În acest caz, însă, și băncile occidentale vor fi mai reticente. Or, noi suntem în perioada de grație și mai avem 3-4 ani de reeșalonare. Clauza ne ajută. De aceea insist.*

– *Ne ajută, ne ajută, dar în ce condiții? Avem și noi demnitatea noastră. Să ne-o respecte americanii.*

Apoi, liniștindu-se, a curmat discuția în stilul său obișnuit în astfel de cazuri delicate:

– *Bine, bine! O să vedem. Ne mai gândim.*

Era un succes și pentru acest an în ceea ce privește „clauza”. I-am dat un telefon și lui Ștefan Andrei, căruia i-am comunicat rezultatul convorbirii. Ne-am întâlnit, apoi, să stabilim împreună modul de a acționa și discuta această problemă cu președintele țării în perioada următoare. Ștefan Andrei avea la el în permanență un carnet de buzunar, în care nota ideile principale ale discuției purtate cu mine.

România a renunțat, în cele din urmă, la „clauza națiunii celei mai favorizate” în anul 1988, după ce eu nu am mai fost ministru de Finanțe, fiind atunci ambasador extraordinar și plenipotențiar la Paris. La nu multă vreme după pierderea „clauzei”, se știe foarte bine ce a urmat...

Delegația Ministerului de Finanțe, condusă de Petre Gigea-Gorun (ministru), la recepția dată de Jacques de Larosière (președinte F.M.I.) și W.A. Clausen (președintele Băncii Mondiale). Participă: Marin Stelian, Gheorghe Popescu cu soția, Petre Gigea-Gorun, Nicolae Eremia și Liviu Ionescu cu soția
(Washington, 30 septembrie 1981)

Pro Unione după 20 de ani

Ofelia MARIAN
Baia Mare

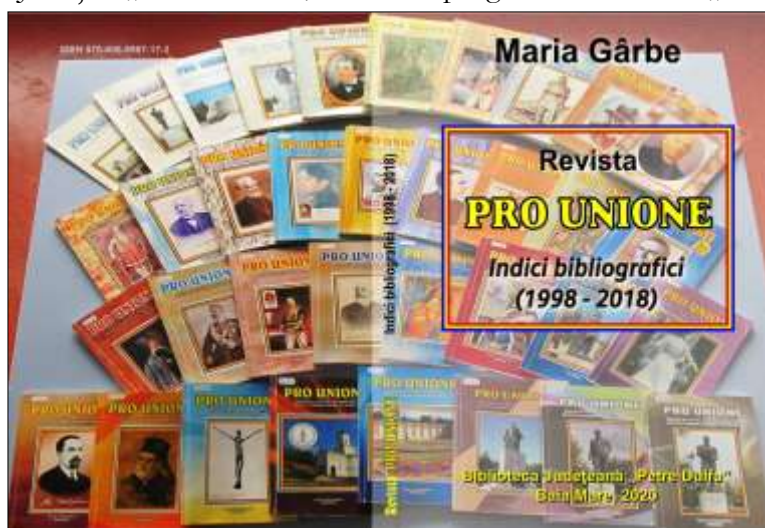
În vara anului 2018, Fundația Culturală „PRO UNIONE”, în colaborare cu Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, a organizat simpozionul cu tema „Promovarea valorilor maramureșene prin revista *Pro Unione*”. Se împlineau 20 de ani de la apariția primului număr. Din câteva convorbiri particulare purtate cu Maria Gârbe, bibliotecara care și după câțiva ani de la pensionare dovedește aceeași iubire pentru meseria pe care a practicat-o ani buni, știam de dorința ei de a întocmi indicii bibliografici ai revistei. Făcând parte și eu din aceeași breaslă, mi-am dat seama la ce muncă se angajează. I-am urat succes. Nu ne întâlnim prea des, mai vorbim la telefon, am mai asistat, împreună, la câte un eveniment cultural, dar nu am mai abordat subiectul legat de ce intenționa să facă. Știam amândouă că un asemenea volum va fi foarte folositor în munca de cercetarea a celor ce vor să studieze istoria și cultura acestor meleaguri.

Suntem, iată, în toamna anului 2020, când revista mai sus pomenită a intrat în al 22-lea an al existenței sale și când, în ziua de 8 octombrie, a avut loc lansarea volumului *Revista „Pro Unione”: indici bibliografici (1998-2018)*, din păcate cu un public foarte restrâns, din cauza pandemiei. Realizată cu multă trudă, cartea apărută sub egida Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, în cadrul programului cultural „Maramureșul perpetuu”, este un excelent ghid documentar, în ciuda unei scăpări de ordin tehnic și organizatoric (lipsește Cuvântul-înainte)*.

Ideea alcătuirii volumului a apărut în primăvara lui 2016, din nevoia unor bibliografii ale lucrărilor și articolelor câtorva intelectuali de marcă (Gavrila Groșan, preotul Viorel Thira, soții Traian și Viorica Ursu), iar proiectul a început să prindă viață în mai 2017. Cu o răbdare proverbială, autoarea a deschis toate revistele, consultând peste 6.100 de pagini, mărturisirile făcute cu prilejul lansării volumului fiind elocvente în oglindirea efortului și a neliniștilor care stau în spatele acestei realizări: *Am pornit cu elanul unui voluntar la alcătuirea volumului de față. Pe parcurs nu m-a bătut gândul renunțării, dar, uneori, am fost din greu, pentru că n-a fost ușor deloc. În prima parte a lucrării („Indice alfabetic”, pp. 9-127), ordonarea materialului bibliografic s-a făcut după sistemul alfabetic, iar în partea a doua tematic („Indice tematic”, pp. 129-238) – conform capitolelor stabilite de redactorii revistei, dar și cronologic. „Indicele alfabetic” este, în același timp, o sumă a bibliografiilor personale ale colaboratorilor revistei (semnatarii textelor trimise colectivului redacțional, ai articolelor preluate din alte surse, ai lucrărilor de artă reproduce etc.).*

Mi s-a amintit faptul că o lucrare cum este cea prezentă, indexul bibliografic al unei reviste, se întocmește după încetarea apariției publicației în cauză. M-am grăbit oare? Sunt cuprinse numerele apărute până acum, de la 1 la 76 (1998-2018). Am încercat să fac descrierea cât mai puțin încărcată. M-am abătut (!) (sau am încercat să rămân cât mai aproape) și de/la regulile bibliotecarilor și de/la regulile de descriere ale filologilor...

Elaborată, așadar, din motive bine întemeiate, lucrarea ne conduce spre mirificul labirint al istoriei, geografiei și culturii locale și naționale. Răsfoiesc pe îndelete și îmi amintesc de primul număr apărut, când s-au aniversat 80 de ani de la Marea Unire. Recitesc evocarea lui Vasile Lucaciuc făcută de regretatul dr. Valeriu Achim. Recursul la memorie mă provoacă să recunosc că Valeriu Achim a fost cel care a dus greul revistei (deși ideea i-a aparținut lui Augustin Micu). Îmi amintesc de lansarea celui de-al

* Acel Cuvânt-înainte la care se face referire exista, în proiectul inițial al cărții, dar s-a renunțat la el în ultima clipă (n.r.).

doilea volum *Scrieri în timp* semnat de Valeriu Achim, când directorul al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, dr. Teodor Ardelean, a afirmat despre autor că „a avut înțelepciunea de a se comporta și în acele vremuri atât de bine, încât să nu-i fie rușine nici acum”. Se întâmpla în 7 februarie 2008, când revista era deja cunoscută publicului băimărean, după un deceniu de la apariția primului număr.

Mai dau peste câteva nume care văd că sunt prezente constant. Unii dintre ei, din păcate, nu mai sunt printre noi. Observ că inițiatorii ne-au părăsit, lăsând revista pe mâini bune (Ilie Gherheș și Dan Achim). Din păcate, și colectivul redacțional urmărit, de-a lungul timpului, este diferit. Îmi vin în minte regretații: Victor Iancu, Valentin Băințan, Ștefan Bellu, Aurel Vaida, Augustin Cozmuța (care până la sfârșitul vieții a fost implicat în viața revistei), Ion Bogdan, Teresia B. Tătaru, V.R. Ghenceanu, Viorel Thira, Ioan Bătea, Ioana Dragotă, soții Viorica și Traian Ursu, Aurel Socolan, Nicolae Petricec și mulți alți intelectuali a căror absență este atât de dureros resimțită. Întoarcerea în timp nu-mi este chiar prielnică și caut să plonjez în realitate, bucurându-mă de numele care apar, mai mult sau mai puțin constant, în numerele revistei: Lucia Pop și Viorel Rusu de la Muzeul de Istorie, preotul și scriitorul Gheorghe Pop, Maria și Pamfil Bilțiu. Ghidul îmi indică articole ale acestora despre: Asociația Muzeală Băimăreană la un secol de la înființare, despre raportul dintre Arhivele Statului și societate. Îmi atrag atenția poeziile și considerațiile despre Seini ale părintelui Gheorghe Pop, dar și multele pagini semnate de soții Bilțiu legate de folclor, Ion Șugariu, Liviu Borlan. Întrucât Baia Mare a fost un cunoscut centru minier și cunoscând calitățile scriitoricești ale inginerului Aurel Pantea, caut articolele sale și găsesc, cu bucurie, menționate 19 articole, ceea ce denotă o prezență extrem de activă în paginile revistei. Medicul Felix Marian este, de asemenea, prezent constant cu pagini despre istoricul medicinei românești.

Neobosita Maria Gârbe ne dezvăluie multe aspecte culturale locale demne de reținut. Amintesc doar câteva: o recenzie la antologia întocmită de regretatul nostru coleg, Corneliu Oneț, *Curajul în textele biblice, Anul editorial [2011] la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Maramureș, A XX-a ediție a Festivalului de Literatură „Vasile Lucaci” la Cicărlău* (nr. 1-4)/2016. Mă impresionează memento-ul pictoriței Maria Mariș Dărăban și gândul mă poartă spre Școala băimăreană de pictură, căreia i-au fost dedicate pagini și de către alți colaboratori ai revistei.

Interesantă este studierea revistei și din punct de vedere tematic, deoarece conține o mare varietate de subiecte incitante. Observ, chiar în primul număr al publicației, la rubrica „Cultură. Literatură. Artă. Folclor” articolul Floricăi Bud *Copilul, literatura și tranziția*, iar la rubrica „Istorie – Documente” faptul că articolele lui Cristian Mareș predomină, meritorie fiind, îndeosebi, preocuparea sa pentru Basarabia. Pline de substanță sunt, de asemenea, paginile în care apare numele profesorului Liviu Tătaru. La aceeași rubrică, în numerele 3-4/2012 și 1-4/2013 remarc articolul colonelului Gavril Babiciu despre pelerinajul la Roma, făcut cu ocazia numirii prelatului Lucian Mureșan cardinal al României. Deși numele autorului nu apare frecvent în paginile revistei, materialul amintit este foarte important, întrucât este legat și de istoria locală, Preafericitul Lucian fiind născut la Baia Mare, în cartierul Ferneziu. Un loc aparte în tematica revistei îl ocupă cultul eroilor, prezent la rubricile legate de istorie (bine marcat, printre alții, de veteranul Aurel Ciolte și regretatul Aurel Vaida). Memoriile și evocările, monografiile, articolele legate de patrimoniu, știință și societate au un aport deosebit în compoziția revistei. O rubrică dragă mie este cea dedicată diasporei române, în cadrul căreia am avut bucuria să aduc în atenție câteva nume ale emigrației române fie cu numele real (Antoaneta Turda), fie sub pseudonim (Ofelia Marian). La această rubrică sunt și semnalări despre români ca minoritate.

Urmărind cum s-au succedat rubricile de-a lungul timpului, am constatat o anume statornicie în păstrarea lor și dorința de a face revista cât mai atractivă, persoanele care au publicat și publică având o vădită preocupare de a scoate la lumină evenimente inedite din acest areal geografic.

Volumul de față vine după un altul, la fel de temerar, al autoarei: *Publicații seriale maramureșene postdecembriste: (23 dec. 1989-23 dec. 2004): catalog*, editat în 2005 tot de instituția la care a activat Maria Gârbe până la pensionare și spune multe despre adevărata față a unui bibliotecar autentic. Spun asta pentru că a fi bibliotecar, mai ales acum, în era digitală, înseamnă a exploata toate mijloacele existente spre a stârni interesul pentru lectură și pentru cercetare, ceea ce presupune a sta nenumărate ore în spațiul mirific care este BIBLIOTECA.

Nu pot să-mi închei rândurile fără a aminti că, în aceste peste două decenii, au avut loc câteva activități reușite ale Fundației „PRO UNIONE”, cu diverse colaborări care au promovat unicitatea băimăreană.

Simple gânduri

Dorin MICU
Baia Mare

Timpul este singura resursă naturală *neregenerabilă*.

*

Calea smereniei începe cu conștiința *apartenenței*: suntem cu toții doar o parte a ceva cu mult mai mare.

*

Exclusivism și inclusivism în cheie hristologică: singurii oameni pe care Iisus pare să-i excludă sunt cei care-i exclud pe alții.

*

A prețui zidirea lui Dumnezeu înseamnă a vedea realitatea înconjurătoare nu doar în relație cu noi înșine, ci și în autonomia ei sacră, originală.

*

Doar *îngerul* castității poate păstra „distanța socială” necesară între două persoane, astfel încât alteritatea, demnitatea și integritatea să poată fi descoperite și celebrate.

*

Animalele, arborii, păsările, insectele sau stelele ne par străine sau indiferente atunci când nu le mai percepem din perspectiva originii noastre comune.

*

Alternativa eclezială la modul în care cezarii guvernează lumea nu este „spiritualitatea”, indiferent ce presupune aceasta, ci slujirea. Însă, așa cum remarcă Stanley Hauerwas, viața spirituală a Bisericii este adesea *prea* spirituală.

*

Cele patru trepte ale dezvoltării spirituale: infantilă, egoistă, altruistă și mistică. În limbaj psihologic – dependență, independență, codependență, interdependență. Majoritatea oamenilor religioși nu trec de a doua treaptă.

*

Fariseii caută *puritatea*: în consecință, se îndepărtează de cei păcătoși; Iisus caută *compania*, așadar, se apropie de ei. Pentru fariseii de ieri și de azi, păcătoșii sunt potențiale surse de contaminare morală. Pentru Iisus ei sunt posibili comeseni la masa Tatălui. Alternativa este sectarism sau catolicitate. Condiția *sine qua non* a ospitalității este întotdeauna „sinele catolic” (Miroslav Volf).

*

Atunci când dezgustul e operativ, dragostea e imposibilă. Dragostea și dezgustul sunt antagonice: dezgustul ridică bariere, dragostea le demantează.

*

Lacrimile sunt singura excreție umană care nu provoacă niciodată dezgustul.

*

Apetitul pentru putere, una dintre manifestările patologice ale religiozității, este o formă camuflată a idolatriei, care trădează încercarea de a-l folosi pe Dumnezeu ca *mijloc*. Adesea, să o recunoaștem, nu Îl vrem cu adevărat pe Dumnezeu, ci doar puterea Lui, doar darurile Sale.

*

Cât de greu ne este să trăim deplin în harul unei zile! Adesea îl risipim în favoarea scenariilor, gândindu-ne și îngrijorându-ne de lucruri care încă nu există.

*

Marea lecție evreiască: cum se poate trăi în exil, cum îți poți păstra identitatea fără a te lăsa asimilat spiritual, fără a-ți însuși duhul Egiptului, Babilonului sau Romei.

*

Uneori omul poate deveni coșmarul lui Dumnezeu.

*

La temelia credinței creștine stă paradoxul, nu silogismul.

*

Suntem cu toții celule în Trupul lui Dumnezeu: celule vii, celule moarte, celule sănătoase, celule bolnave...

*

Miracolul este o cârjă a credinței, ajutorul venit de la un Tată îngrijorat pentru sufletele schiloade ale copiilor săi.

*

Scopul ultim al ascezei creștine: deplasarea lui Dumnezeu de la periferia existenței tale în centrul ei.

*

Eșecul istoric al catehezei e dovedit, cu asupra de măsură, de creștinismul popular (de mase): un amestec insolit, în proporții variabile, de monofizism, dochetism și păgânism.

*

Crucea este reversul sabiei. A-ți lua crucea nu înseamnă altceva decât a renunța voluntar la toate prerogativele puterii.

*

Mila este o virtute reactivă, legată de iertare, care sugerează o relație verticală, pe axa puterii. Compasiunea este o virtute proactivă, legată de iubire, care evidențiază relația orizontală, pe axa echității. Între a fi milostiv și a compătimi este o prăpastie psihologică și teologică.

*

O alternativă eclezială la ortodoxiile politice care au dominat și subminat Biserica postconstantiniană ar putea privilegia simplitatea, smerenia, nonviolenta, incluziunea, solitudinea, contemplația, tăcerea. Ar putea da mai multă atenție pământului și făpturilor sale. Accentul hristologic ar fi pus pe întrupare, nu pe răscumpărare, deoarece Hristos este „planul A”, nu „planul B” (cf. Sf. Maxim Mărturisitorul).

*

Pe măsură ce dobândim darul înțelegerii, nu putem îngădui ca ceea ce ne desparte să definească existența noastră. Trebuie să ne vedem unul în celălalt și să înțelegem că suntem „interconectați”, iar toate gândurile, vorbele și faptele noastre au consecințe asupra întregii zidiri (cf. Rom. 8, 19-21).

*

Lupta lăuntrică permanentă: îngerul fidelității versus demonul atașamentului.

*

Scripturile nu sunt rapoarte istorice, ci narațiuni teologice, povestiri „inspirate” în care autorul (autorii) caută să (ne) descifreze semnificația evenimentelor prin propria lor credință și imaginație.

*

Iisus se îndreaptă întotdeauna spre locurile în care este prezentă durerea, neajunsul, neputința, suferința, boala sau moartea. Spre deosebire de noi, El nu evită aceste locuri, ci parcă le caută cu tot dinadinsul.

*

Dumnezeu ne caută și întâlnește în locul neputinței, nu al puterii noastre.

*

Dacă îl urmezi cu adevărat pe Hristos, trebuie să fii pregătit să pierzi, nu să câștigi.

*

Idolul este ceea ce reprezintă punctul tău de referință, centrul de gravitație al existenței tale: banul, succesul, faima, plăcerea, profesia, familia..., tot ceea ce pune monopol asupra inimii tale. De aceea, idolul este cel mai redutabil competitor al lui Dumnezeu, un lucru binecunoscut de toți profeții *Vechiului Testament*.

*

Lumea postmodernă pare a-și fi pierdut interesul pentru argumentarea filosofică sau dezbateră teologică, dar rămâne în continuare deschisă povestirii, imaginației, misterului.

*

Hristos este reprezentarea perfectă a ceea ce numește Slavoj Žižek „Absolutul fragil”.

Inginerul Teodor Bene – truditor la „subteranele” istoriei mineritului maramureșean

Gabriel STAN-IASCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Baciul Toader, cum îl cunosc prietenii și breslașii din domeniul mineritului, este un om cu inimă mare. Deși ajuns la o venerabilă vârstă, când i s-ar cuveni cu asupra de măsură să-și bucure zilele în tihnă

Teodor Bene la vârsta senectuții

și detașare, neodihna spiritului și sentimentul datoriei și al venerației față de cei care au condus destinele celor mai importante exploatări miniere și ale ramurilor conexe – geologia, cercetarea, explorarea și prospecțiunea – îl determină să continue truda întru recunoașterea publică a meritelor, sacrificiului și implicării deosebite cu care aceștia și-au desfășurat activitatea de o viață pentru prosperitatea societății românești.

Alături de inginerul Lazăr Aurel Pantea, care este, la rândul său, un harnic truditor la aspectele tehnico-științifice ale mineritului maramureșean, inginerul Bene rămâne, din câte cunosc, singurul „ortac” care menține vie flacăra din „galeriile” istoriei recente a mineritului maramureșean, preocupându-se, în cea mai mare parte, de latura sentimentală-umană a acestui domeniu prevalent în trecutul, mai de

părtat și mai apropiat, al județului nostru. Fiindcă, așa cum reiese limpede din documentațiile elaborate de Teodor Bene, mineritul a fost, de-a lungul secolelor, cel care a dus faima acestor locuri nu doar în țară, ci chiar și în Europa. Se știe că aici se băteau monedele de aur pentru Regatul Ungariei și, mai apoi, pentru Imperiul Habsburgic: „În anul 1410, la mina Dealul Crucii din Baia Mare se înregistra o producție anuală de 100 kg aur, 200-250 kg argint și 144 tone plumb, în valoare de 250.000 florini. (...) În anul 1441, dreptul de a exploata aurul în regiunea auriferă de la nord era legat de dreptul de a bate monede. Din aurul și argintul extrase se băteau la Baia Mare, în monetăria regească, monede”¹. În plus, pe lângă uzinele și întreprinderile nexce exploatării miniere propriu-zise, mineritul a susținut, mai ales în a doua jumătate a secolului XX, și ramuri ca sportul, sănătatea și protecția socială, cultura, turismul, acestea dezvoltându-se și (sau) prosperând datorită bogatelor zăcămintelor de metale neferoase extrase din străfundurile munților Maramureșului. De asemenea, datorită afluxului mare de mineri în această parte de țară, au apărut și s-au dezvoltat noi ramuri industriale și s-au construit o sumedenie de locuințe și edificii deosebite precum Palatul Administrativ, Casa de Cultură a Sindicatelor din Baia Mare, Bazinul de înot, Cinematograful Dacia, Gara CFR, Muzeul de Mineralogie – ca să enumerăm doar câteva din municipiul reședință de județ.

Dar, concret, care sunt preocupările inginerului Teodor Bene, care nu-i dau pace la cei peste 80 de ani ai săi?

În primul rând, se cuvine menționată strădania acestuia

**Teodor Bene
în preajma vârstei majoratului**

¹ *File de cronică: ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș. Vol. 1: din paleolitic până în 1918*, de Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băntăn... Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2016, pp. 56, 67.

de a li se decerna titlul de Cetățean de Onoare – al județului Maramureș sau al localităților în care și-au desfășurat cu preponderență activitatea – unor personalități marcante din domeniul mineritului, aflate (încă) în viață sau trecute în lumea celor dreupți. Fiindcă nu dorim să îi nominalizăm pe cei care sunt încă printre noi, îi vom aminti doar pe următorii: academician dr. ing. Mircea Socolescu (d. 1993), ministru ing. Nicolae Dicu (d. 2020), inginer Cornel Grama (d. 2019), inginer Ioan Izvoran (d. 2005), profesor geolog Victor Gorduza (d. 2014). Cu toate că documentația a fost depusă de inginerul Bene în octombrie 2018, fosta conducere a Consiliului Județean n-a binevoit să o treacă pe ordinea de zi și, din nefericire, doi dintre cei nominalizați au făcut deja marea trecere în perioada scursă de la demararea demersului de a fi numiți cetățeni de onoare, astfel că nu-și vor mai vedea recunoscutele merite (și) pe această cale. Nutrim speranța că tergiversările celor îndrituiți a duce la îndeplinire propunerile inginerului Teodor Bene (alături de un colectiv de susținători din domeniu, printre care și ing. Aurel Pantea, menționat mai sus) nu vor continua prea mult, încât ceilalți încă rămași în viață să-și poată vedea numele înscrise în cărțile de onoare ale instituțiilor diriguitoare. Fiindcă este trist și aproape de necrezut, dar cât se poate

de adevărat, că nici până azi județul Maramureș nu are niciun „Cetățean de Onoare” din domeniul mineritului sau geologiei. Și este regretabil că foștii mineri și urmașii acestora sunt atât de neglijăți și aproape cu totul dați uitării de oficialitățile județului, după ce au trudit o viață în măruntaiele pământului, în condiții inumane și supuși în permanență riscurilor iminente de a-și pierde viața. Poate că noua conducere va trata cu mai multă aplecare această chestiune, luând exemplul Primăriei Borșa, care a fost cât se poate de promptă în a concretiza decernarea titlului de Cetățean de Onoare al Orașului academicianului Mircea Socolescu și inginerului Partenie Hărănguș.

Dar Baciul Toader nu se rezumă doar la domeniul său, ci merge mai departe, fiindcă sfera preocupărilor sale nu este limitată la minerit și geologie, ci caută să suplinească lipsa de interes pe care alți oameni meritorii ai locului, de renume internațional, îl merită cu prisosință, prin a fi onorați – fie și post mortem – pentru eforturile și realizările excepționale în domeniile lor de activitate: este vorba de academicienii ing. Artur Coman (1881-1972) și dr. ing. Ionel Valentin Vlad (1943-2017).

La fel de bătaios este inginerul Bene și în ceea ce privește mobilizarea colegilor „ortaci” în desfășurarea a diferite activități, întâlniri, aniversări etc., dintre care o vom evidenția pe cea care se distinge ca importanță și impact comunitar: organizarea, în 4 februarie 2016, a manifestării „Prima atestare documentară a mineritului din țara noastră – Roșia Montană”, prilej cu care a pregătit și o plachetă care marchează aniversarea celor 1885 de ani de când avem această atestare, pe o tăbliță cerată romană datând din anul 131 e.n., purtând inscripția cu numele latinesc al localității, „Alburnus Maior”. Manifestarea a avut loc în Sala de conferințe a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, iar moderatorul evenimentului a fost însuși directorul instituției, dr. Teodor Ardelean, care în cuvântul său de început l-a felicitat pe inginerul Teodor Bene pentru inițiativa organizării și pentru meritul de a fi adunat laolaltă atâtea specialiști ai domeniului minier: „Astăzi e o mare sărbătoare pentru noi, în acest lăcaș de cultură care mereu adună diverse eșantioane de public. Vreau să salut magnitudinea întâlnirii de față. Dumneavoastră sunteți «specimene» umane care ați performat într-o anumită perioadă într-un domeniu de importanță majoră și tot dumneavoastră ați asistat la fenomenul retorsiunii, când s-au închis minele. Geologia, mineritul, prepararea au suferit ceea mai cruntă lovitură”.

Legat de placheta realizată cu ocazia acestei manifestări aniversare, trebuie să precizăm că ea a

ajuns până în Biblioteca Vaticanului, tot prin intervenția salutară a inginerului Bene, care a profitat de vizita făcută în Baia Mare, în luna mai a anului 2017, de Excelența Sa Miguel Maury Buendía, Nunțiul Apostolic în România și Moldova, și de Excelența Sa Jean-Louis Burguès, arhivist și bibliotecar al Sfintei Biserici Romane. Astfel că, după Sfânta Liturghie Arhierască oficiată duminică, 14 mai, la biserica „Sfânta Maria” din Baia Mare, celebrată de către Preasfințitul Vasile Bizău, episcopul greco-catolic al Maramureșului, inginerul Teodor Bene i s-a adresat Excelenței Sale Jean-Louis Bruguès – care a oficiat împreună cu episcopul și a rostit și cuvântul de învățătură – cu salutul de bun venit în Baia Mare, oraș cu istorie multiseculară în domeniul mineritului, precum și cu salutul minerilor de „Noroc bun!”. Apoi, i-a relatat că în anul 2016 a avut loc la Baia Mare o manifestare istorică prilejuită de împlinirea a 1885 de ani de la prima atestare documentară a mineritului din România – Roșia Montană: 6 februarie 131 e.n. – 6 februarie 2016,

oferindu-i o plachetă în folie, pe format mare (A3), cu rugămintea ca ea să facă parte din Biblioteca Vaticanului, ca o secvență din Istoria mineritului din România. Aceași plachetă a fost oferită și Excelenței Sale Nunțiul Apostolic din România și Republica Moldova, Miguel Maury Buendía, cu precizarea că în istoria poporului român stă scris că, în Anul Domnului 105-106, când armata Imperiului Roman a cucerit Dacia, prin sud-vest, a descoperit la Roșia Montană și în minele adiacente peste 100 de tone de aur, cea mai mare avere mobilă pe care a găsit-o armata Imperiului Roman în provinciile cucerite, de unde

rezultă că mineritul în provincia Dacia se cunoștea cu cel puțin 100 de ani înainte de Era noastră, iar cu această imensă bogăție poporul nostru a contribuit și el la înfrumusețarea Romei.

Dar aportul inginerului Teodor Bene în promovarea și perpetuarea memoriei mineritului local nu se limitează la implicare practică, ci și la un aport teoretic, prin materiale documentare și omagiale publicate în revista *Familia română* („Omagiu geologilor din nord-vestul României”, „Inginerul Nicolae Dicu și Maramureșul”, „Prof. univ. dr. ing. Ilie Paraschiv – cel mai mare specialist român în domeniul preparării minereurilor”, „Un director venerabil la o vârstă venerabilă: ing. Cornel Grama la 88 de ani”) și în cotidianul băimărean *Graiul Maramureșului*, unde varietatea subiectelor este largă, pornind de la școala în care și-a urmat specializarea în inginerie minieră, Institutul de Mine Petroșani („Academia dintre brazi”), trecând printr-o „Întâlnire emoționantă” a ultimei promoții de tehnicieni minieri (la 62 de ani de la absolvire – 2017, dar și la 63 de ani, în 2018), evocând „Prima atestare documentară a mineritului din România” și mărturisindu-și fericirea cu care Dumnezeu l-a cadorisit și prin care „Am trăit două Centenare” (al „Unirii mici” – 1959 și al „Unirii Mari” – 2018), comemorând catastrofa de la Certej în „30 octombrie 2020 – 49 de ani de la cea mai mare catastrofă ecologică din istoria mineritului din România”, evidențiind „Contribuția mineritului la dezvoltarea orașului Baia Sprie”, omagiindu-l pe „Patriarhul geologiei, inginer Cornel Grama, la venerabila vârstă de 90 de ani”, consemnând „Resfințirea Statuii Minerului, eveniment istoric și unic la Baia Borșa” și culminând (considerăm noi) cu un „Eveniment istoric la Borșa”, în cadrul căruia și-a văzut împlinit unul dintre marile proiecte de suflet: decernarea titlului de Cetățean de Onoare academicianului inginer Mircea Socolescu și inginerului Partenie Hărănguș (fost director al Exploatării Miniere Șuilor), ocazie cu care le-a adus celor doi și un prinos de „Omagiu și recunoștință”. Și mai sunt și altele pe care nu le mai menționăm aici, dar cu siguranță a publicat și unele articole de care nu avem cunoștință și ar fi meritat consemnate.

Unul dintre numeroasele aspecte demne de menționat din biografia profesională este acela că, în anul 1981, inginerul Teodor Bene a condus o delegație de experți români în domeniile geologiei, mineritului și preparării minereurilor taman în Argentina, în vederea expertizării și confirmării importanței unor rezerve de minereu de magneziu din provincia Córdoba, ocazie cu care țara noastră a semnat un contract în valoare de 40 de milioane de dolari cu guvernul argentinian, pentru lucrările de proiectare și montare a

Nicolae Dicu

instalațiilor extractive și a celor conexe la fața locului, conduse de către tehnicieni români.

Ieud-Deal” – cu ocazia jubileului de 300 de ani de la prima atestare documentară a Bisericii Ieud-Șes (construită în 1717), mai nouă decât cea din Deal, care este mult mai veche. Nu-și uită nici satul de origine, Fericea, despre care consemnează sărbătoarea prilejuită de „Resfințirea Bisericii”, printr-o „Sfântă și Dumnezeiască Liturghie Arhierască”, din al cărei Cuvânt de învățătură citează următorul paragraf: „Mântuitorul se adresează tânărului ca și cum ar fi într-un somn adânc, nu vorbea cu trupul neînsuflețit, ci cu sufletul nemuritor, așa ca la învierea lui Lazăr, pentru ca să arate că sunt două realități, două vieți: o viață biologică sau pământească, când trupul trăiește-petrece alături și împreună cu sufletul, așa cum suntem fiecare dintre noi în viața aceasta, și o viață spirituală nevăzută, care este viața sufletească și care este atât aici văzută și simțită de noi, cât și dincolo. Omul când pleacă din viața aceasta nu moare efectiv și nu dispare efectiv, ci se mută la o altă viață, la și mai multă viață, la cea veșnică”, după cum a explicat Preasfințitul Părinte Timotei Sătmăreanu, arhiepiscop vicar al Episcopiei Maramureșului și Sătmăruului.

Dar inginerul Bene nu-l uită nici pe părintele său de suflet (și duhovnic totodată), care a făcut eforturi deosebite pentru edificarea Bisericii „Sfântul Anton” din Baia Mare, preotul greco-catolic Simion Mesaroș, cel care a oficiat liturghii în clandestinitate în perioada comunistă, iar, după căderea regimului autoritar, a slujit enoriașilor săi în fața Monumentului Ostașului Român din Baia Mare, până în iarna anului 2003 (când s-a mutat în noua biserică), și care a fost Rector al Institutului Teologic Greco-Catolic din Baia Mare timp de 10 ani (1990-1999). Acestuia îi închină articolul omagial „O viață întreagă consacrată credinței și demnității”, cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani.

Nu trebuie să ometem nici faptul că apropierea inginerului Teodor Bene de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” este proverbială, astfel încât directorul ei, dr. Teodor Ardelean, l-a numit – pe bună dreptate – „voluntar cu timp deplin al bibliotecii și al cauzelor mineritului românesc”. Baciul Toader privește cu multă venerație instituția noastră și o numește „Academia de carte”, fiind, totodată, unul dintre cei mai fervenți și mai simpatici colaboratori și prieteni ai bibliotecii și ne dorim și îi dorim ca apropierea aceasta să fie de o durată cât mai îndelungată, atâta cât ne va ajuta Dumnezeu.

Pentru toate strădaniile sale și pentru interesul și atenția cu care-i omagiază pe foștii colegi, aceștia, la rândul lor, l-au gratulat cu un splendid articol în cotidianul *Grainul Maramureșului* (11 iulie 2016), cu ocazia aniversării frumoasei vârste de 80 de ani, intitulat „O «istorie vie» a mineritului, la o vârstă venerabilă”, semnat de inginerul Ioan Dulfu, dar la care au achiesat și alți colegi – de școală sau de muncă –, după cum reiese din urarea făcută la finalul articolului:

Dragă și stimată

domnule inginer Teodor Bene,

Pentru tot ce ai realizat în activitățile profesionale și nu numai, la ceas aniversar, la împlinirea frumoasei vârste de 80 de ani, colegii de școală, de producție, din cercetarea științifică și colaboratorii din Maramureș și din țară, inclusiv domnul ministru Nicolae Dicu, îți dorim din toată inima «La mulți ani», sănătate, bucurie și fericire!

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Joi 2 iulie 1970 – Din presa literară românească

Apariția în colecția Lyceum a culegerii *Din presa literară românească (1900-1918)*, alcătuită de D. Murărașu, este pe deplin justificată dacă ne gândim la importanța pe care a avut-o presa literară din această vreme la promovarea unor idei noi, la lupta de opinii ce s-a dus între grupările de scriitori și critici din jurul acestor reviste, la rolul lor în dezvoltarea culturii, în general, și a literaturii, în special. Acestora li se adaugă interesul pe care îl prezintă lucrarea pentru profesorii de literatură română și, mai ales, pentru elevii liceelor de cultură generală și ai celor de specialitate, cărora li se adresează.

Deși lucrarea se referă la presa literară dintr-o perioadă scurtă (1900-1918), ea nu-și pierde din valoare, cunoscând faptul că această perioadă se caracterizează printr-o bogată activitate pe tărâm literar, printr-o varietate de idei noi, de opinii, dând un nou impuls mișcării noastre literare, care a cunoscut o oarecare încetinire la sfârșitul veacului trecut. [...]

Sâmbătă 4 iulie 1970 – Gershwin la Baia Mare

Fără îndoială, Filarmonica sătmăreană ne răsfăță: a prezenta un „Festival Gershwin”, în fața unui public cu gusturi atât de împărțite între formele, genurile și stilurile muzicale cum este cel al nostru, reprezintă, tot fără îndoială, atât un act de curaj, cât și un omagiu adus aceleia pe care și-l dispută partizanii și adversarii formelor, genurilor.

Act de curaj, deoarece Gershwin este dificil; în primul rând, prin tehnica instrumentală înaltă pe care o pretinde, el însuși fiind un tehnician deosebit; apoi, prin noutatea și neobișnuitul limbajului folosit, turnând într-un mozaic sintetic blues-ul negrilor, armonia albilor, șlagărul music-hall-urilor, ritmul turbat al dansurilor specifice lumii în care a crescut și creat; în al treilea rând, Gershwin este dificil de înțeles, el însuși fiind o permanentă contradicție între muzica ușoară și cea cultă, ascultătorii neștiind cum să-l sintetizeze, mai ales la o audiție de început. [...]

Duminică 5 iulie 1970 – Andrei Mikola

În ziua de 4 iulie 1970 a încetat din viață Andrei Mikola, membru al Uniunii Artiștilor Plastici, Filiala Baia Mare, pictor de seamă al vechii generații a Școlii de pictură băimărene.

Andrei Mikola s-a născut la Peleşul Mare (județul Satu Mare) în ziua de 17 martie 1884, într-o familie de învățători.

Înzestrat cu calități remarcabile de pictor, Andrei Mikola urmează Institutul Pedagogic de Arte Plastice din Budapesta, iar din anul 1905 îl întâlnim ca bursier la Academiile „Julien” și „Delécluse” din Paris.

Peisagist prin excelență, profund cunoscător al naturii maramureșene, Andrei Mikola a lăsat o operă aproape de sensibilitatea poporului, integrându-se în rândul valorilor artei noastre naționale. [...]

Andrei Mikola

Miercuri 15 iulie 1970 – Hotel „Gutinel” – o nouă perlă a arhitecturii băimărene

Încă o clădire arhitectonică ce definește prin linia sa personalitatea distinctă a orașului.

...Pătrundem în interiorul clădirii. În holul principal, lumina estompată de elementele de stejar masiv ale tavanului este intimă și odihnitoare. O scară de marmură urcă spre cele 5 etaje. Alături, la dispoziția oaspeților, stau și trei lifturi. Holul, ca și una dintre fațadele exterioare, este decorat cu placaje din marmură.

La etaje, ecoul pașilor e absorbit de covoarele holurilor și coridoarelor. Peste tot lumini difuze bat în masive lambriuri de stejar de culoare deschisă.

Noul hotel are 115 camere – începând cu garsoniera de 1 pat și terminând cu apartamentul de două camere, fiecare dintre ele dispunând de grupuri sociale separate. Capacitatea de cazare este de 205 locuri. [...]

Joi 30 iulie 1970 – O monografie despre Gh. Asachi

Un studiu monografic despre Gheorghe Asachi este oricând binevenit. În istoria noastră literară și în cultura română a veacului al XIX-lea, Asachi rămâne un spirit enciclopedic mereu în luptă cu sine însuși, mereu dinamic, rămâne un om al structurilor clasice, păstrând echilibrul interior, ca personalitate, dar și pe cel exterior al preocupărilor, pe cât de diverse, pe atât de prolific.

Format în atmosfera a trei medii de cultură (Lemberg, Viena, Roma), într-o epocă de „nediferențiere”, după expresia lui Lovinescu, a valorilor culturale, întinsa informație a lui Asachi s-a fructificat pe mai multe planuri: inginerie, educație, pictură, poezie, proză, teatru, dar peste toate figura lui rămâne aceea a unui animator: editor de ziare, calendare, almanahuri. A fost agent diplomatic la Viena și participant la redactarea Regulamentului Organic. [...]

Sâmbătă 1 august 1970 – Un pictor al idelilor de libertate și unire ale poporului român – 150 de ani de la nașterea lui C.D. Rosenthal

Acum un veac și jumătate s-a născut artistul care avea să joace un mare rol în pregătirea și desfășurarea Revoluției din 1848 în Țara Românească: Constantin Rosenthal, pictor integrat la loc de cinste în istoria artelor vizuale românești de la mijlocul secolului trecut.

Urmează Secția de desen antic a Academiei de Arte Frumoase din Viena, iar după absolvire rămâne mai departe în capitala imperiului. Aici avea să-l cunoască pe pictorul Ion Negulici, cu care va lega o adevărată și trainică prietenie.

Descins în cetatea lui Bucur în toamna anului 1842, se face repede cunoscut ca un artist cu reale aptitudini pentru portret, fiind tot mai des solicitat pe acest tărâm.

Suntem în atmosfera frământărilor revoluționare prin care trecea întreaga țară. Datorită lui Costache Rosetti și lui Ion Negulici, Rosenthal pătrunde în cercul unor tineri cu vederi democratice, fiind socotit vrednic să fie primit alături de ei. Aici își au obârșia numeroasele portrete ale tinerilor cu vederi liberale, printre care figurează și cel al lui Nicolae Bălcescu. [...]

Marti 4 august 1970 – Un savant deschizător de drumuri – Dimitrie Brândză

Comemorăm 75 de ani de la moartea savantului Dimitrie Brândză, deschizător de drumuri într-un imens teren neexplorat, care era în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea flora și vegetația Principatelor Române.

Autorul celei dintâi lucrări critice de sinteză, *Prodromul florei române*, și al primului determinant de plante, *Flora Dobrogei*, s-a născut la 10/22 octombrie 1846 în satul Bivol, Vișoara de azi, de lângă Prut, în nordul Dorohoiului, dintr-o veche familie moldovenească. Face primele clase la Academia Mihăi-

leană din Iași. Interesul său pentru știință se va contura în momentul în care ajunge elevul magistrului mineralogiei și geologiei, Grigore Cobălcescu.

La terminarea liceului, tânărul Brândză nu avea încă 18 ani, motiv pentru care este respins de la o bursă pentru Paris. Spre a-i înlătura supărarea, paharnicul Gheorghe Brândză, tatăl său, vinde o bucată de moșie, dându-i astfel posibilitatea să se înscrie în 1864 la Facultatea de Medicină și Științe Naturale a Universității Sorbona. [...]

Sâmbătă 8 august 1970 – 75 de ani de la nașterea lui Victor Ion Popa

Zilele acestea se împlinesc 75 de ani de la nașterea lui Victor Ion Popa, scriitor și om de teatru, cu o activitate deosebit de prodigioasă în cele mai variate domenii artistice.

Victor Ion Popa s-a născut la 11 august 1895 în Bârlad. Tatăl fiind învățător, copilăria și-a petrecut-o în satul Călmățui.

Înclinația spre teatru se va manifesta de timpuriu: încă pe când era elev la școala primară din Călmățui, improvizează în curtea școlii o scenă unde va monta, împreună cu colegii de clasă, un spectacol.

După terminarea școlii primare este înscris de tatăl său la Liceul Internat din Iași. Vocația sa artistică și preocupările sale tot mai intense pentru poezie și teatru contravin cu dorința părinților, care voiau ca fiul lor să devină inginer. Din această perioadă datează și primele sale poezii, pe care le va publica în *Revista noastră* și pe care le va semna cu pseudonimul Gh. A. Hamza. Paralel cu liceul va audia, timp de un an, și cursul de arta actorului, ținut la Conservator, jucând și mici roluri pe scena Teatrului Național din Iași. [...]

Duminică 30 august 1970 – O hartă a orașului Baia Mare din anul 1783

Descoperirea unei vechi hărți a Băii Mari ne-a permis formarea unei idei clare asupra suprafeței orașului înconjurat de puternicele ziduri din care actualmente se mai păstrează două vestigii: restul de zid de lângă podul de pe Săsar din capătul străzii 23 August și Bastionul Măcelarilor din Piața Izvoarele.

Pe timpul domniei împăratului Iosif al II-lea, conții din Transilvania au primit dispoziții să nu-

mească ingineri hotarnici care să întocmească „planuri-hărți” ale pământurilor din jurul localităților mai însemnate. Acestor dispoziții le datorăm existența hărții din 1783, întocmită de către talentatul inginer Franz de Hallburg și Landau din Comitatul Satu Mare. Harta (63,7/37 cm) furnizează, pe lângă altele,

date inedite despre aspectul edilitar al Băii Mari și al cartierelor suburbane, așa cum erau ele în acele vremuri, și afișează un crâmpci din aspectul geografic al împrejurimilor: pădurile, livezile și albia râului Săsar. [...]

Marti 1 septembrie 1970 – În preajma marii sărbători a vieții muzicale

Anul acesta se împlinesc 15 ani de la moartea marelui compozitor George Enescu, a celui ce prin apariția sa covârșitoare pe firmamentul artistic a ridicat spiritul creator românesc pe culmi nebănuite, a acelui artist-om despre care, ca un suprem omagiu, compozitorul Mihail Jora spunea: „Enescu și-a ales calea istovitoare a muncii fără preget de la care nu s-a abătut până la sfârșitul vieții lui”.

Apariția lui George Enescu, către începutul acestui secol, reprezintă pentru istoria muzicii românești un moment de covârșitoare importanță. Respectând și dăruindu-se tradițiilor muzicii românești, sub toate aspectele ei, educat la cele mai înalte școli muzicale ale vremii, Enescu întruchipează, prin fascinația personalității, un ideal, o aspirație, o chintesență. [...]

Joi 10 septembrie 1970 – Studii privind istoria modernă a Transilvaniei – Cronica științifică

Profesorul american Keith Hitchins, unul dintre cei mai mari specialiști de peste Ocean în problemele istoriei Europei centrale și sud-estice, publică la Editura Dacia din Cluj trei remarcabile studii, reunite sub titlul de mai sus, despre Transilvania modernă. În fapt, aceste studii se pot socoti ca trei capitole ale unei singure probleme capitale: problema națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Aceste studii, ca de altfel toate lucrările valorosului istoric american, fac dovada unui om de știință bun cunoscător al problemei naționale din monarhia habsburgică a secolului al XIX-lea, un comentator lucid și cumpănit judecător al evenimentelor și oamenilor, un observator al resorturilor ascunse, al proceselor istorice complicate și complexe ale fostului imperiu austriac dinainte de 1867, austro-ungar după această dată. [...]

Joi 24 septembrie 1970 – Petre Andrei – „sociologia generală”

Se vor împlini în curând – la 4 octombrie 1970 – trei decenii de la dispariția tragică, prematură și în plină putere de creație științifică și filosofică, a uneia dintre cele mai reprezentative personalități ale sociologiei și învățământului superior din România, care a fost Petre Andrei, victimă a acelor odioase zile de tristă amintire din toamna anului 1940.

Petre Andrei a adus o contribuție însemnată la dezvoltarea științei și culturii sociologice românești, lucrările sale dovedind – cum spunea și profesorul său, Dimitrie Gusti – „pasiune pentru probleme, spirit conciliant și sintetic, analiză pătrunzătoare și claritate în expunere” (cuvânt înainte la *Filosofia valorii* de P. Andrei, București, Editura Fundațiilor Regale, 1945, p. 10).

Privirea retrospectivă – critică, dar și relevantă privind aportul pozitiv – operată de sociologii români contemporani asupra dezvoltării sociologiei românești interbelice a evidențiat rostul și semnificația operei sociologice și filosofice a înaintașilor pentru ceea ce este sociologia românească, pentru împlinirile sale într-o universalitate. [...]

Sâmbătă 26 septembrie 1970 – Comemorarea marelui cronicar Ion Neculce

Se împlinesc anul acesta 225 de ani de la încetarea din viață a marelui cronicar Ion Neculce. „Cugetarea ascuțită și puținel sceptică pe care o găsim în proverbe, expresia colorată și plastică, alternanța de zâmbet și tristețe, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi – le găsim în cel dintâi povestitor-artist de-al nostru, în Ion Neculce. Necazurile săracei Moldove Neculce le-a avut scrise în

inima lui, cum spune însuși. În imaginile limbii simple și înțelepte, a adunat în cronica lui „comori de frumuseți artistice”. E poate cea mai completă caracterizare, aceasta, pe care Mihail Sadoveanu o face în „Poezia populară”, discurs de recepție la Academia Română.

Fără a fi un cărturar de talia Costineștilor, folosind mai mult un stil oral, vorbind ca un răzeș sfătos de odinioară, Neculce a folosit și a creat o limbă expresivă, depășindu-și, din acest punct de vedere, înaintașii. El nu este numai un istoric, ci și un artist, nu ne transmite numai idei și cunoștințe, ci și sentimente. [...]

Sâmbătă 3 octombrie 1970 – Béla Bartók și folclorul românesc

S-a împlinit un sfert de veac de la încetarea din viață a eminentului muzician maghiar Béla Bartók, pianist, compozitor și folclorist de talie universală, prieten de nădejde al poporului român și al artei sale.

Creația sa componistică a pătruns mai greu la public, datorită unui limbaj nou, neconformist, dar cu atât mai temeinic, încât numele compozitorului figurează la loc de cinste printre creatorii muzicali ai primei jumătăți a secolului al XX-lea.

Cea mai de preț moștenire pe care Bartók a lăsat-o omenirii o constituie munca sa de folclorist, personalitatea și probitatea sa în acest domeniu situându-l printre întemeietorii folcloristicii moderne științifice. Și azi, la noi sau în alte țări, clasificările și categoriile bartokiene sunt folosite cu succes în munca de culegere și sistematizare a tezaurului folcloric.

Béla Bartók a început să culegă folclor maghiar în 1904, iar folclor românesc din vara anului 1909, realizând până în 1918 strângerea a circa 3.500 de melodii românești grupate astfel: 670 din Bihor, 365 din Maramureș, 500 din Hunedoara, 400 din Timiș, 1560 din alte zone. [...]

Sâmbătă 31 octombrie 1970 – O viață închinată artei și dezvoltării învățământului artistic românesc – 150 de ani de la nașterea lui Gh. Tattarescu

Acum un secol și jumătate vedea, în Focșani, lumina zilei primul copil al funcționarului Mihai Tattarescu, personalitate care mai târziu avea să joace un rol de seamă în înflorirea artei plastice românești.

Epidemiile ce bântuiau în acea vreme îi răpesc ambii părinți, astfel că, la vârsta când, în zilele noastre, copiii se familiarizează cu alfabetul, Gheorghe putea fi întâlnit în preajma unchiului dinspre mamă, Nicolae Teodorescu, „zugrav de subțire”, angajat în pictarea unor biserici din părțile Buzăului, pe care-l ajută la prepararea culorilor, zidurilor și suportului.

Observând primele încercări ale tânărului său ucenic, meșterul se hotărăște să-și inițieze nepotul în tainele zugrăvelii, iar mai târziu, în 1831, când se înființează școala de pictură, să-l înscrie în rândul elevilor, unde – deși cel mai puțin vârstnic – se dovedește, în cel mai scurt timp, cel mai înzestrat.

Apreciindu-i-se talentul, obține o bursă pentru perfecționare în Italia. Studiile de aici au contribuit la formarea unui artist stăpân pe meșteșugul picturii. [...]

Joi 5 noiembrie 1970 – Un mare rapsod al poporului nostru – 90 de ani de la nașterea lui Mihail Sadoveanu

Memoria poporului nostru păstrează vie imaginea neobositului rapsod, cu statura lui impunătoare, cu ochii albaștri și visători, privind dincolo de marginile prezentului până „în zorii veacurilor ș-ai legendelor” – cu temperamentul lui liric și meditativ și cu vorbirea caldă și domoală. Simțindu-se ca un stejar „cu mii de rădăcini înfipte în pământul patriei”, Sadoveanu a manifestat o vie admirație pentru

literatura populară – ea constituind în concepția sa „aurul sufletului nostru național” – și o sinceră compasiune pentru cei „umiliți, ofențați și nedreptați”.

Autorul *Baltagului* s-a apropiat cu un sentiment de venerație de neamul de păstori care a creat comorile folclorului nostru, extaziindu-se în fața cântecelor bătrânești, „paseri albastre ale fanteziei”, cum le numește el.

Sadoveanu este convins că folclorul nostru își are rădăcinile în miturile și înțelepciunea străveche a populației din Carpați și evocă în *Creanga de aur* o Dacie fabuloasă, în care mai persistă cultul lui Zamolxis. [...]

Vineri 13 noiembrie 1970 – Funeralele generalului Charles de Gaulle

În dimineața zilei de joi a fost adus un ultim omagiu oficial generalului Charles de Gaulle, la ceremonia care a avut loc în catedrala Notre-Dame din Paris fiind prezenți președintele Franței, Georges Pompidou, primul ministru, Jacques Chaban-Delmas, și alte personalități franceze. Au participat, de asemenea, șefi de state, reprezentanți ai acestora, prim-miniștri și alte personalități guvernamentale din peste 80 de țări ale lumii.

La Colombey-les-Deux-Églises, ceremonia înhumării generalului de Gaulle s-a desfășurat conform ultimei sale dorințe: fără pompă, fără fast, fără fanfare militare, fără salve de tun. Au participat doar cei apropiați și o mulțime de oameni anonimi, porniți spre acest loc într-un pelerinaj al tăcerii.

Purtat pe un car blindat, sicriul cu corpul neînsuflețit al generalului de Gaulle era acoperit de tricolorul Franței. În micul cimitir sătesc sicriul a fost purtat pe umeri de un grup de tineri din Colombey-les-Deux-Églises și așezat în locul de veci fără să se pronunțe discursuri. O înmormântare simplă, deosebit de emoționantă prin semnificația pe care de Gaulle a vrut s-o dea despărțirii sale de Franța și de poporul ei. [...]

Marti 17 noiembrie 1970 – Un strălucit reprezentant al filosofiei materialiste: Vasile Conta

Vasile Conta s-a născut la 15 noiembrie 1845 în comuna Ghindăoani, din județul Neamț. După terminarea studiilor liceale, la Academia Mihăileană din Iași, pleacă, cu o bursă de la Societatea pentru Trimiterea Junilor Români la Învățătură, la Anvers – în Belgia – pentru studii comerciale, pe care le absolvă în 1871, și își trece în 1872 doctoratul în drept la Bruxelles.

Revine în țară și – pe bază de concurs – este numit, în ianuarie 1873, profesor de drept civil la Facultatea de Drept din Iași.

Deși înclinațiile sale erau pentru filosofie – ținuse, în vremea când era elev de liceu, o admirabilă conferință intitulată „Despre fatalism”, în care prezentase ideea dezvoltării ondoliforme și organice a materiei –, împrejurările făcuseră să fie jurist. Își îndeplinise conștiincios, totuși, obligațiile didactice și universitare.

Meditațiile sale filosofice le prezintă în cadrul ședințelor societății literare „Junimea”, iar revista *Convorbiri literare* îi publică cea mai mare parte dintre scrierile sale filosofice – *Teoria fatalismului* în 1875-1876, *Teoria undulației universale* în 1876-1877, *Originea speciilor* în 1877 și *Încercări de metafizică* în 1879. [...]

Sâmbătă 21 noiembrie 1970 – Viena – Dezvelirea plăcii comemorative dedicate domnitorului Al. I. Cuza

La Gimnaziul de Fete de pe Billrothstrasse din Viena, pe locul unde în urmă cu un secol s-a aflat casa în care a locuit Alexandru Ioan Cuza, a avut loc festivitatea dezvelirii plăcii comemorative dedicate domnitorului român. Pe placa de bronz, cu chipul lui Cuza, este înscris, în limbile română și ger-

mană, următorul text: „În acest loc s-a aflat casa în care a locuit în anii 1867-1870 domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Sub domnia lui s-au unit Principatele Române – Moldova și Muntenia –, s-au realizat mari reforme social-economice și s-au pus bazele statului național român”.

La festivitate au luat cuvântul dr. Edith Leobenstein, directoarea școlii, și Wilhelm Schlag, consilier în Ministerul Austriac al Învățământului. De asemenea, a rostit un discurs prof. Jean Livescu, rectorul Universității din București, care a evocat personalitatea ilustrului fiu al poporului român. Ambasadorul României la Viena, Dumitru Aninoiu, a mulțumit, în cuvântul său, autorităților federale și vieneze pentru realizarea acestui act de pietate. [...]

Vineri 27 noiembrie 1970 – Al. Macedonski – omul și opera: 50 de ani de la moartea poetului

Unul dintre exegeții vieții și operei lui Alexandru Macedonski, Adrian Marino, făcea observația că „actualitatea oricărui poet mare se verifică prin latura durabilă, realizată, universală a operei sale”. Evident, nu este un lucru nou ceea ce s-a spus mai sus, dar în cazul lui Macedonski, și cu acest prilej, când se împlinesc 50 de ani de la moartea poetului, este necesar să ne reamintim că unul dintre cele mai mari spirite ale scrisului nostru nu a beneficiat până în ultima vreme de o explicație a fizionomiei literare și estetice, așa cum ar fi meritat.

Copilăria poetului Macedonski s-a petrecut în cea mai mare parte la moșiile părintești Adâncata și Pometești, pe valea Amaradiei; locuri pitorești evocate într-un proiect ciclu „Amărăzene”, ori în poema „Copilăria”, dedicată junimii liceale din Craiova, unde tânărul își face studiile, dar o sănătate precară îl împiedică să le termine și pleacă în străinătate. Primul popas este Viena, unde a studiat la o școală renumită, apoi Geneva, pentru ca apoi să treacă în Italia, unde a ascultat prelegeri universale la Pisa și Florența.

Este mereu preocupat de a juca un rol important în țară și, după mai multe călătorii, se reîntoarce în București, scoțând în 1873 revista *Oltul*. Aici va desfășura o fecundă activitate, publicând articole politice, versuri și traduceri, umplând aproape singur paginile fiecărui număr. [...]

Corneliu Baba – Autoportret

Vineri 11 decembrie 1970 – Expoziția pictorului român Corneliu Baba la New York

Cunoscutele „Galerii Hartmann”, de pe Madison Avenue – renumitul bulevard newyorkez al artelor – găzduiește, începând din 9 decembrie, expoziția pictorului român Corneliu Baba. În sala principală a galeriilor sunt expuse 50 de picturi și o serie de acuarele, reprezentând rodul creației sale fecunde și inspirate ale anului din al cărui calendar rupem ultimele file.

Tema predominantă a expoziției este omul, surprins în momente de muncă, de relaxare sau de căutări spre împlinirea idealurilor sale nobile.

Corneliu Baba, un realist prin concepție și temperament, consideră omul o temă inepuizabilă, de un interes permanent, o parte indisolubilă a lumii creației sale. „Maternitate”, „Țărani”, „Stradă”, „Peisaj”, „Anemone” – subiecte preferate ale pictorului – împodobesc pereții sălii, atrăgând interesul și prețuirea vizitatorilor. [...]

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Corectitudinea politică: ideologie sau religie seculară?	3
---	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Anca SIMA / Călătorii cu ajutorul cărților	5
Valentina ROTARU / Biblioteca Națională „Mario Moreno” a Argentinei	8
Diana FILIP / Provocările bibliotecii în era informatizării	10
Ioan GOGOTA / Biblioteca din Antichitate – precursora celor de azi	12
Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (5)	15
Ioan GOGOTA / Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare în serviciul comunității	18
Ștefan SELEK / Cum gestionăm schimbările aduse de pandemia de COVID-19 – dialog cu Raed Arafat	21
Oana UNGUREAN / O altfel de informatică – Code Kids. Primul an de proiect în Maramureș	24

PAGINI CULTURALE

Mihai BOTEZ / Franțuzismele lui Nenea Iancu	26
Mihai BOTEZ / Altfel (de cum se scrie) despre Creangă și năstrușnicul său tiz, Nică al lui Ștefan a Petrei	29
Iulian BĂICUȘ / Toma Pavel, exilul și împărăția	31
Ana OLOS / Acad. Gheorghe Păun: 77 de editoriale în revista de cultură <i>Curtea de la Argeș</i>	41
Florian ROATIȘ / Micile erori ale unui spirit justițiar	45
Radu MICU / Lege și penitență în epica lui Gala Galaction: <i>Papucii lui Mahmud</i>	50
Ștefan VIȘOVAN / Un autor de talent: Milian Oros	52

ANIVERSĂRI

Tudor NEDELCEA / Crucificat pe harta țării: <i>Vasile Tărățeanu</i> – 75	58
Tudor NEDELCEA / Un cărturar cu ținută academică: <i>Theodor Codreanu</i> – 75	61

COMEMORĂRI

Florian ROATIȘ / Ar fi împlinit 85 de ani...	64
Florian ROATIȘ / Sub semnul credinței: Serafim Man și N. Steinhardt	68
Antoaneta TURDA / Augustin Cozmuța în neuitare	71
Ana OLOS / Augustin Cozmuța și artele plastice	74

PHILOSOPHIA PERENNIS

Aurel M. CAZACU / Retorica la grecii antici. Începuturi	76
Grigore SPERMEZAN / Emoțiile sociale	80
Isabela VASILIU-SCRABA / Cenzurarea criptocomunistă a monografiei lui Mircea Vulcănescu despre Nae Ionescu scrisă în 1941-1945 și publicată în 1992	85
Ștefan MUNTEANU / Perspective estetice contemporane (III)	90

ISTORIE

Ancuța GRIGORESCU / Fundamentalismul islamic în Africa. Cazul <i>Ansar Dine</i> din Republica Mali	93
Ștefan GRIGORESCU / Gheorghe Duca-Vodă și mormântul de la Cetățuia (Iași)	97
Tudor NEDELCEA / Un filantrop și patriot autentic: Emanoil Gojdu	101
Alina ILIEȘ / Mihai Viteazul, unificatorul	104

RELIGIE

Vlad I. BONDRE / Nici sărutare nu-ți voi da ca Iuda	107
Vlad I. BONDRE / Teologia căsătoriei și etica postmodernă	109

RECENZII

Vasile V. FILIP / O (altă) capodoperă a spațiului românesc cu receptare românească întârziată	119
Vasile V. FILIP / Volta America!	123
Ștefan VIȘOVAN / Un autor și două cărți	126
Doru SICOE / O demitizare de acum peste opt decenii!	128
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / <i>Strania sinucidere a Europei: imigrație, identitate, islam</i>	130
Tudor RĂȚOI / Eminescu în viziunea lui Tudor Nedelcea	134
Ionel NECULA / Florian Roatiș sau exerciții de sinceritate	136
Liana POP / Alberto Manguel și patima cărților	138
Diana FILIP / Industriile viitorului	139

DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR

Liana SILAGHI / Oarța de Jos – comună cu o civilizație datată din neolitic	141
--	-----

VARIA

Petre GIGEA-GORUN / Din amintirile unui ministru de Finanțe despre clauza națiunii cele mai favorizate	149
Ofelia MARIAN / <i>Pro Unione</i> după 20 de ani	155
Dorin MICU / Simple gânduri	157
Gabriel STAN-LASCU / Inginerul Teodor Bene – truditul la „subteranele” istoriei mineritului maramureșean	159
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	163